

Alexander von Schönburg

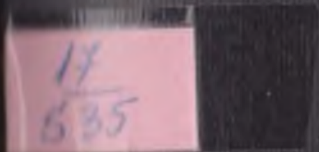
ARTA CONVERSAȚIEI

sau eleganța ignoranței

ARTA CONVERSAȚIEI
Alexander von Schönburg

Șarm și rafinament, subtilitate și nonșalanță, situații delicate, împrejurări unice și o concluzie capitală:

VORBIREA E DE AUR!

De la artă modernă la câini, trecând prin hoteluri de lux și politică, de la aristocrație la Tarantino, cu idei despre mâncare, succes, schi, moralitate fiscală și, nu în ulimul rând, despre viitor. Pe scurt, regula supremă a conversației sună așa:

SĂ NU PLICTISEȘTI!

ISBN 978-606-8564-39-5

www.baroquebooks.ro

Contele Alexander von Schönburg, jurnalist monden şi scriitor, s-a născut pe 15 august 1969 şi este fiul contesei Beatrix Széchenyi von Sárvár-Felsővidék şi al contelui Joachim von Schönburg-Glauchau.

Din anul 1999 este căsătorit cu prinţesa Irina Verena de Hessa, nepoata prinţului Christoph de Hessa şi strănepoata reginei Elisabeta a II-a.

Împreună au trei copii: Maria-Letitia, Maximus Carolus Joachim Maria şi Valentin Polykarp Joseph Maria. Sunt descendenţi direcţi ai reginei Victoria şi stră-stră-strănepoţi ai prinţesei Margareta de Prusia, mezina împăratului Frederic. Din pricina confesiunii lor catolice, copiii au fost excluşi de la succesiunea la tronul britanic.

FIKL

NOBLESSE®

ZECE REGULI DE AUR PENTRU ORICE OCAZIE – COCKTAIL PARTY, RECEPȚIE SAU SĂRBĂTOARE:

1. Stai drept! Mergi drept!
2. Nu lăsa niciodată să se observe că interlocutorul te plictisește. Nu te uita niciodată peste umărul lui, în căutarea altor persoane!
3. Fii interesat! Procedează ca marele maestru Clinton. Sau ca ambasadorul din Liechtenstein la Berlin. Când vorbești cu oameni ca ei, îți transmit sentimentul că s-au trezit în acea dimineață cu gândul că trebuie să te întâlnească pe tine.
4. Nu lăsa să apară vreo pauză în conversație! La nevoie, întreabă: „Ce lucru frumos vi s-a întâmplat astăzi?"
5. Nu fi servil. Poți să și contrazici, când este cazul!
6. Nu fi arogant. Lasă-l și pe interlocutor să aibă dreptate!
7. Fii întotdeauna amabil cu angajații!
8. Nu jigni niciodată o mamă. Sau un câine.
9. Nu pune niciodată telefonul mobil pe masă.
10. Ascultă!

NU TE LĂUDA NICIODATĂ CĂ:

- nu îți citești corespondența;
- menții curățenie impecabilă în mașină;
- nu știi câți bani ai în cont;
- ai mai mult de un amant;
- pleci cu papucii de casă din hotel;
- întotdeauna faci rost de masă la Jimmy's, în Monte Carlo;
- ești prieten cu Ayesha Gaddafi.

TE POȚI LĂUDA CĂ:

- îți respecți siesta;
- îți place să călătorești cu trenul;
- îți place să fii șic;
- îți place singurătatea;
- te simți bine în societate.

NU TE PLÂNGE NICIODATĂ DE:

- mâncare;
- programul de televiziune;
- toaleta din cafeneaua Hawelka de la Viena;
- costurile pentru internatul copiilor;
- angajați;
- propriul șef;
- partenerul de căsnicie;
- piercing;
- Angela Merkel.

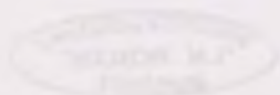
Alexander von Schönburg

ARTA CONVERSAȚIEI

sau eleganța ignoranței

traducere din limba germană de
MIHAI MOROIU

Creat cu pasiune şi savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

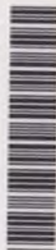
NOBLESSE®

Colecție coordonată de Dana MOROIU

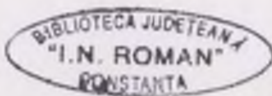
Alexander von Schönburg
SMALLTALK
Die Kunst des stilvollen Mitredens

Imaginea copertei: Gheorghe FIKL
Concepție grafică © Baroque Books & Arts®
Redactor: Denise GEORGESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SCHÖNBURG, ALEXANDER von
Arta conversației / Alexander von Schönburg
trad.: Mihai Moroiu. - București: Baroque Books & Arts, 2015
ISBN 978-606-8564-39-5
I. Moroiu, Mihai (trad.)
316.77

Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

„The fool doth think he is wise, but the wise man knows himself to be a fool."

WILLIAM SHAKESPEARE, *As YouLike It*

„Pur și simplu nu mai este posibil să ai o părere."

CHRISTIAN KRACHT, *Tristesse Royal*

ELEGANȚA IGNORANȚEI

Tot ce nu trebuie să știm ca să susținem o conversație

Ați cumpărat acest volum ca să vă găsiți tonul potrivit în societate? Vreți să știți cum să abordați o conversație? Asta așa, doar în două vorbe. Să nu întrebați niciodată „Ați fost în concediu?" sau „Cu ce vă ocupați?" Nu există dovadă mai limpede de filistinism. „De unde sunteți?" funcționează de fapt doar la Berlin. Acolo, unii conversează aproape exclusiv pe această temă. Alte câteva formule care trebuie neapărat evitate:

1. „Ce zodie sunteți?"
2. „Când urmează să nașteți?"
3. „Vă rog să mă scuzați, oare n-am avut noi cumva o relație amoroasă?"
4. „Este posibil să revii asupra unei schimbări de sex?"
5. „Aveți niște cocaină?"

Altfel, aproape totul este permis. Doar atitudinea contează. Așa. Acum, după ce am rezolvat aspectul de

ghid practic al cărții, pot în sfârșit să mă dedic adevăratului ei scop. În mediile academice circulă o glumă care îmi dă de gândit: un cercetător specializat în teoria stringurilor își surprinde soția cu un coleg profesor. Coleg care îl asigură: „Totul are o explicație!"

Problema e următoarea: trăim într-o vreme în care totul este continuu explicat, însă noi suntem tot mai neștiutori. Vreți să rămâneți mereu la curent? Mai bine renunțați! Mai mult decât veți afla în următoarele pagini nu trebuie să știți. Într-o epocă a confuziei depline, cartea de față este un compendiu util al tuturor temelor asupra cărora trebuie să fiți în stare să vă dați cu părerea.

Am devenit proști de atâta știință. Suprasaturați de informație și totuși ignoranți. Și încetul cu încetul începe să ne apese nu doar cantitatea acestor informații, ci și volumul de cunoaștere *bine fundamentată*. Acum câțiva ani, era un eveniment când primeam un număr aproape nou al revistei *The Economist*, la gară sau la aeroport. Astăzi, însă, Apps ne trimit pe telefonul mobil cele mai bine fundamentate analize din lume, din cele mai serioase surse, în ritm de una pe minut. Și apoi podcasturi și contribuții pe bloguri din cele mai înțelepte. Și o mulțime de tweet-uri stupide, pe care le citim totuși de fiecare dată. Iar acum se transmite la radio o emisiune minunată despre Carol cel Mare. În fiecare săptămână apar cel puțin cinci cărți pe care ni le dorim neapărat. Se pot comanda prin câteva clicuri de mouse, dar când să le citești? Știm când a început soarele să strălucească și când se va stinge, cunoaștem istoria universului nostru, structura substanțelor-mesager din creier, aflăm detaliile politicii din Levant sau din sudul Ucrainei. Dar suntem complet ignoranți. Vine un moment în care trebuie să acceptăm că nu putem acumula cunoaștere la nesfârșit, că nu vom afla niciodată toate lucrurile interesante.

„Așa cum trupul nu poate digera decât o cantitate anume de hrană, nici creierul nu poate asimila decât o cantitate anume de cunoaștere." Cam așa mi-a explicat odată Paris Hilton de ce o calcă pe nervi epoca informației. Ideea nu este de fapt a ei, ci a unui alt gânditor important – Friedrich Nietzsche. El (sau poate Paris Hilton?) a mai spus următoarele cuvinte: „Ca să înțelegi viața, trebuie să te descotorosești de povara cunoașterii exagerate."

Fapt interesant, asta corespunde ultimelor descoperiri. Un nou-născut dispune cam de două ori mai multe punți de legătură între neuroni decât o persoană matură. Oamenii de știință s-au întrebat multă vreme de ce ne dăruiește natura un asemenea exces de sinapse în acest stadiu timpuriu de viață – pentru ca apoi să le reducă sistematic, începând cam din al treilea an. Astăzi se știe: datorită lor, copiii pot să învețe deosebit de mult și de repede în primii ani de viață. Cel târziu începând de la vârsta de patru sau de cinci ani, mult prea multe căi de informare devin o suprasolicitare. Și doar după ce ele se întrerup înțelegem corelațiile și ordonăm lucrurile cum se cuvine. Abia limitarea și stabilirea unor priorități ne fac capabili să începem să gândim.

Așadar, trebuie să renunțăm la obsesia de a afla în permanență ceva nou. Grija de a rata ceva important provine din vremea când informațiile erau un lucru rar și prețios. Astăzi trebuie în schimb să ne propunem să limităm căile de comunicare, să cunoaștem cât *mai puțin*. Și să ne străduim să înțelegem cât *mai mult*. Christian Kracht are dreptate când spune că lumea a devenit prea complexă pentru ca să mai poți avea o părere fundamentată despre una sau alta. Paradoxal, de aici rezultă că trebuie să avem o părere despre orice – însă cu o cuvenită supunere, excluzând orice dogmatism. O persoană cu o conversație șarmantă reprezintă perfect o asemenea atitudine. Să nu revendicați niciodată dreptatea absolută, dar să lansați

idei originale, fie doar și parțial, capabile să stârnească obiecții amuzante, aceasta este esența conversației care, în ipostaza ei cea mai amuzantă, se hrănește din plăcerea de a naște controverse. Iar simplificarea rămâne singurul mijloc eficient de abordare a incoerențelor din existența de zi cu zi.

Trebuie să fii cultivat pentru a face față cu brio unui dialog? Dimpotrivă, este mai degrabă un obstacol. În Anglia, *clever* este cam cel mai neprietenos lucru spus despre o persoană. Noi, cei de pe continent, nu suntem la fel de severi, dar în esență și aici se aplică aceeași regulă: ne deranjează când cei din jur ne terorizează cu înțelepciunea și cultura lor.

Cu toate astea, *small talk, chit-chat, le petit conversation du table*, adică taifasul fără niciun scop nu are un nume bun în Germania. Dar asta doar din cauză că lumea refuză să vadă diferența dintre o discuție publică și o șuetă în societate. Unde fie ne asfixiem reciproc cu banalități fără număr, fie suntem obsedați să lămurim totul, până la ultimul detaliu. În schimb într-un context social cu o conversație reușită – cină, cocktail party, recepție – avem toată libertatea să lansăm idei îndrăznețe, generatoare de controverse. Dar există și împrejurări în care se impune să vorbim despre nimic – și asta cu toată emfaza, după cum sugerează lordul Goring din *Soțul ideal* al lui Oscar Wilde: „Îmi place la nebunie să vorbesc despre nimic. Este singurul lucru la care mă pricep, oarecum." Vorbitul despre nimic este pe nedrept desconsiderat, fiind de fapt o abilitate vitală. Oricum suntem înclinați să supraevaluăm importanța cuvântului rostit în comunicarea umană. Asta am învățat de la ființa sclipitoare pomenită mai devreme, Paris Hilton.

A fost ziua în care am trecut probabil prin cel mai grav dezastru de conversație. Mă aflam pentru prima oară la

Hollywood, ca jurnalist specializat în cronică mondenă. *Vanity Fair*, versiunea germană, mă trimisese să relatez decernarea premiilor Oscar. Nu cunoșteam pe nimeni din oraș, dar am aterizat – un noroc formidabil, așa cum am socotit eu la început – la legendarul garden party organizat înaintea festivităților de Diane von Furstenberg, regina modei. Purtam cel mai frumos costum de vară al meu, cravata preferată, pantofi impecabili – și nu cunoșteam pe nimeni.

Cu cât mă străduiam mai mult să intru în vorbă cu cineva, cu atât lăsam să se vadă mai bine exact asta: că mă străduiam. L-am remarcat pe Rupert Murdoch. M-am insinuat mai aproape, am așteptat un moment potrivit și am bolborosit ceva despre *Los Angeles Times*, de vânzare în acel moment, întrebându-l obraznic dacă nu este interesat. Mi-a aruncat o privire scurtă și mi-a răspuns la fel de scurt: „Numai idioții mai cumpără ziare în zilele noastre!" Apoi mi-a întors spatele, iar eu l-am zărit pe Peter O'Toole. Iată salvarea, mi-am zis, este sigur amabil. *I loved* Lawrence of Arabia, l-am abordat eu. *And?*, mi-a replicat, s-a uitat prin mine ca prin sticlă și s-a întors, plictisit. Apoi am încercat cu persoane ale căror fețe nu le cunoșteam de la TV sau de pe ecran (dificil, în acea după-amiază). N-a servit la nimic. Toți mă ocoleau sau mă obligau să abandonez. În cele din urmă, am ajuns să pun întrebări de-a dreptul prostești, ca „Unde ați mers în vacanță?" Probabil arătam ca Peter Sellers în *The Party* – un biet pierdut, cu diferența că nu provocam, ca în film, agitație și haos, ci mă strecuram prin peisaj teribil de nesigur pe mine. Din nefericire, cele esențiale ale vieții sunt bine comunicate nonverbal. Iar nesiguranța are un efect toxic în societate. Nimeni nu vrea să aibă de-a face cu oamenii nesiguri – din teamă probabil să nu se ia. Salvarea mea, în acea după-amiază, a fost nimeni altcineva decât marea filozoafă Paris Hilton. Stătea pe o bancă, împreună cu câteva prietene volubile, și era atât de

lipsită de orice grijă când m-am apropiat eu, încât nu a deranjat-o nici măcar nesiguranța mea.

Între timp, pentru mine nu mai conta nimic, aşa că m-am apropiat de cea mai faimoasă blondă din lume și am zis: „Nu uit niciodată o figură, dar dumneavoastră sunteți o excepție." *My name is Paris Hilton,* a zis ea, ușor amuzată, și cu prefăcută indignare. „Aha, Hilton? Săptămâna viitoare voi fi la New York și am făcut rezervare într-un hotel Hilton, la Waldorf Astoria. Există camere pe care ar fi bine să le evit?" Ea: „La Waldorf Astoria? Acolo am crescut. Eu le-aș ocoli pe toate." Pe neașteptate, pornisem un mic schimb de replici. Din care a ieșit o conversație. Cei care nu dau doi bani pe *small talk* subestimează că reprezintă adesea doar un preludiu. Odată ce gheața a fost spartă, interlocutorii sunt liberi să treacă la conversație. Ocazie cu care mi-am vărsat tot oful lui Paris – cum spuneam, pentru mine nu mai conta nimic. I-am povestit despre nesiguranța mea. Și ce a făcut această ființă fermecătoare? Mi-a dezvăluit câteva dintre tertipurile ei.

Pe cel dintâi îl folosisem și eu (total întâmplător și din pură disperare): *Be cheeky. And don't try too hard!* Să fii obraznic, fără să-ți dai silința să-ți iasă totul perfect. „Dacă ești la un party și te simți nesigur, nelalocul tău, nu-ți rămâne decât să înțelegi ce ți se întâmplă. Ia lucrurile așa cum sunt! Și atunci te eliberezi și poți studia foarte bine ce se petrece în jur, ba să te mai și distrezi după ceva timp, gândindu-te că oricine se simte nesigur uneori, chiar și Michelle Obama. Nimeni nu face excepție. Soluția este simplă, trebuie să te transformi în observator, lăsând mediul să lucreze asupra ta."

Cu un sfat ca al ei ar fi putut să se mândrească și Diogene. El stătea în mijlocul agorei ateniene și contempla spectacolul străzii cu înțelegere sau cu sarcasm, însă în orice caz cu interes, știind că locul său nu era acolo. Exact

așa procedez și eu la petrecerile unde nu mă simt bine. Joc rolul observatorului. Dar nu ezitant și în căutare de legături, ci ca un Diogene-Hilton. Ceea ce se dovedește cât se poate de util.

În afară de asta, a continuat Paris, este important să nu arborezi zâmbetul acela tâmp care îi trădează de la distanță pe oamenii nesiguri pe ei. Eu, spre exemplu, îi zâmbisem cu mult înainte să-i adresez un cuvânt. „O greșeală!" a zis ea. *Use your smile cleverly.* Un zâmbet grăbit pare stupid și nesincer, cel măsurat, în schimb, evocă înțelepciune. Dar cel mai eficient este să eziți un moment, și abia *după* să surâzi.

Cea de-a doua tehnică importantă: *Be calm!* Păstrează-ți calmul. Nu te grăbi niciodată („Doar chelnerilor le este permis!"). Trebuie să emani serenitate din toată ființa ta. Asta include gama completă, de la poziția corectă a coloanei și gesticulația liniștită până la privirile potolite: „Vei părea incredibil de serios, de inteligent și de sexy, pe deasupra, dacă nu întorci privirile, nici măcar atunci când persoana cu care discuți face o pauză în conversație. Te poți uita puțin în altă parte, dar foaaaarte lent."

Când eram tânăr și încă primeam educație nu de la Paris Hilton, ci de la părinții mei, ei mă învățau desigur cu totul altceva. În familii ca a mea se cultiva, spre exemplu, capacitatea de a urmări monologuri plicticoase, adormitoare, cu prefăcut extaz. De generații întregi ne-am ocupat aproape exclusiv cu mersul la vânătoare și cu socializarea de salon. Arta de a încuviința din cap când și când, de a zâmbi supus și de a fi capabil să îți compui o expresie interesată s-a întipărit în moștenirea noastră genetică, la fel și aptitudinea de a lăsa conversația să curgă la nesfârșit – ceea ce presupune totuși și o anumită disponibilitate spre saltul neașteptat, căci, la urma urmei, trebuie să fii capabil să treci rapid la un nou subiect atunci când nu-ți mai vine

în minte nicio replică. Nenumăratele ore petrecute în salon ne-au mai învățat și să tratăm absolut pe oricine cu aceeași cordialitate, chiar și pe cei mai mari și mai enervanți plicticoși, da, absolut plicticoși, să ne purtăm cât mai amabil cu putință ca să le compensăm lipsa de șarm. Secolele îndelungate au mai produs și strategii valoroase de combatere a plictiselii. De unde și gustul pentru umorul fin și provocarea subtilă, din fericire foarte răspândite în aceste cercuri. Părinții mei m-au mai învățat, desigur, să nu acord atenție micilor gafe ale celor din jur și să nu-mi cer niciodată scuze pentru ale mele proprii, deoarece abia așa atrag atenția asupra lor (*qui s'excuse, s'accuse,* așa se spunea întotdeauna la noi). Și mi s-a mai întipărit în minte că anumite subiecte sunt interzise în conversație. Tot ce ține de religie, politică și, bineînțeles, de sex. Ceea ce astăzi nu mai este deloc valabil, consider eu. Prin urmare, în următoarele capitole voi ataca și teme considerate tabu de când lumea. Dar singurele tabuuri autentice sunt chiar tabuurile.

De ce șueta are un nume așa de rău în Germania? Mă tem că asta se leagă în bună măsură de marginalizarea vechilor elite. Idealul ca singurul criteriu al ascensiunii sociale să fie reușitele personale, și nu originea și locul ocupat în societate, este cât se poate de îndreptățit. Dar pentru toate s-a plătit un preț: s-au pierdut practici culturale care pe vremuri erau la îndemâna oricui, pe care le admirăm la alte națiuni. Schimbarea elitelor din secolul XX s-a desfășurat mai radical în Germania decât în alte părți. Elitele nobiliare și burgheze s-au discreditat atât de profund în timpul erei wilhelmine, încât pe drept cuvânt nimeni nu și-a mai dorit să-i imite pe „cei de sus". Iar după decăderea vechilor elite a urmat tăvălugul final al promisiunilor de egalitate naționaliste făcute de naziști. Noi, germanii, suntem sigura țară europeană unde s-a reușit înlăturarea aproape totală a elitei.

Schimbare socială s-a petrecut și la vecinii noștri europeni. Însă straturile în ascensiune s-au străduit acolo să imite stilul vechilor elite. La noi, în schimb, cuvântul de ordine de după război a fost (absolut de înțeles!) ca aproape tot ce păstra un iz nobiliar și burghez să intre în categoria retrograd și stătut. Fiecare dorea să fie cât mai progresist și modern cu putință. De aceea și este Germania o țară atât de acceptabilă, în multe privințe. Însă în ceea ce privește practicile culturale ale conviețuirii sociale, nu suntem un popor prea bogat noi, germanii.

Dar situația pare să se schimbe, încetul cu încetul. Suntem, în general, mai destinși. Iar membrii fostelor elite încep să fie priviți cu ceva mai multă bunăvoință.

DESPRE MODUL DE UTILIZARE A ACESTEI CĂRȚI

Situații diferite impun întotdeauna registre diferite. Uneori suntem puși să luăm hotărâri pe loc: Trebuie să îmi bat mintea să fac conversație sau să stau deoparte, ca și cum n-aș avea habar de nimic? Se cuvine să fac impresie? Alteori, cel mai inteligent e doar să ții puțină companie, îndrugând ceva, fără să ieși cu nimic în evidență. Din acest motiv, subiectele discutate în volumul de față au fost împărțite în trei domenii: mai întâi, temele all inclusive – cele generale, la care trebuie să poți lua parte. Urmează temele joker sau așii din mânecă, ași care funcționează ca niște fumigene: distrag atenția și asigură un răgaz. Chiar dacă ne aflăm pe un teren nesigur, când nu avem nici cea mai vagă idee despre subiectul în discuție, cu un asemenea as reușim aproape întotdeauna să rămânem o vreme pe linia de plutire sau să ne asigurăm o retragere demnă, cât de cât. Și, în sfârșit, temele anestezice, cu care reușim să ne îmbrobodim de minune interlocutorul.

Este inutil să spun că nu m-am edificat până la ultimele amănunte cu toate temele tratate de mine în această carte. Nu pretind că aș fi deținător al cunoașterii absolute.

Dimpotrivă, consider că persoanele care știu totul sunt extrem de obositoare. De aceea, uneori renunț cu bună știință la desăvârșita acuratețe, în schimbul simplificării fără niciun regret. Dar, după cum spuneam, simplificarea este singura posibilitate de a guverna incoerențele din lumea noastră. Curajul de a simplifica mi l-a dat, în parte, exemplul unor persoane al căror nume îl menționez mereu în această carte, ca să mă laud puțin. Grație familiei (dar și meseriei) mele, am avut șansa să întâlnesc o mulțime de personalități. L-am vizitat pe Isaiah Berlin la el în *cottage*, la Oxford, am călătorit împreună cu Marion Dönhoff Porsche, cu care m-am și certat atunci pe tema idealului de libertate. Le-am pus întrebări lordului Rothschild despre bănci, lui Franz Beckenbauer despre fotbal și lui Allen Ginsberg despre droguri. Bătrânul Heini Thyssen nu a considerat pierdere de timp să-mi explice mie, pe atunci în vârstă de cincisprezece ani, viziunea sa asupra pieței de artă, iar Henry Kissinger mi-a expus interpretarea sa asupra Războiului Rece. Recunosc, este perfect adevărat că acum m-am împăunat puțin. Nu mă îndoiesc că o veți face mult mai rafinat și mai subtil, în conversațiile dumneavoastră – la urma urmei, un nume scăpat ca din întâmplare, ici și colo, face parte din recuzita acestei arte.

Acest volum intenționează însă mai întâi de toate să conserve o manieră culturală din ce în ce mai uitată astăzi, în epoca *selfie*, în era cultivării propriei imagini: cultura conversației. Ideea de „conversație" presupune interesul față de interlocutor – fapt care nu mai este de la sine înțeles într-o vreme când fiecare își afișează doar propria sa viață. În zilele de azi întâlnim tot mai des persoane care vorbesc cu entuziasm doar despre ele și performanțele lor – și de îndată ce au încheiat se retrag într-o tăcere stranie, vecină cu autismul. Chiar dacă discută în continuare, oamenii conversează tot mai rar, comportându-se ca și

cum și-ar compara permanent între ei contul pe LinkedIn. Fiecare vorbește numai despre sine. Aproape nimeni nu mai ascultă. Deoarece ne privim interlocutorul doar ca pe un recipient al efuziunilor noastre autoreferențiale. Iar unul dintre secretele interacțiunii sociale este că oricine, absolut oricine, are ceva interesant de spus. Dacă este lăsat! Pentru a putea cu adevărat asculta, idealul ar fi să dispunem de un domeniu relativ larg de subiecte de interes. Dacă întâlniți pe cineva vorbind cu însuflețire despre hobby-ul lui – indiferent care ar fi el, astrofizică, budism sau artă abstractă –, trebuie să puteți cel puțin mima interesul, după care să spuneți, spre exemplu: „Ah, am citit de curând un text captivant despre asta, și anume..."

Și încă ceva: trăim în vremurile cele mai democrate, mai indulgente și mai liberale cunoscute vreodată pe acest pământ. Se prea poate să fi existat vremuri în care, „în salon", era obligatoriu să te porți într-o anume manieră, *comme il faut*. Vremuri apuse. Astăzi, scena socială este spațiul cel mai democratic, la modul absolut. Indiferent cum te arăți în lume, cu barbă, cu piercing sau în cămașă perfect călcată și cu papion impecabil, în tricou înflorat sau în smoching, în costumație de clovn sau rezervat și retras, ai dreptul să fii așa cum ești.

În zilele noastre, pentru a pluti ușor pe scena socială, nu este nevoie nici de o cunoaștere a lumii, nici de o artă de a guverna relații. Oricine e binevenit. Și cu cât suntem mai diferiți, cu atât mai bine. Există loc pentru genul Maschmeyer[1] și Klitschko, Diogene și Paris Hilton, pentru profesori distrați, ahtiați după monologuri sau taciturni, pentru frumuseți și plicticoși. Până și fraierii lipsiți de

---

[1] Carsten Maschmeyer, cunoscut om de afaceri foarte bogat german, implicat în scandaluri de finanțare a partidelor din Germania (n. tr.).

orice sclipire au rolul lor important la orice party. Dacă arătați ca Maschmeyer sau aveți prestanța lui Kliciko[1], e totul în regulă. Problemele încep să apară când un Maschmeyer îl imită pe Berthold Beitz[2] sau Kliciko se poartă ca Henry Kissinger. Fii ceea ce ești, așa ai șansa să ajungi ceea ce poți să fii. M-a luat valul și am început să vorbesc solemn. E momentul să mă potolesc și să trec la lucruri mai practice.

---

[1] Vitali Kliciko, politician ucrainean, astăzi primar al Kievului și fost campion de box (n. tr.).

[2] Industriaș german foarte respectat, fost președinte al firmei Krupp, începând din anii cincizeci, cunoscut pentru acțiunile sale de salvare a evreilor din Germania în perioada Holocaustului, filantrop, membru al Comitetului Olimpic Internațional etc. (n. tr.).

TEME ALL INCLUSIVE

Oare există subiecte care trebuie neapărat evitate în societate? Da și nu. Nu cu multă vreme în urmă era de neimaginat să discuți deschis despre pornografie. Dar astăzi mulți domni, în jur de treizeci și ceva de ani, povestesc amuzați la masă cum au uitat să șteargă istoricul navigației pe Internet și prietenele lor au nimerit pe neașteptate pe Youporn, în loc de Youtube.

Ca să nu mai vorbim și de toate diferențele regionale. În America se discută fără nicio inhibiție despre bani *(How much are you worth?)*, ceea ce în Franța este considerat profund vulgar, iar în Elveția orice subiect e greu de abordat cu detașare. Și la Berna chiar ești considerat prea expansiv dacă saluți direct cu *Grüezi*[1]. Prin urmare, în loc să ne împotmolim în subiecte tabu și în particularități regionale, mai bine stabilim limpede că da, adesea există teme inoportune ca religia, spre exemplu, sau digestia și cam tot ce ține, în sens larg, de sănătate...

Dar nu este mult mai logic să te apleci asupra acelor teme pe care oricum nu le poți ocoli?

Următoarele capitole au funcția unui sistem de navigație, care ne poartă printre subiectele de neevitat ale vremurilor

---

[1] „Salut" în dialectul german local (n. tr.).

actuale, despre care este *obligatoriu* să avem o părere. Temele all inclusive reprezintă prin urmare lecturi obligatorii, la fel cum trebuie plătit și abonamentul all inclusive al radioului și televiziunii naționale, indiferent că vă interesează sau nu programele lor. Dar pentru început, câteva sfaturi generice.

Am amintit mai devreme că, pentru a face o bună impresie în societate, zâmbetul trebuie folosit cu moderație și doar la momentul potrivit. Și despre mișcarea lentă a privirii și despre gesturile echilibrate am vorbit.

În schimb nu am dezvăluit o altă tehnică importantă: întâmpinați pe oricine ca și cum ar fi o veche cunoștință! Bineînțeles, asta nu înseamnă că, dacă la o petrecere vă întâlniți cu Claudia Schiffer sau cu Gerhard Schröder, trebuie să vă duceți la ei și să îi bateți pe umăr. Dar aerul că v-ați ști de mult are darul să destindă bine atmosfera. Astronautul Chris Hadfield a declarat odată, într-un interviu: „Am contemplat de atâtea ori Pământul din spațiu, încât indiferent pe cine întâlnesc sunt întotdeauna perfect relaxat, cu sentimentul că l-am văzut deja." Cu toții putem face asta, este doar o chestiune de atitudine. Nu suntem nimănui străini. Și totuși, cei mai mulți se feresc de străini. Dar cine nu o face obține a priori un avantaj. E suficient să înțelegem bine următoarea idee: indiferent ce am fi, supermodel, supercancelar sau vânzător în supermarket, în adâncul nostru există o esență umană care ne leagă. Suntem cu adevărat egali între noi și apropiați, în acest sens. Iar cine înțelege bine asta se va mișca firesc în societate și va radia mult calm în jur.

Atunci când începeți o conversație cu o persoană, acordați-i întreaga atenție! Priviți-o numai pe ea, fără să vă uitați în jur, în căutarea următorului interlocutor, ceea ce ar fi o gravă impolitețe.

Regula supremă a small *talk-ului* sună însă astfel:

SĂ NU PLICTISEȘTI!

În esență, o conversație trebuie să pornească de la lucruri mărunte. Iată o primă etapă absolut vitală, care oferă ocazia unei evaluări reciproce, cu un schimb de mii și mii de informații pe secundă, când conductorii invizibili se încing la roșu, iar discuția în sine are o importanță cu totul minoră. Cum ați ajuns în acel loc sau de când vă aflați acolo, în asemenea momente puteți povesti și că ați întârziat puțin din cauză că a trebuit să vă ucideți soacra, oricum nimeni nu e atent la ce spuneți. Nu încercați să fiți spiritual de la primele cuvinte, asta nu arată decât că sunteți într-o disperată căutare de legături – în interpretarea liberă a vechii zicale, cine e bufon la prânz nu primește invitație la cină. Dar după introducere, trebuie neapărat să vă vină o idee. Ceva scurt, de preferință. Nimic nu plictisește mai mult într-o conversație decât vorbitul fără oprire. Evitați detaliile inutile.

În afară de asta, ar fi frumos, foarte frumos, dacă nu ați considera totul frumos, foarte frumos. Când totul vi se pare frumos, minunat și super, dispare orice urmă de spirit. Dacă nu vă vine nicio idee pe subiectul artei, să nu spuneți cât de mult iubiți frumosul! Mai bine murmurați: „Arta? Tocmai încerc să mă dezobișnuiesc de ea..." Ideal ar fi însă ca fiecare replică să conțină un asemenea mărunt clenci. În loc să vă entuziasmați de „frumoasele hoteluri", mai bine aduceți în discuție că hotelurile de lux sunt adevărate bordeluri. În loc să vă plângeți că „statul social e o vacă de muls", mai bine explicați de ce statul este dator să își răsfețe cetățenii. E preferabil să faceți afirmații capabile să iște controverse decât să vă chinuiți partenerii de discuție cu banalități conformiste.

Două lucruri trebuie însă evitate cu orice preț: să faceți pe deșteptul. Și pe moralul. Amândouă sunt moartea

conversației. Conversația *small talk* este un joc. Care se hrănește dintr-un dans continuu. Fiecare replică trebuie să lase loc la replică. Truismele morale – bătrânii trebuie respectați, copilul mai înainte de orice (sau poate sănătatea?) – nu lasă loc de discuție. Și așa încălcați regulile jocului. La fel și când faceți pe deșteptul. Într-o conversație, scopul nu este *niciodată* să aveți dreptate. Dimpotrivă, trebuie să fiți capabil să pledați pentru *orice* teorie și să apărați *orice* poziție, cât mai spiritual cu putință. Un profesionist al conversației nu are nicio problemă să se vadă învins. În astfel de situații, englezului îi face plăcere să declare: *I stand corrected.* În germană nu există o locuțiune comparabilă[1]. Și asta spune foarte mult. Din câte se pare, să poți să ții fruntea sus și să recunoști că nu ai avut dreptate nu se împacă prea ușor cu mentalitatea noastră. Dar nu-i nimic, asta se poate corecta. Multe dintre jocurile inventate de englezi s-au răspândit în toată lumea. Pe unele (fotbalul, spre exemplu!) am ajuns să le jucăm excelent. Nu văd de ce nu am reuși și în conversație, și ea fiind tot un schimb de mingi.

Și încă ceva. Știu că doare. Cu toate astea, vă rog, vă rog foarte mult, renunțați la bancuri! Iată o temă căreia i-am dedicat un capitol separat, unde am încercat să explic de ce acest gen de umor echivalează cu un soi de declarare tardivă a insolvenței. O altă metodă – la fel de disperată – de a resuscita conversațiile este îndemnul: „Povestește-ne și nouă care a fost cea mai jenantă întâmplare din viața ta!" Este o cale greșită chiar și numai din simplul motiv că o persoană încrezătoare în sine nu are de ce să se jeneze vreodată. Iar când gafează, o face impetuos.

Prin urmare, dacă nu vă vine niciun răspuns în minte la această întrebare, cauza este doar aplombul personal.

---

[1] Cum nu există nici în română (n. tr).

Oricum, pe nimeni nu interesează cu adevărat detaliile delicate ale existenței dumneavoastră. În schimb, oricine se dă în vânt după o poveste suculentă. Este cea mai amuzantă cale de a resuscita o conversație muribundă. Nu aveți nevoie de niciun apropo. Suficient să atacați direct, „De curând am trecut printr-o întâmplare incredibilă...", și toți vor deveni atenți.

Spre exemplu, iată una dintre poveștile care mi-au servit mereu drept defibrilator de *small talk*. La nevoie, puteți apela la ea, serviciul fiind cuprins în prețul cărții. S-a întâmplat așa:

O cunoștință a unui prieten deschisese la Guildford, lângă Londra, o mică afacere pe Internet și era în căutare de investitori. Într-o după-amiază, stabilise o întâlnire cu un grup de potențiali sponsori importanți, la Londra. Însă chiar în ziua aceea s-a întâmplat să aibă o suferință la stomac, mai direct spus o cufureală. Iar întâlnirea era prea importantă ca să poată fi contramandată. În drum spre gara din Guildford, a constatat că inevitabilul se produsese. Și purta pantaloni de culoare deschisă. Sensibili la pete. Prin urmare, s-a oprit grăbit la Marks & Spencer. Acolo găsești orice, inclusiv pantaloni. A înhățat o pereche, a fugit la casă, a plătit – și a reușit să ajungă la timp și la gară, ca să prindă trenul spre Londra-Waterloo. S-a încuiat la toaletă, și-a scos pantalonii pătați, i-a aruncat pe fereastră și a deschis punga de cumpărături, ca să constate că, în locul pantalonilor aleși de el, conținea un tutu de culoare roz. Din pricina grabei, înhățase o altă plasă la casieria din Marks & Spencer. Întâlnirea cu potențialii finanțatori urma să aibă loc chiar pe peronul din Waterloo. Ce mai putea să facă? Să nu mai apară la locul stabilit? A îmbrăcat costumul de balet, a coborât din tren sub privirile mirate ale celorlalți călători și, cu pași hotărâți, a pornit în căutarea partenerilor săi de afaceri.

Nu ni s-a mai povestit ce reacție au avut distinșii domni, dar știu sigur că omul nu le-a dat nicio explicație – și că s-a întors la Guildford, în acea seară, după ce a încheiat un contract colosal. Investitorii au fost convinși de ideea lui de afaceri. Și probabil și de el. Pentru că pur și simplu refuzase să se rușineze.

Să fie adevărată povestea? *Se non è vero, è ben trovato,* după cum merge vorba în Brooklyn. Chiar dacă nu-i adevărată, e de efect. Și are o morală minunată. Dacă tot calci strâmb, nu te sfii, fă-o cu *grandezza!*

ARTĂ MODERNĂ

De fapt, subiectul este desuet. Cel puțin dacă ții neapărat să-ți demonstrezi apartenența la avangardă vrând să pari ceea ce nu ești, când mai bine ai încerca să te prezinți drept specialist în *techno labels* sau în noile jocuri video *virtual reality*. Zeci de ani ai putut să te declari în voie admirator al artei moderne, fiind sigur că, în acest fel, ești de partea nonconformismului, ba chiar că te situezi undeva în prima linie a istoriei umane, acolo unde înfrunți direct asprimile spiritului lumii. Din păcate, există o lege a naturii care te împiedică să fii veșnic în avangardă. La un moment dat, vrei-nu vrei, te integrezi în establishment.

Pe de altă parte, arta contemporană s-a transformat astfel într-un subiect la care oricine are dreptul să aibă ceva de spus. *Trebuie* să aibă ceva de spus. *Trebuie* să-i vină o idee oarecare despre Hirst-Koons-Murakami-Richter-Basquiat-Kiefer. Doar, vai, să nu sune ca o părere de inițiat și insolent, pe deasupra. Sau ca o blazare ostilă față de artă. E preferabil să rămână între cele două extreme, indiferent cum, numai să nu scandalizeze prea tare.

„Ah, nu ați văzut încă noua expoziție a lui Baselitz? Este cu adevărat minunată!" Da, cu adevărat minunată.

„Opera lui iese în afara timpului!" Așa-i. Așa-i. „Trebuie admirat cum a pictat mereu împotriva mainstream-ului." E momentul potrivit să dai expresiv din cap. „Știați că prima lui expoziție independentă de atunci, din Berlinul de Vest, a stârnit un asemenea scandal, încât poliția a venit la fața locului și a confiscat mai multe tablouri?" Dacă în clipa asta vreți să vă dați cunoscător, arătând cu îngâmfare că povestea, prezentă în toate, *absolut* toate cataloagele lui Baselitz, nu-i decât o minciună gogonată, că presa a fost atunci chemată chiar de galeria respectivă, pentru ca acel scandal înscenat să pună în mișcare mașinăria marketingului – veți încălca prima lege a artei conversației alese: evită controversele, caută armonia. Multe persoane au o slăbiciune pentru arta modernă, iar pentru unele reprezintă chiar un subiect de importanță aproape sacră, prin urmare nu este deloc un subiect care să dea naștere la controverse.

În schimb, puteți trece la un subterfugiu cât se poate de delicat pentru a însufleți acest subiect care, altfel, obligă la armonie: lansați întrebarea – oare ce este ea, arta modernă? Și cât de modernă trebuie să fie arta modernă pentru ca să mai poată trece drept modernă? Nu este simplu deloc! Și rococo se chema la vremea lui *style moderne*, Jugendstil-ul german a fost numit de englezi și francezi „Art Nouveau". Dacă noi etichetăm acum, în manualele școlare, arta secolului XX drept „modernă", „clasic modernă" și „postmodernă", cum își vor putea denumi copiii noștri arta contemporană cu ei? Este dificil să definim tot ce s-a petrecut după 1900 ca modern, pentru ca apoi să trecem la o minuțioasă subclasificare a modernului. Sau e posibil ca arta modernă să se distingă tocmai prin conștiința că după ea nu mai urmează nimic, nu mai poate să urmeze nimic, ceea ce înseamnă că am ajuns la capătul drumului? Filozoful pop Mark Greif scrie în cuvântul înainte la volumul de eseuri *Bluescreen:* „Când mă întreb dacă civilizația noastră

poate să-și atingă sfârșitul [...], mi se pare că trebuie să țin seama că arta a ajuns deja la capăt." Și trimite la minimalismul din muzică, la brutalismul din arhitectură („construcțiile din beton prefabricat, în care nimeni nu-și dorea să trăiască prea mult, în care nimeni nici nu credea că va trebui să trăiască prea mult"), ajungând la o „concluzie întru totul logică", în miezul logicii ei fiind: mai departe nu merge.

Hmm. Dar oare cât mai putem fabrica artă, în așteptarea inevitabilului sfârșit? Mai curând sau mai târziu, efectul se pierde. Ceva mai radical decât cele făcute de dadaiști, în anii douăzeci, nici nu există. Ei au declarat că arta s-a isprăvit. Totul fusese înfăptuit, totul fusese încercat. Manifestul lor futurist ridicase tehnica la rangul de nouă artă, considerându-le pe toate celelalte perimate. „O mașină de curse [...] este mai frumoasă decât Nike din Samotrace", așa se spune în el. Apogeul a fost atins în anul 1917, când Marcel Duchamp a propus pentru expoziția independenților de la New York *Fântâna*, un pisoar sadea, în chip de operă de artă. Exponatul a fost atunci respins, însă ironia face că replici ale originalului și-au găsit un loc de cinste în cele mai importante muzee de artă modernă din lume.

Ce altceva s-ar mai putea adăuga? Dadaismul a emis certificatul de deces al artei. Asta s-a întâmplat în 1917. Chiar avem de gând să împungem în continuare același cadavru, vreme de o sută de ani? Mereu alte și alte readymades, alte și alte instalații, performance art, happenings, graffiti, conceptual art, personaje de desene animate la dimensiuni colosale, animale conservate în formaldehidă, toate pot fi fantastice, amuzante, provocatoare și șocante. Dar dacă facem comparație cu momentul 1917, nimic nu este cu adevărat nou și radical. Toată povestea asta ajunge, cu timpul, să sufere de efectul bau-bau. La un moment dat, nu se mai sperie nimeni. Și cu ce ne alegem? Doar cu „mărturii ale vieții animalice, fetide, fotografii ale britanicilor,

muzică de ghetou, un vagabond-exponat viu într-un muzeu, un jurnal de zapare și gunoi pentru toată lumea[1]...", declară Gustav Seibt, prințul criticilor. Prin urmare, tot ce este capabil să provoace poate fi oare artă modernă? Sau tot ceea ce urmărește să provoace? Și să ne pună pe gânduri și să ne clatine părerea asupra lumii? „Arta = Asta pot și eu – dar nu m-am încumetat", așa suna o postare recentă pe Twitter. Dar mi se pare prea simplu.

Dacă vreți să lansați o idee originală într-un cerc oarecum bine informat, susțineți pur și simplu că arta modernă înseamnă, în esență, tot ce s-a produs din Renașterea timpurie încoace, începând de la Cimabue și Giotto. Partenerii de discuție vor fi mirați, iar atunci va trebui să fiți în stare să le explicați, cu un aer cât mai sigur cu putință, de ce în arta occidentală nu s-a înregistrat o ruptură mai radicală. În clipa când artiștii s-au eliberat de normele iconografice ale Bisericii, în clipa când s-au perceput ca personalități artistice, în clipa când ne-au devenit cunoscuți, după nume, arta nu s-a mai confundat cu un cult al divinității, artistul nu a mai fost un nimeni, ci exact asta: un artist.

Arta modernă începe odată cu descoperirea libertății artistice. Orice altă dată, veți argumenta, rămâne absolut arbitrară. În arta bizantină, reprezentările nu erau reprezentări în sens de operă de artă. Icoanele și frescele erau Biblii pentru analfabeți, concepute potrivit unor precepte stricte. Ele urmăreau să facă Evanghelia inteligibilă celor care nu puteau citi, să împărtășească realități divine. Tipicul servea și pentru a stabili și limitele a ceea ce putea fi reprezentat. Stilizarea nu era, cum adesea se presupune, rezultatul stângăciei picturale. Tehnic vorbind, marii meșteri ai secolului al XIII-lea ar fi fost foarte ușor în măsură

---

[1] Aluzie la volumul *Abfall für alle* publicat de Rainald Goetz în 1999 (n. tr.).

să picteze în perspectivă sau să individualizeze expresiile faciale. Stilizarea icoanelor era voită, opunându-se declarat mai vechii maltradiții elenistice, care din punct de vedere tehnic se ridica la înălțimea artei renascentiste.

Prin urmare, dacă vrem să definim arta modernă, trebuie să stabilim momentul când arta începe să se revolte. Ceea ce în primă instanță nu s-a petrecut, desigur, în mod explicit. Pictorii Renașterii timpurii erau extrem de pioși. Fra Angelico ar fi respins cu indignare ideea că ar fi un revoluționar. Dar odată cu el și cu contemporanii săi, artistul s-a transformat din umil servitor și simplu meșter într-un regizor genial, hotărât să înfățișeze mesajul Bisericii cu mijloacele *sale* și să îl condimenteze cu imaginația *sa.*

Curând, pictura s-a eliberat de constrângerile Bisericii, nu au mai fost tratate exclusiv teme religioase, iar artistul a început să reprezinte ceea ce percepea el ca realitate. În pasul următor, arta a devenit „pitorească", cu tușe de pensulă recognoscibile voit lăsate pe pânză. Apoi a început jocul cu percepția. Impresioniștii au pictat însuși văzul. Expresioniștii nu au mai pictat ceea ce vedeau înaintea ochilor, ci ceea ce simțeau. După ce nefericitul Edvard Munch a terminat în 1910 ultima versiune a *Strigătului* său, scoțând la lumină adâncurile sale, după ce Picasso și Braque au pictat simultan din mai multe perspective și au experimentat cu materiale obișnuite, de zi cu zi, după ce Malevich și-a prezentat în 1915 *Pătratul negru* și Mondrian câțiva ani mai târziu modelele sale geometrice, s-a ajuns la punctul natural ultim, așa cum au constatat și futuriștii, și dadaiștii. Mai rămânea doar ca produsele industriale de masă să fie declarate obiecte de artă. După ce *Fântâna* sau *Pisoarul* lui Duchamp a ajuns în muzeu, nimic nu ar mai fi putut să ofere mai mult radicalism.

Ceea ce a urmat a fost, în esență, o repetiție. Dar asta nu înseamnă că nu a mai apărut și câte o capodoperă, din

când în când. Beuys, care a transformat în artă teoria însăși, instrucțiunile de utilizare intelectuală, expresioniștii abstracți ai deceniilor postbelice, glorificarea culturii de fiecare zi a lui Warhol, graffiti-urile lui Keith Haring și Jean-Michel Basquiat, viziunile apocaliptice ale lui Anselm Kiefer, toate au fost comentarii intense, de încheiere, față de sfârșitul istoriei artei. Vine un moment, însă, când totul a fost spus.

Mi s-a întâmplat odată să dau peste un obiect de artă – în sens propriu – care în ce mă privește reprezintă o declarație cu adevărat puternică și finală a situației descrise anterior. Opera se găsește în casa cumnatului meu, colecționarul de artă Friedrich Christian („Mick") Flick, sus, în munții de lângă Gstaad și a fost realizată de artista video elvețiancă Pipilotti Rist. Constă dintr-un monitor instalat în closetul pentru oaspeți din casa lui Mick. Când te așezi pe vas, descoperi imediat, lângă hârtia igienică, o mică telecomandă. Deschizi monitorul, în speranța că îți vei petrece timpul cu ultimele știri. Dar imaginea de pe ecran nu îți deschide perspectiva spre întâmplările din lume. Grație unei camere minuscule fixate pe vas, ești martor în transmisiune directă la pleoscăitul propriilor tale excremente în apă. Căcatul, nu al artistului, ci al contemplatorului de artă, ca operă de artă ultimă. Duchamp ar fi exultat la această idee – la fix o sută de ani după pisoarul lui.

Ca să nu vă faceți dușmani în cercurile de amatori de artă, adică printre persoane care consideră tablourile întoarse cu fundul în sus o găselniță strălucită, trebuie să evitați, cu orice preț, să trageți concluzii și să emiteți judecăți asupra artei. Cel mai bine ar fi să rămâneți în zona aproximativului. Și să ieșiți cu totul din spațiul plin de capcane al teoriei artei, refugiindu-vă fără întârziere la „piața de artă, care a luat-o razna". Criticile și lamentațiile au darul să ducă la consens.

Pentru a avea o bază cât mai bună de discuție, iată câteva informații: niciodată nu au existat atâția miliardari ca astăzi. Peste două mii două sute, în toată lumea. Fapt fără precedent în istoria omenirii. De când se știe, moneda cea mai de preț în universul celor superbogați este prestigiul. Iar el se capătă, tot de când se știe, prin intermediul artei. Peste patruzeci și trei de milioane de euro pentru un câine din tablă de Jeff Koons, peste o sută cinci milioane de euro pentru un tablou de Francis Bacon nu înseamnă prin urmare „nebunie", ci prețuri absolut rezonabile. Încă un mic detaliu: comerțul de artă este extrem de apreciat și pentru că nu există metodă mai bună pentru spălarea banilor. Albirea banilor prin restaurante sau alte afaceri aparent legale, metoda tradițională, adică, este foarte complicată și lasă în urmă prea multe documente și alte dovezi nedorite. În schimb pe piața de artă circulă zilnic milioane și milioane de dolari și de euro între părți care de cele mai multe ori sunt cunoscute de autorități doar sub titulatura de „colecționar particular" și de „colecții particulare". Șmecheria bine verificată funcționează astfel: A scoate un tablou la licitație, B îl cumpără cu bani negri (obținuți cu puțin timp mai înainte tot de la A), la o valoare cu mult mai mare decât cea reală. Și banii s-au albit. Salturile de preț rămân oricum inexplicabile din punctul de vedere al autorităților. În mai 2013, lucrătorii vamali de pe Kennedy International Airport din New York au verificat un pachet ce conținea un tablou înrămat, cu o valoare declarată de o sută de dolari, și au descoperit înăuntru o mâzgăleală care nu sugera mare lucru, însă unul dintre funcționari a recunoscut, din pură întâmplare, că era vorba de un Basquiat în valoare de zece milioane de dolari. Tabloul aparținea unui escroc financiar brazilian, care deturnase investițiile a mii de clienți bancari și plasase în artă o bună parte din averea astfel agonisită, pe care așa o albea și o scotea din țară.

Dar prețurile ridicate la care se ajunge cu prilejul licitațiilor sunt ușor de explicat și în lipsa mașinăriei de spălat bani a pieței de artă. Arta înseamnă investiție. Creșterea valorii de piață a lucrărilor-vedetă de pe piața de artă a fost în ultimii ani de-a dreptul spectaculoasă. De ce se întâmplă așa? Miliardarii nu știu ce să facă cu banii. Cum după ultimul mare crah nicio oportunitate de investiție nu mai poate fi considerată cu protecție de criză, ei preferă să îmbine plăcutul cu utilul și își atârnă capitalul de pereții palatelor lor de pe Rubliovka, la Moscova, sau de pe Bishops Avenue, la Londra.

Oligarhul rus Roman Abramovici încă nu știe să mănânce corect cu furculița și cuțitul – dar lucrările importante de artă contemporană achiziționate de partenera sa de viață îi asigură și lui acceptarea în societate. În zilele noastre orice proprietar mai răsărit de magazin cu materiale de construcție are avioane particulare și iahturi, dar cine vrea să se distingă cu adevărat trebuie să pătrundă în casta marilor colecționari. Niklas Maak, șeful redacției de artă de la *Frankfurter Allgemeine Zeitung,* scrie următoarele: „Așa cum pe vremuri te întâmpina leul din marmură la intrarea palatului, ca însemn seniorial, simbolul suveranității absolute de astăzi este un rechin de-al lui Hirst expus în hol."

Ar fi un semn de îngustime să ne plângem de una ca asta sau să îl facem răspunzător pe artist de lista colecționarilor săi, acuzându-l de o specie de prostituție. Oare arta nu-și manifestă capacitățile ei cele mai subversive tocmai în saloanele celor puternici? Ce poate fi mai încântător decât să ți-l imaginezi pe Abramovici în palatul său londonez, trecând pe lângă un cap de mort creat de Damien Hirst, acel *memento mori* făcându-l să se îndoiască zilnic, măcar o clipă, de intangibilitatea sa. Și dacă tot a venit vorba, de când este setea de prestigiu un argument împotriva artei pe care o protejează? Megalomaniei înfumuratului parvenit,

papei Iulius al II-lea, supranumit *Il Terribile*, îi datorăm una dintre cele mai mari opere ale umanității, Capela Sixtină pictată de un anume Michelangelo.

În toată nebunia asta a pieței de artă, mai există oare și colecționari mânați de pasiune? Bineînțeles! Pentru bătrânul Berggruen, operele de artă erau produse de-a dreptul divine, insuflate artistului de o putere înaltă, de nedefinit. Iar relația magică dintre el și picturile sale nu l-a împiedicat deloc să devină putred de bogat, de pe urma lor. Mi-a povestit odată despre un prieten de-al său care avea o galerie de artă impresionistă la Paris. Într-o zi, în galerie a intrat un bărbat foarte bogat, de origine orientală, s-a uitat în jur și l-a rugat pe prietenul lui Berggruen să împacheteze toate tablourile și să îi facă un preț rezonabil. Dar omul l-a refuzat. Desigur, ar fi făcut avere dintr-o lovitură, dar n-a vrut ca opera vieții lui, lucrările adunate de-a lungul unor zeci de ani, să fie cumpărate de un ignorant, printr-o simplă trăsătură de condei.

Și prietenul meu, paternul Carl Laszlo, era un colecționar din aceeași categorie. În casa lui de la Basel erau expuse tablouri de René Magritte, William Blake și Christian Schad, alături de postere din revistele Art Nouveau și coperte de discuri, lucrări plastice de Giacometti alături de roboți de la magazinul de jucării. Pentru el, artă însemna tot ceea ce considera că merită acest titlu. Puțin îi păsa de piață, de critica de artă și de prestigiu. Când l-am întrebat dacă toate piesele erau bine asigurate, mi-a râs în față. „M-ar costa prea mult", mi-a răspuns, „iar dacă mi se fură ceva, în cel mai bun caz mă aleg cu ceva bani, lucrările nu le mai văd niciodată înapoi."

Și dacă tot vorbim despre colecționari celebri, trebuie să povestesc din nou anecdota mea preferată despre Heini Thyssen. Mă tem că am mai făcut-o de câteva ori. Însă e atât de bună, încât merită să o repeți cu orice prilej. La

capătul vieții, era căsătorit cu o doamnă extrem de îndărătnică, pe care o chema Carmen, zisă „Tita". El era foarte bătrân. Ea, relativ tânără. Seara, petreceau de multe ori ore în șir împreună, în salonul din Villa Favorita, casa lui de la Lugano, deși nu aveau să-și spună prea multe. „Îmi place să stau cu Tita", spunea baronul, „ea se uită la televizor, iar eu la Sisley." Sisley, de care era atât de legat, este astăzi expus la Museo Thyssen din Madrid.

BANCURI

Pe ăsta îl știți?

Vă rog, nu! Vă *rog*, fără bancuri!

Dacă ar exista și un Decalog al conversației, asta ar trebui să fie în frunte. Și imediat după: să nu plictisiți! Există momente potrivite și pentru bancuri. La restaurant. În metrou. În sala de așteptare. În schimb la petreceri și la masă, bancurile sunt tabu. Bancurile sunt recunoașterea ultimă că nu aveți nimic de spus. Pe deasupra, mai trebuie să vă și pricepeți să ziceți bancuri, condiție pe care foarte puțini o îndeplinesc. Hellmuth Karasek descrie în minunata sa carte *Soll das ein Witz sein?* (*Să fie o glumă?*) o situație prin care am trecut cu toții. Karasek se află în barul Hotelului Atlantic din Hamburg și ascultă, fără să vrea, cum un bărbat de la masa alăturată încearcă să le spună partenerilor săi de afaceri englezi o anecdotă clasică. (Un elefant se întâlnește pe plajă cu un bărbat dezbrăcat și îi zice: „Bietul de tine, cum să te saturi vreodată cu trompa aia?")

Bărbatul din bar spune bancul după cum urmează:

„I know a very funny joke. There is an elephant, and a man without trousers, you know? Tu, Birgit", își întreabă colega

mai tânără, „cum se zice despuiat? *Naked? Okay*, bine. *Good, well*. Așa: *A elephant…*"

Birgit îl întrerupe: „*An elephant!*"

„Bine. *An elephant*, așa am zis și eu. Așa: *An elephant sees an naked man…*"

„*A naked man*", intervine Birgit din nou.

„Păi, sigur, *a naked man*. Așa: *An elephant sees a naked man. And he looks at him and says: «Poor fellow, with such a little…»* Birgit, cum se zice trompă?"

Birgit: „Nici eu nu știu."

„N-are importanță. Așa: *«Poor fellow, with such a little nose…», you know, nose, like a snake, hahaha, «how could you get…»* Cum se zice sătul, Birgit?"

Birgit: „???"

„Nici asta nu știi. *«How could you get…»*, hm, *you know, if you eat not enough, you are hungry! Understand?*"

Unul dintre englezi: „*Yes.*"

„*And if you have eaten enough, you are not hungry, right? Okay.* Așa: *«If you're hungry», says the elephant, «how could you get not hungry?»*"

Cum niciunul dintre englezi nu râde, povestitorul insistă: „*Not hungry, understand? You have eaten enough! Filled up!* Sătul! *Sad!*"

Englezii se uită unii la alții, nedumeriți, conversația continuă timid. Curând englezii își iau rămas-bun și se retrag la culcare, iar germanul le spune colegilor lui: „Pur și simplu n-au înțeles bancul. Englezii ăștia au alt fel de simț al umorului."

Ca să te pricepi să spui bancuri, trebuie în primul rând să fii tu însuți spiritual, să fii ingenios și sclipitor, asta este problema principală. Spiritul nu-i deloc totuna cu umorul. Umor are orice persoană sănătoasă. Neurologii au reușit să stârnească râsul unor subiecți care contemplau o coală de hârtie goală, fiind suficient să stimuleze un punct

anume de pe lobul anterior stâng al creierului cu impulsuri electrice slabe. Avem nevoie de umor pentru a face față paradoxurilor vieții. Așa cum avem nevoie de vise ca să putem procesa evenimentele trăite. Umorul este un mijloc antistres natural al corpului. În viață nu este de înțeles totul, iar umorul ne ajută să ocolim acest obstacol. „Tuturor ne place să avem certitudini de nezdruncinat", spune cel mai amuzant medic german, Eckart von Hirschhausen[1], „dar umorul este în stare să le clatine și să ne schimbe perspectivele. După ce ne-am revenit dintr-un șoc, vedem mai limpede ca mai devreme: poate că lucrurile stau altfel, nu-i totul alb sau negru, ci multicolor."

Umorul reprezintă, ca să spunem așa, o funcție a corpului. La fel ca strănutul. Cum produsele funcțiilor noastre corporale elementare nu sunt foarte rafinate, de regulă, un simț al umorului foarte simplu este suficient pentru a trăi, spre exemplu, bucuria de răul altuia.

Una dintre cele mai vechi glume din istoria omenirii se încadrează în această categorie. E vorba de o tânără pereche fără un ban în buzunar și cu frigiderul pustiu. În loc de mic dejun, programul include sex pe masa din bucătărie, la fel și la prânz. Seara, bărbatul sosește flămând acasă și își găsește soția dezbrăcată, lipită de sobă. „Încălzesc cina!", îl anunță ea. Este versiunea pentru secolul XXI. O poveste asemănătoare o găsim într-un limerick englez din secolul XX și o poezie populară scoțiană din veacul al XIX-lea *(The Supper Is Na Ready);* mai apare și într-un volum de versuri franceze licențioase din anul 1618 *(Mais le souper n'est pas encore cuit).* În forma lui inițială, bancul este vechi de peste o mie cinci sute de ani! Îl găsim în *Philogelos (Iubitorul de râs),* o culegere de glume obscene compilată în

[1] Medic și comediant german (n. 1967) (n. tr.).

vechea Grecie, în secolul al IV-lea sau al V-lea. Acolo sună astfel: „Zice un bărbat voluptuoasei lui soții: «Femeie, ce zici, mâncăm sau facem dragoste?» «Cum vrei tu, dar nu avem nicio bucată de pâine.»"

Și Cicero știa: *Haec enim ridentur vel sola vel maxime quae notant et designant turpitudinem aliquam non turpiter.* În traducere liberă: nimic nu stârnește mai multă veselie decât glumele obscene. Cicero pretinde însă o minimă doză de rafinament. Potrivit părerilor lui de teorie literară, o glumă grosolană, fără nicio pretenție de subtilitate, este pur și simplu o glumă proastă, din punct de vedere moral-estetic. Dar ca să apreciezi bancurile proaste nu-i nevoie să fii spiritual, ajunge și cel mai primitiv umor. Umorul este arhisuficient și pentru a te distra pe seama oamenilor, atribuindu-le trăsături stereotipe. Spre exemplu, mult umor avea Earl L. Butz, ministru al agriculturii sub președinții americani Richard Nixon și Gerald Ford. În 1976, el a fost nevoit să demisioneze, tocmai din cauza umorului său. Fiind într-un avion, Butz a făcut următoarele comentarii, suficient de tare să audă toți: *The only thing coloreds are looking for in life are a tight pussy, loose shoes, and a warm place to shit.* Cu acel prilej, *Washington Post* a citat afirmația lui cuvânt cu cuvânt, *New York Times* s-a limitat la o parafrază, bolborosind ceva despre *satisfying sex, loose shoes and a warm place for bodily functions.*

Presupunem că rafinamentul, în sensul lui Cicero, îi lipsea cu desăvârșire lui Mister Butz din Indiana. Astfel, ajungem la diferența fundamentală dintre umor și spirit. Umor este, așa cum spuneam, mai degrabă o funcție de bază a corpului. Spiritul, *esprit*, cum îl numesc francezii, pretinde mult mai mult. *Esprit* este ascuțit, da, capabil să rănească. Oscar Wilde, spre exemplu, nu avea pic de umor. În schimb, spirit din belșug. Putem discuta cu spirit despre un subiect anume doar atunci când îl înțelegem cu

adevărat – până în ultima lui fibră. Despre un subiect? Despre o circumstanță? Mult mai bine spunem despre o problemă! Glumele înseamnă totdeauna depășirea unei probleme. Mark Twain a afirmat odată, spre groaza cititorilor săi, că în cer umorul lipsește cu desăvârșire. Avea, desigur, perfectă dreptate. Acolo unde nu există probleme, nu există nici motiv de glumă. Glumele sunt infinit de triste. Nimic nu-i mai serios decât o glumă. Sunt pe lumea asta probleme atât de serioase, încât nu pot fi exprimate decât în glumă. Cum este aceasta, rămasă dintr-un lagăr de concentrare: comandantul îi promite unui deținut o rație de pâine suplimentară dacă poate ghici care dintre ochii săi este din sticlă. Deținutul îl măsoară scurt și răspunde imediat: „Dreptul." Comandantul: „Cum ți-ai dat seama?" Deținutul: „Se uită omenește."

Să fie glumele evreilor forma supremă a acestei arte? Deși este un loc comun, corespunde adevărului: toți comedianții influenți ai vremurilor noastre, de la Larry David până la Louis C.K. și Sarah Silverman, sunt evrei de origine.

Oare de ce?

Karasek nu este de fapt evreu, dar din fericire are suficienți prieteni evrei ca să aibă o părere avizată despre acest subiect. Odată a mărturisit cum a devenit el un bun povestitor (inclusiv de bancuri!) deoarece și-a dat seama că doar astfel poate compensa alte lipsuri: „Eram slab la sport și nici altfel nu mă distingeam în vreun fel, așa că-mi rămânea doar o șansă ca să mă mențin la suprafață: trebuia să devin clovnul clasei." Apoi a rostit în treacăt un adevăr pe care orice om care nu e nici bogat, nici frumos, nici renumit, ar trebui să și-l atârne deasupra patului: cine nu poate compensa cu nimic este la mare strâmtoare. Cei prea frumoși au adesea personalități șterse, cei prea bogați sunt de obicei desăvârșit de plicticoși. Ei nu au nimic de

compensat. Sunt într-atât de obișnuiți ca lumea să-i considere nemaipomeniți, încât nu trebuie să-și dea deloc silința. După ce evreii au fost alungați din Palestina, în urma răscoalei lor împotriva romanilor, și au trăit în diaspora, au fost siliți, secole de-a rândul, să compenseze multe: nu aveau patrie, peste tot erau nepoftiți, hăituiți și alungați, apoi hăituiți din nou. Așa se face că în glumele evreiești se oglindește tristețea străveche a unui popor căruia nu i-a rămas decât să se refugieze în ceva ce, potrivit lui Sigmund Freud, înlesnește depășirea traumelor: macabrul. Publicistul Josef Joffe consideră glumele evreiești „arme verbale", îndreptate atât împotriva propriei persoane („autoironie"), *cât și* împotriva celorlalți.

Din acest motiv, majoritatea se încadrează în trei categorii. Cea mai importantă se cheamă pesimism – frustrare față de propria apartenență la un popor ales. Sub deviza: „Doamne, pe noi ne-ai ales, dintre popoare – dar de ce tocmai pe noi?" În serialul american de televiziune *Curb your Enthusiasm* apare o scenă în care Larry David se află în fața cinematografului, fredonând o arie de Richard Wagner. Un alt evreu se arată deranjat și îl apostrofează: „Dumneavoastră nu sunteți evreu?" Larry: „Cum, vă rog? Poate vreți să-mi vedeți penisul?" Domnului furios nu-i vine să creadă că un evreu poate să fredoneze muzica renumitului antisemit Wagner și îl acuză pe Larry de tipica ură de sine a evreilor. Larry David îi replică indignat: „Sigur că mă urăsc! Dar nu pentru că sunt evreu!" O metaglumă pe o temă de când lumea, ura de sine. Cum este aceea cu evreul care se plimbă voios prin parc, când se trezește cu un găinaț de pasăre în cap. Omul își ridică privirea spre cer și zice: „Iar goimilor (neevreilor) le cântă!"

În cea de-a doua categorie intră glumele bazate pe întrebări stupide, așa-zisele bancuri seci, care subliniază propria poziție dominantă. Cam așa:

Seligmann iese la plimbare pe malul lacului, în miez de ianuarie. Deodată, îl vede pe prietenul său Löwenthal zbătându-se într-o copcă.

„Löwenthal, s-a rupt gheața sub tine?"

Löwenthal: „Nu, probabil m-a surprins iarna în timp ce mă scăldam."

Cea de-a treia categorie se referă la obiceiul evreiesc de a întoarce lucrurile pe toate fețele, la înclinația de a cântări totul, până la ultimul detaliu. Iată un exemplu clasic:

Doi evrei, unul tânăr, celălalt în vârstă, se află în același compartiment dintr-un tren. Tânărul îl întreabă pe cel mai în vârstă: „Cer iertare, puteți să-mi spuneți cât este ceasul?"

Niciun răspuns. Ofensat, tânărul se face mic pe colțul lui de banchetă, dar cu puțin timp înainte să ajungă la Lublin, nu mai suportă și își varsă oful:

„Domnul meu, acum o jumătate de oră v-am rugat politicos să-mi spuneți cât este ceasul și aș vrea foarte mult să știu de ce nu m-ați considerat demn de un răspuns."

„Am să vă explic cu plăcere, tinere domn. M-ați întrebat cât este ceasul, așa-i? Sigur că aș fi putut să-mi scot ceasul de aur din buzunar și să vă spun cât arată. Ce s-ar fi petrecut după aceea? Ar fi început o conversație:

«Ce ceas frumos aveți!»

«Da, și merge cu mare precizie», aș fi răspuns eu.

«E o moștenire?», ați fi întrebat dumneavoastră.

«Nu», aș fi răspuns eu.

«Afacerile vă merg bine, cu siguranță», ați fi zis dumneavoastră.

«Într-adevăr, nu am de ce mă plânge», aș fi spus eu.

«Ce negustorie aveți?»

«Grâne.»

«Locuiți la Lublin?»

«Desigur.»

«Cu siguranță aveți o casă frumoasă?»

«Oh, da!»

«Aveți familie?»

«Da, am două fiice frumoase.»

Ei, și până la urmă ce-ar fi ieșit? Mi-ați fi făcut o vizită la vilă, iar după câteva zile ați fi cerut mâna fiicei mele mai mari. Și acum, spuneți și dumneavoastră, tinere: cum să o dau de soție pe Esther a mea cuiva care nu are nici măcar un ceas?"

Strict vorbind, ar fi trebuit să redau aceste glume în idiș, ca să-și păstreze întreaga savoare. Idișul este un dialect germanic cu elemente de vocabular împrumutate din ebraică și din limbile slave. A fost *lingua franca* a evreilor răspândiți în toată Europa și Rusia, centrele culturii evreiești din Europa fiind germanofone. În timpul prigoanei asupra evreilor din Evul Mediu, o mare parte dintre cei din Germania au emigrat în Europa de Răsărit, păstrându-și însă limba și acolo. Cultura germano-idiș și limba idiș au fost nimicite de naziști. Acum nu ar mai înțelege nimeni un banc spus în idiș.

Karasek îi avertizează pe drept cuvânt în cartea lui de glume (care n-ar trebui să lipsească din nicio bibliotecă!) pe neevrei să nu spună bancuri cu evrei. Atunci, „se ajunge și se depășește repede o graniță jenantă". *Quod erat demonstrandum:* singurele glume cu adevărat spirituale și care merită spuse sunt cele evreiești. Dar cum majoritatea nu se pricep să le spună, mai bine să o lase baltă, la fel cum fac și eu acum.

CAPITALISM

Iată un domeniu în care ignoranța este absolut scuzabilă. Iar față de cunoscători este întotdeauna înțelept să rămâneți sceptic. Iar în zona economiei, asta vă poate salva existența. Cele mai multe catastrofe economice au fost declanșate de superdeștepții care consideră că banii, capitalul, consumatorii – și în primul rând riscul – ar avea un comportament previzibil.

La scurt timp după declanșarea crizei financiare globale din noiembrie 2008, regina Angliei, aflată în vizită la London School of Economics, le-a adresat economiștilor o întrebare simplă, care i-a pus în mare încurcătură. De ce nu a prevăzut nimeni crahul? a întrebat the Queen. Învățații s-au bâlbâit în toate felurile, până când unul dintre ei, profesorul Luis Garicano, a recurs la cel mai străveziu pretext cu putință: „Toți au considerat că procedează ca la carte, lăsându-se pur și simplu unul în seama altuia."

Cum am urmat școala în Anglia, țara unde un economist (J.M. Keynes) este venerat ca un sfânt patron al națiunii, am fost obligat să învăț la cursul respectiv formule de genul Y = I + C, adică: producția (Y) rezultă din suma investițiilor (I) și a consumului (C). O altă formulă este E = Y – C,

adică rata de economisire (E) este ceea ce rămâne dacă scădem consumul din producție. Din cele două formule rezultă că E = I, economiile sunt egale cu investițiile (I), căci, evident, tot ceea ce oamenii depun la bancă (E) este dat cu împrumut și practic reinvestit, fie în consum (C), fie în mijloace de producție (Y). Totul limpede?

Am avut note proaste la *economics*. Dar nu trebuia să-mi bat capul, deoarece în Anglia exista de pe atunci obiceiul ca școlarilor lipsiți de orice formă de venit să li se pună la dispoziție cărți de credit. Suficient să le introduci în fanta potrivită ca să obții bancnote, pe care apoi le puteai folosi pentru a te consola consumând (C), spre exemplu bere (B) sau alte droguri (D) – și asta absolut indiferent dacă aveai sau nu ceva economisit în cont (E). Grație mărinimiei Midland Bank (din păcate dispărută între timp) puteam să-mi permit oricând și un bilet de zbor (B) spre casă.

Interesul meu față de studiul economiei suferea și din cauza prieteniei de atunci cu un domn în vârstă, care m-a îndemnat să uit toate formulele și m-a învățat, în timpul lungilor plimbări și al popasurilor și mai lungi în cafenele, mai multă economie decât ar fi reușit orice manual. André Kostolanyi.

Bătrânul guru al bursei venea des la noi acasă pentru că, datorită mamei mele, strănepoată a eroului național maghiar István Széchenyi, casa noastră din München era un punct de atracție pentru ungurii din exil. Kosto, așa cum îi spuneam noi, avea pe atunci în jur de nouăzeci de ani și o experiență foarte bogată. Pe deasupra, era și foarte zgârcit, semn sigur că era bogat și în sensul material. Apucase să fie tânăr comisionar la Bursa de la Paris, înainte de sfârșitul Primului Război Mondial, iar în istoricul an 1929 lucra pe Wall Street. El însuși un speculant împătimit, însă foarte bine educat și deloc lipsit de înclinații artistice, își

privea colegii de breaslă cu cel mai încântător dispreț. Așa cum ajung fetele nevinovate să facă trotuarul, la fel se întâmplă și la bursă, repeta Kosto mereu: „Mai întâi e curiozitate, apoi plăcere și la urmă lăcomie." Verdictul său: „Pe vremuri, un tată își trimitea la bursă doar fiii cei mai nerozi. Cei înțelepți mergeau la universitate, să învețe ceva serios."

La München ne întâlneam întotdeauna în vechiul bar Schumann's, deoarece nu-i plăcea nicio cafenea din oraș. Însă cel mai bine se putea sta de vorbă cu el tot în cafenele, la Viena în Café Central, la Budapesta în Café New York, în acel extraordinar kitsch pompos. Cafeneaua era catedra lui, habitatul lui natural. Unde și-a petrecut o jumătate din viață în fața meselor minuscule, din marmură. Acolo ținea prelegeri, citea, cădea pe gânduri, ațipea, se trezea, conversa, iarăși citea... Mereu perfect îmbrăcat, pantofi Budapester impecabil lustruiți, jachetă de tweed, batistă în buzunarul de la piept, cămașă de comandă, niciodată cravată, întotdeauna papion.

O asemenea existență, în toată splendoarea ei orientală, este astăzi aproape de neînțeles. Acum, dacă bărbații preferă să-și petreacă ziua cât e ea de lungă la cafenea, sunt îmbrăcați voit neglijent, nebărbieriți, poartă fes și trăiesc în izolarea lor cu căștile în urechi, în căutare de wireless. Și nici nu stau așezați pe scaunele acelea nemilos de tari, fără cotiere, clasice pentru cafenelele acelei lumi dispărute, ci în fotolii adânci de catifea, care sufocă orice idee originală. În timpul sesiunilor îndelungate petrecute cu el prin cafenele, Kosto mi-a împărtășit câteva principii esențiale, printre care: „Bărbatul își poate permite să fie nechibzuit, dar femeia trebuie să fie avară. Familiile în care se petrece invers sunt sortite unei tragedii." Sau: „Despre un idiot sărman, toată lumea vorbește ca despre un idiot. În schimb, un idiot bogat trece drept original." Sau: „Și Voltaire știa

că orice nenorocire poate avea și consecințe avantajoase. În economie, mai ales. Dezastrul cuiva poate fi cea mai mare fericire pentru aproapele lui." Și atunci a făcut semn spre laptopul meu Toshiba destul de voluminos, pe vremea aceea unul dintre primele computere portabile, pe care îl căram mândru peste tot. „Pentru muncitorii din fabricile de mașini de scris, obiectul acesta este o adevărată calamitate. Pentru firmele producătoare, o adevărată binefacere. Dar mai devreme sau mai târziu cineva o să inventeze ceva și mai năstrușnic, iar aparatura de acest gen va dispărea, iar odată cu ea și firmele producătoare. Asta pune economia în primejdie? Fără îndoială! Instabilitatea este condiția bunăstării."

Cum așa? Kosto nu-și încăpea în piele de bucurie când îi puneam tot felul de întrebări, mirat, primind cu încântare să intre în rolul rabinului înțelept. Atunci începea să povestească despre legendarul economist vienez Joseph Schumpeter, căruia îi plăcea să se desfășoare în saloanele familiilor de patricieni vienezi, dar și la Café Landtmann. Schumpeter a fost, după Karl Marx, cea mai rară pasăre din istoria științelor economice. Pe Schumpeter și pe Marx îi lega credința în dinamica permanentei distrugeri și înnoiri cunoscute de capitalism. Și slăbiciunea față de plăcerile vieții. În sine adept al austromarxismului, Schumpeter își cumpăra costumele de pe Savile Row, iar pentru aventurile amoroase avea închiriat un apartament la Hotel Astoria, nu departe de locuința sa de pe Strudlhofgasse. După cum mi-a explicat Kosto, Schumpeter a fost toată viața lui preocupat de o *unică* întrebare: „De ce între Evul Mediu și Revoluția Franceză standardul de viață al europenilor s-a schimbat în mod nesemnificativ, și de ce, începând de atunci, trece printr-o îmbunătățire explozivă?" Explicația lui Schumpeter: prăbușirea lumii feudale. „Secole de-a rândul, circumstanțele au rămas neclintite:

10% din populație o ducea bine până la nemaipomenit, restul se luptau să supraviețuiască. Distrugerea acestei lumi, după ce burghezia a preluat puterea, a avut efectul unei explozii. Și dintr-odată a apărut ceva ce nu mai existase până atunci: concurența, spiritul întreprinzător, riscul. Instaurându-se o permanentă redistribuire. Ieri puteai să fii lider de piață, iar mâine falit. Prăbușirile repetate, dragul meu, sunt parte integrantă a capitalismului, altfel totul ar stagna."

Suna cât se poate de convingător din gura cuiva care, din 1929 încoace, își risipise și își recâștigase averea de câteva ori.

La fel de convingător era și felul în care apăra sistemul bancar. Când ajungeam să-l plictisesc amintindu-i că Iisus îi alungase pe zarafi din Templu, se mulțumea să zâmbească indulgent. Din punctul meu de vedere, de nobil scăpătat, eram desigur justificat să am rezerve în privința băncilor, dar pentru restul lumii ele sunt o adevărată binecuvântare. „Voi, cei cu sânge albastru, ați putut trăi bine-mersi, sute de ani, fără bănci. Dispuneați de pământuri și de capital. Pentru toți ceilalți, însă, lipsiți de mijloace, dar eficienți, spre deosebire de voi, istoria acestei lumi a devenit interesantă abia odată cu inventarea sistemului de creditare și întemeierea băncilor moderne. Cele dintâi bănci, de la Florența, acordau credit doar celor care dispuneau de proprietăți funciare imense sau de alte forme de garantare. Însă cu adevărat pasionant a ajuns să fie abia în secolul al XIX-lea. Familia Rothschild a fost cea dintâi care a împrumutat bani persoanelor fără titluri de valoare, care în schimb aveau idei mărețe. Iar dobânda era un fel de taxă pentru riscul asumat."

Așadar, tot răul ni se trage de la apariția băncilor moderne? Nu s-a declanșat criza pieței financiare din cauză că li s-au acordat credite unor persoane care nu și le

puteau permite? Sau poate e o explicație prea simplă? Mă întreb uneori ce-ar fi spus Kosto despre spargerea bulelor de credite subprime, care în 2008 a dus la criza globală a piețelor financiare. Pe atunci, americanii doritori să devină proprietari de casă, numiți în interiorul băncilor și NINJA *(No Income, No Jobs or Assets)*, au fost sistematic atrași prin credite tot mai tentante. Iar când ratele nu au mai putut fi susținute, s-a produs o reacție în lanț: mai întâi câteva bănci cu veche tradiție, ca Lehman Brothers, au făcut implozie, apoi au rămas șomeri milioane de oameni, din toată lumea.

Și care ar fi fost verdictul lui Kosto despre euro? Nu cumva introducerea acestei monede în țări precum Grecia sau Portugalia nu a fost decât o altă pervertire a vechii idei a creditului, atât de frumoase, după cum se pretinde? De fapt, astfel e posibil ca unele state cu bonitate scăzută să obțină credite în aceleași condiții ca statele-model central-europene, pentru simplul motiv că fac parte din familia euro.

Acum, Kosto și cu mine ne-am fi putut întâlni în noul Schumann's. S-ar fi bucurat de dispariția vechiului bar – în lumina gândirii lui Schumpeter, bineînțeles. Cel nou e mai frumos și mai puțin înghesuit. Așadar, cum ar vorbi Kosto despre criza piețelor financiare, dacă am sta față în față, la masă? El se amuza mereu pe seama așa-zișilor experți, convinși că economia financiară ar fi o știință. („Oare câți profesioniști de bursă n-am văzut eu care, obsedați de grafice și de calcule, și-au pierdut și ultimul cent?") Cine vrea să aibă succes pe piața financiară trebuie să studieze filozofie, nu matematică. „Finanțele au propria lor logică, ieșită din orice calcul." Și criza i-a dat dreptate. Noile produse financiare, cele care au declanșat criza, așa-numitele obligațiuni de creanță confirmate, au fost născocite de tipi superinteligenți. Și totul a funcționat perfect, la început. Persoane în sine sărace au primit bani din care să-și

construiască o casă. Și băncile, și cele locale, și cele de pe Wall Street și din toată lumea asta, care au cumpărat creditele adunate în pachete enorme, s-au ales și ele cu câștig. Curată alchimie tehnic-financiară. Atât timp cât toți factorii esențiali au rămas aproximativ stabili. Rata de ocupare a forței de muncă, dobânzile, prețurile imobiliarelor. Mai târziu s-a stabilit că, spre exemplu în cartierul săracilor din Detroit, în anul 2006, când rata șomajului era de mult în creștere, când dobânzile au explodat și prețurile caselor au scăzut, s-au acordat în continuare credite în valoare totală de peste un miliard de dolari. Tăierea creditelor a produs un efect de domino. Una dintre primele victime a fost banca Merril Lynch. Fondatorul, bătrânul Charles E. Merrill („un domn adevărat"), nu-l întâlnise niciodată pe Kosto...

Garantat, pe Kosto nu l-ai fi auzit lamentându-se după „vremurile bune de odinioară". Nu era în stilul lui. Se amuza pe seama bancherilor-matematicieni, dar nu pe seama celor care vor să-și împlinească visurile și pentru asta sunt dispuși să riște. Probabil și-ar fi amintit din nou de una dintre poveștile lui preferate, cea despre magnatul de pe Wall Street, putred de bogat, care după un prânz nesfârșit a încercat zadarnic, de câteva ori, să-și aprindă o țigară de foi. Pur și simplu refuza să tragă. Atunci a descoperit un bilețel, printre frunzele de tabac. Și pe el, cu litere minuscule, scria plin de șarm: „Iubite domn! Mă numesc Conchita. Trabucul pe care îl fumați a fost răsucit de mine, cu mâna, pe coapsă, cu iubire, din frunze de tutun. Savurați-l cu gândul lyuua mine!" Omul a fost atât de mișcat, încât a hotărât să pornească spre Cuba, în căutarea celei care răsucise țigara. A găsit-o, a adus-o cu el la New York și s-a căsătorit cu ea. Conchita a devenit o mare doamnă.

A apărut o singură problemă: vestea despre lovitura dată de micuța Conchita s-a răspândit în toată Cuba și aproape toate fabricile de havane au intrat în faliment. În

multe dintre țigări erau introduse scrisori sentimentale, de dragoste, cu prețul prăbușirii calității. Din cele o sută de manufacturi de trabucuri, nu au mai rămas decât vreo două duzini la mijlocul anilor cincizeci. Însă ele scoteau, sub supraveghere, produse de un nivel nemaivăzut până atunci. Înveți din înfrângeri. Te perfecționezi. Fără cădere nu există progres. O nouă criză urmează, negreșit. Și se prea poate să o depășească pe cea recentă. Dar regula rămâne aceeași: din distrugere va crește ceva nou. Ghinionul unuia, norocul altuia.

CAZURI PENALE

Niciodată nu trebuie să dați crezare oricărei povești captivante pe care o auziți, chiar dacă sunteți încă tânăr. Dar e bine să nu uitați că poveștile palpitante sunt armele grele ale oricărei conversații. Și din acest punct de vedere nimic nu-i mai bun decât o crimă veche și plină de mister.

Am să explic imediat de ce. Dar mai întâi povestea. Și ea face parte din repertoriul meu permanent și o puteți împrumuta, la nevoie. Vă mărturisesc, o cunosc din relatările mai multor persoane care au fost direct implicate, prin urmare judecata mea ar putea fi neobiectivă. Și acum ascultați, așa cum am ascultat și eu:

John Bingham s-a născut într-o veche familie de nobili irlandez-britanici. Strămoșii lui nu au fost iubiți, motivul fiind foametea din Irlanda de la mijlocul secolului al XIX-lea, perioadă în care ei s-au remarcat prin zgârcenie și cruzime. Și nu se bucurau de un bun nume nici alături, în Anglia. Numele familiei Bingham este asociat cu un teribil dezastru militar – o bătălie din Războiul Crimeii prost plănuită, prost desfășurată și soldată cu pierderi grele. Unul dintre străbunii lui John, George Bingham, cel de-al treilea lord Lucan, comandase brigăzii ușoare așa-numita șarjă a

morții. *Charge of the Light Brigade* a rămas proverbială și desemna o acțiune al cărei final dezastruos era sigur, încă de la început.

Familia trăia de pe urma domeniilor din Irlanda, dar locuia în cel mai frumos colț al Londrei, într-o zonă patriarhală din Chelsea, cu vedere la Tamisa. Tatăl lui John trebuie să fi inspirat mult respect. Bogat, ascetic, antireligios, un radical de stânga în contextul englez. După 1945, lordul Lucan s-a aflat în anturajul primului premier britanic postbelic, socialistul Clement Attlee, fiind președinte al fracțiunii Partidului Laburist din Camera Lorzilor. În război a fost comandantul Batalionului 1 din Coldstream Guards, cel mai vechi și glorios regiment al armatei britanice. În timpul conflagrației, lordul a fost nevoit să își trimită copiii în străinătate, după ce soția i s-a îmbolnăvit grav și nu a mai putut să se ocupe de ei. Și au fost dați în grija unor *nannys*. Pentru început, au locuit în Țara Galilor. Apoi la New York, la o miliardară prietenă a familiei. După încheierea războiului, când s-a întors acasă împreună cu frații săi, John avea unsprezece ani. La Londra domnea cea mai neagră sărăcie. Casa de pe Cheyne Row nu mai exista. Fusese distrusă într-unul dintre masivele bombardamente ale aviației germane asupra Angliei. Prin comparație, New Yorkul și pacea din Park Avenue au fost un vis frumos pentru John. Tatăl lui era autoritar și extrem de avar, iar familia trăia refugiată într-un cartier pentru cei evacuați după bombardamente. Înălțimea Sa punea mare preț pe stilul de viață spartan, nu în ultimul rând din rațiuni politice.

Descriu în detaliu acest fundal deoarece este important pentru profilul psihic și pentru comportamentul lui Bingham. La moartea tatălui său, în urma unui atac de apoplexie, John a devenit cel de-al șaptelea lord Lucan, la douăzeci și nouă de ani, și s-a pus cu toată hotărârea să

compenseze privațiunile îndurate în tinerețea sa. În lipsa supravegherii părintești, putea să se lase în voia pasiunii sale pentru automobile Aston Martin, curse de galop și cazinouri. A acceptat o slujbă într-o bancă londoneză, la care a renunțat însă după scurt timp. „De ce aș trudi acolo", spunea el, „când pot să-mi câștig venitul pe un an întreg într-o singură noapte, la Aspinall?" John Aspinall era proprietarul celui mai elegant cazinou din oraș. Și renumit protector al naturii. Ținea o grădină zoologică particulară pe domeniul său Howletts, din comitatul Kent. Pentru gorilele lui se aduceau zilnic, cu avionul, mango și papaia proaspete, iar tigrii erau hrăniți cu cea mai aleasă carne de vită. În schimb oaspeții de la Howletts, unde am fost în mai multe rânduri, primeau de regulă doar pâine veche și supă. John Aspinall a murit în 2000. Sora mea, Maya, era bună prietenă cu el. Ceea ce știu despre Bingham am aflat de la el. Și de la curtea adunată de „Aspers" în jurul său. John Bingham făcea și el parte, în perioada în care se desfășoară povestea, din cercul de prieteni al acestui om fascinant și carismatic.

Bingham a devenit un jucător pătimaș și unul dintre cei mai buni clienți ai cazinoului lui Aspinall. Era pasionat mai ales de bacara. Scriitorul Ian Fleming relatează cum a câștigat Bingham în cazinoul din Le Touquet la bacara douăzeci și șase de mii de lire (peste o sută de mii de mărci, pe atunci). Într-o singură noapte. A fost atât de impresionat de Bingham cel impunător și monden, încât a devenit model al personajului său, James Bond. Primul roman al lui Ian Fleming, *Casino Royal*, începe cu un spectaculos joc de bacara, într-o stațiune franceză, pe malul mării.

Și așa cum i se întâmplă în cele din urmă oricărui jucător, Bingham a început să piardă sume tot mai mari. La treizeci de ani, când s-a căsătorit cu fosta prezentatoare de modă Veronica Duncan, mai tânără decât el cu trei ani,

Bingham avea mari datorii la prietenii săi din toată Europa, pe care a găsit cu cale să le stingă recurgând la grosul averii sale de familie, pe care a risipit-o în cele mai neobișnuite extravaganțe chiar și pentru mediul englez. Închiria un avion – pe atunci considerat încă un lux ieșit din comun – pentru scurte călătorii la Paris sau Monte Carlo, ca să-și petreacă o zi pe hipodromul de la Longchamps sau o noapte în cazinou. În contextul istoric al acelui moment, modul lui de viață nu semnala doar simplă risipă, ci în primul rând o nepăsare cu totul remarcabilă. (Menționez asta pentru că mai târziu va avea o mare importanță în alcătuirea portretului lui complet.) În anul 1974, când povestea noastră a ajuns la tristul ei apogeu, Marea Britanie se afla în stare excepțională. Concedieri în masă, greve generale, grămezi de gunoi pe străzile Londrei, cadavre rămase neînhumate din cauza grevelor, spitale care trebuiau evacuate în urma penelor de curent, lira sterlină în cădere liberă, mișcări de stradă și greve ale minerilor din nordul Angliei. Și John Bingham, care toca înverșunat averea de secole a familiei sale. Între timp, el și Veronica aveau trei copii, fetița cea mare, Frances, de zece ani, George de șapte și micuța Camilla, de patru ani. Datoriile lui Bingham depășeau de câteva ori veniturile familiei, băutul în societate se transformase de mult în alcoolism, Veronica suferea de depresie după nașterea ultimei fetițe și era, cel puțin așa susțineau prietenii lui Aspers, *very possessive*. Din câte se pare, bănuielile ei se îndreptau nu numai împotriva femeilor – era geloasă pe prietenii lui John, pe avocați, pe consilierii bancari, pe personalul din cazinouri, pe oricine care se apropia de el.

Un fapt rămâne cert: în 1974 căsnicia dintre viciosul Bingham și depresiva Veronica ajunsese în stare beligerantă. Se pare că Veronica îl silise pe John să plece din domiciliul conjugal aflat în distinsul cartier londonez diplomatic

Belgravia. Unde a rămas singură cu copiii, după ce el s-a mutat într-o altă casă a familiei, la numai câteva minute de mers pe jos. Veronica – susțin prietenii lui – se folosea de cei trei copii drept mijloc de presiune, împiedicându-l să ia legătura cu ei. Iar mijlocul lui de presiune – așa stă scris în dosarul procesului – au fost banii. A oprit plățile lunare către soție, lăsând-o să se descurce cu banii cuveniți dădacelor. La un moment dat, nu a mai plătit nici facturile de la Harrods, din al cărui raion de delicatese se livra zilnic prânzul în Lower Belgrave Street. Apoi au urmat rugămințile și amenințările, ca să-și poată vedea copiii. Zadarnic. Ea și-a luat un serviciu cu normă parțială și a împrumutat bani de la toate prietenele. În cele din urmă, Bingham și-a dat soția în judecată. Urmărea să fie declarată iresponsabilă și să piardă custodia asupra copiilor. „Veronica este dementă", ziceau prietenii lui, „copiii nu sunt în siguranță alături de ea." Judecătorul nu a fost însă de acord cu asta. Din consemnările procesului de tutelă desfășurat atunci reiese că Bingham – potrivit declarațiilor angajaților – își bătuse soția în repetate rânduri, ba chiar o și împinsese pe scări, o dată. Judecătorul i-a acordat Veronicăi custodia deplină. Bingham s-a ales doar cu dreptul de a face vizite, când și când.

Potrivit relatărilor prietenilor lui Bingham, iată, pe scurt, ce s-a petrecut atunci: târziu, în seara de 7 noiembrie 1974, Bingham s-a strecurat la el în casă, a deșurubat din fasung becurile de la parter, și-a pândit soția în spatele ușii de la bucătărie și, când ea a intrat să-și facă un ceai, a lovit-o cu o țeavă de calorifer. Însă, din întâmplare, a nimerit-o pe bona copiilor. Din acea noapte, John Bingham a dispărut. O dată la câțiva ani, la fel cum se întâmplă și cu Monstrul din Loch Ness, mai apare câte un martor ocular care susține că l-ar fi văzut pe lordul Lucan în Goa, în jungla sud-americană ori undeva în Africa. Ipoteza că

„a căzut în propria lui sabie", după cum se spune în cercurile ofițerilor englezi, este considerată și astăzi cea mai plauzibilă explicație pentru dispariția lui. Cu puțin timp înainte să moară, în 2000, John Aspinall a acordat unul dintre rarele lui interviuri și a dezvăluit că prietenul său a comis acea crimă – și de rușine că omorâse pe altcineva, în locul soției, luase singura decizie onorabilă. Aspinall nu a dat amănunte despre sfârșitul prietenului său. Mult mai târziu și sub o pronunțată influență a alcoolului, unul dintre membrii curții lui mi-a povestit următoarea versiune a poveștii: prietenul lui Aspinall, miliardarul Jimmy Goldsmith, deși nu-l agrease niciodată pe Bingham, i-a oferit adăpost o vreme, din loialitate față de Aspinall. Până când Bingham a plecat la Aspinall, unde s-a și împușcat, la Howletts. După care Aspinall, ca să șteargă orice urmă, l-a dat ca hrană la tigrii săi.

Scotland Yard consideră și astăzi cazul nerezolvat. Un certificat de deces nu există, atât timp cât nu s-a găsit nicio urmă. Oficial nu a fost declarat mort, în schimb fiul său, George Bingham, a preluat titlul de al optulea lord Lucan. L-am întâlnit o dată pe tânărul Bingham la Londra, cu prilejul unui dineu – nu este simpatic, dar asta trebuie să i-o trecem cu vederea. Povestea copilăriei lui este teribil de tristă. Cu mama sa nu comunică. Și surorile lui au întrerupt legăturile cu ea. La căsătoria lui Frances, fiica cea mare, mama ei nu a fost invitată.

Aici se încheie istoria. Poate fi relatată, pentru a satisface curiozitatea și pofta de horror care frizează voaierismul. Poate fi povestită și pentru caracterul ei exemplar în multe privințe. Două treimi din toate crimele sunt cauzate de dramele din interiorul unei relații – la originea cărora stau de obicei luptele pentru putere dintre parteneri. Pe deasupra, Bingham întrunește toți factorii de risc prezentați în manualele de criminalistică. Întâmplările teribile sau lipsa

de afecțiune din copilărie, având ca efect lipsa de empatie sau tulburare comportamentală și narcisism. Lipsa unui corset etic-moral, rezultat din educație instabilă. Înclinația sa pentru comportament antisocial. Cercul din jurul lui Aspinall era în orice caz convins că nu are absolut nimic de-a face cu societatea și că se află deasupra legii. Dacă mai introducem în ecuație și faptul că era alcoolic, el devine un criminal ca la carte. Din acest punct de vedere, ar fi putut fi considerat chiar o minune a criminalisticii, dacă nu ar fi ajuns să comită fapta.

Dar oare poate fi explicat un asasinat pe cale științifică, așa cum se străduiește criminalistica? Și să se stabilească și grade de probabilitate? Există predispoziții biologice care favorizează comportamentul criminal?

În ultimă instanță, cercetătorii moderni, ca Wolf Singer sau Gerhard Roth, afirmă – de la nivelul lor – exact acest fapt, atunci când îi neagă omului liberul-arbitru și îi reduc comportamentul la inevitabilități neurologice. Începând din secolul al XIX-lea, revine mereu la modă explicarea „răului" prin boli. Un rol deosebit de regretabil este cel jucat de medicul torinez Cesare Lombroso, care, după descoperirea unor anormalități pe calota craniană a unui vestit criminal în serie, a rămas de-a dreptul obsedat de ideea de a găsi rădăcini biologice ale „răului". A renunțat la meseria lui de chirurg și a început să ia la rând închisorile, stabilind tipologii ale criminalilor pe baza trăsăturilor exterioare. Învățăturile sale au servit drept model pentru teoria raselor a naziștilor și exercită o influență până în zilele noastre.

În 1963, la Chicago, după ce un anume Richard Speck a atacat un cămin de asistente medicale, unde a violat și a ucis opt femei, a fost supus unui studiu medical amănunțit. Rezultatul fiind, după cum s-a crezut, că prezintă un cromozom Y suplimentar. În lumea științifică – și

bineînțeles și în mass-media – știrea a stârnit o enormă bucurie. Lumea a sărbătorit descoperirea „genei criminale". După sinuciderea lui Ulrike Meinhof, care înainte de intrarea ei în conspirativitate și întemeierea RAF[1] fusese o jurnalistă apreciată, descoperirea în creierul ei a unei tumori în zona numită putamen a stârnit același gen de speculații. O vreme s-a crezut că nucleele amigdalei cerebrale sau cortexul orbitofrontal ar fi „centrul răului".

Întreaga absurditate a argumentului biologic este rezumată într-o glumă de marele psihiatru și neurolog vienez Reinhard Haller: „Un inculpat se înfățișează înaintea judecătorului și spune: «Da, am comis fapta, dar voința mea nu a fost liberă, deoarece cortexul meu orbitofrontal este deranjat.» Judecătorul îi replică: «Atunci, dumneavoastră sunteți achitat. În schimb pe cortexul dumneavoastră orbitofrontal îl condamnăm la cinci ani de închisoare.»"

Potrivit lui Haller, este greșit ca bolnavii psihic să fie supuși unei prezumții generale de vinovăție: „Adesea se dovedesc considerabil mai inofensivi decât cei din jur." Tendința de a expedia răul, punându-l pe seama a ceea ce este patologic, anormal, străin, prezintă din punctul de vedere al majorității populației avantajul și mângâierea de a putea ignora propriile abisuri.

Într-o conferință de-a sa, Haller a vorbit despre ceva cu mult mai tulburător: cruzimea noastră, a tuturor. A făcut trimitere la experimentul psihologului american Stanley Milgram, care a testat disponibilitatea persoanelor obișnuite de a da curs unor instrucțiuni, chiar și atunci când contravin conștiinței lor. Celebrul experiment Milgram a demonstrat cât de înclinată este majoritatea, mai exact două treimi, să comită orori, atunci când este autorizată să

---

[1] Rote Armee Fraktion (n. tr.).

o facă. Apoi, Haller a amintit de discuțiile despre moartea asistată din trecut și de un mare congres al psihiatrilor, la care unul dintre referenți a vorbit despre rolul nefast al psihiatriei din perioada nazistă, despre asasinarea unor bolnavi psihic, sub titlul de eutanasie. „Toți cei prezenți au fost profund șocați", spune Haller. „După aceea, un coleg olandez a vorbit despre modelele lor de moarte asistată, justificându-le și prin considerente economice foarte rezonabile. A expus și un calcul, potrivit căruia din costurile de îngrijire ale unui caz de demență gravă s-ar putea finanța o casă pentru o tânără familie." Majoritatea auditorilor, afirmă Haller, au întâmpinat cu uimitoare deschidere opiniile colegului din Olanda. „Departe de mine să compar cele două situații", zice Haller, „însă se vede limpede cât de periculos este să autorizezi agresiuni, spre exemplu sub acoperire economică, aparent rațională din punct de vedere științific."

„Răul? Răul suntem noi toți", a spus odată un om, de a cărui prezență la dineul oferit cu prilejul aniversării mele de optsprezece ani voi fi întotdeauna mândru – și care, însuflețit de vin, mi-a ținut și o prelegere: Friedrich Dürrenmatt. Îl întrebasem de ce oamenilor le face atâta plăcere să asculte povești despre crime. Dürrenmatt mi-a răspuns că în fiecare dintre noi există o latură întunecată. Nenorocirea este că ne vine așa de greu să ne-o mărturisim. În schimb poveștile ne dau mereu prilejul să ne vizităm abisurile, de la o distanță sigură.

CELEBRITĂȚI

În ceea ce privește celebritățile, cea mai mare precauție în societate! Niciodată nu au existat atâția oameni faimoși ca acum. Și niciodată nu a fost lumea atât de sătulă de ei. Dacă reporterii mondeni din epocile trecute, de la Elsa Maxwell până la Michael Graeter, se mai bizuiau doar pe indiscreții și pe jaful la drumul mare, acum nu știi cum să te mai aperi împotriva excesului de vedete.

Un impostor care trăiește la Beverly Hills, devenit în urma adoptării noului său nume „Prinz von Anhalt" un ingredient stabil al jurnalismului de divertisment, intră regulat în legătură cu redacțiile ziarelor germane, ca să le dezvăluie amănunte jenante din viața lui. De cele mai multe ori nu-și găsește loc în rubricile de scandal. Uneori însă, când este suficient de insistent sau de norocos, îi mai intră câte o știre. Spre exemplu, că a fost sluțit de chirurgul lui estetician sau că i s-a luat carnetul după ce l-au prins beat la volan. Cum începe o stea a muzicii să își lanseze turneul de concerte sau un actor de televiziune să își facă reclamă noului serial, el își etalează în public fără nicio reținere viața personală. Cuceririle de ultimă oră nu prea atrag atenția, mult mai bine merg despărțirile. Așa se face

să asistăm la certuri *live*, iar posturile de televiziune primesc propuneri de exclusivitate și lectură în direct a unor cuvenite scrisori de împăcare, la o oră de maximă audiență. În redacțiile industriei de divertisment se găsesc liste cu numele vedetelor dispuse să facă oricând declarații publice și care pot fi invitate la talk show-uri, pe orice subiect.

În vreme ce publicul este expus unui torent de vedete prefabricate, starurile care cu ceva vreme în urmă erau ținte de tradiție ale știrilor mondene se retrag tot mai tenace în sfera particulară. Chiar și numai din motive de siguranță, familiile bogate, cum sunt Quandt sau Oetker, nu au niciun interes să iasă în față. Caroline de Monaco, odată cea mai fotografiată femeie din Europa, a dispărut aproape complet. Avocații încearcă să atace publicarea oricărei fotografii a ei apărute în presă, sub acuzația de încălcare neautorizată a vieții private. Marile figuri de la Hollywood tratează cu înalt profesionalism asemenea expuneri – în stilul lui Potemkin: simulează viața particulară spre folosul paparazzilor, dar exclusiv atunci când trebuie să facă publicitate ultimului lor film, altfel izolându-se consecvent.

Atenție, însă! Să te plângi de valul de vedete plăsticoase, lipsite de talent și fabricate pe bandă, nu e nici ceva nou, nici original. Iată ce spunea Karl Kraus[1], încă din 1927: „După eliberarea din sclavie, termenul de «celebritate» a apărut ca la chemarea unei baghete magice, atribuit fiind tuturor celor care până atunci nu se remarcaseră prin nimic. Faptul nu se explică desigur decât prin prezența în sufletul germanilor a dorinței adânci de a avea un împărat, dorință rămasă în suspensie, care ar fi dus la stabilirea

---

[1] Cunoscut scriitor și ziarist austriac (1874–1936) (n. tr.).

unei noi ierarhii a excelenței. [...] Cuvântul ăsta de rușine face ravagii mai ales în coloanele presei care apare la lăsarea întunericului și intră imediat în ghearele parveniților, răspândindu-se fără măsură. Comedianți, actorași de film, artiști de cabaret, boxeri, fotbaliști, parlamentari, gigolo, coafori, istorici literari, personalități de un fel sau altul, toți se pot transforma în celebrități."

Dar, în loc să îi deplângem, ar fi mult mai bine să ne întrebăm dacă acei oameni au fost traumatizați de glorie sau dacă nu cumva lucrurile stau exact invers și doar cei traumatizați aleargă după glorie. Să se fi prăbușit staruri ca Judy Garland, Elvis Presley sau Michael Jackson sub greutatea propriului succes? Să fi fost personalități care tânjeau după recunoaștere și aplauze pentru a-și compensa deficitul emoțional? În cartea sa *Celebrities – Vom schwierigen Glück, berühmt zu sein* (*Gloria, o fericire greu de suportat*), cunoscutul profesor psihiatru Borwin Bandelow arată că „vedetele" suferă de autentice tulburări de personalitate. Potrivit lui Bandelow, starurile fac din gloria lor o autoterapie pentru suferințe îndurate în propriul trecut îndepărtat, mergând până în copilărie.

O altă întrebare care ar merita lămurită este următoarea: nu cumva orice societate are exact celebritățile pe care le merită?

Într-o societate îndobitocită de consumul mediatic deviat, starurile pe care le ponegrim sunt doar propria noastră oglindire. Se prea poate ca pseudocelebritățile moderne să îndeplinească o funcție social-politică importantă, abătând atenția de la inegalitatea structurală a societății, hrănind visul Cenușăresei – oricine, absolut oricine, poate să urce spre înălțimi.

Căutarea recunoașterii nu este de altfel nici ea de disprețuit, fiind profund omenească. Numai în Germania apar zilnic aproape trei sute treizeci de cotidiene, se

publică în jur de o mie cinci sute de volume în limba engleză (în lumea arabă, să fim liniștiți, abia dacă apar câteva), mai bine de o sută de milioane de persoane folosesc zilnic Twitter, ca să știm cu toții ce au mai făcut, și șaptezeci de milioane de oameni își povestesc viața în fiecare dimineață pe Facebook. Este evidentă dorința de a te face remarcat și recunoscut în toată marea aceea de voci. Am învățat încă din Preistorie că, fiind capabili de fapte ieșite din comun, suntem avantajați. Atunci când omul de Neanderthal dobora un animal mare și îl târa până în peșteră, semenii săi îi atribuiau un nimb de glorie. Apoi se alegea și cu cea mai mare halcă, și cu dreptul de a se împerechea cu Rosemarie, sau cum s-o fi chemat atunci cea mai râvnită dintre neanderthaliene. Astăzi carnea se găsește la pachet, în supermarket, pe Rosemarie o cheamă Sandy, dar nevoia de recunoaștere a rămas aceeași. Și cum ceea ce economistul Thorstein Veblen numea odată consum ostentativ nu mai conferă distincție (adesea, articolele de lux sunt astăzi consumate în masă), expunerea publică preia funcția de dobândire a atât de râvnitului prestigiu al eului.

O vreme, mediile sociale au fost cu adevărat un fel de echivalent modern al forumului antic sau al pieței medievale, promițând legătură și participare. Cuvântul „idiot" derivă din vechiul termen grecesc *idiotes,* referitor la cei care se țineau departe de treburile publice și nu călcau în forum. Astfel, la începuturile Facebook-ului erai cu adevărat un idiot, în sens clasic, dacă te excludeai singur. Oare s-a schimbat ceva, între timp? Astăzi, când piețele digitale sunt năpădite de oameni care strigă tot mai tare „Aici!", idiot este mai degrabă cel care iese în față de bunăvoie.

Vremea starurilor a apus – deși trăim într-o epocă obsedată de cultul lor. Zelul de a urmări viața vedetelor avea odată un voios parfum arhaic. La fel ca zeii grecilor antici, care întruchipau idealuri omenești și slăbiciuni

omenești. Acest voaierism mângâia nespus, reușea să potolească pentru o vreme propria nefericire. Era, chiar mai mult decât religia, opiu pentru popor. În era digitală, însă, Olimpul a fost luat cu asalt. Deodată, fiecare avea în mână instrumentul multimedia propriu, cu care să se reprezinte pe sine. Exhibiționismul a înlocuit voaierismul, ca anestezic. Procesul de selecție, despărțirea celor care se bucură de atenție de cei care comunică în gol, este făcut de *crowd intelligence*, fiind acum cu adevărat democratic. Cine nimerește tonul potrivit se bucură realmente – chiar dacă efemer și euforic – de o aură de zeu. Pentru ca apoi să se dizolve din nou în marea masa anonimă.

În urmă au mai rămas – ca ultime surogate ale zeilor – câțiva aștri ai sportului capabili să fascineze. Ei sunt gladiatorii de azi. Indiferent cât de egalitară ar fi epoca noastră, lor le acordăm cele mai absurde recompense pământești. Când vine vorba de salariile sportivilor de vârf, și în special ale fotbaliștilor, se lasă tăcerea și dispare invidia. În definitiv, pentru noi trudesc, au tot dreptul să fie plătiți regește. Astfel ne întoarcem la mentalitatea Antichității. Gladiatorii care se omorau între ei spre amuzamentul general erau și la Roma singurele celebrități autentice.

Dar nici pe aura de zeu nu se poate conta la nesfârșit. În loc să le ridicăm statui în panteonuri unora ca Boris Becker sau Lothar Matthäus, îi silim să se întoarcă în *circus maximus*, de data asta nu ca actori principali, ci ca bieți clovni care să ne amuze în pauze. Oare nu suportăm niciun erou veșnic?

O singură dorință omenească pare mai veche și mai puternică decât nevoia de a privi sus, spre zei: dorința de a-i vedea doborâți.

Prin urmare, cele mai apreciate povești din societate despre celebrități sunt cele în care așa-zișii coloși sunt reduși la dimensiuni normale, omenești. Spre exemplu,

când cumnatul meu acum dispărut dintre noi, Johannes von Thurn und Taxis, a dat nas în nas în timpul unui party de la New York, la sfârșitul anilor șaptezeci, cu marele Franz Beckenbauer – Kaiser-ul, fără îndoială cel mai cunoscut dintre germani, era la finalul strălucitei lui cariere de fotbalist și tocmai se transferase de la Bayern München la New York Cosmos –, i-a strâns cordial mâna și i-a zis, în așa fel încât să se audă și în jur: „Sunteți desigur faimosul tenisman de masă." Una dintre cele mai bune prietene ale lui Johannes a fost Betsy Bloomingdale, moștenitoarea lanțului de magazine. La un dineu la Los Angeles, a fost așezată alături de Klaus Maria Brandauer. *Mephisto,* în care juca rolul principal, tocmai câștigase Oscarul pentru cel mai bun film străin. Betsy a zis: „La cât de bine arătați, ați putea face carieră aici, la Hollywood." El: „Vă rog să-mi permiteți, numele meu este Klaus Maria Brandauer!" Ea: „Nu face nimic. Numele poate fi schimbat."

Încă una? Șeful meu, Kai Diekmann, a fost invitat odată de Mercedes la Barcelona, ca să asiste la cursa de Formula 1. Se afla împreună cu ceilalți oaspeți de onoare, când unul dintre funcționarii de la Mercedes l-a recunoscut în mulțime pe David Coulthard și a remarcat cu mândrie: *And here's David, our driver.* La care Diekmann l-a tras deoparte și l-a întrebat politicos: *If you are the driver, could you drive me to my hotel later?* Starul de Formula 1 (treisprezece victorii de Grand Prix) a râs – și într-adevăr l-a dus pe Diekmann la hotel, mai târziu.

ECHITATE SOCIALĂ

Un profesionist al conversației se remarcă prin măiestria de a vorbi degajat despre subiecte la care se pricepe prea puțin – fără să se ia *prea* în serios. Un număr de jonglerie. Desigur, există și teme la care ignoranța noastră este atât de vastă, încât am face bine să le evităm cu totul, la petreceri. Însă ele au darul să apară mereu în discuție. Mobilitatea și echitatea socială sunt bune exemple. Prin urmare, trebuie să fim permanent pregătiți.

De obicei oamenii se plâng de „prăpastia" ce se cască tot mai adânc între bogați și săraci, care ajung să trăiască în lumi tot mai radical separate. Absolut corect. Dar ce concluzie trebuie să tragem? Ce-i de făcut?

Nimeni nu știe. Nu există nici măcar studii cât de cât serioase. Cele apărute se preocupă mereu doar de mobilitatea ascendentă, ignorând-o pe cea în sens invers. Eu, spre exemplu, locuiesc cu chirie, în apropierea unei șosele cu șase benzi, cu ieșire spre autostradă – dar pe pereți am tablouri ale strămoșilor care încă purtau haină de hermină și stăpâneau mine de argint, în munți. O altă lipsă a tuturor studiilor despre mobilitatea socială: iau de regulă în considerare maximum trei generații astfel încât nu au cum

să fie foarte concludente. În Europa, marile averi sunt adesea vechi de sute de ani.

Specialistul în istoria economiei Gregory Clark *(The Son Also Rises)* a stârnit recent un justificat val de nemulțumire după ce a îndrăznit să abordeze perpetuarea prosperității, un subiect la fel de periculos ca un cuib de viespi. Teza lui este următoarea: șansele de ascensiune socială sunt supraestimate. Una dintre afirmațiile pentru care Clark a fost atacat în mod deosebit a fost aceea că persoanele bogate, cu succes și educate, transmit mai departe condițiile îmbunătățite de start în viață nu numai prin educație (*nurture*), ci și prin caracteristicile lăsate moștenire (*nature*). Urmașii lor, prin urmare, dispun de o zestre nu doar materială, ci și biologică, zestre ce îi plasează printre favoriți în societatea concurențială. Reacțiile neprietenoase la adresa cărții lui Clark sunt de înțeles. Argumentele biologice sunt văzute aproape ca o lezare a bunelor moravuri. În afară de asta, asemenea afirmații clatină bazele visului american. Asta în condițiile în care, tocmai în America, segregarea socială a avansat atât de mult, încât universurile săracilor și bogaților practic nu se mai ating. Trăiesc departe în spațiu unii de ceilalți, își trimit copiii la școli diferite, cumpără din locuri diferite. Cu atât mai important ca să existe ascensiuni rapide. Nimic mai potrivit să-i împace pe oameni cu piramida socială ferm cimentată.

După Clark a urmat Thomas Piketty. Cu mare avânt. Economistul francez a publicat în 2014 volumul *Capital in the Twenty-First Century*, grație căruia a devenit, peste noapte, starul rock al breslei sale. Piketty a demonstrat că raporturile din cadrul societății sunt destul de încremenite nu numai în Europa, ci și în America și că averea bogaților crește într-o măsură cu totul disproporționată. Cu cât capitalul e mai mare, cu atât se înmulțește mai rapid. Niciodată nu a fost numărul bogaților așa de mare ca astăzi. Iar bogăția lor se

mărește minut de minut. Cartea lui Piketty este un atac la adresa bazelor spiritului american. Metodele lui au fost în parte discreditate (este adevărat că a preluat greșit anumite date), s-au lansat acuzații la adresa lui (în presa de scandal s-a afirmat că și-ar fi bătut soția, funcționar superior în Ministerul Economiei francez) – în ultimă instanță, însă, Piketty nu încercase, cu salata lui necomestibilă de cifre, decât să arate ceea ce oricum se vede cu ochiul liber și corespunde perfect cu următorul proverb șvăbesc: „Banii la bani trag."

Să fie ceva rău? Întregul concept de mobilitate socială se bazează pe un ideal destul de vag – cel al echității sociale. Și filozofii greci au purtat discuții publice asupra acestui subiect, Platon, spre exemplu, a predicat principiul său, *suum cuique*, fiecăruia ce este al său. În *Etica nicomahică*, Aristotel formulează cât se poate de poetic că „nici Luceafărul de seară, nici cel al dimineții" nu sunt atât de minunați ca echitatea, în schimb el și ceilalți filozofi greci ne-au rămas datori cu un răspuns la întrebarea ce anume înseamnă exact *suum*, care aparține de drept fiecăruia.

Spre exemplu, este drept ca unul să crească pe o insulă din Frisia, unde aerul este atât de curat, încât rămâi sănătos și cu pielea trandafirie, în schimb altul din orașul Herne, în Ruhr, să facă laringită încă din leagăn? Ca Heidi Klum să aibă picioare mai lungi decât soția dumneavoastră? Ca vecinul să aibă Mercedes, iar dumneavoastră doar Seat?

Sigur că nu este *echitabil!* Însă echilibrul ar putea fi restabilit, în cel mai bun caz, prin crearea unei lumi în care toți și toate să fie nivelate – în care toți să arate exact la fel, să contemple același peisaj și să respire același aer. Ceea ce ar fi nu numai teribil de plicticos, ci ar face inutilă și orice formă de virtute. Nimeni nu ar mai putea fi nici mărinimos, nici săritor, nici imparțial. Deoarece „echitatea pretinde diversitatea partenerilor", după cum zice Toma de Aquino. Asta mai înseamnă și că facerea de bine se transformă în chemare

abia atunci când astfel facem o bucurie unui străin. Indiferent ce ar putea să însemne *suum*, doar atunci când atribuim termenul cuiva cu care în esență nu avem nimic de-a face, pe care nu-l agreăm în mod deosebit, pe care îl percepem chiar ca pe o amenințare la adresa propriilor interese, doar atunci putem fi considerați drepți, în sensul tomist.

Cât de dificil este o arată dezbaterile aprinse care se iscă la fiecare câțiva ani în jurul „imigrației sărăciei" și a pretinsei escamotări a ajutorului social de către cetățeni din Europa de Est. Nimeni nu ar fi dispus să conteste că *suum* înseamnă și dreptul de a crește cu un acoperiș deasupra capului și de a fi hrănit și de a beneficia de asistență medicală de bază. Dar când pe străzile noastre apar brusc oameni bruneți, ridică pretenții din partea sistemului nostru de asigurări sociale și arată pașaportul UE, unora le vine deodată greu să acorde aceste drepturi fundamentale. Însă, potrivit lui Toma de Aquino, tocmai acestea sunt situațiile în care este pusă la încercare *iustitia commutativa*, capacitatea noastră de echitate compensatorie.

Este adevărat că, prin intermediul dreptului roman, *suum cuique* a intrat în fondul comun al moștenirii occidentale, însă de fapt ce înseamnă exact „fiecăruia ce este al său"? Venim pe lume cu drepturi fundamentale? Ne este lumea datoare cu ceva? Răspunsul gândirii occidentale la această întrebare este mult mai echilibrat, dar experiența ne învață fără greș: da, lumea ne datorează ceva – și anume un șut în fund. Ascensiunea socială – și aici îl contrazic pe istoricul economist Clark – este *totuși* posibilă, însă numai pentru cei care au înțeles fără rezerve ideea că lumea nu-ți datorează decât șutul acela în fund.

Se prea poate ca lucrurile să stea exact invers, și *noi* să fim cei care datorăm lumii. Și, pentru ca viața noastră să reușească, se poate să fie nevoie să ne plătim datoria făcând bine. Iar când dăruim indiferent ce, timp, bani,

iubire sau o prăjitură cu morcovi de la Barcomi's, beneficiarii propriu-ziși ar fi, paradoxal, nu cei dăruiți, ci autorii darului. În minunatul serial de comedie *Little Britain*, realizat de BBC, există personajele Andy și Lou, beneficiari de asistență socială din nordul Angliei. Andy stă toată ziua în scaunul pe rotile și se lasă purtat peste tot de prietenul lui Lou (deși ar putea să meargă și el, fără probleme). Indiferent ce bucurii se străduiește să-i facă Lou, Andy le acceptă, însă nu fără a da de înțeles cât le consideră de insuficiente. Andy este ferm convins că lumea îi este datoare, fiind o caricatură perfectă a omului vremurilor noastre din Occident. El este cu siguranță nemernicul în relația lor, iar Lou cel iritabil, dar răbdător idiotul cuplului. Însă, prin nemernicia lui, Andy îl ajută pe prietenul lui Lou să devină zi de zi un sfânt. Așadar, învingător este idiotul. Însă numai dacă dăruiește irațional de mult, generos și risipitor și fără să se aștepte la vreo răsplată concretă. Cui îi vine greu să îl înțeleagă pe cel care dăruiește, pe idiot, în postura de învingător să îl citească pe Dostoievski, să studieze etica de natură creștin-tomistă sau, dacă-i prea mare osteneala, măcar să vadă câteva episoade din *Little Britain*.

Prin urmare, binefăcătorul este adevăratul beneficiar al faptei sale. Și atunci, dărnicia poate fi ceva profund egoist? Viața este plină de paradoxuri. Dar asta nu scutește statul de îndatorirea de a încerca, cel puțin, să asigure un cadru de bază pentru o societate echitabilă. Însă în ce fel? Toma de Aquino a formulat astfel: principiul ordonator pentru promovarea echității este *restitutio*, restituirea. Cum adică restituire? Din cauză că starea inițială paradiziacă, starea echilibrului absolut, a fost stricată de realitatea vieții și a conviețuirii omenești, ea trebuie artificial „restituită, restabilită". O idee care amintește de lupta de clasă. În vreme ce comuniștii visau la edificarea unei forme ideale definitive, Toma de Aquino ne învață că actele de echitate compensatorie

(iustitia commutativa) produc doar îndreptări vremelnice. Josef Pieper, filozof al religiei, spune: „Actul fundamental al echității compensatorii se cheamă «*re*stituire», ceea ce arată limpede că starea ideală definitivă este imposibil de realizat în rândul oamenilor. Cu atât mai mult, tocmai improvizația, ne-definitivul și provizoriul, simpla «cârpeală» ce însoțește orice gest al istoriei țin de legea fundamentală a omului și a lumii sale, iar pretenția de a construi în lume ordinea finală și neclintită ne conduce negreșit spre neomenie."

Așadar, Toma de Aquino îi contestă categoric statului orice capacitate de a realiza o echitate durabilă. Merge și mai departe, avertizând împotriva unei societăți în care ceea ce le revine de făcut membrilor ei se calculează doar rece, raționalist: „Echitate fără compasiune înseamnă cruzime."

Așa se face lumină: într-o democrație funcțională, este interzis să închizi un ochi, să pui îngăduința înaintea justiției. În această privință, nici anticii nu se lăsau mai prejos. Bias, unul dintre cei „șapte înțelepți", considera că o societate poate fi dreaptă doar atunci „când toți cei din stat se tem de legi ca de un tiran". Dar oare nu este neomenos? Nu va fi un stat *silit* să-i respingă pe refugiații sosiți în barcă, dacă nu poartă la ei acte valabile de imigrare? Nu trebuie oare ca orice comunitate să păstreze un anume element de anarhie pentru a putea fi dreaptă? De dragul echității nu trebuie permise și gesturi ilogice de compasiune? Ca să fim cu adevărat drepți, nu trebuie să facem bine chiar și atunci când călcăm legea și ne facem și nouă un rău? La fel ca în *Elysium*, film SF în care Pământul decade, transformându-se într-un unic slum enorm și mizer, lipsit de cele mai elementare măsuri sanitare, în vreme ce pătura conducătoare se bucură de îngrijire medicală deosebită, locuind într-un fel de miniplanete artificiale plutitoatre pe cer – până când pământenii de rând reușesc să năvălească pe planetele VIP. *Happy end*-ul lui

constă în aceea că de acum vor muri *cu toții*. Oricum, mai echitabil decât doar câteva sute de bogați trăitori în lux.

Din fericire, sistemul social european încă mai păstrează – cel puțin cu cât ne deplasăm mai spre sudul UE – câteva caracteristici simpatice, de anarhie. Chiar și în Germania, judecătorii de asistență socială ignoră uneori legile în vigoare, spre avantajul beneficiarilor, dacă dispun de suficientă libertate de acțiune. Asta ne deosebește într-un mod cât se poate de agreabil de Statele Unite. Democrația americană se bazează pe un contract social, încheiat de cetățeni liberi, care nu-și datorează reciproc decât cea mai mare libertate cu putință și șansa de a-și construi propria fericire. Fiecare pentru sine. Nimeni nu-i este dator nimănui nimic. Din această cauză, medicul de urgență nu se ocupă decât de cei care au la ei o carte de credit valabilă.

De ce diferă atât de mult modelul de înțelegere al statului european? Deoarece, în esență, este nedemocratic în cel mai simpatic mod. Martin Mosebach a făcut o amuzantă demonstrație în *Die Zeit* că mentalitatea despre asistența socială a europenilor este moștenită din vremuri feudale și se trage din conceptul legal de „suveranitate". În toată Europa exista preocuparea ca suveranul să prospere. Pe vremuri, suveranul era regele, care se văita dacă nu avea voie să-și construiască palatul lui aducător de plăceri. Astăzi, poporul este suveran și se vaită dacă din program i se taie elementele aducătoare de plăceri.

Prin urmare, dacă vă aflați în societate și trebuie neapărat să vă exprimați părerea despre subiectul statului social, vă recomand următoarea voltă: însușiți-vă revendicarea celor de stânga – venit de bază garantat, fără condiții. Și apoi justificați-vă poziția cu străvechiul principiu monarhic, explicat anterior. Bineînțeles, nu aveți cum să vă apărați de pe poziții strict raționaliste, însă uneori ilogica este o formă superioară logicii. Chiar dacă nu s-ar zice, la prima vedere.

FEMEI ȘI BĂRBAȚI
(problema gender)

Un președinte federal german a spus odată într-un interviu un lucru remarcabil. (Ceea ce nu e deloc de la sine înțeles.) Printre altele, se discuta despre cât este de trist când domnii în vârstă se umflă în pene în prezența doamnelor, făcându-se referiri la un episod în care un politician din FDP[1] (pe atunci un partid politic influent) se remarcase grație unor observații indecente. După ce se restabilise calmul, a apărut interviul respectiv, dat de șeful statului (de Joachim Gauck este vorba), cu declarația care, dincolo de acel moment, a oferit instantaneu combustibil nou unui subiect clasic de taclale. Președintele federal a afirmat că problema femeii încă nu a fost rezolvată. Mai exact: „Fără îndoială, la noi au mai rămas unele lucruri de făcut în problema femeii."

E greu de presupus ce anume înțelegea șeful statului prin *problema* femeii – din poziția lui înaltă. Problemele clasice ale unei femei sunt, după cum știm:

---

[1] Freie Demokratische Partei, Partidul Liber Democrat (n. tr.).

„Unde mi-am pus cheile mașinii?“
„Încap în locul de parcare?“
„Louboutin măsura 37 aveți?“

Dar care să fie *problema* femeii? De-a lungul timpului, ea s-a confundat întotdeauna cu întrebarea dacă femeile sunt mai înțelepte decât bărbații – sau invers. Dar mai nou a venit și răspunsul. La femei, acea zonă a creierului numită hippocampus, destinată funcțiilor cognitive, este mai mică. În schimb, creierul lor acționează evident mai eficient. Femeile au nevoie, aparent, de o masă nervoasă mai restrânsă pentru a rezolva aceleași obligații intelectuale.

Noua problemă a femeii pentru care trebuie să fim înarmați astăzi sună astfel: oare există cu adevărat? Femei? Și bărbați? Întrebarea a devenit superfluă în zonele din Berlin locuite de hipsteri, ca Friedrichshain, unde fetele trebuie să zburde pe terenul de sport, în vreme ce băieții se joacă cu păpuși. În regiunile mai înapoiate, însă, se discută în continuare despre *gender mainstreaming*, din câte se pare. În cercurile cu adevărat progresiste, orice clasificare pe criteriu de gen este respinsă, fiind considerată reacționară. Avangarda socotește retrogradă până și posibilitatea oferită de Facebook utilizatorilor lui, de a se prezenta drept „domn“ sau „doamnă“, drept „gender fluid“, „trans person“ și „neutrois“.

Dacă nimerim din nesocotință în mijlocul unei discuții despre *gender mainstreaming*, nu ne mai rămâne decât să ridicăm din umeri și să ne retragem discret. De mirare este că de multe ori chiar cele mai hotărâte persoane, cu păreri de neclintit, cunosc neașteptat de puțin despre obiectul discuției. În timp ce o atitudine rezervată poate fi adesea consecința unei cunoașteri vaste. Și ca să puteți păstra o tăcere competentă, iată un curs-fulger de *gender mainstreaming*.

La baza întregii povești stă viziunea postmodernă preponderentă din facultățile de filozofie americane, începând

din anii cincizeci. În sens filozofic strict, ceea ce noi numim în limbaj de zi cu zi „fapte" nu există, din punctul de vedere al constructiviștilor și al relativiștilor. Ele fie se trag din mediul social (precum diferențele de rol dintre bărbat și femeie), fie au apărut în urma categorisirii arbitrare, omenești. Pentru constructiviști, numele date de noi obiectelor sunt arbitrare. Copacul devine „copac", muntele „munte", abia după ce îl denumim astfel. Să fie oare, pentru o amibă, grăuntele de nisip un munte, iar copacul, nici mai mult, nici mai puțin, decât „lumea"? Astfel, poziția noastră este profund omenesc-subiectivă. Și faptele sunt constructe umane. Altfel, când i-am vorbit despre asta fiicei mele de doisprezece ani, mi-a spus, dezarmant: „Și cu Luna cum rămâne? Există dinaintea oamenilor și probabil îi este absolut indiferent cum o numim." Să fie suficient un singur copil ca să demaște generații întregi de filozofi postmoderni? Constructivismul poate fi pus în dificultate și prin logica simplă. Dacă nu există fapte absolute și am stabili adevărul afirmației, atunci ar fi în sine *un* fapt absolut.

Oricum. Relativismul și constructivismul ne-au marcat în bună măsură gândirea, în ultimele decenii. Și mai ales științele sociale. Gândirea de modă nouă a fost îmbrățișată cu înflăcărare și de psihologul John Money, de la Harvard. În anii șaizeci, pe când preda la Johns Hopkins University, la cea mai renumită facultate de medicină a Americii, și-a propus să demonstreze următoarea teză: rolurile sexelor sunt invenții omenești, fără fundament biologic. În 1967 a desfășurat un experiment considerat epocal în istoria medicinei. În cadrul clinicii universitare de la Johns Hopkins, un băiețel de doi ani, pe nume Bruce Reimer, a fost supus unei operații de schimbare de sex. Băiatul fusese victimă a unei erori medicale, în urma căreia rămăsese cu penisul mutilat. Acum, copilului i s-au înlăturat și testiculele, iar din tegumentul scrotului s-au format labiile. La

îndemnul lui Money, părinții au fost de acord să-și crească fiul ca pe o fată. Nu l-a mai chemat Bruce, ci Brenda. Începând de la doisprezece ani, „Brenda“ a fost tratată suplimentar și cu hormoni feminini. Money s-a lăudat cu experimentul său în numeroase publicații științifice și conferințe, în care „Brenda“ apărea drept „o fată normală, fericită“, fiind ridicat în slăvi de specialiștii în științe sociale și considerat un pionier al sexologiei. Alice Schwarzer l-a elogiat pe Money, apreciindu-l ca pe un om de știință eminent, care „îndeplinește misiunea edificatoare a cercetării“, lăudându-i experimentul pentru că lămurește, în sfârșit, adevărul: „Capacitatea de a naște rămâne unica diferență dintre bărbat și femeie. Toate celelalte sunt artificial adăugate.“ Deși toate publicațiile științifice scriau că „Brenda“ este „în echilibru“, „Brenda“ era percepută de familia sa și de prieteni ca un copil nefericit, cu probleme în societate. Din câte se pare, refuza să se joace cu obiecte destinate fetelor. La cincisprezece ani, „Brenda“ a aflat că se născuse băiat și a decis ca din acel moment să se întoarcă la o viață specific masculină, și să se numească David. Reimer s-a supus unor noi operații, iar la mijlocul anilor nouăzeci s-a hotărât să facă publică istoria sa. În 1997, a publicat în revista *Rolling Stone* un articol dramatic, scris împreună cu John Colapinto: *The Boy Who Was Raised as a Girl*, „Băiatul care a fost crescut ca o fată“. La 4 mai 2004, David Reimer s-a sinucis. Avea treizeci și opt de ani.

Între timp, profesorul Money a ajuns să fie considerat de teoreticienii *gender studies* mai degrabă un Doctor Frankenstein decât un pionier (cu toate astea, Societatea germană de cercetări sexologice social-științifice i-a acordat în anul 2002 Medalia Magnus Hirschfeld).

Lider al domeniului este considerată astăzi Judith Butler, care și-a început cariera tot la Johns Hopkins University, iar din anii nouăzeci ocupă o catedră la Berkeley

University (California). În vreme ce Money s-a preocupat de diferențele pretins neexistente dintre bărbați și femei, Butler susține teoria că orice categorisire pe criterii de sex reprezintă o constrângere impusă de societate. În urmă cu douăzeci de ani, tezele lui Judith Butler păreau îndrăznețe, astăzi însă *gender mainstreaming*-ul – adică abordarea integratoare a sexelor – reprezintă ținta absolut necontestată a politicii sociale. Iar o opoziție abia se mai face simțită. Spre exemplu, activista feministă Naomi Wolf se ridică aprig în apărarea feminității în cartea ei intitulată *Vaginul* (apărută în 2013 la Rowohlt), care a stârnit surprinzător de puțină atenție.

Odată cu Tratatele de la Amsterdam din 1997, *gender mainstreaming* a intrat și oficial pe agenda politică a Uniunii Europene. Inițial se urmăreau promovarea egalității dintre femei și bărbați pe piața muncii și examinarea tuturor deciziilor politice din punctul de vedere al efectelor posibile asupra relațiilor între sexe și a egalității de drepturi. Dar cum totul a fost vag formulat de la bun început, ideea a fost scoasă din context. S-a ajuns între timp să se reformuleze și să se republice, pe cheltuiala UE, manuale școlare, broșuri oficiale, formulare și tot soiul de tipizate, care să țină seama de *gender diversity*. Școlile, ministerele, administrațiile naționale și orășenești organizează din proprie inițiativă seminare de depistare a „stereotipiilor de gen", funcționarii au ocazia să-și verifice patternurile comportamentale specifice sexului lor și să exerseze, de probă, conduita celuilalt sex, în cadrul *gender workshop*-urilor. A mai existat și ideea transformării toaletelor publice, pentru ca oricine care nu se simte în largul său în categoriile clasice, de bărbat și femeie, să se poată bucura de un loc de liniște propriu.

La fel ca toate postulatele corectitudinii politice, și conceptul de *gender mainstreaming* este dificil de abordat: poți

fi la fel de obtuz indiferent că îl aperi cu îndârjire sau îl respingi categoric. Nouvorba Poliției Gândirii, bine cunoscută din romanul lui Orwell, ne scoate din sărite la fel de mult ca furia celui care se simte, vai, atât de liber, și îndreptățit să bată cu pumnul în masă. E cam ca atunci când porți un guler de zibelină doar ca să le faci în ciudă pisălogilor de la PETA[1] și apoi, la scurt timp, apare și o rusoaică *nouveau riche.* Moment în care înțelegi pe loc că nimic nu e mai penibil decât o blană la gât. Așadar, ne aflăm în fața unei dileme clasice.

Bineînțeles, este absolut stupid să te lansezi în discuții despre sensul și nonsensul constructivismului, când te afli în societate. Iar o persoană presată să ajungă la toaletă, dar nesigură dacă este femeie sau bărbat, nu poate fi blamată că nu rămâne de fiecare dată pe gânduri ca să ia această decizie dificilă. (Altfel, cozile formate în fața cabinelor pentru *gender fluid* cu prilejul marilor manifestări ar fi ceva mai scurte, din câte bănuim.) Însă, cum spuneam, este preferabil să cunoaștem bine bazele unei discuții în care intervenim, ca să nu ne trezim în mijlocul unor teme pe lângă care am trecut în grabă, cu cine știe ce resentimente, în stilul lui Sarrazin și Matussek.

Dar se poate ieși la suprafață și cu un citat din literatură. Un pasaj din *Alice în Țara Minunilor* descrie de ce este atât de înfricoșător refuzul de a le spune ferm lucrurilor pe nume, deschizând calea unor confuzii absolute. În cele din urmă, nu mai rămâne piatră pe piatră. Iubire, fidelitate, prietenie – la un moment dat, nimic nu-și mai păstrează sensul propriu. În romanul lui Lewis Carroll, Alice îl întâlnește pe arogantul Humpty Dumpty[2]. Între cei doi se iscă

---

[1] People for the Ethical Treatment of Animals (n. tr.).
[2] Om-ou, aproximativ Hopa-Mitică (n. tr.).

o ceartă legată de sensul unuia dintre cele mai frumoase cuvinte din limba engleză, *glory*, semnificând onoare, dar și fală. Humpty Dumpty stă cocoțat pe un zid, cu costum și cravată, se uită la Alice cu dispreț și-i spune: „Când folosesc un cuvânt, înseamnă exact ce vreau *eu* să însemne. Nimic în plus sau în minus." Alice rămâne surprinsă: „Cum poate un cuvânt să însemne lucruri diferite?" Iar omul-ou cel înfumurat îi răspunde aspru: „Întrebarea-i cine stăpânește aici, cât se poate de simplu!"

Pentru a pune capăt unei dezbateri nefericite despre *gender issues*, spuneți pur și simplu că nu cunoașteți figuri literare care să reprezinte mai bine nihilismul devastator al secolului XX decât acele Fuckfaces ale duetului de artiști Chapman Brothers, Teletubbies și Humpty Dumpty, pomenit mai devreme. Și că vi se pare remarcabil că toate aceste plăsmuiri aparțin unor englezi, ceea ce vă întărește judecata că fiii Albionului se numără printre cei mai abili exploratori ai vremurilor noastre. Atunci veți vedea probabil în jur fețe consternate, ceea ce vă va oferi ocazia de a schimba subiectul – sau petrecerea.

FOTBAL

Dacă te dai absolut necunoscător, lași impresia de blazat fără limită. Fotbalul este de clasă, fotbalul este captivant. Fotbalul este pur și simplu extraordinar. Dar într-un singur fel nu poate fi fotbalul: „frumos." Patinajul artistic este frumos. Golful este frumos. Și echitația este o plăcere estetică, și atunci când ții cu concurența. Să privești un meci de fotbal, în schimb, este un gest relativ plicticos – câtă vreme nu îți dorești cu ardoare să câștige cineva anume. Tocmai asta conferă fotbalului unicitate.

Asta din cauză că, privind din unghi istoric-cultural, fotbalul nu este un sport, ci un fel de ritual de viol în grup. Un ceremonial profund arhaic și nu absolut inofensiv, din punct de vedere civilizator. Din câte se pare, fotbalul se trage dintr-un joc cu mingea practicat în Anglia în Evul Mediu timpuriu, cu scopul de a umili localitățile învecinate. Jucătorii se străduiau să împingă cu piciorul o boccea din piele până în satul apropiat, chiar și cu riscul de a se răni. Și era învingător cel care reușea să ajungă cu bocceaua până în satul advers. Rugbiul amintește de această formă inițială de sport ceva mai mult decât fotbalul. Potrivit unei teorii, după descoperirea Americii, în regulamentul neoficial

al acestui joc brutal au fost introduse și regulile unui joc cu mingea încă și mai brutal (dar și mai rafinat), cel practicat în spațiul mezoamerican. În acea zonă, cei învinși erau sacrificați zeilor (spre marea lor cinste, se pare). Băștinașii din America Centrală erau înnebuniți după acest joc. În aproape fiecare oraș maya existau și arene adecvate, ceea ce stă mărturie pentru popularitatea enormă a acestui joc de cult. Propriu-zis, regulile nu ne sunt cunoscute. Se presupune că mingea, o bilă din cauciuc, trebuia trecută printr-un inel, plasat la înălțime, pentru a marca un punct. Jucătorii purtau apărători grele pe pulpe (probabil pentru a controla mingea). În orice caz, era strict interzis jocul cu mâna, iar mingea nu trebuia sub niciun motiv să atingă pământul. Să fi fost mingea un simbol al soarelui? Să se fi temut populația maya că soarele nu avea să mai răsară, dacă mingea cădea?

În Anglia, patria fotbalului modern, cu un regulament oficial consemnat pe hârtie pentru prima oară în 1848 de studenții Universității Cambridge, se păstrează până astăzi un spirit asemănător. Pentru un fan al fotbalului nu-i nimic mai chinuitor decât o înfrângere a clubului de suflet, și nimic mai dulce decât triumful lui – mai ales într-un așa-numit „derby“, împotriva unei echipe învecinate.

Străvechiul joc cu mingea al mezoamericanilor, duelul medieval între sate al anglo-saxonilor, dar și precursoarele rudimentare ale lui *calcio* din nordul Italiei (de fapt, bătăi în masă între clanuri învrăjbite) au fost deseori interpretate ca substitute ale conflictelor armate. Fotbalul ca „bunga bunga“ – adică violul ritual colectiv aplicat în nordul Africii unui trib vrăjmaș, pentru a-i umili pe războinici. Pe vremuri, împingerea boccelei din piele până în satul inamic, iar mai nou, plasarea ei în poarta adversă – să fie oare o formă de penetrare forțată? O idee deloc apreciată în rândul fanilor fotbalului.

De ce stârnește fotbalul un enorm interes tocmai în Germania și în Italia? Pentru că identificarea cu formația locală este cel din urmă lucru care îți mai aduce aminte că există ceva numit patrie, pentru care merită să te bați cu tribul de barbari din vecini. Tocmai în Germania și în Italia mai există și acum conștiința colectivă că naționalitatea, că *italianità* și *deutschsein*, italianismul și germanismul, sunt pseudoidentități forțate, menite să ascundă că ambele țări sunt alcătuite, în realitate, dintr-o mulțime de triburi învecinate, aflate în rivalitate. Din acest punct de vedere, echipele lor naționale au creat mai multă identitate comună decât toate evenimentele istorice la un loc.

Meciurile de fotbal – deși se pot desfășura doar în prezența unor forțe masive de poliție – sunt întotdeauna însoțite de acte de extremă violență (să ne gândim la cele dintre Eintracht Braunschweig și Hannover 96, dintre Lazio Roma și AS Roma sau dintre Ajax Amsterdam și Feyenoord Rotterdam) și oferă materiale ilustrative ideale pentru susținerea tezei că ele sunt de fapt războaie între triburi învecinate. Dincolo de aceste dușmănii atroce, este remarcabil cât de viu țâșnește din noi, uneori, trecutul barbar. Slavă Domnului, eu nu am trecut niciodată printr-un război. Dar clipele pe care le-am trăit odată cu prilejul unui meci dintre „pintenii fierbinți" din cartierul londonez Tottenham (Tottenham Hotspurs) și „tunarii" (*gunners*) lui Arsenal Londra au fost cu adevărat înfricoșătoare. Înainte de începerea meciului, m-am nimerit între fronturile beligeranților și a trebuit să mă ghemuiesc după o gradenă aflată în spatele acelui șir nesfârșit de case dărăpănate de pe White Hart Lane. În aer plutea mirosul de adrenalină și de testosteron. Ura din privirile huliganilor, brutalitatea cu care se repezeau unii asupra altora în urlete de luptă, zelul și hotărârea polițiștilor care calmau ambele tabere cu lovituri de baston... În ziua aceea, mi-am făcut o părere

despre cum trebuie să se fi desfășurat războaiele primitive din zonă, în urmă cu o mie cinci sute de ani.

În comparație cu arena White Hart Lane din Tottenham (acea mahala din nordul Londrei de unde au pornit tulburările grave din vara lui 2011), legendarul Wembley-Stadion este un fel de Walhalla a fotbalului, aproape un sanctuar. Sau, mai bine zis, un fel de *thing*[1], atât timp cât jocurile de fotbal echivalează cu întâlnirile tribale. Iar cu prilejul acestor întruniri festive ale strămoșilor noștri și consumul de alcool juca, de altfel, un rol de seamă.

Wembley, asta ar trebui să o știe și un profan, este un loc mitic. Un loc unde fotbalul german și cel englez se unesc sub semnul fatalității. Englezii au câștigat aici finala Cupei Mondiale din 1966 împotriva Germaniei – în urma unui gol care, așa cum s-a confirmat, nu a fost regulamentar (mingea a lovit bara transversală și a ricoșat pe linia porții, nu în spatele ei). O rușine pentru care fotbaliștii germani se revanșează de atunci, cu fiecare prilej, tot pe Wembley: în sfertul de finală al Campionatului European din 1972, Günter Netzer i-a condus pe germani spre o victorie istorică, după un meci dramatic. În 1996, germanii au câștigat tot aici Campionatul European. În 2002, Didi Hamann a înscris ultimul gol înainte ca vechiul, venerabilul, istoricul stadion să fie dărâmat, spre a fi reconstruit. Iar pentru inaugurarea noului stadion s-a preferat desigur un alt meci între naționalele Angliei și Germaniei. Germania a învins. Iar în 2013, când zeci de mii de suporteri germani au *mărșăluit,* trebuie să o spunem, spre Londra, deoarece finala Champions League dintre două echipe germane era programată tot pe Wembley, englezii au

---

[1] Adunare populară, militară și de judecată a vechilor triburi germanice (n. tr.).

considerat asta o nouă și amarnică umilință. Să fie siliți să își pună terenul sacru la dispoziție, drept spațiu al triumfului, trebuie să fi fost îngrozitor, din punctul lor de vedere.

Să fie oare profund retrogradă toată discuția asta despre triumf și umilință, despre pământ sfânt și victorii ce țin de fatalitate? Ideologia fotbalistică de azi nici nu vrea să audă de înjosire. Bucuria jocului, ușurința și eleganța tactică, ele contează – și nu virtuțile vechilor germani, cum ar fi lupta și sudoarea. *Mannschaft* nu ar fi câștigat titlul mondial din 2014 dacă s-ar fi lăsat doar în seama lor, așa cum susține antrenorul Joachim Löw. Fotbalul modern a devenit mai științific. Presing, apărare în zonă, marcaj la supraveghere, construcție pe flanc, vârf fals – vocabularul fotbalului e plin de concepte necunoscute până acum. Un catalan este considerat marele preot al noii învățături a fotbalului, care mizează pe rafinament tactic, și nu pe dominație fizică: Pep Guardiola. Metoda lui este demoralizarea adversarului printr-o circulație permanentă a balonului pe spațiul cel mai restrâns cu putință, învățată la școala de fotbal de la FC Barcelona. Teoria se bazează pe ideile lui Johan Cruyff, legendarul jucător și antrenor al Barcelonei, care la rândul lui le deprinsese la clubul lui de acasă, din Amsterdam. Prin urmare, fotbalul modern, pretinzând mai multă virtuozitate și mai puțină vigoare fizică, „mai feminin", după cum se înfurie unii, este o invenție olandeză.

Și filozoful Wolfram Eilenberger consideră feminină (cu sens cât se poate de negativ) această abordare: „După părerea lui Guardiola, în fotbalul ideal domină pasele scurte, în schimb nu există șuturi de la distanță, lovituri libere directe, centrări, goluri cu capul. Stilul său se caracterizează prin controlul minuțios al balonului și lipsa pătrunderilor în forță." O adevărată oroare, din punctul de vedere al nostalgicilor de bunga-bunga de prin tribune.

Filozofia fotbalului modern este o adevărată binecuvântare pentru capii de familie care vor să meargă pe stadion împreună cu cei mici, fără să se teamă că o să li se întâmple ceva. Prin urmare, mijlocașul argentinian Diego Simeone, care spunea că poți învinge doar „cu un cuțit în gură", nu mai are deloc dreptate.

HOTELURI DE LUX

Un număr deloc neglijabil de persoane din rândurile rudelor mele au apucat-o pe căi greșite și au eșuat în industria hotelieră. Hotelurile sunt desigur un refugiu natural pentru nobilii ale căror familii și-au depășit apogeul și nu mai prezintă importanță. Care, deși au pierdut mult, tot mai știu cum trebuie să se poarte o gazdă, cum trebuie împăturite șervetele și servit ceaiul. Cum doar de pe urma acestor virtuți nu intră și bani în casă, acceptăm să le împărtășim și celor în ascensiune. Ceea ce ne încântă la culme. E o mare fericire să poți profesa cu pasiune. Însă nu-i lipsit și de neajunsuri, spre exemplu atunci când trebuie să le explici politicos unor chinezi bogați că nu-i în regulă să se ușureze pe covoarele splendide. Sau când trebuie să le comunici prinților arabi că, în părțile noastre, angajații reacționează prost dacă sunt pălmuiți.

Întâmplările din sejururile petrecute în hotelurile de lux fac parte din repertoriul de bază al conversației în societate, fiind un mijloc verificat de a-i impresiona pe cei din jur. Cum asemenea povești sunt stupide, sfatul meu este să treceți la contraatac, atunci când apare această temă. Spre exemplu, puteți arunca în treacăt că nu există

meserie cu un renume mai prost decât cea de hotelier. O afirmație ce ar putea părea sfruntată, venind din partea unui jurnalist, adică a cuiva dintr-o branșă care nici ea nu se bucură de un nume mult mai bun, însă părerile despre proprietarii de hanuri ori de hoteluri au rădăcini mult mai adânci în istorie și în literatură. Hangiii nu au o imagine bună nici în Biblie, dacă ne gândim doar cum și-au căutat Maria și Iosif un adăpost.

La drept vorbind, grand hotelurile din metropole sunt doar bordeluri grandioase, ca niște palate. O persoană pe care o cunosc, director cu renume al unui bine cunoscut hotel european (mi-ar lua capul, dacă i-aș trăda numele), mi-a explicat că opt din zece bărbați clienți ai hotelului, cum se văd printre străini și la distanță de partenera de viață sau de soție, recurg cu regularitate la serviciile prostituatelor. Din această cauză, fetele care se respectă consideră hotelurile scumpe cea mai bună piață de muncă. Nicăieri nu-ți găsești mai repede clienți singuri și solvabili.

Cine vrea *cu adevărat* să afle câte ceva despre culisele vieții de hotel trebuie să stea de vorbă cu cel a cărui meserie este să știe totul. Care știe tot ce mișcă în hotel. Și nu numai atât. Știe și cum să faci rost de un bilet la lojă, în sala de operă unde s-a vândut și ultimul loc sau de o pilulă morning-after la ora trei dimineața, pe cine trebuie să șperțuiești (pe el, desigur!) ca să-ți rezervi o masă în cel mai grozav restaurant din oraș (într-o seară de joi!), cum să-ți faci imediat rost de un Learjet, de un callboy sau de o programare la cel mai bun specialist în botox din oraș: concierge-ul! „Cel mai bun hotel din oraș“ este cel cu cel mai bun concierge. Cheița de aur de la reverul lui, *les clef d'or*, deschide toate ușile cetății. Dacă vreți cu adevărat să-i faceți o bucurie unui concierge, dați-i o treabă de nerezolvat și promiteți-i un bacșiș pe măsură. Spuneți-i, spre exemplu, că în urmă cu o zi v-a căzut pe jos, în cameră, un

document important și camerista, din nebăgare de seamă, l-a aruncat la coș. Va afla în ce groapă de gunoi a ajuns hârtia, îl va trimite acolo pe cel mai bun bell-boy al său, ca să scurme în munții de deșeuri, și în cele din urmă vă va prezenta fericit actul căutat (sau cel puțin un petic din el). Însă un bun concierge nu vă va dezvălui niciodată, absolut niciodată, niciun secret. Sunt cei mai discreți oameni din lume. Cei mai mulți și-au început cariera ca bell-boy, în urmă cu vreo sută douăzeci și trei de ani, au avansat treaptă cu treaptă, au văzut *totul*, au auzit *totul*, nu le este străină nici cea mai ciudată slăbiciune omenească și fac parte din cea mai bine plătită categorie din oraș, pentru că se aleg cu un câștig pentru fiecare serviciu făcut. Un concierge de calitate e om de mai multe mii de euro pe lună doar din banii primiți ca să facă ceva sau numai să tacă. Și păstrează secretul la fel de bine ca papa, în cazul confesiunilor.

Dar o sursă mai bună de informații sunt cameristele. Dacă facem abstracție de bietele făpturi din Bangladesh, care spală gresia în adâncul arcadelor din bucătăriile enorme, ele sunt cele mai vrednice de milă în oricare hotel. Ceea ce le e dat lor să vadă, zi de zi – și asta fără nicio recompensă suplimentară – depășește orice imaginație. De când o verișoară dragă mie, care între timp a făcut carieră în colțuri îndepărtate ale acestei lumi, mi-a povestit din vremurile petrecute pe post de cameristă, întotdeauna las curățenie-lună în camera de hotel înainte de plecare, netezesc cât pot așternutul și pun un ban pe pernă. Băi inundate, urme de droguri abandonate neglijent la vedere, chiuvete înfundate cu prezervative sunt la ordinea zilei. Verișoara mea mi-a povestit însă și despre o familie orientală numeroasă care a fript un berbec în apartamentul de la hotel, despre vedete rock care foloseau perdelele de brocart în loc de hârtie igienică și despre vlăstare din cele mai bune familii care vomită la întâmplare prin tot

apartamentul și apoi agață de clanța ușii cartonul „Rog faceți curat" și se duc calmi și zâmbitori la micul dejun – fără să lase nici măcar un cent bacșiș. Altfel, e bineștiut că oaspeții șterpelesc în principiu cam tot ce nu e fixat în șuruburi, de aceea nici nu dezvoltăm acest subiect. Vechiul Breitenbacher Hof din Düsseldorf era cândva recunoscut pentru frumoasele lucrări de artă originale expuse pe coridoare și în apartamente. Până când patronii s-au săturat de cleptomanie și tablourile au fost înlocuite cu reproduceri fără valoare.

De fapt, chiar termenul de hotel de lux este în sine o confuzie. Luxul înseamnă să ai prieteni într-un oraș străin unde să fii binevenit. Hotelul este un compromis. Așa a fost de când lumea. Din punct de vedere cultural-istoric, călătoritul reprezenta un lux doar pentru cei care, porniți în voiaj, își găseau adăpost în casele și palatele familiilor înrudite sau prietene. Hoteluri nu existau. Doar hanuri cu toalete și baie pe culoar. Schimbarea a venit abia la sfârșitul secolului al XIX-lea. Hanurile s-au transformat în hoteluri, și hangiii în hotelieri. Dotările din clădirile de obicei sărăcăcioase s-au adaptat încet, foarte încet, la gusturile marii burghezii și ale nobililor. Nici chiar cele mai scumpe camere de hotel din lume nu aveau cameră de baie inclusă, la începutul secolului XX. Legendarul César Ritz a stârnit senzație mondială pe la 1900, atunci când a introdus această noutate în grand hotelul deschis de el în Place Vendôme din Paris. În lipsa lui César Ritz, copil de țărani dintr-un sat cu doar cincizeci și patru de suflete din cantonul Wallis și inventator al industriei hoteliere la nivel înalt, popasurile prin orașe străine ar fi rămas încă multă vreme dificile. Ritz a revoluționat ospitalitatea comercială mai radical decât a reușit Max Planck în ceea ce privește fizica. Hotelul Ritz din Paris impune standardele până în ziua de azi. Nu există nimic ce să nu poată fi comandat prin room

service. Dacă rogi să ți se aducă o cămilă, bunăoară, nu ți se pun întrebări stupide, ci doar atât auzi: „*Bien sûr, Monsieur*, să fie ca mijloc de transport, împăiată sau friptă, pentru cină?" În momentul culminant al carierei sale, Ritz conducea simultan zece asemenea hoteluri. După care a clacat și și-a petrecut ultimii cinci ani de viață moțăind într-o clinică din Küssnacht înainte de a muri, în 1918. Discipolii săi s-au răspândit în toată lumea, predicând evanghelia ospitalității după Ritz.

Datorită lui César Ritz și elevilor lui, s-au lăsat încet-încet convinși și aristocrații să se coboare în hoteluri. În primă instanță, însă, doar la destinațiile la modă din Alpii Elveției și de pe litoral. Adică în locuri unde, ca nobil, nu puteai conta pe găzduirea în case senioriale și prin urmare te vedeai silit să te amesteci cu marea burghezie. Așa a început epoca grand hotelurilor. Aceste foarte puține locuri, străbune ale mondenității, au rămas până astăzi singurele hoteluri care merită să fie considerate, în sens strict, elegante. Grand hotel Pupp din Karlsbad, care l-a inspirat pe Wes Anderson în filmul său *Grand Budapest Hotel* și a servit drept fundal filmului *Casino Royale*, din seria James Bond. Sus, pe Engadin, Badrutt's Palace din St Moritz, epicentrul istoric absolut al înaltei societăți. Și Brenner's din Baden-Baden, unde, după cum constata cu uluire scriitorul Louis-Ferdinand Céline, erai impecabil servit și în cele mai crunte zile de conflict mondial („războaiele care fac ravagii pe șapte fronturi și pe toate mările nu stau în calea icrelor negre"). Toate trei și-au păstrat aura până astăzi, ca prin magie.

Hotelurile clasice din stațiuni și din munți le-au servit drept model celor de pe Riviera și din marile orașe. Însă trebuie să ne fie limpede că vremurile de glorie au trecut repede. Grand hotelurile nu au avut viață lungă. „A fost o perioadă în care aceste hoteluri erau atât de moderne și de

luxoase, cu electricitate și telefon în toate camerele, cu săli de bal și ascensoare, încât până și Rockefeller-ii și capetele încoronate rămâneau fără grai. Apoi a venit perioada întunecată a celui de-al Doilea Război Mondial și strălucirea lor a pălit", mi-a explicat Walter Ferrari, legendarul concierge de la Excelsior din Roma. Apucase, ca tânăr bell-boy, anii dinaintea războiului. „Apogeul grand hotelurilor a durat, în total, doar vreo treizeci de ani", mi-a făcut el socoteala. „Cei zece ani dinainte de război. Și pe urmă alți vreo douăzeci după 1950, când Europa depășise cele mai grele consecințe ale războiului și cunoștea miracolul ei economic. În 1970, când am devenit concierge, am mai prins ultimii ani frumoși. În deceniul opt, totul se terminase."

A început era turismului de masă. Marile concerne au devenit brusc interesate de industria hotelieră. De aceea camerele din toate hotelurile din segmentul superior de piață, oriunde în lume, sunt identice. Te trezești dimineața la Köln, dar ar putea fi și Kyoto sau Cape Town. Excepția lăudabilă o constituie cele câteva hoteluri conduse de particulari, pe oră ce trece tot mai puține. Splendidul Excelsior din Roma, despre care tocmai vorbeam, încă un sinonim pentru dolce vita în timpurile lui Fellini, aparține acum grupului Starwood, care deține în întreaga lume peste o mie de hoteluri, cu un total de peste trei sute de mii de camere. Marca Ritz aparține de mult concernului Marriott International, care se ocupă de orice conține plăpumi, de la moteluri și locante de duzină până la hoteluri boutique exclusiviste. Dacă faci rezervare într-un Ritz-Carlton, topul mărcilor Marriott, trebuie să te aștepți la foiță de aur artificială, lemn de cireș superlustruit, covoare grele, candelabre uriașe din mii de cristale Swarovski. Managerii ignoranți din Maryland numesc asta „omagiu stilului empire târziu", mai nimerit ar fi „omagiu gustului arabilor parveniți, din anii optzeci". Ritz-ul inițial, de la Paris,

mai aparține unei persoane particulare, însă neserioase, ne putem imagina. Este al dubiosului Mohamed Al-Fayed.

De aceea se repetă acum vechea poveste: când nu se duce în stațiuni sau la munte, connaisseur-ul locuiește la prieteni, în orașe străine. Hipster-ii fac schimb de locuințe, prin platformele de pe Internet. Cui i se pare prea complicat, înnoptează nepretențios și ieftin la Design Hotels, cum sunt Motel One și 25hours, care se bucură deodată de mult succes în toate marile orașe. Deși mici, camerele sunt modern mobilate și dotate cu wireless. Dar oricum nu îți petreci prea mult timp în cameră, ci jos, în lobby, și afară, în oraș. Nici în stațiunile de la mare nu mai sunt în vogă hotelurile pe stil vechi, unde trebuie să te lupți la mic dejunul-bufet și în piscină cu turiștii ruși și chinezi. Mai bine împarți cu prietenii un apartament de vacanță privat. Iar cine are bani își închiriază o casă. Și cine are și mai mulți bani își închiriază un iaht și ancorează în golf sau navighează în larg, departe de căile bătute ale turismului de masă.

Prin urmare, dacă vă aflați în societate și vine vreun cunoscător de duzină să vă explice cum e cu „extraordinarul hotel de lux" unde și-a petrecut timpul cu noua lui cucerire, vă sfătuiesc să-i răspundeți în stilul antisnob al hipersnobului. Odată, l-am întrebat pe Peter Scholl-Latour[1] care este hotelul lui preferat. A început să-mi vorbească pasionat despre paturile șubrede din Continentalul de la Saigon și de chefurile interminabile ale corespondenților de război, de care își amintea din vremea războaielor din Indochina. Apoi a continuat cu o filipică la adresa noilor administratori „maniaci ai igienei și ai virtuții" și a „dotării lipsite de imaginație cu prilejul renovării". Desigur,

---

[1] Cunoscut jurnalist și publicist german (1924–2014) (n. tr.).

nu-i exclus ca o „climatizare funcțională să fie mai importantă decât simțul culturii istorice", spunea Scholl-Latour.

Să mai existe oare hoteluri frumoase, decăzute cu stil, care să fi păstrat șarmul epocii dinaintea vulgarizării? Cunoscătorii Berlinului preferau, până în urmă cu câțiva ani, Pension Florian din Giesebrechtstraße 11. Bunica proprietarilor a fost pe vremuri matroana legendarului bordel Salon Kitty, cunoscut din cărțile de istorie deoarece naziștii l-au folosit drept cuib de spionaj. Dar nepoții lui Kitty Schmidt au renunțat la pensiune, în anii nouăzeci. Oaspeții s-au mutat în vecinătate, la Hotel Bogota (un loc iubit de Helmut Newton). Nici el nu mai există astăzi. Iar Chelsea Hotel din New York, locul perfect de întâlnire a artiștilor din acel oraș, a fost adaptat de mult gustului de masă. Nu mai puțin legendarul Beat Hotel din Quartier Latin de la Paris, unde Allen Ginsberg a avut prima sa experiență cu LSD-ul și William Burroughs a scris *The Naked Lunch*, a dispărut și el. În acel loc se ridică astăzi un hotel de patru stele radical diferit și mai confortabil, cu numele de Le Relais de Vieux Paris.

Ce a rămas în urma lor? Înțelepciunea că abia pierderea dezvăluie adevărata valoare. Și sfatul prietenului meu Christian Kracht. Dacă îl întrebi de hotelul lui preferat, îți vorbește imediat despre un „stabiliment foarte bine condus" din fostul regat Mustang, în Himalaya – Red House din Kagbeni. O noapte acolo te costă exact un euro. Dar e greu să-ți faci rezervare. Nu există telefon.

INTERNET

Atunci când membrii așa-numitei comunități online se încumetă să iasă „în viața reală" (IVR), se dovedesc în general cât se poate de agreabili în societate. La petreceri, prezintă și un alt avantaj esențial: din firimiturile agățate în barba lor poți afla meniul de la bufet. În schimb, conversația cu ei pe subiectul Internetului se poate dovedi extenuantă. Pe vremuri, Internetul era încântător. Când te conectai, se auzeau un șir de șuierături vesele și îți puneai în cap toți colegii de birou sau de apartament, care nu mai puteau să dea un telefon ore întregi. Între timp, însă, Internetul s-a transformat în multe privințe într-o pacoste, nu numai pentru că ne inundă cu informații, dar se și pune în centrul unor dezbateri fără sfârșit. În care trebuie neapărat să ai și tu o părere. Oare după fiecare mare invenție să se fi întâmplat la fel? Să fi existat discuții amarnice despre foc în rândul oamenilor din Epoca de Piatră? Sau certuri legate de roată, în Egiptul antic? Probabil că da. La Viena, bătrânul împărat Franz Joseph s-a împotrivit telegrafiei, cerând ca depeșele dactilografiate să-i fie rescrise, de mână. Dar nicio asemenea dispută nu a durat o veșnicie. Prin urmare și discuțiile din jurul Internetului vor avea cândva un sfârșit.

Dacă un împătimit vă antrenează implacabil într-o discuție despre Internet, nu vă sfiiți să-l puneți la încercare. Puteți chiar să-i propuneți un pariu și să vă alegeți cu câțiva bitcoini: să spună când s-a născut Internetul – și să dezvolte. Dacă este cu adevărat priceput, nu va afirma că în 1974. Când inginerii Vinton G. Cerf și Robert „Bob" Kahn au conceput un limbaj comun (*Internet protocol*), creând condițiile ca ordinatoare din rețele diferite să poată schimba date între ele. Împătimiții autentici vor invoca Arpanet, un proiect de cercetare militară care inițial, în 1969, a conectat între ele nu mai puțin de patru computere. Superîmpătimiții, la rândul lor, vor perora despre dezvoltarea ciberneticii în anii patruzeci, susținând că sistemele de comandă reciprocă ale aparaturii tehnice – așa cum termostatul preia informațiile primite de la termometru și reglează temperatura sistemului de încălzire fără intervenție umană – reprezintă o formă timpurie de intercomunicare tehnologică a informațiilor.

Nice try, îi puteți spune atunci pasionatului de lumea digitală, în cuvenitul jargon romglez. Și apoi îi încasați bitcoinii. Pentru că Internetul a fost inventat de Thurn und Taxis, chiar dacă ironia face că nepotul meu Albert, capul familiei din zilele noastre, răspunde greu la e-mailuri. Thurn und Taxis a fost multă vreme ceea ce este Google astăzi. Și mă întreb dacă literele multicolore din sigla Google vor înfrunta secolele la fel de încăpățânat, păstrându-și cognoscibilitatea, așa ca bine cunoscutul corn poștal? Franz von Taxis (1459–1517) a fost fără discuție cel dintâi care a sistematizat rețeaua de schimb informațional – până atunci o operațiune scumpă, periculoasă și mai degrabă rară –, reușind să instituie prin poșta sa un monopol al schimbului de date. Toți discipolii entuziaști ai Internetului, care au sperat din partea lui o salvare și au rămas uluiți să afle cum sunt supravegheați de concerne și

de state, ar fi fost scutiți de dezamăgiri dacă ar fi aruncat o privire asupra istoriei poștelor, chiar și pe Wikipedia. De când lumea, urmărirea este principiul de afaceri al transportatorilor de date. Altfel, toată povestea ar fi rămas un prostesc păcat prin omisiune[1], judecând din punct de vedere economic.

Statele practică spionajul de date în speranța de a obține astfel mai multă siguranță. Iar asta nu este invenția Internetului. Pe de altă parte, digitalizarea vieții noastre cotidiene le împlinește firmelor un vis la care nici nu ar fi îndrăznit să spere în urmă cu douăzeci de ani: clientul transparent, cel total previzibil în nevoile și interesele sale. Trebuie să fii nebun să nu înțelegi asta. Și ar fi și mai rău să înghiți gălușca, plin de indiferență. Dar unii se bucură chiar și de ofertele de consum personalizate, fără să le treacă prin minte că ar trebui să fie mai precauți cu datele lor, care valorează bani, acum când din păcate abia dacă ne mai putem proteja propriile date. Pentru că digitalizarea tuturor domeniilor a mers mult prea departe. Acesta și este motivul pentru care Evgeny Morozov, unul dintre cei mai reprezentativi teoreticieni ai noii ere informatice, este atât de enervat de discuțiile perpetue despre *the Internet*. El susține că este ridicol să vrei să explici *the Internet* ca și cum ar fi „o putere teologică" și că nu mai este de mult în discuție Internetul, adică legătura dintre computere, ci digitalizarea completă, absolută, a vieții cotidiene și, în consecință, răspândirea neîntreruptă a celor mai intime informații. Trăim într-o vreme în care oricine poate ști mai mult despre noi decât propriul medic sau partener de viață, de la ce telefon mobil folosim până la ce frigider sau

---

[1] Trimitere la *sin of commission* și *sin of ommission* dintr-un cunoscut poem de Ogden Nash (n. tr.).

mașină de spălat folosim. Și nu mai e mult să se afle totul și despre lenjeria intimă. Ca să fii urmărit și perfect previzibil, grație unor algoritmi secreți, nu va mai fi nevoie nici măcar să scrii e-mailuri, să faci cumpărături pe Amazon sau să participi la rețele de socializare. Va fi suficient un obiect de îmbrăcăminte. Industria textilă va produce materiale care să facă posibilă stocarea și transmiterea datelor. În viitor, după ce îți vei face cumpărăturile la Zara sau la H&M, vei putea fi ademenit cu oferte individuale, special concepute pentru tine. Nu va mai dura mult până când primele firme de asigurări medicale își vor pune la dispoziție serviciile la prețuri convenabile doar atunci când clientul va fi dispus să se lase „monitorizat" în privința comportamentului lui motor și alimentar prin brățări de fitness. Iar asigurarea auto va fi considerabil mai ieftină dacă îi vei permite lui Big Brother să se uite peste umăr, când ești la volan. Încă de pe acum, economia este capabilă să individualizeze ofertele. O linie aeriană, spre exemplu, știe bine ce clienți trebuie să zboare lunea în zori și care acceptă să zboare și după-amiaza. Drept urmare, face oferte diferite – după *flexibility of demand* – sau pretinde prețuri diferite. Aplicarea a ceea ce în limbajul lor se cheamă *smart pricing* și *userbased marketing* nu mai ridică de mult vreo problemă tehnică.

Dacă se întâmplă să nimeriți din greșeală într-o asemenea discuție, luați-vă un aer de expert și explicați-le tuturor că în ziua de azi nimeni nu se mai miră că ordinatoarele ne prostesc, dar ne bucurăm când informațiile de pe Internet prezintă siguranță și oricum căutăm căi sigure de evitat mizeria și prostia din spațiul virtual. Despre care oricum nu se mai discută serios de la sfârșitul anilor nouăzeci, când existau, în toată lumea, vreo douăzeci de milioane de persoane online (zece ani mai târziu, erau un miliard, iar din 2014 aproape trei). De mult nu mai poate fi

vorba despre avantajele și dezavantajele netului, ci de *big data:* adică despre faptul că marile așteptări din partea epocii informatice moderne – democratizare, transparență, educaţie, explozia competitivității și a spiritului creator – au rămas o utopie.

Iar pentru a stăpâni bazele acestei dezbateri, trebuie să recurgem la un mediu – este remarcabil, nu? – născocit pe la 1440 și care de atunci se bucură de o imensă popularitate: cartea tipărită. În acest context, trebuie să fi auzit măcar numele a trei lucrări: de departe cea mai importantă este *Darwin Among The Machines: The Evolution Of Global Intelligence* a istoricului științelor american George Dyson, apărută încă în 1998. O carte pesimistă, deoarece prezice victoria mașinăriilor inteligente asupra omului. Cui îi este prea lene să citească poate accesa – nu-i lipsit de puțină ironie – una dintre cele mai minunate pagini de Internet, ca să-l asculte vorbind: Dyson conferențiază cu regularitate pe TED.com.

Aproape la fel de important este volumul *Who Owns the Future* de Jaron Lanier, apărut în 2014. Răspunsul lui Lanier: nu nouă! Pentru care are nevoie de patru sute optzeci de pagini. (Cum epoca excesului de informații induce o diminuare a duratei de atenție – n-ar trebui și autorii să fie mai laconici?) Vorbind deschis, cartea lui Lanier este insuportabilă. Însă face parte din lista obligatorie, deoarece expeditorul a fost el însuși pe vremuri vestitor și rockstar al erei digitale. În *Cui aparține viitorul?* face un bilanț al propriei sale tehnoutopii. În anii optzeci, Lanier a intrat în scenă împreună cu Timothy Leary, ca să binevestească era digitală. Leary, pe care am avut ocazia să-l întâlnesc personal și să discutăm împreună despre avantajele și dezavantajele consumului de LSD la schi, era acel profesor dement de la Berkeley care în primă instanță a considerat drogurile cea mai bună cale de eliberare de

sub jugul establishmentului, iar apoi, când LSD-ul nu-și mai făcea asupra lui efectul dorit (din pricina cantităților consumate), a crezut că va găsi o nouă salvare în Internet. Leary a dispărut de mult, iar Lanier susține că s-a înșelat. Și descrie cum reușesc câteva concerne să orbească, să manipuleze și să prade miliarde de oameni. Și cum noile tehnologii îi distrug mai întâi pe întreprinzătorii mici și mijlocii, iar apoi pe noi toți.

Cea mai bună carte în susținerea unei dezbateri tehnice este însă cea scrisă și publicată în 2009 de marele filozof al erei digitale, Frank Schirrmacher, din păcate timpuriu plecat dintre noi. *Payback* abordează tema din perspectivă neurologică, explicând cum se transformă gândirea, și creierul, desigur, sub efectul noilor tehnologii. Teza sa este următoarea: prea multă tehnică echivalează cu leziunea corporală. Față de celelalte volume, *Payback* prezintă un avantaj esențial: nu este un atac la adresa a tot ce clipește și strălucește, ci un demers sofisticat, care se bazează pe o masă largă de informații. Și încă ceva: fiind scris de un jurnalist, poate fi cu adevărat parcurs, căci Schirrmacher a transformat pentru cititorii săi toate elementele fundamentale ale discuției într-un produs comestibil.

Toți acești vizionari împărtășesc aceeași intuiție: în intenția realizării unei tehnici care să ne servească, am obținut una care ne domină. Noi suntem prima generație care își pune cătușe digitale, de bunăvoie.

MÂNCARE

Nu se vorbește cu gura plină. Asta știe oricine. În schimb s-a răspândit o altă barbarie teribilă: se vorbește *despre* mâncare. Dacă luăm în considerare desfătările simțurilor, mâncarea are pe drept cuvânt întâietate față de somn și de sex. Despre somn știm prea puțin cum stau lucrurile (într-un caz ideal). Și chiar dacă am pune cap la cap toate orgasmele dintr-o viață, abia dacă ajungem la un ceas (tot într-un caz ideal). Însă socotind cele trei mese pe zi, omul modern petrece vreo șaptesprezece ani din viață mâncând.

Francezii sunt cei mai pricepuți la înrudirea senzorială dintre mâncare și sex. Ei folosesc același termen pentru franzele și sâni, *les miches,* iar *aller aux fraises* este doar unul dintre nenumăratele eufemisme pentru actul sexual în sine. Însă dacă discuțiile despre sex sunt absolut acceptabile, nu există nimic mai lipsit de eleganță decât să discutați despre mâncare la masă. Iar cine o face e fie plicticos („ce gust ales", „bucătarul păzește rețeta ca pe o comoară"), fie încrezut („excelent, însă pe limbă rămâne totuși un ușor iz de nucă"). Avem de-a face, în cel mai bun caz, cu o capitulare intelectuală.

Cei mai respingători sunt însă așa-zișii connaisseuri, care lasă să li se topească îmbucătura în gură, plescăind calm („ca să intre oxigenul, doar așa se dezvoltă deplin aroma"). Ei încalcă articolul 1 al codului de savoir-vivre: cu cât plăcerea e mai mare, cu atât trebuie tratată mai *en passant*. Ceea ce este valabil peste tot. Dar cu atât mai mult în Germania. Pentru francezi, se știe, mâncarea rămâne cel mai important lucru din lume. Ei reprezintă singura cultură occidentală unde o necesitate banală, cea de a te hrăni, a fost transformată în artă. Prin urmare, dacă francezul vorbește despre mâncare, trebuie să i-o trecem cu vederea. Însă nici măcar lui nu îi vine în minte să vorbească despre asta în timpul mesei. După cum nu filozofăm despre sex nici când *nous allons aux fraises*, adică atunci când mergem după căpșune, ci cel mult înainte și după. Când germanii discută despre mâncare, pare ceva forțat, parvenitist, ca și cum ai vedea o persoană încălțată cu cizme de călărie plimbându-se degajat pe zona pietonală, care însă doar în urmă cu cinci minute a văzut pentru prima oară un cal. Sau ca și cum ai face comentarii despre culori, legat la ochi. În landurile foste redegiste – eu am dreptul să vorbesc așa, familia mea se trage de acolo – lumea este indignată de șoferii de TIR polonezi, pentru că gonesc nebunește cu monștrii lor plini de defecțiuni tehnice pe minunatele noastre autostrăzi nou-nouțe, punându-ne în primejdie sănătatea și viața. Însă să nu uităm că ei se pun primii în pericol, doar de teama „mâncării" deloc ieftine de la popasurile de pe marginea autostrăzilor din Est. Bieții de ei, obișnuiți de acasă cu o bucătărie lipsită de rafinament, dar cinstită, își doresc să ajungă cât mai repede cu putință din Germania Răsăriteană în Bavaria, una dintre puținele regiuni ale Germaniei unde s-au păstrat, chiar și în bufetele modeste, rudimentele unei culturi gastronomice.

Dar când te trezești, așa, întâmplător, atras în discuții despre mâncare, nu ai cum să le curmi din fașă subliniind derizoriul subiectului. Ar fi nepoliticos. Și atunci, nu mai poți decât să strecori în conversație o notă cât mai absurdă. Spre exemplu, dacă se deplânge conținutul insuficient de grăsimi al meniurilor moderne, se poate cita din Alexander Woollcott, marele critic teatral din New Yorkul anilor douăzeci. De la el ne-a rămas celebra cugetare: „Tot ce îmi place cu adevărat e fie ilegal, fie imoral, fie îngrașă." Sau dezgropați legenda lui Yi Yin, copilul găsit. Povestea se petrece în China, în vremea dinastiei Xia (secolul al II-lea î. Hr.), când Yi Yin a fost inițiat de părinții săi adoptivi în arta gătitului, pentru ca apoi să poată fi vândut ca sclav unei familii bogate. Din câte se pare, multe dintre specialitățile renumite și astăzi ale bucătăriei din provincia Canton (cu o filozofie bazată pe principiul: „Orice animal care își expune spinarea la soare este comestibil") i se datorează lui. Și nu după multă vreme regele Tang, din regiunea Changan (Xian), a auzit de înzestrările lui și l-a făcut bucătar personal. Ori de câte ori îi servea masa stăpânului său, Yi Yin îi prezenta și situația politică a Chinei, explicându-i că și buna guvernare funcționează după aceleași reguli ca bucătăria rafinată: totul ține de echilibru, de justa combinare a savorilor și de preferințe. Și astfel a devenit cel mai influent sfetnic al regelui, până când în cele din urmă a fost numit ministru. Yi Yin a reorganizat administrația, a combătut cu succes corupția din țară și, cum venise la curte ca sclav, nu i-a uitat nici pe cei din popor și s-a ocupat de plângerile lor și după ce a ajuns puternic și bogat. În cele din urmă, l-a ajutat pe Tang să răstoarne dinastia Xia și să întemeieze dinastia Shang. După cum se vede, și cei mai buni bucătari pot să dea lovitura fără să eșueze neapărat în emisiuni de televiziune.

Sau mai puteți abate discuția punând declinul Veneției de la rangul de putere mondială din secolul al XVI-lea pe seama faptului că folosirea furculiței – rezervată doar dogilor, sub amenințarea unor aspre pedepse – a fost deodată permisă și în familiile de negustori ajunși. Din aceeași perioadă datează și moda absurdă de a înfășura carnea într-o foiță de aur extrem de subțire. Interzicerea mâncărurilor aurite, în 1514, a venit prea târziu, prăbușirea nu a mai putut fi împiedicată, iar venețienii care se îndrăgostiseră atât de mult de mâncărurile lor au căutat alte metode să le obțină și au început să prăjească firimiturile de pâine până deveneau aurii. Așa s-a inventat panada. Șnițelul vienez (asta-i o banalitate cu care garantat dai gust oricărei conversații despre mâncare, oricât de fade!) este, prin urmare, o invenție venețiană și nu vieneză – chiar dacă, straniu, în Italia el se cheamă șnițel de Milano (*milanese*).

Un alt mijloc verificat de a te îndepărta cu prudență de subiect este exprimarea nemulțumirii că meniurile pantagruelice nu mai sunt deloc în vogă. Au existat vremuri când lăcomia mai însemna ceva, trecea drept păcat capital, fiind de aceea cu atât mai ademenitoare. Alimentația probiotică face parte astăzi din codul urban, iar persoanele care consumă carbohidrați la prânz reprezintă o povară pentru sistemul de sănătate și afectează solidaritatea comunității. Un Ludovic al XIV-lea își permitea liniștit să mănânce *treizeci* de feluri la un singur prânz. „L-am văzut adesea pe rege mâncând patru farfurii de supe diferite, un fazan întreg, o potârniche, o farfurie mare de salată, carne de oaie în suc propriu cu usturoi, două bucăți mari de șuncă, o farfurie de prăjituri, fructe și gemuri", scria șocată cumnata regelui, brava Liselotte a Palatinatului, familiei ei din Heidelberg, după unul dintre prânzurile zilnice obișnuite de la Versailles. Pe

atunci, rețetele erau semnificativ mai rafinate decât astăzi. Până spre mijlocul secolului al XVII-lea, pateurile și supele erau considerate de înaltă ținută la curțile europene doar atunci când conțineau și mici păsări cântătoare. Vii, se înțelege de la sine. În vechile cărți de bucate, găsim următoarea indicație-avertisment adresată bucătarului-șef: „Când servești, ai grijă să pui supa în așa fel încât să nu-i faci vreun rău păsării vii!"

Dar nici nu e nevoie să ne întoarcem atât de mult în timp ca să găsim exemple de artă culinară ciudată. Prietena mea Liza Campbell a crescut în Cawdor Castle, în nordul Scoției. Cawdor, scena lui *Macbeth,* de Shakespeare. Pentru toți cei care nu au fost atenți în timpul lecțiilor de engleză: Macbeth era stăpân la Glamis și, în semn de prețuire, a primit de la regele Duncan și domeniul Cawdor. Înainte de a afla de acest semn de prețuire, trei vrăjitoare l-au întâmpinat spunându-i *thane* de Glamis și de Cawdor și rege al Scoției, deși i se cuvenea doar primul din cele trei titluri. La scurt timp însă, când regele Duncan i-a comunicat numirea lui ca *thane* de Cawdor, el a știut că îi era destinat și tronul Scoției. Soția lui, sexy și ambițioasă ca majoritatea roșcatelor, l-a îmboldit pe Macbeth să îl ucidă în somn pe oaspetele lor regal și după un șir de alte crime, pentru ca tragedia să fie completă, totul se soldează cu nebunia și sinuciderea lui Lady Macbeth, iar soțul său, de acum un tiran, moare și el. În story-ul lui, Shakespeare amestecă, aproape ușuratic, fapte istorice cu pure invenții. Un Macbeth a existat cu adevărat. Și l-a ucis pe regele Duncan, dar nu în somn, ci – după cum se cuvine – pe câmpul de bătălie. Și, în realitate, a fost un rege iubit...

Însă un lucru corespunde: *thane*-ilor de la Cawdor nu le este străină nebunia. Castelul de acolo a fost construit cam în perioada în care în Spania domnea Inchiziția, iar în

Europa făcea ravagii ciuma. De atunci, nu a fost modernizat, iar prietena mea Liza a crescut, prin urmare, în condiții destul de grele. Tatăl ei, cel de-al douăzeci și cincilea stăpân feudal de la Cawdor, avea trei mari pasiuni: să facă praf câte un Jaguar model E la fiecare două săptămâni („Sistemul de prindere a roții e de tot rahatul!"), să bea averea veche de sute de ani a familiei și să-și terorizeze rudele cu preferințele sale pentru bucătăria exotică.

Iată cum descria Liza o seară normală în familia Campbell: „De obicei, tata bătea din palme și striga: așa, iar acum să vedem dacă tot scandalul din jurul fripturii de lebădă are cu adevărat vreo justificare. Apoi chema bucătăreasa și îi poruncea să prindă o lebădă și să pregătească cina. În asemenea momente, noi, copiii, îl imploram să avem voie să mâncăm ceva normal, o veveriță, spre exemplu, dar asta îl stârnea și mai rău. Iar veveriță primeam în chip de antreu." Liza a descris demența în care a crescut într-o carte deopotrivă tristă și comică, *Title Deeds (Titluri de proprietate),* apărută în 2006, cu care și-a făcut mulți dușmani în imensa ei familie. Nici fratele ei, cel de-al douăzeci și șaselea *thane* de la Cawdor, nu a fost prea încântat. Dar cartea a ajutat-o pe Liza să-și elibereze sufletul de povara copilăriei sale. A meritat. Între timp, a ajuns în fruntea unei mișcări a aristocratelor din Marea Britanie, care revendică o schimbare legislativă în virtutea căreia nu numai primii născuți băieți, ci și fetele trebuie să aibă dreptul de a moșteni titlul și averea, după modelul casei regale. Ceea ce a avut darul să scandalizeze establishmentul britanic. O jurnalistă de la *New Yorker* o consideră aristo-revolutionară și nu se abține de la o înțepătură: problema lui Lady Campbell și a celorlalte prietene ale ei cu sânge albastru nu va fi ușor de înțeles pentru majoritatea cititorilor, fiind comparabilă cu aceea a pasagerilor de la business class, care se plâng că nu au

suficient spațiu să își întindă picioarele... Dar asta-i altă poveste.

Vedeți? Am început de la o temă plicticoasă, mâncarea, și am ajuns în cu totul altă parte. Așa trebuie să se întâmple.

TEME JOKER

În țările romanice, cearta este considerată o distracție. Francezii, spre exemplu, nu se simt bine în pielea lor dacă nu gesticulează aprig și dacă nu se agită. De cele mai multe ori discuția se învârte în jurul unor chestiuni arzătoare, cum ar fi în ce piață și în care moment al zilei se găsesc cele mai bune legume. Însă și englezii prețuiesc o ironie subțire. Este doar ceva mai greu de remarcat. *Oh, really?* reprezintă o formă destul de gravă de dezaprobare. Dar se poate și mai dur. Dacă un englez vă replică *Do you really think so?*, trebuie să o luați ca pe o sfruntare.

În spațiul de limbă germană – interesant, la fel ca în Statele Unite – conversația pretinde de regulă un anume nivel de armonie. La noi, cel puțin la începutul discuției, se evită orice disensiune. Însă, după o vreme, după ce s-au schimbat toate amabilitățile, trebuie să avem grijă ca discuția să nu alunece în derizoriu. Prin urmare, e important să avem capacitatea de a anima conversația prin mici controverse înțelept provocate, îndreptate în cea mai potrivită direcție.

Capitolul care urmează este menit să servească drept îndreptar pentru asemenea situații, subiectele tratate în continuare fiind adevărate bombe bine dozate. Sau petarde, capabile să deruteze temporar interlocutorul sau numai bune pentru netezit calea spre bufet (sau spre ieșire).

Însă înainte de a trece la acțiune, este recomandabil ca întotdeauna să sondați terenul. În loc să vă avântați în dialog, luați mai întâi temperatura din societate. Prin urmare, prima regulă sună astfel: Stai și ascultă!

Voi mai reveni asupra acestui aspect, tocmai pentru că este atât de important: ascultatul este arma secretă a *small talk-ului*. Mulți își închipuie că trebuie să dea din gură tot timpul, ca să se remarce în discuție. Să „trăncănească", așa cum se spune sugestiv, peste tot și despre orice. Se trăncănește infernal de mult. Dar uneori merită să te oprești, ca într-un soi de dezarmare unilaterală, și atunci ai să constați cât este de relaxant. Dar și să faci pe mutul e o tactică de aur, adică să pari inteligent atunci când ești complet ignorant. O persoană tăcută poate trece drept o persoană foarte deșteaptă, bucurându-se în același timp de toată considerația locvacilor.

Mai iscusit decât să taci este să râzi. Există profesioniști desăvârșiți, în stare să poarte o conversație autentică fără să rostească o singură propoziție – mulțumindu-se să respingă printr-un hohot de râs orice întrebări, afirmații, amabilități, fleacuri, obrăznicii sau obscenități. Unor asemenea persoane li se pot adresa cele mai absurde întrebări, în prezența lor se pot spune cele mai teribile bizarerii, ele vor râde netulburat. Iar asemenea întâlniri rămân agreabile, chiar dacă nu ți-a fost dat să auzi nici măcar o frază întreagă.

De fapt, capacitatea de a asculta ține de caracter. O persoană capabilă să asculte nu își acordă o importanță exagerată și manifestă un interes autentic față de cei din jur. Am o mătușă care este considerată în familie, dar și într-un cerc mult mai larg, centrul și sufletul oricărei petreceri, oricărei vânători, oricărei nunți. Am studiat-o. De fiecare dată, ea pune o singură întrebare, însă cu autentică amabilitate și convingere: „Stai puțin, dragul meu, și povestește-mi despre *TINE!*" Oricui îi face plăcere să

vorbească despre sine. Nu există mijloc mai eficient să te faci iubit de cineva decât să îl asculți cu atenție. Majoritatea ne mulțumim să mimăm preocuparea. Fără să punem preț pe ceea ce ni se spune. Sau gândindu-ne, în timp ce partenerul de discuție încă mai vorbește, la ce răspuns îi vom da. De fapt, trebuie să facem un exercițiu de a asculta cu adevărat. Iar partenerii ideali de antrenament sunt persoanele care nu ne interesează deloc.

Nu de mult am participat la un dineu împreună cu soția mea, la Berlin. Miniștri, un fost cancelar, redactori-șefi, colecționari de artă americani, bineînțeles primarul Berlinului, toată lumea era prezentă. În drum spre casă, am întrebat-o pe soția mea cu cine îi făcuse cea mai mare plăcere să converseze. Fără să ezite, l-a indicat pe un bărbat plinuț, de vârstă mijlocie, greu de remarcat la prima vedere, care stătuse lângă ea, la masă. Știi cine este? „Nu", mi-a spus. Știi cu ce se ocupă? „Habar n-am." L-ai întrebat ce anume îl pasionează? „Nu, dacă stau să mă gândesc bine, eu am vorbit mai tot timpul. Cum este viața la Berlin și așa mai departe..." Ce se întâmplase de fapt? Soția mea avusese o întâlnire cu un *bigshot*. Bărbatul alături de care stătuse, abia trecut de cincizeci de ani, era un miliardar *self made*, aflat în topul celor mai bogați zece americani. Pe vremuri a fost cel mai tânăr manager de la Goldman Sachs, între timp este deținătorul celui mai de succes fond de hedging din lume și cel mai de seamă filantrop din Chicago. De regulă, asemenea persoane au două caracteristici comune. Mai întâi, nu simt nevoia să vorbească despre ele. Ce ar putea spune? Pe cine să impresioneze? „Tocmai mi-am cumpărat un Cézanne." Sau: „Tocmai am donat o nouă sală de operații spitalului de copii din Chicago." „Noul meu avion este un G-5." Sună a fantezie. Apoi, pornesc în general de la ideea că nu știu destule și că este bine să afle mereu lucruri noi – și asta din cele mai neobișnuite

surse. Urmăresc spusele unei femei frumoase la fel de însetați ca analizele specialiștilor lor în finanțe, și se întâlnesc cu un benzinar cu același interes ca pentru un pasionat al IT-ului. Sunt ascultători de performanță. Ascultă spusele interlocutorilor nu din politețe, ci pentru că informațiile prețioase răsar adesea din sursele cele mai neașteptate.

Înainte de a vă face plinul cu subiectele joker, încă un ultim sfat, esențial: vă rog să nu vă luați în serios prea exagerat, ceea ce e valabil și pentru spusele dumneavoastră. Într-o conversație se poate spune *absolut orice*, nu-i nevoie nici să fie adevărat, nici politic corect – atât timp cât nu e spus cu patos. Șueta *talk* nu face casă bună cu seriozitatea absolută. Vorba de duh este ingredientul suprem al conversației. Enunțuri scurte, pregnante, cu cât mai puțin provocatoare, care să îi încânte o clipă pe cei din jur – dar fără pretenții de adevăr absolut. Cine stăpânește arta unui *bon mot* este suveran în societate.

Există prea puțini maeștri în domeniu. Unul a fost jurnalistul Johannes Gross, dispărut dintre noi cu ceva timp în urmă. Vechile lui articole din *FAZ-Magazin* sunt o lectură obligatorie pentru admiratorii meșteșugului. Odată, a explicat prin ce se distinge o remarcă inteligentă: „Un bun prieten mi-a povestit amuzat replica de spirit a unui francez: cine face cunoștință cu o milionară și nu se îndrăgostește pe loc de ea este lipsit de abilitatea de a supraviețui. Ei bine, nu, gândesc eu, un *bon mot* adevărat ar fi acesta: cine cunoaște o moștenitoare bogată și nu se îndrăgostește pe loc de ea este lipsit de suflet."

Pornind de aici, ne punem întrebarea dacă spiritul este educabil. Da, este răspunsul. Este educabil! Iată și lecția numărul unu: sub niciun să nu vă luați în serios prea exagerat.

ARISTOCRAȚIE

Trebuie să fim în măsură să luăm parte la această discuție? Nu. Nobilimea reprezintă în Germania o minoritate absolut nesemnificativă. Sub 0,1% din germani au un *von* în nume. Mult mai important ar fi să vorbim despre sinti, care trăiesc aici de mai multe secole. Sau despre sorbi, o minoritate etnică deosebit de interesantă, a cărei cultură dispare încetul cu încetul. Dar nobilimea este fascinantă, așa se spune. Unii îi întâmpină pe nobili cu resentimente pe care nu și le-ar permite vreodată față de alte minorități, în vreme ce alții urmăresc cu pasiune și cele mai mărunte știri din cercurile nobiliare.

Problema este că nimeni nu are competența să dea informații despre aristocrați. Cei din afara cercului nu au nici cel mai mic habar. Iar cei din interior, cu atât mai puțin. Ce aș putea scrie? O privire dinspre interior? Ar suna cam așa: „Da, Jocki și Bollo, Netti și Gucki, sunt eeextraooordinari! Incomparabili! Iar Boms și Pong te pun pe foc..." Cât se poate de nemulțumitor, din punctul de vedere al cititorului.

Așadar, cum să scrii despre broaște, când și tu te numeri printre ele?

În primul rând trebuie să stabilim că nobilimea, ca un concept unic, nu există. În interiorul ei funcționează un sistem de caste. Castele practic nu interacționează între ele – și se arată deranjate atunci când sunt confundate unele cu altele. Trebuie să ne închipuim întreaga poveste ca pe un tort multistratificat: glazura din vârf este constituită din membrii celor câtorva case care, până în 1918, au avut suveranitatea asupra propriei lor țări. Și care au fost alungate de pe tron, prin proclamarea republicii. Altețele lor regale. Stratul imediat de sub ele, înalta nobilime, formată din câteva zeci de case cu principi și conți imperiali, care și-au pierdut suveranitatea asupra domeniilor lor cu mai bine de o sută de ani mai devreme – în cadrul marii comasări dintre 1803 și 1815 și al lichidării necesare după ce Napoleon a reușit să dea peste cap toată harta Europei. Această amânare a deznodământului cu aproximativ o sută de ani le oferă alteţelor regale suficiente motive să privească de sus, cu ifose de castă, la înalta nobilime.

Înalta nobilime se află în relație de tandră dușmănie cu altețele lor regale, deoarece tocmai ei, stăpânitori ai provinciilor mai întinse, au încercat mereu, de-a lungul secolelor, să înghită statele miniaturale ale înalților nobili – până când, cu un ultim efort, au și reușit. Un exemplu tipic de dușmănie de tradiție este relația dintre Württemberg și Hohenlohe. Până la sfârșitul Vechiului Imperiu, au fost state vecine. Ducii von Württemberg și prinții zu Hohenlohe erau de rang egal. În comasarea de care vorbeam, Hohenlohe, la fel ca alte foste principate, a devenit parte a nou-întemeiatului regat Württemberg. Hohenlohe a fost înghițit de Württemberg. Friedrich von Württemberg s-a numit de atunci cu mândrie rege, și-a comandat la un bijutier oarecare o coroană kitsch, și-a aruncat pe umeri o mantie de hermelină și a emis ordinul ca în teritoriile

nou-dobândite să fie înlăturate în cel mai scurt timp toate semnele ce aminteau de vechea suveranitate. De pe multe porți de castel stemele au fost demontate, iar la unele curți princiare li s-a interzis lacheilor să își mai îmbrace uniforma. Sub pretext că aduceau prea mult aminte de fosta suveranitate. Proaspăt unsul rege al Württembergului, Frederic I, s-a lăsat antrenat chiar și în demonstrații de forță, pretinzându-i prințului Hohenlohe să facă dovada diplomei lui nobiliare, pentru a-i putea astfel eventual contesta legitimitatea titlului și cele câteva privilegii rămase în vigoare. Acesta a reacționat calm, trimițându-i un titlu de certificare a unei datorii a unui Württemberg și o dovadă că o doamnă Württemberg îi ținuse trena unei Hohenlohe, la nuntă. După asta, Frederic von Württemberg a fost suficient de inteligent să renunțe la pretenția sa de a vedea diploma nobiliară. Asemenea hărțuiri protocolare între fragezii regi postnapoleonieni și casele princiare mai mici s-au petrecut și în Baden, în Bavaria, în Hessa... Nu-i de mirare că între altețele regale și înalta nobilime relațiile sunt în primul rând cele de animozitate.

Atât altețele regale, cât și marii nobili privesc de sus, cu vag dispreț, către secțiunea a III-a. În secțiunea a III-a din *Gotha*, așa cum se cheamă manualul nobilimii editat inițial la Gotha, sunt listate acele familii care poartă titlu princiar fără să fi dispus vreodată de suveranitate teritorială, el fiind atribuit doar onorific (așa ca familiei Bismarck).

La baza tortului trietajat se află marea masă aristocratică, formată din simpli conți și baroni. Ei sunt urmașii acelor familii care s-au bucurat de privilegii fiscale în Vechiul Imperiu, dar fără să fi avut vreodată suveranitate asupra unor landuri proprii. Aceste familii au reprezentat grosul funcționărimii altețelor lor regale. De aceea ei au fost cei care s-au străduit să provoace șicanele despre care vorbeam mai înainte, cu prilejul reformelor teritoriale.

Dușmănia istorică dintre mica și marea nobilime este de aceea extrem de acută.

O categorie care din punctul lor de vedere nu are deloc ce căuta aici este cea a înnobilaților chiar înainte să cadă cortina, adică la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor. În perioada wilhelmină, titlurile au fost acordate într-o adevărată avalanșă. Mândra nobilime funcționărească, dar și cea de viță veche, care, deși numele lor se distinge doar printr-un „von", stau de secole pe bucata lor de pământ și adesea se pot lăuda în arborele genealogic cu lungi șiruri de oameni de stat, de ofițeri și diplomați, reacționează pe bună dreptate cu iritare ori de câte ori sunt vârâte în aceeași oală cu acești nobili *last minute*. Le zic, cu dispreț, „aristocrați pe silabisite", din cauză că numele lor nu sunt de obicei cunoscute din manualele de istorie, iar atunci când apar dubii trebuie verificate atent, literă cu literă. Disprețul lor nu reflectă desigur decât invidia la adresa importanței crescânde a acestei nobilimi burgheze de industriași, atât timp cât de „von Opel" sau de „von Thyssen" a auzit orice copil.

Simplificând, apartenența unei familii la o anume castă depinde de perioada de timp în care s-a bucurat de drepturi suverane asupra pământurilor deținute. Există desigur și cazuri speciale, ca familia Fugger sau Thurn und Taxis, care de-a lungul secolelor au acumulat atât de multă putere economică și politică, încât au urcat în casta suveranilor teritoriali, chiar dacă nu dispuneau de domenii ereditare. Pe de altă parte, au existat și case nobiliare, cum sunt Guttenberg și Henckel-Donnersmarck, care au cârmuit teritoriile lor atâta vreme, ca un lucru de la sine înțeles, încât se poate considera că aveau drepturi suverane *de facto*, chiar dacă nu și oficial. Pe scurt: nobilimea nu există, ca un concept unic, ci doar un sistem complicat de straturi. Diversele clanuri sunt legate în primul rând prin animozități cu fundal istoric.

Ceea ce le unește, dincolo de asta, sunt înrudirea lor culturală și rădăcinile comune în lumea veche, preindustrială.

În fapt, titlurile nobiliare au fost abolite! Constituția de la Weimar precizează, la articolul 109, că titlurile nu mai sunt decât o parte a numelui. Republica Federală a preluat această reglementare a Republicii de la Weimar, însă, ca să spunem așa, cu o contribuție conservatoare. Titlurile de odinioară au fost puse sub protecția legii patrimoniului. La prima vedere, o soluție mai binevoitoare decât cea aleasă în Austria, unde folosirea titlurilor nobiliare este nu doar interzisă, ci și supusă pedepsei. Astfel, s-a ajuns ca austriecii să fie mai obsedați de titluri decât oricare alt popor de pe pământ. Suficient să porți pantaloni călcați ca lumea să ți se adreseze *Herr Magister*.

În realitate, calea germană este mai nemiloasă decât cea austriacă. Austriecii au *interzis* nobilimea. Acordând astfel cel mai înalt respect unei categorii menite să fie interzisă. Interzicerea ei poate fi interpretată doar ca o recunoaștere a nobilimii de către austriecii republicani. În definitiv, nu poți interzice decât ceea ce există cu adevărat. Prin comparație, calea germană, de degradare a titlurilor nobiliare la nivelul de simple componente ale numelui, de abandonare a lor în vitrine de muzeu, ca relicve fără valoare, este o adevărată bagatelizare. Un lucru fără însemnătate nu merită o lovitură de grație.

Așadar, dacă nobilimea există, așa cum atât de impresionant dovedesc austriecii, este permisă și întrebarea: Ce este nobilimea? O rudă apropiată a cuvântului este „noblețea". Aristocrație înseamnă „domnia celor mai buni". Cel nobil, așa descoperim în scrierile relevante, detestă lenea, se opune lașității, disprețuiește risipa, în schimb pune mare preț pe îngăduință și pe cumpătare.

Nimeni nu poate să invoce, cu toată convingerea, aceste calități. Poate de aceea se și impune limitarea purtării

vechilor titluri nobiliare. Fiind în primul rând un semn de extremă mărginire. *Vă rog să-mi îngăduiți, baroane von Wrangel!* Parcă și auzi pocnitul din călcâie. Și cum să te prezinți, cu toată seriozitatea, drept baron, drept „Freiherr"? Domn liber? O pretenție cam exagerată. Și „conte"? Sună neserios, a impostor, contele Bobby, contele Dracula, contele de Monte Cristo... Nu se potrivește în vremurile noastre, cu atât mai puțin atunci când practicăm o profesiune citadină. În general vorbind, vechile titluri nobiliare nu rimează cu nicio activitate profesională. Toți conții și baronii care permit firmelor unde sunt angajați, fie ele bănci, case de licitație sau ce-or fi, să se împodobească cu titlurile lor istorice, nu fac decât să vândă ieftin mândra istorie a familiilor lor. Gestul este acceptabil doar pentru independenți, fie ei avocați, agenți imobiliari ori consultanți de toate categoriile, și bineînțeles pentru jurnaliști, așa ca mine.

În jurul acestui subiect există de altfel o corespondență din anii cincizeci cât se poate de amuzantă, purtată între doi snobi legendari, scriitorii englezi Nancy Mitford și Evelyn Waugh. Mitford îi scrie lui Waugh: *The purpose of the aristocrat is most emphatically not to work for money.* Ca aristocrat, nu trebuie să muncești ca să-ți câștigi existența. Evelyn Waugh aduce o precizare tezei prietenei sale: *You should have said, not that aristocrats can't make money in commerce, but that when they do, they become middle-class.* Nobilii pot desigur să fie activi în orice profesie normală, iar unii chiar cu mult succes. Dar dacă o fac, s-au asimilat și aparțin din acea clipă clasei mijlocii.

Așadar, dacă vă aflați în societate și conversația ajunge la subiectul nobilimii, cel mai bine ar fi procedați astfel: pomeniți-i pe cei din urmă aristocrați care trăiesc în continuare pe domeniile lor de la țară, potrivit rangului, atribuindu-le calitatea unui neam de băștinași pe cale de

dispariție, care se cuvine să fie puși sub protecția unui program UNESCO. Veți stârni uluirea celor din jur. Folosiți-vă de răgazul creat ca să provocați și mai multă confuzie: programul de protecție trebuie desigur înzestrat cu mijloace suficiente, care să asigure că membrii acestor familii nu trebuie să-și găsească refugiu în rândurile angajaților. Bineînțeles, nobilii dispuși să beneficieze de această protecție trebuie să contribuie și ei cu ceva. Spre exemplu, în continuare nu vor avea voie să încheie căsătorii decât în cercul mai restrâns sau mai larg al familiei, pentru a preveni amestecul cu material genetic străin de specie, păstrând astfel splinul specific și particularitatea culturală. Fără discuție vor locui în continuare pe domeniile lor, indiferent că plouă prin acoperiș și clădirile abia mai pot fi încălzite. Iar cine își va transforma castelul în hotel sau club de golf va pierde instantaneu privilegiile de protecție a speciilor. După ce plasați această teorie, este recomandabil să schimbați rapid subiectul conversației.

BUDISM

Există o formă de snobism religios care are darul să calce teribil pe nervi. Abonații veterani la *taz*[1], care ajunși în miezul vârstei descoperă frumusețea liturghiei catolice (dinainte de Conciliul Vatican II!), foști elevi la Waldorf, care simt nevoia imperativă să-și dea copiii la școli iezuite. Din categoria superioară de venituri, cele mai enervante sunt doamnele din cartierele Bogenhausen din München sau Pōseldorf din Hamburg, cu poveștile lor despre cura anuală de cinci stele din Sri Lanka, pe care însă nu o numesc cură, ci *retreat*, și despre călugărul „lor", cu același entuziasm cu care pe vremuri, când erau mai zglobii, vorbeau despre *personal trainer*.

Oricum l-am privi, în părțile noastre budismul nu este ferit de un aer artificial, de revistă glossy, potrivit devizei: „Un strop de spiritualitate în viața fiecăruia de zi cu zi." Însă, oricât de tare ne-ar înfuria, politețea ne impune să nu-i privim de sus și să le tăiem scurt macaroana snobilor neoreligioși. Mai ales budismul urban nu trebuie respins

---

[1] *Tageszeitung* din Berlin (n. tr.).

în bloc, sub acuzația de religie a *wellness*-ului. O asemenea poziție nu-i nici foarte originală, nici foarte îndreptățită, strict vorbind. Prin urmare, cu ce am putea înlocui spiritualitatea *light?* O viață în care Bottega Veneta sau bijutierul Graff reprezintă puterea supremă? Mai bine *un strop* de religiozitate decât deloc. Deși budismul, și cu asta am intrat în miezul subiectului, nu are prea mult de-a face cu credința, fiind vorba mai ales de un stil de viață. Iar în această privință avem o mulțime de învățat de la un vlăstar de nobili, Siddhartha Gautama, născut în secolul al VI-lea în zona de graniță dintre Nepal și India. Omul religios își poate îmbogăți pietatea prin învățăturile lui Siddhartha – și ale discipolilor lui. Iar omul nereligios poate ajunge prin intermediul budismului la intuiții care să dea peste cap, în sens pozitiv, nu doar propria lui viață, ci și pe cea a aproapelui său. Și prejudecata că omul modern ar fi atât de atras de budism datorită spiritualității lui profund egocentrice este și ea absurdă, la o privire mai atentă. Ideea de karma („lucrare", „faptă" în sanscrită) se întemeiază în întregime pe aceea că faptele bune au urmări bune, iar faptele rele au urmări rele. Un budist neprietenos, egoist, ar fi un budist rău, deoarece și-ar face un deserviciu în primul rând lui.

Dar să păstrăm ordinea. Mai întâi câteva cuvinte despre Buddha ca persoană istorică. Născut în familia unui rajah, adică principe local, Buddha a crescut bine protejat, după cum am spune astăzi. Potrivit legendei, ar fi fost cu totul izolat de lume, dar cu siguranță este vorba de o exagerare. Ajuns la vârsta de șaisprezece ani, tatăl său i-a aranjat căsătoria, poate și pentru a-l aduce puțin cu picioarele pe pământ pe fiul său visător și meditativ. Indiferent din ce motive, perechea a rămas vreme de treisprezece ani fără copii.

Potrivit relatărilor, cu puțin înainte ca soției sale să îi vină sorocul, Siddhartha a întreprins acele „patru incursiuni"

care l-au determinat să renunțe la lume și să devină călugăr. În timpul primei călătorii, din carul său bogat împodobit, tras de patru cai struniți de un vizitiu, micul principe a zărit un bătrân și atunci a rămas foarte impresionat de viziunea propriei sale efemerități. În următoarele trei drumuri se spune că a văzut un bolnav, un mort și un călugăr. Cea din urmă întâlnire l-a făcut să ajungă la hotărârea de a-și părăsi casa și familia, pentru ca, la rândul lui, să devină călugăr. Și în noaptea în care a renunțat la lume, soția sa i-a născut un fiu, pe care Siddhartha ar fi vrut să îl vadă, dar, cum a intrat în încăperea unde dormeau ei, lampa cu ulei s-a stins. Astfel, i-a fost imposibil să își mai vadă fiul. Indiferent dacă povestea este autentică sau nu, ea conține un sâmbure al învățăturii budiste, și anume că existența înseamnă *dukkha*, suferințe, dureri. Iar una dintre cauzele suferinței este pierderea a ceea ce omul iubește. În cele din urmă, tot ceea ce ne este drag duce la durere, fiecare legătură de suflet provoacă suferință. Înainte să moară (victimă a unei toxiinfecții), Siddhartha și-a îndemnat discipolii să nu îl plângă, pentru că, de fapt, chiar el se străduise să îi învețe să nu se atașeze de oameni și de lucruri.

Potrivit învățăturii budismului, orientarea esențială a vieții este spre suferință. Ceea ce înseamnă nu doar tristețe și durere, ci și măruntele nemulțumiri din fiecare zi. Mai exact, omul este veșnic nemulțumit de ceea ce este. Motivul fiind, potrivit lui Buddha, dorința. De aceea, el predică eliberarea de tot ce este frumos și carnal și, odată cu ele, de toată suferința. Adică să poți să îți dorești să nu îți mai dorești nimic, în sanscrită „Nirvana". O stare în care se poate ajunge prin intermediul celor așa-numite opt căi. Printre ele, îndemnul la un comportament corect, la o părere corectă, la o muncă cinstită, la o existență fără substanțe halucinogene. Nefiind însă vorba de „porunci", ci mai degrabă de instrucțiuni de conduită benefice.

Budismul nu este o religie după înțelesul nostru, nu se venerează un Dumnezeu, ca în religiile monoteiste. Este vorba de *(re)cunoaștere*. Cuvântul „buddha" vine din sanscrită și înseamnă „trezit" și „conștient". O stare care poate fi atinsă doar în momentul în care nu îți mai dorești nimic. O stare la care se poate ajunge cel mai bine printr-o tehnică anume, care între timp a făcut carieră mondială, și se numește „atenție pură" sau „concentrare". Atenție, însă, dacă în Taunus sau pe lacul Titi există gospodine capabile să pronunțe cu ușurință o asemenea terminologie *nu înseamnă* că ar fi o tehnică vrednică de dispreț.

Concentrarea se referă în ultimă instanță la capacitatea de a percepe viața, dar și la conștiința că nu lucrurile aduc neliniștea – ci gândul *despre* lucruri. O carte genială despre zen (varianta chineză, evoluată, a budismului) este cea publicată de juristul american Leonard Scheff sub titlul *The Cow in the Parking Lot*, unde întâlnim o parabolă care ilustrează perfect acest mod de a privi psihicul uman: căutați un loc liber într-o parcare. În sfârșit vedeți o mașină pregătindu-se să iasă, apăsați butonul de avarie și așteptați cu răbdare. Dar, din sens opus apare furtunos un jeep și ocupă locul abia eliberat. Când claxonați, șoferul coboară rânjind și vă arată degetul. Vă ieșiți din sărite? Acum imaginați-vă aceeași scenă, numai că în locul obraznicului șofer de Cayenne intră voios în parcare o vacă și ocupă tot spațiul. Când claxonați, vaca își înalță capul, fără să se clintească, și scoate un muget. Vă mai puteți enerva? Mai degrabă vă bufnește râsul.

Fascinant este că în ambele situații rezultatul rămâne același. Doar că într-un caz vă simțiți lezat în amorul propriu și vedeți roșu în fața ochilor, în celălalt nu. Rezultatul rămâne același, se schimbă doar felul în care *gândiți* referitor la incident. Vă exasperează ticăloșia. De ce? Una dintre cele mai scurte definiții ale mentalității budiste îi aparține

călugăriței Pema Chödrön, de altfel cea dintâi americancă din fruntea unei mănăstiri tibetane budiste: „Eu nu sunt OK. Tu nu ești OK. *Asta*-i OK."

Și încă o mică parabolă, mai bine cunoscută, unde e vorba despre Hakuin Ekaku, unul dintre cei mai renumiți maeștri zen ai tuturor timpurilor, considerat un mare înnoitor al zen budismului din secolul al XVIII-lea. Locuia într-un sat mic, unde ducea o existență simplă, austeră, contemplativă, iar țăranii veneau cu mâncare și cu alte mici daruri. Într-o zi, cea mai frumoasă fată din sat a rămas însărcinată, dar nu voia să mărturisească cu cine. La insistențele părinților, în cele din urmă a spus că era vorba despre Hakuin. Indignați, s-au dus la maestru și i-au reproșat totul. Dar el s-a mulțumit să zică doar: „Este așa cum este." Maestrul Hakuin și-a pierdut imediat reputația, niciun sătean nu i-a mai călcat pragul, iar el, ca să-și asigure existența, având grijă și de fată, și de copil, a început să muncească din greu pe ogorul de orez. După un an, fata nu a mai putut să rabde și le-a mărturisit părinților numele adevăratului tată. Atunci, oamenii au alergat imediat la Hakuin, să îi ceară iertare. Și el din nou a zis: „Este așa cum este."

Ca în orice parabolă, povestea suferă desigur de unele exagerări. Cu aceeași seninătate Hakuin a acceptat și reproșurile, și scuzele. Deoarece eul său nu depindea de felul cum gândeau oamenii despre el. Poate că s-a întrebat ce avea să-i aducă o paternitate neașteptată. Se putea dovedi o fericire. La fel cum și munca aspră, la câmp, putea fi o încercare prețioasă. „Cine știe?" Acest „Cine știe?" avea mare însemnătate pentru el. Așa îi răspunsese odată unui bogătaș care venise la el, disperat, să-i spună că un grăjdar lăsase deschisă ușa și cel mai valoros armăsar al său se făcuse nevăzut. După câteva zile, armăsarul se întorsese la grajd, însoțit de trei iepe sălbatice.

Budismul se concentrează în esență asupra conștiinței, asupra aducerii în actualitate a unei dimensiuni umane situate sub nivelul gândurilor. Gândurile noastre se concentrează de obicei asupra trecutului. Sau a viitorului. Doar rareori asupra lui aici și acum. Dar viața există doar în ele, ne spune Buddha. De aceea și sunt exerciții zen ceremonia ceaiului, arta de a trage cu arcul, origami. Scopul lor este acțiunea în sine. Ceea ce faci fă cu toată dăruirea.

În loc să-mi continui disertația despre budism, prefer să citez aici conversația mea de acum câțiva ani cu un domn care, mai mult decât oricine altcineva, i-a ajutat pe toți oamenii din lume să devină mai conștienți de sine și i-a eliberat de iluzia că toate gândurile lor, postul de radio de la ei din cap, s-ar confunda cu identitatea lor. Eckhart Tolle. El este probabil cel mai vestit german din afara Germaniei. Cărțile sale se vând peste tot, în tiraje de milioane de exemplare. Iar popularitatea lui în America este imensă. Potrivit *New York Times*, este cel mai influent învățător spiritual al țării, iar Eckart von Hirschhausen motivează acest fapt în stilul său original: „Americanii îl iubesc și grație vagului său accent german, gândind: e budism plus tehnică germană superioară." Am avut ocazia să-i facem o vizită, soția mea și cu mine, în casa sa de pe o mică insulă din Canada. Prima impresie a fost că îl văd înaintea mea pe Master Yoda din *Star Wars*. Este mai degrabă scund. Și incredibil de simpatic. Iată un mic fragment din conversația noastră:

De ce le vine atât de greu oamenilor să fie fericiți?

Oamenii sunt mereu înclinați să-și caute fericirea în viitor. Omul trăiește ca și cum un moment oarecare din viitor ar avea mai mare însemnătate decât prezentul. Nu-și caută fericirea în locul în care se află, fiind convinși că ea există în altă parte. De aici și tragicul situației. Când este

nemulțumit de lucrul pe care tocmai îl face sau de locul unde tocmai se află, omul se convinge singur că poate mai pe seară, când în sfârșit va fi liber, *atunci* va fi mult mai bine. Sau își spune: dac-ar fi weekend... Sau așteaptă concediul, ca să poată fi fericit. Sau trăiește cu convingerea că dacă va rezolva ceva anume, sau dacă va primi ceva anume, va fi sigur fericit. Și clipa prezentă? Este privită ca un obstacol! Care trebuie depășit. Sau ca un adevărat dușman. Și asta ce înseamnă? Înseamnă că omul privește viața însăși ca pe un obstacol, ba chiar ca pe un dușman.

Există însă cu adevărat momente peste care îți dorești să treci cât mai repede. Ce-i de făcut, spre exemplu, când te chinuie dureri cumplite? Sau când suferi teribil sub presiunea prezentului, cum ar fi în război? Trebuie să accepți situația?

Eu nu aș spune niciodată: trebuie să accepți situația! În schimb cred că poți ajunge să înțelegi că „Este așa cum este". Paradoxal, se întâmplă de fiecare dată ca tocmai atunci când omul ajunge la greu să reușească să se ridice la înălțimea momentului, ca tocmai atunci când totul se năruie și te vezi obligat să cedezi să se instaleze un soi de pace.

Însă nu am cum să-mi ignor grijile!

Să fie griji? Sau probleme? Spun asta deoarece se întâmplă mereu ca grijile permanente să te împiedice să găsești cea mai bună soluție. Desigur, există și situații dificile. Dar cea dintâi greșeală este să ai pretenția să duci o viață fără griji. Odată ce ai înțeles asta, ai rezolvat deja o parte a problemei. Un înțelept a zis odată: *History as one damn thing after the other.* La fel se poate spune și despre viață: *One damn thing after the other!* Viața este un șir de încercări. Nimeni nu scapă. Și e bine că este așa.

Să fie adevărata nefericire căutarea cu ardoare a absenței oricărei nefericiri?

Dacă cercetăm cu atenție, nefericiți ne fac adesea nu încercările în sine, ci gândul la ele, adică etichetele pe care

le aplicăm acestor încercări. Cum zice Shakespeare? *There is nothing either good or bad, but thinking makes it so!* Grijile nu ne duc nicăieri. Cu atât mai puțin la ora trei dimineața, când ne zvârcolim în pat.

Există exerciții obișnuite, de zi cu zi, care ar putea să ne ajute să înțelegem mai mult conștiința de sine?

Există lucruri simple pe care oricum le facem în fiecare zi, care sunt de fapt adevărate exerciții. Spre exemplu, atunci când te speli pe față. Trebuie să o faci conștient! Este ceva cât se poate de frumos. Apă caldă și săpun. Indiferent ce faci, e bine să faci cu toată inima, acesta-i secretul.

O tradiție veche de peste două mii cinci sute de ani, exprimată în câteva cuvinte: să te speli pe față, conștient de ceea ce faci! E cea mai tare idee pe care o poți lansa la o petrecere!

CURSE DE CAI

Cursele de cai reprezintă un domeniu al cunoașterii – de fapt unicul – care vă califică instantaneu pentru cercurile înalte și cele mai înalte. Dacă la un cocktail vi se întâmplă să vă întâlniți cu regina Angliei, cu emirul din Dubai sau cu Aga Khan, le puteți oferi lor – și celorlalți prezenți – o seară de neuitat dezvăluindu-le ultimele noutăți din cursele de galop. Ca să aveți o maximă competență în domeniu, v-ar fi de mare ajutor să fiți arab. Sau să fi crescut la Newmarket, în comitatul englez Suffolk, unde se desfășoară curse de cai încă din secolul al XII-lea, unde își are sediul Jockey Club, unde se află Herghelia națională, Centrul național de reproducere a cailor pursânge și Muzeul Național al Calului, unde la micul dejun se mănâncă ovăz și localnicii se salută nechezând prietenos.

Dar cum să poți face față dacă nu ești nici arab, nici născut la Newmarket? În primul rând, se impune să nu puneți întrebări stupide. Spre exemplu, este interzis să rostiți „Pariați și dumneavoastră?" sau „Există cu adevărat informații confidențiale?" sau „Ați fost vreodată la Ascot?" (Cursa de galop cu cea mai bogată tradiție din lume, derby-ul, se desfășoară de fapt nu la Ascot, ci la Epsom.)

Apoi, trebuie să cunoașteți câteva date esențiale: când vin în discuție „cursele de cai", este vorba de cursele clasice de galop, după reguli similare celor stabilite în secolul al XVIII-lea pentru derby-ul de la Epsom. Există și alte genuri de întreceri, spre exemplu, glorioasa și riscanta cursă cu obstacole (*steeplechase*) și mai prăfuita cursă de trap, dar nu trebuie să ne lăsăm distrasă atenția.

Cursele clasice de galop nu înseamnă o simplă și banală comparație a performanțelor, așa cum se întâmplă în orice sport. Ele au un scop mai înalt. De fapt, este vorba despre un experiment genetic continuu: cursele servesc la depistarea celor mai buni armăsari și iepe, pentru reproducție. Cu cât un cal are mai mult succes la curse, cu atât va fi mai glorioasă cariera lui ca animal de prăsilă. Cursele de galop sunt vânătoarea după un ideal: calul definitiv și perfect, întrunind însușiri în sine opuse – de o parte viteză și agilitate, de cealaltă robustețe și rezistență.

Alți câțiva factori importanți: curse de cai există încă din Grecia antică. Le descrie și Homer, în *Iliada*. La Jocurile Olimpice ale Antichității, jocheii călăreau dezbrăcați. Însă cele mai vechi tradiții leagă cursele de cai de triburile deșertului din Orientul Mijlociu. Oricum, asirienii, din nordul Mesopotamiei, au fost cei dintâi care au reprodus sistematic cabalinele. Iar perșii își datorează ajungerea la rangul de primă putere militară a lumii faptului că se pricepeau la călărie și dispuneau, astfel, de prima armă miraculoasă din istoria omenirii. Cel dintâi maestru de echitație naturală este considerat Simon din Atena, el fiind conducătorul primei școli de călărie dovedită istoric, în secolul al V-lea î. Hr. Cartea sa, *Peri hippikes (Despre arta călăritului)*, din păcate s-a păstrat doar fragmentar, însă rămâne probabil singurul volum de nonficțiune care nu a fost depășit în următorii ani, valabil, iată, și după douăzeci și șase de secole. Simon din Atena ne-a învățat că adevărata

horsemanship – așa se numește în cercurile ecvestre această artă – înseamnă nu să te impui în fața calului, frângându-i voința, ci să stabilești o relație de încredere cu această ființă, de felul ei fricoasă și bănuitoare.

Romanii, a căror pasiune pentru cai a fost inspirată de greci și de perși, au organizat curse și în Britania. Primul eveniment oficial documentat de acest gen pe pământ englez a avut loc în anul 210 în nord, la Netherby (Yorkshire). Dar Anglia a început să dobândească statutul de mare putere în cursele de galop abia în secolul al XVIII-lea – și asta grație a trei nume. În esență, cele trei nume vă sunt suficiente pentru a vă menține o vreme la suprafață într-o societate de cunoscători în domeniu. Byerley Turk, Darley Arabian și Godolphin Arabian. Toți cei circa două sute de mii de cai pursânge care iau astăzi parte la cursele de galop provin din acești trei armăsari de legendă.

Byerley Turk a fost un armăsar arab furat de la un războinic otoman în Marele Război împotriva turcilor de la sfârșitul secolului al XVII-lea. Potrivit unei interpretări mai prietenoase, calul a fost luat ca pradă de război. Indiferent cum, a ajuns în posesia ofițerului englez Robert Byerley, care și-a dat seama pe loc de calitatea impresionantului armăsar, l-a luat cu el în Anglia, pentru împerechere. Însă armăsarul arab pare să fi dus dorul grațioaselor sale congenere arabe, pentru că s-a arătat dispus să se împerecheze cu foarte puține dintre robustele iepe engleze. În schimb unul dintre puținii lui urmași, armăsarul Herod, fătat în 1758, s-a dovedit mai puțin mofturos și a devenit unul dintre caii de prăsilă legendari din istoria curselor de cai, contribuind decisiv la apariția noii rase, numită cal pursânge englez.

Cel de-al doilea strămoș vestit de pursânge englez, Darley Arabian, se chema inițial „Ras el Fedowi" (Capriciosul) și a fost vândut de un șeic sirian unui consul britanic.

Arabii susțin până în ziua de azi că șeicul a fost tras pe sfoară de diplomatul britanic Thomas Darley. Faptul ar fi de senzație, în contextul istoriei economice orientale. Oricum, calul a fost adus în Yorkshire, nu a luat personal parte la nicio cursă, în schimb a prăsit până la vârsta înaintată de treizeci de ani sute de iepe, ai căror mânji au devenit mai apoi vestiți pentru galopul lor excepțional de iute. Unul dintre urmașii direcți ai lui Darley Arabian, reprezentat de mai multe ori în picturile lui George Stubbs, a fost armăsarul Eclipse (1764–1789), cel care, grație celor optsprezece victorii în tot atâtea curse, a rămas o legendă absolută în istoria curselor de cai.

Cel de-al treilea și probabil cel mai renumit dintre strămoși este însă armăsarul berber Sham, fătat în 1724, intrat în istorie sub numele de Godolphin Arabian, deoarece a ajuns, pe căi ocolite – se pare că a fost inițial dăruit de suveranul Tunisului regelui francez Ludovic al XV-lea – în posesia familiei nobiliare engleze Godolphin. Viața lui a devenit subiect de romane (printre care *King of the Wind* de Marguerite Henry), însă Godolphin este renumit și pentru că herghelia cea mai strălucită din lume de astăzi îi poartă numele: Godolphin Racing. Clubul, împreună cu tot ce ține de o herghelie, își are sediul la Newmarket, iar jocheii poartă *racing silks* de culoare albastru-deschis. Este proprietatea privată a șeicului Mohammed bin Rashid Al Maktoum, suveranul din Dubai. Numai în 2013 clubul a câștigat 228 de trofee în toată lumea – ca să spunem așa, este un fel de Real Madrid, FC Barcelona și Bayern München la un loc. Dacă am lua jucători din aceste echipe și i-am încrucișa repetat între ei (incluzând inevitabil în acest plan și atlete de top), s-ar ajunge probabil la succese similare cu cele de la Godolphin Racing.

Pe lângă aceste trei mari nume, puteți pomeni în treacăt și numele altor cai celebri, dând impresia că sunteți inițiat

în istoria curselor de galop: Nearco și Ribot, doi cai de competiție ai crescătorului Federico Tesio, care au marcat acest sport până în anii cincizeci, Seabiscuit, care în mijlocul crizei financiare americane din anii treizeci a fost un simbol al ascensiunii sociale, Nijinsky, considerat o minune a naturii la sfârșitul anilor șaizeci. Dar cel mai cunoscut cal de curse al tuturor timpurilor este probabil armăsarul irlandez Shergar. Nu numai pentru că în 1981 a câștigat derby-ul de la Epsom cu un avans de zece (!) lungimi – record neegalat până astăzi. Motivul faimei este povestea lui profund tristă, potrivită ca subiect de conversație doar atunci când în preajmă nu se află ascultători sensibili. Dacă sunteți impresionat de suferințele animalelor, este preferabil să săriți următorul pasaj.

Shergar i-a aparținut lui Aga Khan, fiind crescut și antrenat în Irlanda. A fost considerat cel mai spectaculos cal de curse al acelor vremuri. În 1981, când jocheul Lester Piggott a câștigat derby-ul irlandez călare pe Shergar, comentatorilor nu le-a venit să creadă cu câtă ușurință au lăsat cei doi în urmă restul concurenților. „Câștigă în galop ușor, de antrenament", a strigat atunci în microfon reporterul BBC-ului. Shergar a devenit erou național al Irlandei. În momentele de glorie maximă ale armăsarului său, Aga Khan a pus în vânzare treizeci și șase din patruzeci de participații pentru acest cal, la prețul de câte două sute cincizeci de mii de lire sterline (la rata de schimb de atunci, peste un milion de mărci germane) către diverși interesați, din toată lumea, păstrând șase părți pentru sine. Calul avea prin urmare atunci o valoare totală de circa patruzeci de milioane de mărci.

Într-o zi cețoasă din iarna anului 1983, Shergar a fost răpit – și nu a mai fost găsit vreodată. A rămas un mister ce s-a petrecut, până astăzi. La 8 februarie 1983, la herghelia Ballymany situată la vest de Dublin și-a făcut apariția un

comando paramilitar format din bărbați mascați și bine înarmați, care l-au silit pe Jim Fitzgerald, îngrijitorul lui Shergar, să îl urce într-un camion special pentru transportul cailor și să îi însoțească. După trei ore petrecute cu țeava unui pistol-mitralieră la tâmplă, Fitzgerald a fost aruncat din mașină într-o zonă pustie a șoselei.

Shergar nu a mai fost găsit. Două încercări de tratative între răpitori și Aga Khan au rămas fără rezultat – nu în ultimul rând pentru că diverșii proprietari ai calului nu au reușit să se pună de acord. Unul dintre ei, Sir John Astor, a explicat după mulți ani, într-un interviu: „Doream să negociem. Dar o răscumpărare nu am fi plătit niciodată." Se temeau că astfel fiecare cal de curse din lume ar putea deveni ținta unei răpiri. Aga Khan, se pare, era de altă părere. Dar după primele două încercări ratate de stabilire a contactului, răpitorii nu au mai dat niciun semn. Este posibil ca Shergar să fi fost de mult ucis. „Dacă hoții nu știau ce au de făcut cu o făptură atât de superrasată și de nărăvașă", a comentat mai târziu îngrijitorul Fitzgerald, „se prea poate ca Shergar să fi făcut o criză în ascunzătoare, iar lor li s-a făcut teamă de el. Sau s-o fi rănit și ei l-au împușcat, de milă." S-au lansat cele mai diverse teorii, însă nici până astăzi nu se știe cine au fost răpitorii. Unii sunt de părere că ar fi fost Mafia napolitană. Un act de răzbunare în urma unei afaceri ratate, când un partener dubios de afaceri al lui Aga Khan se simțise păcălit. Dar mai sunt și voci care susțin că în spatele afaceri se ascundea dictatorul libian Gaddafi, înnebunit după cai.

Scenariul care între timp pare cel mai plauzibil se bazează pe afirmațiile lui Sean O'Callaghan, cel ieșit din IRA. În cartea sa de dezvăluiri, *The Informer*, acuză organizația teroristă irlandeză, mai exact pe șeful IRA, Kevin Mallon, răspunzător de strângerea de fonduri prin mijloace criminale. Cu banii luați de pe urma lui Shergar,

spune O'Callaghan, ar fi trebuit finanțată cumpărarea de arme. Conducătorii IRA ar fi considerat atunci că e mai simplu să răpești un cal decât un om – și mai speraseră că în acest fel nu vor stârni la fel de tare opinia publică. O gravă eroare de judecată, într-o țară atât de pasionată de cai. Scenariul IRA a fost confirmat mai târziu și de alți ex-membri – ceea ce a costat IRA multe simpatii, chiar și din rândul celor mai convinși republicani.

Nadirul: În urmă cu puțini ani, un fost apropiat al IRA a declarat unui reporter de la *Sunday Telegraph* din Londra că poate descrie moartea lui Shergar: „Shergar a fost executat cu focuri de pistol-mitralieră. A fost îngrozitor. Peste tot o baltă roșie, calul a alunecat pe propriul său sânge. Toți urlau și înjurau, din cauză că afurisitul animal pur și simplu refuza să moară." În realitate trebuie să cunoști destul de bine anatomia cabalină ca să știi unde să tragi ca să omori calul fără suferință inutilă. Există pe cap un punct, cât unghia degetului mare. Dacă declarația fostului membru IRA este adevărată, Shergar a murit în chinuri, din cauza hemoragiei.

Oamenii din County Leitrim, la granița cu Irlanda de Nord, unde Shergar ar fi fost îngropat după zbaterea lui cumplită, ascund multe secrete din deceniile de luptă teroristă, iar povestea lui Shergar este probabil unul dintre cele mai teribile.

Există cel puțin un lucru care îi leagă pe majoritatea britanicilor și irlandezilor: dezgustul față de acest act terorist laș. Și adorația față de un cal care, la apogeul strălucirii sale, s-a transformat într-un adevărat Pegas. În fiecare an, în august, la Ascot se desfășoară „Shergar Cup". O cursă dedicată amintirii acestui cal fără pereche.

FRANCEZI

Nici nu e mult de când, dacă te respectai cât de cât, trebuia să vorbești fluent franceză. Apoi a urmat o vreme când dădea bine să-i vorbești de rău pe francezi. La Aachen sau la Zwiesel, pe Borkum sau la Garmisch-Partenkirchen, ori de câte ori se aflau în societate, oamenii se distrau de minune denigrând Franța. Din nefericire, acest sport german s-a demodat complet. Păcat, mare păcat. Subiectul de conversație „francezul" s-a stins. Aproape nimeni nu mai vorbește franțuzește, aproape nimeni nu mai vorbește despre Franța. Mândra țară, pe care generații întregi de germani au ocărât-o cu pasiune, pare să se fi disipat împreună cu vecinele ei, țările Beneluxului, într-o structură supranațională, Uniunea Europeană pe numele ei. Și germanii au aceeași problemă. Dar disiparea Germaniei nu stoarce nimănui nicio lacrimă. În schimb sfârșitul Franței ar fi o adevărată pierdere. Cu un unic avantaj: în ziua de azi ai mult de câștigat dacă te dai francofil. Este suficient să spui *pardon* în locul obișnuitului *sorry* ca să fii considerat elitist. *Alors*, care sunt noțiunile despre Franța care te ajută să aduni puncte, chiar și atunci când te numeri printre acele făpturi jalnice incapabile să deosebească *bouillon* de *bouillabaisse?*

O primă dovadă de francofilie se poate face evocând adevărul în bună măsură uitat astăzi că în Franța a existat una dintre primele civilizații avansate ale omenirii, menționată mereu și obligatoriu împreună cu aceea a Babilonului și a Egiptului. Doar cine e conștient de această realitate poate înțelege de ce taximetriștii și chelnerii francezi ne disprețuiesc din principiu pe noi, străinii. Iar în schimbul acestei desconsiderări se așteaptă la un bacșiș gras, care, la drept vorbind, nici nu este bacșiș, ci mai degrabă o răscumpărare. Sau o compensație pentru că au fost nevoiți să-și bată capul cu noi. Atunci când știm cât de inimaginabil de venerabilă este cultura franceză putem înțelege și afirmații ca acelea ale marelui (și absolut lunaticului) scriitor Léon Bloy: „Franța este în asemenea măsură cel dintâi dintre popoare, încât toate celelalte, indiferent care, trebuie să se socotească onorate dacă li se permite să mănânce pâinea câinilor ei."

Așa cum est-africanii au toate motivele să fie mândri că în patria lor se află leagănul omenirii, și francezii știu că urmele cele mai vechi de existență umană din Europa – de acum două milioane de ani – s-au descoperit pe pământ francez. Atunci, când ceea ce numim astăzi Scandinavia, Germania și Marea Britanie mai zăcea ascuns sub un strat gros de gheață, în Franța exista ceva asemănător unei culturi. Mărturie stau pietrele și fragmentele de oase grosolan prelucrate descoperite în peșterile din munții francezi. Majoritatea Franței actuale, inclusiv zona pariziană, era acoperită de stepe și de păduri nesfârșite, dar chiar și cei dintâi francezi se pricepeau să-și pregătească o masă caldă, așa cum indică vetrele găsite în grotele de la Vallonet, în apropiere de Nisa.

Multe mii de ani mai târziu, neanderthalienii, adică oamenii cu fruntea teșită și orbite oculare proeminente, au fost înlăturați *peu à peu* de o specie cu totul nouă, *Homo*

sapiens, și a fost greu de priceput pe ce s-a bazat succesul acestui om nou. Ipoteze se mai fac și în zilele noastre, deși răspunsul este foarte simplu: primul *Homo sapiens* european a fost francez! Din jurul anilor 35000 î. Hr., în Franța au locuit primii oameni ai continentului cu totul asemănători celor de astăzi. Ei sunt cei care ne-au lăsat, în peșterile din Périgord, primele mărturii ale extraordinarului lor simț artistic și al formelor. Și în nordul Spaniei se găsesc câteva dintre aceste renumite opere de artă, dar sunt probabil tot opera unor francezi rătăciți prin Pirinei (în căutarea unui local bun?). Iar când în mileniul al IV-lea î. Hr. a apărut cultura Chassey cu construcțiile ei misterioase, din enorme blocuri de piatră, și sumerienii au întemeiat în Mesopotamia primele orașe ale omenirii. Adevărat, din cultura Chassey nu ne-au rămas nici dovezi de scriere, nici nu au dezvoltat un sistem asemănător celui birocratic, așa ca sumerienii – dar poate fi oare un motiv să nu-i acordăm rangul de civilizație timpurie? Francezilor nu le place birocrația nici până în ziua de azi, iar dacă au întemeiat sate și nu orașe, motivul trebuie să fi fost că se simțeau mai bine în provincie, la fel ca francezii actuali. Agricultura, în schimb, se desfășura la fel de sistematic ca în Mesopotamia, iar obiectul venerației erau nu cine știe ce zei brutali, ci, mult mai rafinat, o zeiță a fertilității. Și asta marchează o anumită continuitate. Mai târziu, acest rol a fost preluat de Jeanne d'Arc și, cu mult mai târziu, de Catherine Deneuve și Laetitia Casta.

En bref: doar dacă recunoaștem Franța ca leagăn al civilizației, deopotrivă cu Mesopotamia, îi înțelegem și pe francezi. Dintr-odată devine limpede de ce francezul, când se vede într-o mulțime, se așază spontan în frunte, indiferent că vorbim de Godefroy de Bouillon în cruciadă sau de o pariziancă la casa de bilete din Gare du Nord. Înțelegem de ce francezii transformă tot ceea ce *boches* (germanii),

rosbifs (britanicii) și restul lumii fac din pură necesitate – mănâncă, spre exemplu, sau se îmbracă –, în gest de necesitate culturală, înălțându-l la perfecțiune artistică. Dintr-odată înțelegem și de ce au francezii un aplomb fără pereche în judecățile lor și sunt atât de încăpățânați și de nesupuși. Francezii dispun de un simț absolut unic și de invidiat al propriei lor valori. Se simt cu de la sine putere înnobilați – și nu în virtutea unui titlu oarecare, ci, grație educației sale civilizatorii, francezul consideră existența umană în sine o noblețe. Din acest motiv, unui francez nu i-ar trece niciodată prin minte să preamărească natura, așa cum facem noi, teutonii, niciodată nu ar visa, ca Hölderlin, să se contopească în natură („Și de m-aș face plantă, ce mare pagubă ar fi?"), fiind prea mândri că sunt oameni – mai exact, francezi.

Dar cel mai bine pot fi înțeleși francezii dacă luăm în considerare relația lor cu natura. O splendidă grădină englezească încearcă să imite natura, în vreme ce francezii domesticesc natura, o modelează după voința lor. Acolo unde germanii preferă colosalul și exuberanța, francezii prețuiesc măsura. Din punctul lor de vedere, civilizația definește exact măsura în care reușești să te bucuri peste măsură de tot ce are viața mai bun, dar păstrând moderația și simplitatea și demnitatea.

Măsura este o lege a delectării pentru francezi și când e vorba de mâncare și de băutură. „Meniul este expresia concepției franceze despre civilizație la masă", scrie Friedrich Sieburg în inegalabilul său volum *Gott in Frankreich (Dumnezeu în Franța)*: „Nu se pune problema să înfuleci totul din farfurie și să te simți sătul și satisfăcut; încântarea mâncării vine din sporul bine gândit al fiecărui element în parte, din care te mulțumești să guști." Un gând nespus de frumos: când francezul se desfată cu melci sau cu *pot-au-feu*, nu *mănâncă*, ci *gustă*.

Acest simț al justei măsuri se reflectă în imaginea despre frumos a francezilor. Parisul este una dintre metropolele gigantice ale lumii – și cu toate astea cultivă modestia și reținerea mai mult decât oricare alt oraș din lume. De aceea boemii se simt mai bine ca oriunde la Paris. Oriunde în lume este important să locuiești într-un cartier bun. La fel și la Paris. Numai că la Paris este bine peste tot. Oricărui parizian i se luminează ochii când vorbește despre cartierul lui, indiferent cât ar fi de zgomotos sau de murdar. Când germanii spun „Pute", parizienii se entuziasmează: „Are atmosferă." Când germanilor li se pare zgomotoasă o zonă, parizienii o consideră „centrală"; ceea ce pentru germani este „la capătul lumii", pentru ei e „la iarbă verde". La Paris, și oamenii cei mai săraci se străduiesc să salveze aparențele unei existențe civilizate și mănâncă la prânz un meniu complet, indiferent cât de modest, trăind cu conștiința că au la dispoziție cel mai grandios salon din lume: orașul însuși.

Iată și un argument prin care vă calificați automat pentru rangul de francofil Premier Cru – chiar și fără să știți o boabă de franceză: tragedia primordială a Europei este că romanii, după ce au cucerit și romanizat Galia în secolul I î. Hr., au fost atât de șocați de înfrângerea suferită de Varus (9 d. Hr.), încât au renunțat să-i cucerească și pe germanici. De câtă suferință nu am fi fost scutiți, cât de plăcută ar fi putut fi viața noastră, a tuturor, dacă am fi fost și noi romanizați, dacă romanii ar fi împins granița până la Elba, nu doar până la Rin? Astăzi am fi fost romani cu toții.

La fel de bine am putea concepe și un alt scenariu: cu peste șaizeci de ani înaintea Bătăliei lui Varus de la Pădurea Teutoburgică și la doar vreo opt sute de kilometri sud-vest, nu departe de Dijonul de azi, a mai avut loc o confruntare care i-a silit pe romani să-și folosească la maximum capacitatea militară: Bătălia de la Alesia. Cezar

și trupele sale au suferit mai multe înfrângeri în confruntările lor cu celții comandați de prințul Vercingetorix. În final, după cum afirmă Cezar în *De Bello Gallico*, s-au înfruntat șaptezeci de mii de soldați romani cu optzeci de mii de gali. După cum bănuiește istoriografia modernă, Cezar era un lăudăros teribil, iar trupele sale erau mult mai numeroase decât cele galice. Oricum, bătălia s-a soldat cu o înfrângere amară a galilor, Vercingetorix a căzut prizonier și a fost purtat în lanțuri prin Roma și apoi executat. Ce s-ar fi întâmplat dacă Vercingetorix ar fi reușit să-i biruie glorios pe romani, la fel ca Hermann etruscul, șaizeci de ani mai târziu? Ce s-ar fi întâmplat dacă Roma ar fi renunțat la Galia după Bătălia de la Alesia, așa cum a renunțat la Germania, după Bătălia lui Hermann?

În Franța există și astăzi o dispută dacă triumful Romei a fost un noroc sau adevărata catastrofă a istoriei naționale a țării. Își datorează Franța rafinamentul cultural romanizării? Să nu uităm că, în vremea când Roma decăzuse demult, Franța a devenit centrul propriu-zis al culturii latine. McDonaldizarea lumii, pe care o deplângem astăzi, este o adevărată mângâiere față de practicile vechii Rome. Enorma forță nivelatoare cu care ea distrugea tot ceea ce era neroman ar stârni astăzi proteste vehemente din partea ONU, iar mass-media ar considera-o crimă culturală. Istoricul naționalist Jules Michelet, bine-cunoscut în secolul al XIX-lea, a deplâns convingător întâmplările petrecute în veacul I d. Hr. în Galia celtică, „dispărută precum Atlantida". Druizii au fost executați ori s-au refugiat în Britania, limba celtică a pierit, la fel și religia celtică, urmele ei fiind păstrate doar în superstițiile populare, în poveștile și legendele păgâne. Însă elita galică s-a împăcat nu după mult timp cu noua putere. Spre exemplu, Claudiu, împărat roman între 41 și 54 d. Hr., născut la Lyon, s-a îngrijit ca senatorii romani să fie aleși și

din rândul galilor. Elita celtic-galică s-a transformat foarte repede într-o elită galic-romană. Mai târziu, a făcut pace și cu francii, popor germanic de vest, care au devenit noii stăpâni ai țării în Evul Mediu. Francezii au găsit întotdeauna o bună cale de înțelegere cu puterea.

Să existe oare în această privință o continuitate în mentalitatea elitei franceze?

Vă rog să uitați pe loc ideea de mai sus! Dacă apucați să spuneți una ca asta, fie și în șoaptă, vă veți spulbera dintr-o singură lovitură tot capitalul francofil adunat cu trudă.

HOMOSEXUALITATE

Un profesionist al *small talk*-ului își etalează întreaga virtuozitate atunci când reușește, printr-o combinație ingenioasă de subiecte, să întoarcă diverse situații în avantajul său. Când frecventezi cercuri culte, se poate întâmpla, spre exemplu, să se atingă o temă all inclusive – așa ca Internetul – și conversația să treneze în volute fără sfârșit. Atunci este momentul să arunci un joker: un subiect care garantează o indignare maximă, în stare să reanimeze discuția. Și dacă se încinge atmosfera, poți interveni imediat, ca salvator, liniștind spiritele cu o temă anestezică, spre exemplu, îndreptând dialogul spre serialele TV. Sau spre politicieni. Dar există și teme multifuncționale, numai bune de subiecte all inclusive, joker ori anestezică, în funcție de doza de nonconformism cu care le însoțiți.

Homosexualitatea este un asemenea subiect.

Dacă vă aflați la un cocktail party și vine vorba despre homosexualitate, trebuie să faceți față neînfricat. Astăzi toată lumea poate avea o părere și cine încearcă să se eschiveze („în ce mă privește, fiecare e liber să facă ce vrea între cei patru pereți ai lui...") devine imediat suspect.

Iar reacția dumneavoastră trebuie să reflecte starea de spirit și interesul personal.

Spre exemplu, dacă urmăriți să intrați în grațiile unei tinere studioase care până atunci v-a urmărit cu interes, renunțați la orice observație care ar putea fi interpretată ca homofobă. Cel mai bine, vorbiți despre Grecia antică și naturalețea cu care existența de profesor presupunea și interesul erotic față de elevi. Sau, și mai banal, amintiți că și în lumea animalelor apar exemple de dragoste în cadrul aceluiași sex, de pildă, între delfini, prin urmare este „perfect natural" și doar „noi, oamenii" facem atâta caz în jurul subiectului. Puteți să vă lansați puțin – și atunci devine ceva mai interesant – afirmând că opiniile unei culturi asupra comportamentului sexual deviant se află în perpetuă schimbare. Și exemplificați imediat cu ajutorul conceptului de „sodomie". Până în urmă cu vreo două sute de ani, orice activitate sexuală care nu avea drept scop înmulțirea era considerată sodomie (chiar și anumite practici sexuale care astăzi sunt cât se poate de obișnuite în cupluri cuminți, de familiști, dar nu discutăm aici despre ele). Apoi, termenul a suferit o stranie îngustare de sens. Și nu a mai însemnat decât sex cu penetrare între bărbați. În zilele noastre ne ferim să-i acuzăm pe homosexuali de sodomie. Prin urmare, metamorfozarea concepțiilor morale se reflectă în sensul pe care îl capătă un cuvânt sau altul. Despre ceea ce ieri era „perversiune" mâine s-ar putea să conversezi lejer la micul dejun. Cam asta afirmă, în esență, și *The Origins of Sex*, mult lăudatul tom de 536 de pagini al lui Faramerz Dabhoiwala, pop-starul istoricilor de la Oxford.

Când vine vorba despre homosexualitate, în context social, mai devreme sau mai târziu auzi pe cineva spunând: „N-am nimic împotriva gay-ilor, însă n-aș vrea ca elevii să învețe la școală că e ceva normal, și pe urmă să

vină fiu-meu acasă și să mă întrebe cum funcționează toată chestia." Acum, există diverse modalități de reacție. Cel mai bine e să dai politicos din cap și să te gândești la ale tale. Dar dacă afirmația vine de la o persoană care v-a călcat pe nervi toată seara, puteți să comentați amabil: „Prin urmare, sunteți de părere că societatea trebuie să ascundă în continuare acest subiect sub covor, pentru simplul motiv că vreți să evitați o dilemă și să nu stați cinci minute de vorbă cu fiul dumneavoastră sâcâitor?"

Varianta mai insidioasă a lui „Eu nu am de fapt nimic împotriva homosexualilor" continuă astfel, după virgulă: „...însă mă calcă pe nervi mărturisirile pe care le fac mereu cele mai distinse personalități. Din partea mea, să facă ce vor, eu nu vreau să știu nimic." Sună extraordinar de deschis, însă ascunde un gând perfid. Orice om informat ar trebui să știe că vizibilitatea ofensivă a lesbienelor și gay-ilor nu este un scop în sine, ci un gest de afirmare a propriei personalități.

În cel de-al Treilea Reich, mii de homosexuali au murit în lagăre de muncă și de concentrare. Mulți au căzut victimă experimentelor asupra ființelor umane și nimeni nu a fost despăgubit, infamul articol 175 a fost abrogat abia în 1994. În anii cincizeci, procurorii Republicii Federale au mai dezlănțuit adevărate campanii de urmărire, viciind astfel climatul din țară, răspândind oprobriu și ură, distrugând cariera și onoarea unor oameni, punând capăt vieții lor civile.

Abia de puțină vreme în Germania poți să trăiești oarecum ferit de griji ca homosexual – asta preferă să uite cei cărora li se urcă sângele la cap din cauza homosexualității lăsate „penetrant" la vedere, așa cum consideră ei. Am înțeles cam cum stă treaba din socoteala făcută de un prieten de-al meu într-un eseu: „Cine a împlinit șaizeci de ani în 2014 avea deja cincisprezece ani în 1969, când în

timpul primului mandat al lui Willy Brandt s-a revizuit oribilul articol 175 din Codul Penal, care pedepsea cu închisoare până la șase ani raporturile sexuale între persoane de sex bărbătesc." Articolul a fost păstrat, fără ca raporturile homosexuale să fie *pedepsite*. Abia în 1994, cum spuneam, a fost abrogat.

Urmările incriminării homosexualității asupra moralității în Germania au rămas de mult uitate. (Nu cu totul și urmările asupra moralității homosexualilor înșiși. Ei erau siliți „doar" să se ascundă. Berlinul era considerat un paradis al gay-ilor, iar WC-urile publice erau numite „Monumentele lui Gustaf Gründgens".) Însă efectele au fost funeste în primul rând asupra celor chemați să vegheze asupra respectării moralei. Articolul 175 a avut un important potențial de favorizare a denunțurilor, discreditându-se prin urmăririle și șantajele desfășurate la umbra lui. Așa cum se poate vedea în memoriile publicate în 1922 ale lui Hans von Tresckow, mulți ani șef al brigăzii de homosexualitate din Berlin, poliția berlineză nu era preocupată în primul rând de urmărirea gay-ilor – Tresckow fiind mai degrabă comandantul unei brigăzi antișantaj, preocupate mai ales să-i protejeze pe homosexualii berlinezi de vază de cei care îi supuneau presiunii, procedând cu mare discreție și evitând să se stârnească vâlvă în opinia publică.

Cât de mult rău și-a făcut societatea prin incriminarea homosexualității s-a putut constata, dacă nu mai devreme, cu ocazia primelor campanii deschise de instigare împotriva homosexualității care au clătinat Reichul. Tocmai *Vorwärts*[1], organul Partidului Social Democratic din Germania cu nume menit să sugereze progresismul, a fost răspunzător de un dosar extrem de urât. Ziarul l-a atacat

---

[1] *Înainte* (n. tr.).

pe industriașul Friedrich Alfred Krupp într-un articol dezvăluind legătura dintre el și un angajat al unui hotel de pe insula Capri. Reputația lui era distrusă. La o săptămână după apariția textului devastator, Krupp era mort. „Comoție cerebrală", așa a sunat verdictul doctorilor. Punctul culminant în acest climat al denunțurilor a fost afacerea Eulenburg din 1906, în care jurnaliști dintre cei mai străluciți, ca Maximilian Harden, au urmărit să-i discrediteze pe împăratul Wilhelm al II-lea și tot cercul său de prieteni, sub acuzația de liberalism și feminizare.

După o prelegere atât de aprinsă, dar bazată pe argumente solide, puteți fi sigur că v-ați asigurat admirația tinerei studioase, după asemenea subtile avansuri. Dar dacă veți constata că interesul nu e reciproc, puteți să vă abateți de la linia de consens general. Oricum, v-ați demonstrat credibil poziția nehomofobă, ceea ce vă asigură spațiul liber necesar pentru exprimarea reținerii față de raporturile sexuale între persoane de același sex. Ați putea face remarca: „Împotriva homosexualității nu am argumente morale, ci practice. Organele sexuale feminine pur și simplu nu se potrivesc între ele, din punct de vedere geometric. Iar cele bărbătești cu atât mai puțin." Și dacă doriți ca în final să îi buimăciți pe toți, le puteți explica de ce este greșit să arătăm mereu cu degetul spre Biserica Catolică atunci când suntem în căutare de extremiști morali în chestiunea sexuală. Ea consideră un păcat orice formă de satisfacere sexuală fără intenție de procreare. Potrivit catehismului ei, practicile homosexuale nu sunt „în niciun caz acceptabile", însă la fel se întâmplă și cu multe alte practici heterosexuale, cu mult mai răspândite și mai tolerate, care, ca să zicem așa, nu conduc spre țintă. În categoria de critici etico-morali ar face bine să-l caute pe Karl Barth, venerat în cercurile liberale, care considera homosexualitatea calea spre barbarie, un „simptom al decadenței, al descompunerii".

În ce privește Biserica Catolică, lucrurile stau comparativ mai simplu: există tot soiul de lucruri condamnabile din punctul ei de vedere. Țintuirea încălcărilor etice la stâlpul infamiei are de-a face de obicei mai degrabă cu propriile ei aspirații și orientări decât cu teologia. În *Infernul* lui Dante, senzualii fierb în smoală relativ la suprafață, în vreme ce trădătorii zac în adâncurile gheenei. Dintre ce numim păcate, cu unele îți faci rău doar ție însuți. Cu altele însă, și celor din jur. Dar, mai presus de orice, unele păcate sunt mai plăcute decât altele. Ca în vechea glumă evreiască:

În sinagogă există o tablă pe care scrie: „Cine râvnește femeia aproapelui este la fel de păcătos ca și cel neatent în sinagogă." Dedesubt, cineva adăugase: „Încercat ambele, sunt de necomparat!"

PARTICULA LUI DUMNEZEU

Uneori ni se întâmplă să ne trezim prinși în mrejele unei discuții intelectuale. Și să ne auzim rostind lucruri pe care nu le mai înțelegem foarte bine. În asemenea situații, cine intenționează să lase o bună impresie în fața celor pe care îi prețuiește trebuie să recurgă la anumite manevre, cel mai adesea efectul obținut fiind cu totul altul decât cel dorit. Iar atunci nu ne mai rămâne decât refugiul celor mai banale subiecte („Ați gustat vreodată ouă rusești? Absolut delicioase!") sau mersul curajos înainte. Fizica cuantică!

Este un subiect fantastic, și asta pentru că există exact cinci oameni care îl cunosc cu adevărat. Unul predă la Paris, al doilea la Viena, cel de-al treilea și cel mai important a dispărut (lucrează la un oarecare proiect secret al guvernului american), al patrulea nu a mai ieșit de ani buni din laboratorul lui de la centrul de cercetări atomice CERN de lângă Geneva. Cel de-al cincilea, din câte știu eu, și-a pierdut mințile. Practic, este imposibil să înțelegi cu adevărat fizica cuantică. Astfel, este neprețuită ca temă de *small talk*. Întrebările care se dezvoltă sunt în sine ilogice. Spre exemplu, este posibil ca un obiect să se găsească

simultan în locuri diferite? Se poate ca unu plus unu să facă unu? Este posibil ca natura să își râdă de noi?

Fizica cuantică a dărâmat toate legile logicii banale și de aceea este un minunat subiect de conversație. Iar un concept ca particula lui Dumnezeu are efect de petardă. Cu el reușești să stârnești interes eficient și instantaneu – dar nu pentru mult timp. Pentru a mânui cu pricepere o petardă, trebuie să citești bine instrucțiunile înainte. Iată câteva elemente de bază, pe scurt:

Fizicienii, asta-i soarta lor, vor să explice lumea. În Antichitate, recurgeau la obiectele obișnuite, de zi cu zi, dar cu timpul au reușit să pătrundă tot mai adânc în materie. Filozoful grec Democrit, născut în jur de 470 î. Hr., a făcut următorul experiment ipotetic: ce se întâmplă dacă tai repetat în două o bucată de lemn sau de cârpă? La un moment dat, a dedus el, se va ajunge la un corpuscul imposibil de secționat în continuare. Pe care l-a numit „atom" (*a-tomos* înseamnă „indivizibil"). Știm astăzi că elementele cele mai mici sunt particulele elementare – din care sunt alcătuiți atomii. Una dintre aceste particule este electronul, care se rotește în jurul nucleului atomic și este extrem de îndrăgit, deoarece datorită lui metalele prezintă conductibilitate electrică. Fără nimicul ăsta nu ar funcționa niciun aparat de prăjit pâine, iar asta ar fi cea mai mică nenorocire într-o lume fără electroni. O altă particulă elementară este fotonul, și el la mare cinste, deoarece în lipsa acestor particule luminoase nu am putea vedea nimic, adică nici măcar nu am mai găsi aparatul de prăjit pâine.

Democrit a fost foarte sănătos și a trăit, se zice, până la o sută de ani, din păcate fără să mai apuce descoperirea unei caracteristici fundamentale a miniparticulelor sale, și anume că apar sub două forme diferite: ca particule și ca unde. Cel care a stabilit primul, pe la 1635, că lumina este alcătuită din particule minuscule, care pot fi făcute să

ricoșeze, ca niște mingi, a fost învățatul francez René Descartes. Isaac Newton l-a confirmat în cartea sa *Opticks*, din anul 1704. În esență, este recomandabil ca toate concluziile la care a ajuns Newton să fie acceptate. Unul dintre puținii care l-au contestat vehement a fost un anume Goethe din Weimar. Dar asta-i altă poveste, care nu ne interesează acum.

Următorul cercetător care a dus mai departe știința despre elementele de construcție ale lumii a fost englezul Thomas Young. Thomas Young, născut în 1773, a fost un geniu. La doi ani știa să citească, la doisprezece stăpânea, pe lângă limba maternă, și latina, și ebraica. La paisprezece a scris prima lui carte, o autobiografie. Două dintre realizările lui Young îi asigură nemurirea în istoria științei: el, cel dintâi, a descifrat hieroglifele egiptenilor antici. Și și-a conceput o abordare experimentală utilizată în laboratoare până în zilele noastre: experimentul cu dublă fantă.

A luat o placă metalică și a prevăzut-o cu două fante. În spatele ei a poziționat o bucată de pânză. Apoi a luminat placa, observând în ce fel razele pătrundeau prin fante și cădeau pe pânză. Și atunci a făcut o observație epocală: deși lumina este formată din particule, în experimentul său s-a comportat ca undă. Spre deosebire de particule, undele pot să „interfereze", adică să se suprapună, să se stimuleze sau, când se întâlnesc în punctele de amplitudine minimă, să se stingă reciproc. Lumina a lăsat pe pânza lui un model complex, cu zone intense și stinse – dovada structurii sale de undă. Numai că Young nu se îndoia deloc că razele de lumină sunt alcătuite din particule care pot fi aruncate înapoi și în afara benzii. Faptul fusese dovedit de mult și de sute de ori. Însă el arăta acum că particulele luminoase, în mod straniu, se puteau comporta și ca unde.

Fizicienii secolului XX au reușit să dea de urma a tot mai multe dintre secretele celor mai mici componente ale

naturii – adică întâmplările din interiorul atomului. Studiul fizicii cuantice a început odată cu Max Planck. Era știut mai de mult că atomul poate absorbi și ceda energie. Și că de aceea funcționează plita electrică sau aparatul de prăjit pâine. Ce nu se știa era cum este transportată energia. Planck a aflat că energia nu se transmite continuu, ci doar în mici porții, numite cuante.

Grație metodelor tot mai rafinate de măsurare, a fost în cele din urmă posibil ca experimentul făcut de Young asupra dublei fante să fie executat în forme extreme. Cu adevărat palpitant a fost momentul când prin fante au fost trimise fluxuri de electroni. Atunci s-a stabilit că și ei lasă pe pânză urme la fel ca acelea caracteristice particulelor – comparabile cu urmele de gloanțe. Dar o făceau doar atunci când zborul lor prin fanta dublă era observat. Dacă nimeni nu îi observa, electronii se comportau diferit și lăsau pe pânză urme de unde. Se putea trage concluzia că electronii își schimbau comportamentul atunci când se simțeau observați? Experimentul a devenit și mai straniu atunci când una dintre fante a fost închisă. Deodată, electronii au început să zboare ca și cum ar fi știut că nu mai exista decât o fantă. Ca și cum ar fi putut să se înțeleagă între ei. De-a dreptul bizar a fost atunci când s-a stabilit că unele particule elementare – în sine indivizibile – treceau simultan prin două fante ale plăcii ca să ajungă ca particule individuale pe pânză. Transpus în lumea noastră, este ca și cum aș călători simultan cu trenul și cu mașina de la München la Berlin, ca să mă întâlnesc cu mine însumi pe Kurfürstendamm și, din nou reunit, să beau în liniște o ceașcă de cafea.

Prin urmare, oare natura își râde de noi, atunci când încercăm să punem sub observație părțile ei cele mai intime? Vrea să ne împiedice să-i privim în cărți? Richard Feyman, laureat al Premiului Nobel în anul 1965 și unul

dintre cei mai mari fizicieni ai secolului XX, autor el însuși a zeci de experimente cu dublă fantă ale particulelor elementare, repeta mereu în cursurile sale: „Totul este extrem de misterios. Și, cu cât privim mai atent, cu atât mai misterios pare." Cel puțin una dintre enigme a fost dezlegată între timp: Werner Heisenberg a descoperit de ce energia se comportă diferit, dacă este urmărită sau nu. A conceput așa-numita „relație de nedeterminare sau incertitudine". Teza sa: orice măsurare, orice observație, reprezintă o intruziune care denaturează de fapt subiectul pus sub observație. Aserțiunea că trebuie să renunțăm la speranța de a măsura cu exactitate fenomenele a pus sub semnul întrebării certitudinea științei – o noutate care a trebuit digerată de comunitatea fizicienilor –, fiind răsplătit pentru ea cu Premiul Nobel, în 1932. Altfel, experimentul lui Heisenberg poate fi reprodus la orice petrecere, aruncând o roșie de cocktail în sus și prinzând-o în gură. Numărul nu o să vă iasă decât atunci când nimeni nu este atent.

Fizica cuantică i s-a părut profund suspectă lui Albert Einstein. După părerea lui, cunoștințele noastre sunt prea limitate ca să ne permită dezlegarea ultimelor mistere ale proceselor din interiorul atomilor. El a vorbit despre „mărimi ascunse" care acționează în natură. Particula lui Dumnezeu? Ceea ce a descoperit Peter W. Higgs (alegându-se prompt cu un Premiu Nobel, în 2013) nu a fost în niciun caz particula lui Dumnezeu. Ci „doar" o altă particulă elementară, fie ea și deosebit de importantă.

Prin urmare, ce sunt „particulele lui Dumnezeu"? Nimeni nu știe. În acest concept se reflectă năzuința omenească de a înțelege ultimele secrete ale naturii. Dacă există cu adevărat particula lui Dumnezeu, ea este scânteia divină care dă viață. Dar cum ajungem la ea? Doar omul dispune de ea? Și unele animale? Și plantele? Nu de mult s-a demonstrat că plantele comunică între ele, pot

schimba informații despre vreme și despre dușmanii naturali, ba chiar că există plante deosebit de înțelepte și dispuse la comunicare, ca tutunul sălbatic și pinul, dar și altele relativ stupide și necomunicative, ca porumbul și grâul. Și dacă există viață în ciuperci și în lemn, de ce nu ar exista și în pietre? Și în obiecte? În basme așa s-a întâmplat, de când lumea. Heimito von Doderer relatează într-o povestire amuzantă cum obiecte aparent fără suflet s-au obrăznicit. Un ibric cu ceai l-a mușcat de piciorul stâng („A reușit să muște întinzându-și ciocul și picurând mai mulți stropi fierbinți"). Doderer descrie apoi amănunțit cum a lăsat-o mai întâi pe „fiară" să se răcească, iar pe urmă a dat cu ea de toți pereții, urlând furios. Autorul „nu se îndoiește defel" că toată scena a fost urmărită de nenumărați ochișori tăcuți din încăpere, „căci în acel spațiu am rămas scutit, vreme de aproape un an, de orice ciupitură și șiretlic, de orice mușcătură, capriciu și viclenie din partea lucrurilor din jur". Întrebarea dacă obiectele ar avea suflet – dacă „trăiesc" – nu face obiectul fizicii clasice. Dar asta nu rămâne bătut în cuie.

SEX

Discuțiile despre sex sunt permise la petreceri? Desigur. În orice caz, vechea regulă empirică rămâne perfect valabilă: cu cât e mai lată povestea, cu atât e mai mic pițigoiul. În înalta societate engleză, în esență nu se discută despre sex. În schimb promiscuitatea este, după crichet, cel mai iubit sport, dincolo de orice bariere de clasă. În nicio altă țară însă nu auzi mai multă lăudăroșenie legată de sex, nu se cântă și nu scrie mai mult decât în Spania, și tot acolo se întâlnesc și bărbații cei mai fideli și doamnele cel mai greu de cucerit.

Importanța sexului în viața de zi cu zi este în general supraestimată. *Imaginarea* sexului, în schimb, este cu atât mai electrizantă. Practicarea propriu-zisă a sexului este însă costisitoare, extenuantă și cronofagă. După Sigmund Freud, nu sexul, ci *dorința* sexuală reprezintă mobilul primar al eului omenesc. În lipsa acestei dorințe, nu ar exista artă, nu ar exista cultură. Când trubadurul cânta sub fereastra iubitei sale, nu-și dorea decât un singur lucru. Fără cântecul de dragoste al trubadurului nu ar exista nici literatură europeană, nici muzică clasică, nici Mozart, nici Elvis... Orgasmul este scopul suprem, însă calea spre

el este crucială și erotică. Dar orgasmul în sine este un lucru cât se poate de serios. Ceea ce francezii au înțeles primii, când l-au numit *le petit mort,* mica moarte. Momentul de extaz nu înseamnă o revenire sau intrare în sine, ci, dimpotrivă, o *ieșire* din sine. Neurobiologii susțin că în creier se petrece atunci ceva asemănător unei morți aparente, *near death experience:* ieșim din propriul nostru corp. Câteva secunde, suntem eliberați de toată povara vieții, de toate gândurile și de tot ce este pământesc.

Faptul că suntem mânați de *ideea* de împreunare trupească și de orgasm, și nu de împreunarea în sine, explică și succesul unor cărți ca *Fifty Shades of Grey* (*Cincizeci de umbre ale lui Grey*). Probabil că majoritatea oamenilor ar fi total dezgustați dacă ar fi permanent biciuiți, însă reprezentarea – ca joc al minții – ne poate stârni interesul. Și succesul pe care îl are Youporn (zilnic peste șaizeci de milioane de accesări) se justifică doar prin aceea că reprezentarea sexului îi interesează pe oameni (mai exact: pe bărbați) mai mult decât sexul IRL (*in real life*). Urmările sunt fatale. Dacă este adevărat că dorința de sex reprezintă forța dinamică cea mai adâncă a omului, bărbații se lipsesc, prin Youporn & Co., de acest impuls fundamental. Pornografia de pe Internet amăgește un instinct uman, făcându-l să se stingă. Termenul grecesc pentru ceea ce noi numim vedere este *idéa,* idee. Atunci când ne îmboldește ideea de sex, iar ea este pe loc împlinită prin *idéa,* vedere, înlocuim o îmbrățișare palpabilă printr-o imagine goală. Ne plăsmuim un paradis digital în care ne este livrat, printr-un clic de mouse, ceva după care mai înainte trebuia să alergăm, pentru care trebuia să depunem efort și să intrăm într-o competiție. Între timp, s-a răspândit vestea despre efectul paralizant al sexului digital. În America a apărut mișcarea *NoFap* (*fapping* înseamnă „onanie", în slang), exponentul ei cel mai renumit nefiind un evanghelist

moralizator, ci gangsta rapperul 50 Cent, care le pune la dispoziție fanilor, prin Twitter, sfaturi concrete despre cum să se elibereze de patimă. Există și o pagină de Internet unde abstinenții vorbesc despre experiența lor și despre viața liberă de această dependență.

De pornomanie suferă aproape exclusiv bărbații. Să fie oare mai leneși? Mai puțin interesați de sexul real decât femeile? Sexologia a dezmințit recent – spre disperarea lumii masculine – câteva mituri extrem de bine fixate. Spre exemplu, că bărbații ar fi mereu în căutare de sex, femeile, în schimb, mai degrabă monogame. Canadiana Meredith Chivers a demonstrat, pe baza mai multor experimente, că femeile se excită mult mai repede decât bărbații – fiind însă educate de societatea noastră să își tăgăduiască pornirile. Într-un test, ea a măsurat excitația sexuală a femeilor, în timp ce urmăreau diferite filme, cu sex în grup, scene de violență sexuală, sex între bărbați homosexuali. Așa cum au arătat limpede măsurătorile, toate filmele au avut efect excitant. Dar când participantele la test au ajuns să bifeze pe un chestionar ce anume le-a atras, întrebarea a rămas fără răspuns. Între ceea ce simt femeile și ceea ce își permit să simtă rămâne, din cauza clișeelor culturale, o distanță enormă. În cazul bărbaților, lucrurile stau exact invers. Le place să se laude – însă în realitate greu le fierbe sângele în vene.

Daniel Bergner, jurnalist newyorkez specializat în știință, a adunat cele mai importante descoperiri din acest domeniu făcute în ultimii ani în volumul *What Do Women Want? (Ce-și doresc femeile?)* Dacă vreți să vă păstrați o imagine de femeie castă, educată de societate în spiritul monogamiei, mai bine nu o citiți. Studiile la care face trimitere volumul sunt cutremurătoare – pentru bărbați. Astfel, s-a demonstrat de mult că bărbații resimt plăcerea sexuală cu aceeași femeie și după mulți ani. În cazul ei, apetitul se stinge aproape complet după cinci ani petrecuți în cuplu. Împotriva tuturor clișeelor

culturale, bărbații se descurcă perfect în condiții de monogamie. Dar femeile sub niciun motiv. Și nu au avut probleme multă vreme de-a lungul istoriei. Când speranța de viață – mai ales pentru bărbați – nu era foarte ridicată.

S-au făcut studii științifice și asupra punctelor forte ale unui bărbat care le atrag pe femei. Femeile aleg un bărbat care le transmite sentimentul de siguranță – și ele cântăresc totul, din câte se pare, într-o sutime de secundă. Și îi preferă pe vânătorii agili. Bărbații leneși, care s-au descotorosit de instinctul lor cinegetic, cum am mai spus, au șanse mici într-o competiție sexuală. Exact disponibilitatea de a face orice efort și hotărârea de a cuceri femeie după femeie explică succesul unui playboy. Adevărații *caballeros*, cavaleri, sunt întotdeauna interesați de femei, fiind priviți cu scepticism de domnii care îi consideră „prea pricepuți". *Caballeros* au succes la doamne pentru că se simt cu adevărat bine în societatea lor, pentru că, așa ca orice bun vânător, au capacitatea de a se pune în locul „prăzii" lor. Pentru că sunt cu adevărat preocupați de ele. De aceea și par atât de suspecți în ochii celorlalți.

Aș vrea să ilustrez specia pe baza a două exemple: Aly Khan și Porfirio Rubirosa. Cei doi au fost – fără să aibă alți adversari – cei mai mari playboy ai secolului XX. Și-au trăit vremurile de glorie imediat înainte și după al Doilea Război Mondial, în epoca de strălucire a jetset-ului. Și amândoi au pierit, așa cum se cuvine, în accidente cu mașini de viteză. Aly Khan mărturisea: „Ca să pot funcționa, trebuie pur și simplu să am femei în jurul meu. Viața nu înseamnă nimic pentru mine, fără femei." Fiu și moștenitor al conducătorului ismailiților, Aga Khan, și-a petrecut viața vânând femei frumoase, iar rubricile de scandal ale epocii profitau din plin de pe urma aventurilor și mariajelor lui. Și-a început cariera de playboy la optsprezece ani, când tatăl său l-a trimis la Londra, ca să-l scoată de sub

influența mamei sale. Aga Khan și-a înzestrat fiul cu palat și tot personalul necesar, cu un venit considerabil și cu câteva sfaturi despre cursele de galop – și l-a lăsat în voia sorții. În cel mai scurt timp era urât de toți tinerii aristocrați din Londra – și dorit de toate tinerele doamne.

Cea mai cunoscută cucerire a sa, pe lângă Rita Hayworth (pe care i-a suflat-o lui Orson Welles), a fost Lady Thelma Furness, pe atunci favorita prințului de Wales. S-au întâlnit la o petrecere din New York. A convins-o să vină la o cină în doi, seara următoare. Și în următoarea din nou. Când a aflat de iminenta ei întoarcere la Londra, a rugat-o în genunchi să-și amâne plecarea. „Nu, mâine trebuie să plec", i-a spus ea, râzând, și a doua zi, după ce s-a îmbarcat, și-a găsit cabina plină cu trandafiri roșii. Și fiecare buchet avea mesajul lui de amor: *You left too soon, Love, Aly, See you in London.* A doua zi, tot în cabina ei, a sunat telefonul. „Hello, darling, nu vrei să luăm împreună micul dejun?" Era Aly, care se urcase și el pe vapor, fără să îi fi spus nimic înainte. În Londra anilor cincizeci, era de bonton pentru doamnele din anumite categorii ale societății să fie puse în legătură cu Aly. Și a devenit legendar grație artei sale de seducție, felului în care le făcea curte. Când îl interesa o femeie, îi punea la picioare lumea întreagă, îi dăruia bijuterii, o răpea și o ducea pe Riviera. Odată, a strecurat în grădina unei domnișoare pe care își dorea să o cucerească o întreagă orchestră de operă, cu tot cu tenor, ca să o trezească cu o arie de amor.

Fiul său, Karim Aga Khan al IV-lea, actualul lider al ismailiților, nu a ajuns un playboy de legendă pentru că i-a lipsit întotdeauna farmecul. Și nici șarmant nu a reușit să fie. Cuvânt din păcate greu traductibil în germană. E vorba de un amestec de eleganță, farmec, finețe și spirit. Roger Moore, în rolul lui James Bond, era șarmant. Daniel Craig nu este.

Un șarmant absolut a fost Señor Porfirio Rubirosa, originar din Santo Domingo. El corespundea tuturor șabloanelor

atribuite unui latinoamerican. Evelyn Waugh l-a descris ca pe unul dintre acei „tineri lunecoși, cu gusturi vag suspecte, pe care îi întâlnești prin ambasade și legații". De altfel, compania lui Rubirosa nu a fost niciodată prețuită de alți bărbați. A avut cinci neveste, printre care s-a numărat, vreme de șaptezeci și două de zile, și moștenitoarea concernului Woolworth, Barbara Hutton, genul clasic de *poor rich girl*. Și-a datorat ascensiunea socială primei sale soții, Flor de Oro (Floarea de Aur), fiica dictatorului dominican, generalul Rafael Trujillo. Adecvat noului său statut, dictatorul și-a plasat ginerele în serviciul diplomatic. Mai întâi la Berlin, apoi la Paris, mai târziu la Buenos Aires, unde a avut obrăznicia să flirteze cu Evita Perón, soția președintelui, declanșând astfel o criză diplomatică între Republica Dominicană și Argentina. „Rubirosa", așa se numesc până astăzi în Argentina acele pipernițe uriașe, folosite în restaurante – aluzie la felul special în care era înzestrat de la natură. Se mai spune că Rubirosa se trata zilnic cu un praf misterios, preparat din ciuperci japoneze, ca să-și mențină virilitatea ajunsă de legendă. Dar se poate să fi fost doar un simplu zvon lansat de concurența plină de invidie. Dar după cum am fost asigurat din surse competente, performanțele lui Rubirosa nu erau deloc atât de spectaculoase. Mult mai importante erau însă disponibilitatea și capacitatea lui de a fermeca și de a atrage o femeie. Asta mi-a dezvăluit Zsa Zsa Gabor, care a avut și ea o scurtă legătură cu Rubirosa. Însă a fost părăsită pentru mult mai plicticoasa Ava Gardner. Am întrebat-o pe Zsa Zsa despre Rubirosa: „Darrrrling", m-a privit ea visător, „desssiiiiiigur că era un amant minunat. Dar am cunoscut pe alții, cu mult mai buni! Însă când erai împreună cu Porfirio, aveai mereu sentimentul că ești cea mai importantă, deosebită și dezirabilă făptură de pe fața pământului. Și asta e mult mai sexy decât sexul!"

SUCCES

Este subiectul cel mai de succes din zilele noastre. Pentru a-mi exprima protestul împotriva lui, vă spun direct și vă rog stăruitor ca de îndată ce apare în orice conversație, torpilați-l! Cum știți mai bine! Insist.

Am putea să îl cităm aici pe Gilbert K. Chesterton. De la el ne-a rămas probabil cea mai spirituală părere despre acest jalnic subiect, apărută în 1908, în volumul de eseuri *All Things Considered* sub titlul „The Fallacy of Success" („Aberația succesului"). Așa cum se vede, încă de pe atunci se răspândise năpasta ghidurilor de sfaturi practice.

Iată ce scrie Chesterton: „Nu există nimic despre care să se poată spune că nu are succes. Odată ce un lucru există, înseamnă, simplu, că are succes; un milionar are succes în măsura în care este milionar, iar un măgar, în măsura în care este măgar. Fiecare ființă vie a reușit să trăiască, orice mort poate să se fi sinucis cu succes." Apoi, Chesterton îndreaptă tunurile intelectului său de factură barocă asupra ideologiei adulatorilor de bani și amintește de regele Midas, care transforma în aur tot ce atingea, în schimb nu mai putea mânca sendvișuri cu șuncă, „iar

altfel avea și urechi de măgar, încercând, ca oricare alt bărbat bogat și de vază, să ascundă asta".

„Școala de gândire" lansată la mijlocul primului deceniu al secolului nostru de filmul și cartea *The Secret* reprezintă probabil cultul succesului în forma lui cea mai imbecilă, reușind, cu mare succes, să distrugă viața oamenilor. *The Secret* propagă ideea că este suficient să crezi cât mai intens în țintele alese ca să le și atingi. Fatalmente, însă, în viață multe o iau razna. Adepții unui asemenea cult al succesului, așa cum sunt de imaginat doar în societăți cu existența asigurată, sunt insuficient de bine echipați pentru această performanță. Oamenii care reușesc să realizeze în viață lucruri cu adevărat ieșite din comun practică, de regulă, exact opusul a ceea ce cer *The Secret* și alți propovăduitori de *think positive.* Ei percep viața ca o libertate de a depăși orice problemă și de a ieși în evidență.

Există *o* carte din care se poate afla cum procedează oamenii care vor cu adevărat să fie capabili de rezultate extraordinare. Autorul ei a privit lumea foarte de sus, fiind astronautul Chris Hadfield (*An Astronaut's Guide to Life on Earth – What Going to Space Taught Me About Ingenuity, Determination and Being Prepared for Anything*). Astfel aflăm că astronauții știu să prețuiască și cele mai mici greșeli din timpul antrenamentelor – deoarece ele se transformă în lecții din care pot învăța cum să le evite. Apoi citim despre simularea sistematică a unor scenarii de catastrofe – tot ca lecții extrem de prețioase. Și mai învățăm că sfârșitul poate fi dramatic dacă în situațiile de importanță vitală pierdem vremea să căutăm *best case scenarios.* Am avut ocazia să-l intervievez pe Hadfield. Mi-a dat un sfat care de atunci mă urmărește și încerc să țin seama de el când îmi este mai greu: „Nu există situație atât de gravă, încât să nu o poți agrava chiar cu mâna ta."

Volumul lui Hadfield este singurul căruia îi accept statutul de ghid de succes valabil – deoarece nu ridică nicio pretenție de acest fel. Cât despre cele care aspiră la un asemenea statut, iată observația lui Chesterton: „Nimeni nu ar îndrăzni să scrie o carte despre electricitate care practic să nu conțină nici măcar un cuvânt despre electricitate; sau să propună un articol despre botanică în care să demonstreze că nu știe cu ce capăt se înfige planta în pământ. Cu toate astea, lumea noastră modernă este plină de cărți despre succes și oameni de succes, care nu oferă nici măcar o idee inteligentă și nici măcar o propoziție de bun-simț."

TIMP

Toată lumea se plânge că nu are timp. Când conversația atinge acest subiect, e momentul să aruncați câteva fumigene în mijlocul adunării. Din clipa în care au început să gândească, oamenii au început să mediteze și asupra timpului. Dar ce este timpul nu poate preciza nimeni.

Imaginea clasică newtoniană asupra unei lumi constante, imuabile, a fost dată peste cap de Albert Einstein. Avea douăzeci și trei de ani și tocmai intrase într-un serviciu: era expert tehnic clasa a II-a în Biroul de Brevete de la Berna. Pe atunci locuia împreună cu viitoarea lui soție Mileva pe Kramgasse 49. În fiecare dimineață, lua tramvaiul spre serviciul său. În fiecare dimineață aștepta în stație, cu privirea spre vestitul Zeitglockenturm, Zytglogge în dialectul local, turnul datând din Evul Mediu, prevăzut cu un splendid ceas astronomic. Avea tot timpul să cugete și așa se face că într-o bună zi i-a venit o idee destul de ciudată. În mintea lui sclipitoare sigur avea o altă formă, însă simplificând suna astfel: „În fiecare dimineață mă uit la ceasul acela părăsit din vârful turnului. Ca să disting ora, informația trebuie să parcurgă distanța dintre turn și ochii mei, ca stimul luminos. Viteza de deplasare a acestei

informații este extraordinar de mare, circulă cu viteza luminii, adică. Însă ce s-ar întâmpla dacă tramvaiul în care mă aflu s-ar îndepărta la fel de extraordinar de repede de Zytglogge? Ce s-ar întâmpla dacă tramvaiul meu s-ar îndepărta la fel de repede de turn pe cât îi trebuie stimulului luminos să se țină după mine? Atunci, din punctul meu de vedere, timpul ar rămâne în loc! Un domn se plimbă liniștit pe trotuarul de vizavi. În vreme ce tramvaiul iute ca lumina oprește timpul meu pe loc, pentru el, pe trotuar, continuă să bată ca și cum nu s-a întâmplat nimic." Timpul, era de părere Einstein, depinde de punctul de vedere, prin urmare este ceva relativ. Așa a luat naștere teoria relativității. Peste o vreme, Einstein a demonstrat că și separarea timpului în acum, mai înainte și mai târziu este la fel de relativă. Depinde de unde te afli. O stea face explozie, undeva, în adâncul universului. Dacă se întâmplă să stăm liniștiți la masă undeva, în apropierea ei, ghinion! Însă lumina produsă de explozie are nevoie de o mie de ani ca să ajungă pe Pământ. Până să aflăm ce s-a întâmplat, mâncarea s-a răcit de mult.

Dar să fie ăsta adevărul-adevărat, numai pentru că așa a zis Einstein? Ar fi putut să-și dea seama mai simplu că percepția timpului este relativă. În folclorul berlinez e o vorbă veche care spune că „să te săruți cu un om frumos zece secunde e ca și cum nu ar fi fost. Dar să stai zece secunde cu fundul pe o plită încinsă e o veșnicie". Oare Newton s-ar fi lăsat influențat de Einstein sau ar fi rămas ferm pe poziția lui, după cum îi era firea, că zece secunde înseamnă întotdeauna zece secunde, indiferent unde, cum sau când? Cel puțin în universul nostru? Și, ca să ne întoarcem la tramvai: se oprește timpul în loc pentru că așa face cel mai însemnat ceas din Berna, la fel ca toate celelalte ceasuri? Nu cumva *informația* despre timpul care între timp înaintează este aceea care nu ajunge la om? Oare timpul nu

își vede netulburat de drum? Indiferent ce imagine vedem? Așa te împinge să gândești judecata omenească sănătoasă – pe de altă parte, cine e dispus să se pună rău cu Einstein?

Cunoaștere absolută nu poate exista. Stă în firea științei să ajungă mereu doar la rezultate provizorii. Iar timpul este studiat de multe discipline științifice, care cu siguranță ar deveni inutile dacă ar dispărea toate petele albe. Prin urmare, întrebarea dacă Einstein a făcut o confuzie între timp și felul lui de percepere este în primul rând stupidă, iar în al doilea perfect justificată. Se prea poate ca perceperea timpului să fie o problemă nu fizică, ci psihologică. Autoarea Frances Lebowitz, veche prietenă cu Andy Warhol, spunea: „După ce ai trecut de cincizeci de ani, Crăciunul vine din trei în trei luni." Pentru copii, o săptămână înseamnă o eternitate. Când fiul meu mă întreabă „Când vine ziua mea?", nu îl ajută cu nimic dacă îi spun „După ce-ai mers la culcare de șapte ori!" Iar pentru el nu este doar o părere, ci chiar este o eternitate. Săptămâna mea durează maximum trei zile. Mai nou, psihologii au reușit să măsoare aceste diferențe de percepție. S-au făcut teste asupra unor grupe de vârstă, adolescenți, maturi tineri și persoane în vârstă, puși să aprecieze cât durează un minut. Adolescenții au lăsat să se scurgă minute întregi până să strige „acum!" Tinerii au ghicit în general corect. Subiecții de peste șaizeci de ani s-au oprit și la treizeci de secunde.

La o ultimă analiză, se prea poate ca timpul să fie imposibil de măsurat. Sau el este doar o iluzie, iar conceptul în sine doar o tentativă omenească zadarnică de a da un nume și a ține astfel pe loc ceva divin, prin urmare nici tangibil, nici măsurabil: prezentul, *acum*-ul. În budismul zen există exerciții de stabilire a unui contact cu dimensiunea infinită a temporalității – în care facem ceea ce facem (vă aduceți aminte: spălatul mâinilor, spre exemplu),

haotic, cu extrem devotament. Unii susțin că în acest mod se poate opri în loc percepția timpului – *acum*-ul.

Deoarece timpul – de-a lungul tuturor timpurilor – a fost mereu un mister și va rămâne mereu (mereu?) la fel. Despre timp se poate afirma cam orice. Și opusul, la fel de bine. Ceea ce funcționează, bineînțeles, până când intervine cineva care se pricepe cu adevărat. Dar asemenea persoane se exprimă de obicei atât de criptic, încât nu reprezintă un pericol, cel puțin într-un salon, în mijlocul societății. Cine afirmă, spre exemplu, că a citit *O scurtă istorie a timpului* a lui Hawking cel mai probabil minte. Este cea mai vândută carte necitită din lume. Tipărită în milioane de exemplare și tradusă în patruzeci de limbi. Însă de citit au citit-o exact patruzeci de nefericiți. Traducătorii. Ei au făcut-o din motive profesionale și, din câte știu eu, după aceea au trecut cu toții pe la psiholog. Am încercat chiar și versiunea ilustrată, pentru nătângi, după care a trebuit să mă întind pe canapea cu dureri de cap. Autobiografia sa (ca să notez și eu ceva amabil despre un autor), în schimb, este cât se poate de comprehensibilă. Și de amuzantă. Acolo spune pe scurt de ce timpul nu poate fi manipulat și de ce, prin urmare, o mașină a timpului nu va exista niciodată (încă un cuvânt controversat!): „Dacă ar fi posibil, în jurul nostru ar mișuna de mult turiștii din viitor."

De ce – și când – am început oare să ne dorim să măsurăm timpul? Prima civilizație pe a cărei listă de priorități măsurarea timpului ocupa un loc de frunte a fost cea a populației maya. Erau pur și simplu obsedați de subiect. Aveau nu unul, ci *două* calendare, unul sfânt, celălalt profan. Cel sfânt era rezervat castei preoților și domnitorilor, fiind considerat o cunoaștere secretă. Mayașii erau capabili să rezolve probleme de calcul aritmetic complicat, aveau astronomi care puteau măsura cu mare precizie mișcarea planetelor. (Și cu toate astea organizau incredibile ceremonii,

extravagante și oribile, sacrificând mii de nevinovați, ca să fie siguri că soarele va răsări și în ziua următoare.)

Se poate însă ca și înaintea lor să mai fi existat și alte civilizații care să se fi ocupat cu măsurarea timpului, dar au lăsat mult mai puține vestigii. Prin urmare, rămâne neclar când a apărut această obsesie omenească. Nu însă și de ce. Strămoșii noștri țineau cu orice preț să înțeleagă mișcarea soarelui, venirea și trecerea anotimpurilor. Cel puțin din momentul în care au devenit sedentari, pentru că doar așa mai puteau stabili când era vremea să semene și când să recolteze. Vechii egipteni, spre exemplu, stabileau în acest fel perioadele de inundație ale Nilului.

Au mai trecut însă încă aproape o mie cinci sute de ani până când oamenilor le-a venit în minte să stabilească cu mai multă precizie și momentele unei zile. „Ce oră este" nu interesa pe nimeni în Antichitate. Și în Evul Mediu era suficientă aproximarea asigurată de ceasurile solare. Pentru măsurarea intervalelor mai scurte, se apela la clepsidre cu apă sau cu nisip. Primele ceasuri relativ precise au fost concepute doar în urmă cu vreo două sute de ani, adică extrem de recent, în perspectiva istorică a omului. Universul nostru există de paisprezece miliarde de ani. Ce a fost mai înainte, dacă a existat timp, nu poate nimeni răspunde. Fără spațiu nu există nici timp. Sau poate există, totuși? Ceea ce fascinează este că până și într-un domeniu atât de sofisticat ca astrofizica, știința se lovește la un moment dat de un zid al ignoranței totale. Un fapt rămâne cert: o vreme, lumea s-a descurcat de minune fără să măsoare timpul.

Și astăzi? Viața actuală nu mai depinde de vechiul ritm de semănat și recoltat. Hrana noastră vine de mult din sere imense, iluminate artificial. Nu mai trebuie nici să coborâm la vale turmele de vite, pentru iernat, iar temperatura mediului ambiant din staul este comandată prin computer. De fapt, este aproape surprinzător că ne mai orientăm

viața în funcție de oră. O facem, poate, din simplă obișnuință. Sau dintr-un simț omenesc al ordinii. Ca să ne putem întâlni la ora trei la Starbucks, fără ca unul să fie nevoit să îi aștepte pe ceilalți. De fapt, e mare păcat. Așteptarea poate fi partea cea mai frumoasă a vieții. Trebuie doar să nu tânjești ca timpul să se scurgă mai repede, ci să te bucuri de răgazul dăruit ție în agitația fiecărei zile. Dacă prietenului meu Eckhart Tolle, despre care am mai vorbit, i se întâmpla să aștepte și persoana care întârzia îi cerea iertare, el obișnuia să spună: *No worries. I wasn't waiting. I was enjoying myself.* M-am bucurat de mine. Cine reușește asemenea performanță – fără să se simtă obligat să omoare timpul frecând tot felul de gadgeturi –, stăpânește probabil cea mai importantă tehnică a culturii.

Oare ce importanță mai are cât este ceasul? Oricum magazinele sunt deschise mai tot timpul. Duminicile și sărbătorile există în continuare, este adevărat, dar prin ce se mai deosebesc de zilele obișnuite? Nici atunci nu ajungem să ne odihnim. Trăim într-o lume 24/7. Mai înainte, New Yorkul era orașul care nu dormea niciodată, astăzi se întâmplă la fel până și la Graz sau Bielefeld. Industria mediatică a înțeles-o de mult. Pe vremuri, exista ziarul de dimineață și uneori și de după-amiază sau seară. Jurnalul la care lucrez pune la dispoziție zi și noapte un flux continuu de știri. Când noi mergem la culcare, se trezesc colegii de la celălalt capăt al lumii și actualizează articolele, continuând de unde le-am lăsat noi. Nici nu ne mai întâlnim dimineața, la ședințe de redacție, ca să punem „ziua" la cale. Ne aflăm într-o ședință perpetuă, doar distribuția se schimbă. Noi, jurnaliștii, suntem cei dintâi care am înțeles că timpul nu există. Ci, pur și simplu, este mereu „acum".

ȚIGANI

Și încă o temă care garantat poate stârni furtună într-un cerc de conversație. Simpla folosire a termenului de „țigani" are darul să provoace reacții de indignare din partea persoanelor cultivate, mergând de la încruntare până la lovituri sub centură. Dar dacă suntem blindați cu cele necesare, ne putem asuma discursul fără teamă, pentru ca apoi să ne îndreptăm triumfători spre bufetul cald, însoțiți din spate de priviri admirative.

Pentru asta, trebuie să știm, mai întâi de toate, că este o dovadă de ignoranță și o jignire să înlocuim cuvântul care începe cu „ț" prin „sinti și roma". Deoarece excludem astfel din rândul lor triburile lalleri, kalé și xoraxane, ca să numim doar trei dintre multe altele. Și deoarece o bună parte dintre sinti, care s-au adaptat de multe generații în Germania, nu privesc cu ochi buni asocierea cu romii din sud-estul Europei (și cu unele dintre obiceiurile lor foarte îndărătnice și arhaice). Fotograful și autorul Rolf Bauerdick este pentru sud-estul european ceea ce a fost Peter Scholl-Latour pentru Orient, adică unul dintre puținii experți adevărați, care au întreprins cercetări nu de la birou, ci la fața locului; iată ce mi-a explicat el: „Este lipsit

de respect să-l numești țigan pe un sinto sau pe o sintiza, dacă nu ei nu își doresc asta. Dar jignirea propriu-zisă este să consideri înjositor conceptul de țigan în sine." Herta Müller, scriitoare germană originară din România și laureată a Premiului Nobel, scrie: „Am purtat cu mine, în România, cuvântul roma, m-am folosit de el în discuții, la început, și de fiecare dată a fost întâmpinat cu lipsă de înțelegere. Termenul este ipocrit, așa mi s-a spus, noi suntem țigani, și cuvântul este bun atât timp cât suntem bine tratați." Cea mai simplă dovadă că acest cuvânt nu este peiorativ? Epitaful de pe piatra de mormânt a lui Josef Demeter, decedat în 2007, este „Președinte al țiganilor". Natascha Winter, fosta președintă a „Sinti Allianz Deutschland", dispărută dintre noi în 2012, a fost și ea o susținătoare înfocată pentru folosirea fără ezitare a termenului. Ea spunea cu orice prilej: „Sunt fericită și mândră că sunt țigancă autentică." Ea se delimita astfel de opinia dominantă în cadrul Consiliului Central Sinti și Roma, care afirmă despre sine că ar reprezenta majoritatea populației cu origini țigănești, bineînțeles fără să aibă un mandat. „Este vorba de subvenții", explica Natascha Winter, „cultura noastră este sacrificată pentru fondurile de susținere." Cine vorbește despre țigani nu se alege cu nimic din plăcinta de fonduri, deoarece Consiliul Central monopolizează prerogativa de interpretare a terminologiei. În cursul disputei din jurul unui monument adecvat ce va fi construit în memoria țiganilor omorâți de naziști, istoricul Eberhard Jäckel a susținut că formularea „sinti și roma" a fost pusă în circulație de Consiliul Central abia în 1982: „Conceptul de țigan este vechi de sute de ani și sub niciun motiv denigrator. Evreii nu s-au redenumit nici ei pentru că așa le ziceau antisemiții." A stârnit un enorm val de indignare. Romani Rose, președintele Consiliului Central, a vorbit despre un „scandal", despre „ofensă și umilire" a

poporului său, susținând că istoricii ar trebui să se arate capabili să învețe și să „nu se agațe de limbajul criminalilor". De fapt, a fost un autogol. Ca să-i atribuie „limbajul criminalilor" tocmai acelui om de știință, care în legendara dispută a istoricilor de la mijlocul anilor optzeci a fost cel mai mare susținător al tezei caracterului criminal de excepție al Holocaustului, deținător nu numai al Ordinului de Merit clasa I, ci și al premiului de literatură Geschwister Scholl, a fost un gest de-a dreptul rușinos.

„Suntem cu toții țigani, romi nici nu știm ce înseamnă", mi-a spus și Crina, o tânără care în toamna lui 2013 mi-a arătat un loc pe care nu am să-l mai uit niciodată: sectorul 5, ghetoul rău famat din sudul Bucureștiului, capitala României. După ce a făcut vâlvă în presa din întreaga lume cazul unei fetițe blonde crescute printre țiganii greci – s-a bănuit că fusese un copil răpit, victimă a traficului cu copii – l-am rugat pe șeful meu să mă trimită într-o călătorie de studiu în Balcani. Doream să pornesc în căutarea unor țigani cu existență reală – dar nu în „taberele comunale" germane, cum se cheamă la noi lagărele de refugiați. Pe care le vizitasem, ca reporter. Doream să ajung în cartierele sau în satele unde țiganii reprezintă majoritatea populației. Citisem mult despre acest popor misterios, venit în Europa din câte se pare din India, cu mai bine de un mileniu în urmă – pentru a rămâne mereu la marginea societății. Doream să le fac o vizită „copiilor vântului", cum îi numește Roger Moreau.

Prin urmare, România, țara unde există procentual un mare număr de țigani. În sectorul 5 există și cartierele Rahova, Ferentari și Giurgiului rămase, de departe, zone europene sărace și mizere. Până atunci crezusem că slumuri mai întâlnești doar la marginea marilor orașe asiatice și africane și nu la doar câteva ore de mers cu mașina la sud-est de Viena. Câți oameni trăiesc aici, treizeci sau

optzeci de mii, nu știe nimeni. Oficial, mulți nici nu există. Nu sunt înregistrați, nu apar în nicio statistică. Străinii sunt sfătuiți să nu se rătăcească prin acele locuri unde puține taxiuri se încumetă să pătrundă. Iar poliția preferă să își facă apariția aici în efective numeroase, bine înarmate.

Crina, ghida mea, era o așa-numită persoană de încredere. O mijlocitoare între locuitori și organizațiile de ajutor rămase active aici. Mi-a spus că are treizeci și ceva de ani. Arăta de peste cincizeci, cu cearcăne adânci sub ochi, piele palidă și trăsături profund triste și dure. Ne-am întâlnit la stația de metrou Constantin Brâncoveanu, numită după un domnitor decapitat pe vremuri de turci. În aer plutea mirosul de plastic ars, gaze de eșapament și gunoi care putrezea pe străzi. Trebuia să mă feresc să calc în seringile abandonate peste tot. De ce? „Deoarece nu se salubrizează", a zis Crina.

Ținta noastră erau spațiile de cazare ale ASIS-ului, o inițiativă de binefacere locală. Zece minute pe jos. Trecând pe lângă șasiuri de mașini demontate și ruginite, grămezi de gunoaie și construcții din prefabricate pe jumătate prăbușite din vremea dictatorului Ceaușescu. Aici locuiesc deseori opt până la zece persoane în douăzeci de metri pătrați. Doar 30% din gospodării au apă curentă, doar 12% electricitate. Oficial. Branșarea se face ilegal. Farfuriile de satelit sunt fixate de ferestre cu lanțuri de bicicletă. Peste tot câini vagabonzi, arătându-și colții, slabi să le numeri coastele. Treceam mereu de pe un trotuar pe celălalt. „Sunt câini fără stăpân, mai periculoși decât oamenii", mi-a explicat Crina. Când s-a întâmplat prima oară ca un grup de tineri bărbați să ni se pună în cale, am înghețat de frică, însă Crina și-a văzut de drum, izgonindu-i scurt. „Nu vor decât să vândă droguri, sunt inofensivi." Mai târziu, am aflat de ce Crinei nu-i era deloc frică. Unchiul ei este unul dintre cei mai puternici șefi de clan din sectorul 5.

Când am ajuns în sfârșit la o baracă purtând inscripția „ASIS", am putut să intervievez o asistentă socială. ASIS, Asociația „Sprijinirea Integrării Sociale", se străduiește să combată izolarea socială a țiganilor. Cea mai importantă măsură de integrare? Convingerea părinților să-și trimită copiii la școală. În România învățământul este obligatoriu, însă legea, ca și altele, e greu de aplicat în sectorul 5. Când am întrebat-o pe Crina unde sunt copiii, mi-a aruncat o privire disprețuitoare. Era o după-amiază târzie. Pe străzi erau multe bătrâne care vindeau porumb fiert și semințe de floarea-soarelui. Și tineri care fumau în grupuri. Dar copii, nicăieri. Crina a tăcut, când m-am interesat unde sunt. Întrebarea mea a rămas fără răspuns.

Mi-a spus că nimeni de aici nu avea șansa să-și găsească un serviciu normal: „Nimeni nu te angajează, dacă vii din sectorul 5. E ca un semn lăsat cu fierul roșu. Nu scapi niciodată de el." Informațiile primite de la asistenta socială ASIS erau extrem de sărace. După o oră de conversație, am putut nota în carnet o singură frază: „Statul nu dă doi bani pe oamenii de aici. Singurele care-și bat capul sunt organizațiile nonguvernamentale."

Mai târziu, după ce m-am întors în centrul orașului, o angajată a asociației Caritas mi-a dezvăluit unde se află copiii din sectorul 5: „Sunt dați cu împrumut de părinții lor, mai exact, închiriați, în Occident. Șefilor de bandă. Fetele pentru prostituție, iar băieții pentru furat. Șefii clanurilor se folosesc de ei pentru că justiția nu le poate face nimic." Era exact ce-mi spusese și Rolf Bauerdick, deziluzionat, înainte de călătoria mea: „Majoritatea victimelor țiganilor sunt și ei țigani, femei bătute, fete supuse abuzurilor și copii chinuiți."

La București auzi cele mai neverosimile istorii despre Sintești, o comună suburbană a capitalei. „Acolo locuiesc șefii de bandă", se spune. „Sunt nemăsurat de bogați! Cei

mai avuți au palate fanteziste, pline de culoare, dar nu neapărat cu baie. Casele sunt doar simboluri de statut, mulți preferă însă să locuiască în rulotele din spate!"

La Sintești locuiesc mulți căldărari, din neamul fierarilor și al arămarilor. Însă de meseriile astea nu mai are nimeni nevoie. Oale și tigăi nu mai cumpără astăzi nimeni de la negustori ambulanți, sunt mult mai ieftine cele din China sau Vietnam. Când se strică, nimeni nu-și mai bate capul să le repare, ci cumpără altele noi. Căldărarii nu mai au niciun rost. Dar au descoperit noi surse de venit. Nu este politic corect să scrii despre ele. Să le ignori ar fi o prostie. „Bande de răufăcători minori din Europa sunt coordonate de la Sintești", mi-a confirmat un ofițer de poliție bucureștean din departamentul de crimă organizată. Adevărate afaceri criminale de familie. Nu în ce privește delictele în sine, cele mai multe dintre ele niște bagatele, furt din buzunare, cerșetorie organizată. „Cumplit este că se folosesc de copii."

În România trăiesc vreo două milioane de țigani. Cu sprijinul UE, guvernul României aplică programe de integrare costisitoare. Au locuri rezervate în fiecare clasă din școli. Problema este că băncile rămân de obicei goale. Copiii nu sunt trimiși la școală, ci la cerșit. Atunci când apar la noi în statisticile de criminalitate, se spune, pe ocolite: „Proporția copiilor și adolescenților în rândul delincvenților a crescut enorm." Sau: „Numărul tot mai mare al suspecților negermani trebuie pus pe seama faptului că ei fac parte din grupuri călătoare de făptași."

L-am rugat pe taximetrist să oprească în fața unuia dintre palatele țigănești. Avea un acoperiș din tablă foarte frumos ornamentat și deosebit de multe camere de supraveghere. Când am coborât, o bătrână cu basma și fustă până la pământ, care până atunci mătura pașnic frunzele, a dat brusc semne că este deranjată de prezența mea. S-a repezit

spre mine, cu mătura ridicată. Au apărut imediat și alte femei cu părul negru împletit în cozi și fuste multicolore, făcând un tărăboi și mai mare decât bătrâna.

În doar câteva secunde s-a apropiat în viteză un BMW de teren în culori închise și a frânat cu putere lângă noi. Din mașină au coborât furtunos patru bărbați îmbrăcați în haine de piele. Salvarea mea: o glumă misogină. „Toate femeile voastre sunt la fel de pisăloage?“, am întrebat, în germană. Unul dintre tineri a înțeles ce spuneam, a râs în gura mare și le-a tradus și celorlalți. Au început și ei să râdă. Din casa multicoloră, cu acoperiș din tablă, ieșise între timp în stradă un domn corpolent cu un Rolex uriaș pe mână. Bărbații s-au tras deoparte, femeile s-au potolit și ele. Era bulibașa. „Frumoasă casă aveți“, i-am zis și apoi, arătând spre Mercedes-ul din fața garajului: „Și o mașină frumoasă. Germană!“ Tânărul a tradus, apoi a tradus și răspunsul omului. „Valea!“ „Doar două întrebări, vă rog!“ A dat din cap, reținut. „În Occident, toată lumea se teme că veți veni peste noi, cu miile. Ce aveți de spus?“ „Granițele sunt deschise de mulți ani“, mi-a răspuns bulibașa, „habar nu aveți de nimic.“ Ultima mea întrebare: „Cum vă câștigați banii?“ S-a întors pe călcâie și le-a făcut oamenilor un semn. „Plecați acum! Rapid!“, a strigat traducătorul cel sumbru. Taximetristul meu era alb la față și avea pete mari de transpirație pe spate. Îl convinsesem să mă aducă doar plătindu-i de cinci ori prețul cursei. Meritase din plin.

I-am descoperit totuși – foarte departe de slumurile Bucureștilor, dincolo de Carpați, în Transilvania. Țigani care trăiesc așa cum știm din povești de demult. Prieteni de-ai mei m-au condus, în afara unui sat minuscul din Țara Secuilor, la așezarea lui György Lakatos. A fost ca o terapie pentru un orășean ca mine, care altfel nu rămân deloc locului, fără să îmi fac de lucru cu smartphone-ul, să stau la soare bând ceai și urmărindu-l cum împletește

coșuri. Aici nu există electricitate. Nici zonă de acoperire. Și, aparent, nici timpul nu mai există. Ce vârstă are György? „Vreo șaizeci", a spus Ilonka, soția lui. Dragan, băiatul, trebuie să fi avut în jur de treizeci. Liota lui de copii alergau în jurul nostru, în zdrențe, trăgând de un măgar care stătea leneș la soare. Soția lui Dragan, Eva, avea numai douăzeci de ani. Și era foarte frumoasă. Își arăta mândră pântecele rotunjit. „O să fie băiat, cel de-al treilea copil", a spus ea. De unde știa că va fi băiat? „De la pisică am aflat", a spus ea. Bună replică. „Știe cineva să ghicească viitorul aici, în sat?", am întrebat. Ilonka m-a îndemnat să-i scuip în palme și să pun și un ban. Am făcut cum îmi zisese. Apoi și-a scuipat și ea în palme și a făcut ghem bancnota mea de zece euro. Apoi mi-a smuls un fir de păr, care a dispărut și el în pumn. A murmurat un șir de cuvinte neînțelese și apoi a anunțat: „Vei ajunge foarte bogat!" Am râs cu toții.

Și vechile tradiții? Am vrut să știu dacă mai sunt păstrate. „Mai există la voi, spre exemplu, un voievod al țiganilor?" „Am avut unul", a spus György, „noi suntem din neamul lakatos-ilor, al fierarilor potcovari. Dar când a murit ultimul voievod, n-am mai ales pe altul nou. Tinerii nu se mai țin de vechile obiceiuri."

Pe cât am fost de trist la București, pe atât mi-a fost inima de grea și în Țara Secuilor. Transilvania este extrem de frumoasă. Arată puțin ca zona deluroasă din preajma Alpilor bavarezi, la Allgäu. Dar lipsesc șoselele, stâlpii de curent și outlet-urile designerilor. Căruțe trase de cai în loc de mașini, copii cu jucării făcute de mâna lor în loc de telefoane mobile. Așa cum trebuie să fi fost și la noi, acum o sută de ani. Dar în numai zece ani, și aici se vor petrece schimbări. Și cum își vor câștiga existența copiii lui, când vor fi mari, am vrut să aflu de la Dragan. S-a uitat la mine, fără să mă înțeleagă. Jos, în sat, la Magyarhermány, nu se

vorbește bine despre țigani. Sunt tolerați doar la marginea așezării. „Ne fură recolta de pe ogor", mi-a zis un țăran bătrân. Un învățător mi-a povestit că cei mici dau rareori pe la școală, iar „când apar, nu sunt atenți la nimic din ce li se spune". Dar în sat se vorbește cu uimire de orășelul vecin. Acolo s-a aplicat un program de integrare, din fonduri europene, pentru a face din țigani „buni români". Am fost să văd orașul. Și am văzut acolo oameni în case curate, cu grădini bine îngrijite. Copiii mergeau cu toții cuminți la școală, majoritatea părinților aveau de lucru. Însă dacă i-am întrebat pe tineri dacă sunt mândri că sunt țigani, mi-au răspuns: „Părinții noștri poate că sunt țigani. Dar noi nu mai suntem! Țiganii nu își găsesc un job!"

Circa șapte milioane de cetățeni ai UE au rădăcini țigănești, cel puțin cultural vorbind. Dar: mai ești țigan, dacă nu te mai consideri? Au venit în Europa acum vreo mie de ani, așa susțin vechile scrieri. Au fost urâți și hăituiți. Din cauză că ei sunt altfel, iar noi nu-i putem suporta așa.

Dacă într-o discuție va veni vorba despre țigani și cineva va spune că ar fi bine să fie integrați, îi puteți răspunde că „problema" se va rezolva curând de la sine. Iar după aceea vom avea de-a face cu oameni „integrați", dar dezrădăcinați cultural, respinși în continuare de restul societății, ca străini. La noi, ascensiunea socială se plătește de obicei cu pierderea identității culturale.

VÂNĂTOARE

Omul Epocii de Piatră, veșnic cu măciuca-smartphone în mână, atrăgea priviri strâmbe și în acele timpuri ale Pleistocenului, când erau cu toții mult mai comunicativi decât azi, cu toate că exista o unică temă de *small talk:* vânătoarea. Ea a fost prima ocupație, prima meserie a omului. Se lăsa seara și oamenii se adunau în grotă, în jurul focului, și, în vreme ce rodeau ultimele oase de urs, își povesteau aventurile de vânătoare. Astăzi, lucrurile stau altfel. Ultimele carnivore în viață nu mai pot decât să spună ce bioetichetă poartă ambalajul din plastic scos de ei din frigider. Restul mestecă la cârnatul din seitan, cu fruntea încrețită de îngrijorare că omul modern trăiește atât de departe de natură. Astăzi este un curaj să vorbești despre vânătoare, cu singurul scop de a-ți provoca interlocutorii.

Știu bine ce zic. Tatăl meu a fost mai mult decât un simplu vânător pătimaș. Iar vânătoarea a fost viața lui. În luna de miere nu au plecat în sejururi exotice, prin hoteluri de lux, ci la o cabană de vânătoare din Tirol. Acolo și-au petrecut nopțile în trei, adică ei doi și pădurarul responsabil de zonă. Greu de explicat, tatăl meu a reușit totuși să producă patru copii, deși probabil s-ar fi bucurat la fel de

tare dacă ar fi fost vorba de câini de vânătoare. Frații mei și cu mine nu manifestăm deloc interes pentru vânătoarea atotprezentă în viața noastră, iar eu o dezaprob cu totul. Din motive nici ideologice, nici oedipiene, ci pur și simplu din cauză că, în copilărie, am fost tratat cu o supradoză de pădure. În vreme ce colegii mei de clasă, în fața așa-zisei morți iminente a pădurilor, aveau lacrimi în ochi și se tânguiau din cauza ploilor acide, eu foloseam o bună parte din energie ca să scap de pădure. Dar dacă doream să îmi petrec timpul cu tatăl meu, nu-mi rămânea decât să-l însoțesc mergând tiptil sau să stau la pândă în foișor. Unde nu aveam voie nici să respir, darămite să mai vorbesc. De la tatăl meu am învățat, în esență, să mă comport ca un animal (cel puțin în pădure). Furișat, ghemuit, fără niciun zgomot, perfect adaptat naturii. Tatăl meu părea să privească totul cu ochii sălbăticiunii – ceea ce îl și făcea pe el să fie un vânător atât de bun, iar pe mine să disprețuiesc profund vânătoarea.

Vânătoarea se califică perfect ca subiect de conversație controversat, numai bun să ți-i pui pe toți în cap, și pe vânători, și pe criticii lor. Pentru majoritatea celor care merg astăzi la vânătoare, stomatologi, avocați și membri în consiliile de administrație ale concernelor înregistrate pe bursa de la Frankfurt, golful a devenit o ocupație prea banală, după ce au ajuns la concluzia că natura este ceva ce se poate cumpăra sau consuma. Celor care resping vânătoarea din principiu, la rândul lor, le face plăcere să se considere atașați de natură, dar trec cu vederea inconștient – sau poate conștient? – că nu există nimic mai atașat de natură decât vânătoarea. În cunoscutul său eseu „Despre vânătoare", José Ortega y Gasset o caracterizează drept „o vacanță, departe de condiția umană". Mai mult de atât ce poate fi zis? Orășeanul care s-a îndepărtat de „vecinătatea nepărintească" față de animale, plante și pietre, nu se

poate întoarce cu adevărat în natură decât prin vânătoare. Pentru asta nu este suficient să fii grădinar, globe-trotter, jogger ori mountainbiker – trebuie, așa cum spune filozoful, să te contopești cu natura. Și nu poți face asta decât dacă trezești în tine tot ceea ce este animalic. Spre a fi un bun vânător, trebuie nu doar să te adaptezi la ritmurile animalului, ci să stabilești cu el și o „legătură mistică". Ortega y Gasset: „Urmăritorul nu poate urmări dacă nu preia modul de a privi al animalului urmărit. Asta înseamnă că vânătoarea este o formă de imitare a animalului [...]. În această unitate mistică dintre el și sălbăticiune se dezvoltă nemijlocit o contaminare, iar vânătorul începe să se comporte ca ea." Omul, constată el, de când s-a apucat de agricultură și a devenit sedentar, și-a pierdut toate iscusințele care îl defineau odinioară, simțul mirosului, al orientării, cititul în urme...

În această privință, însă, tatăl meu se pare că ratase o treaptă a evoluției. Dispunea de un instinct al prăzii de felul celui atribuit în vechile romane de aventuri nu nobilului vânător, ci mai degrabă braconierului – deoarece profunzimea cunoașterii și a dibăciei sale vânătorești avea ceva străin, arhaic. Spre deosebire de majoritatea vânătorilor pe care i-am întâlnit, tatălui meu îi era indiferent dacă reușea sau nu să doboare vreun animal. Îmi explica de multe ori, pe drumul izbăvitor de întoarcere spre casă, după ore de chin petrecute neclintiți în foișor, că vânătoarea adevărată nu poate avea mereu succes. După părerea lui, tot farmecul vânătorii e că în pădure superioritatea omenească aproape dispare. Și de câte ori se întorcea acasă fără niciun trofeu avea confirmarea acestei legi. Dar dacă reușea totuși să ucidă o făptură, nu triumfa, ci devenea extrem de serios. Și acum, când mă gândesc cum ochea și trăgea, simt acea neliniște stranie pe care o transmitea. Când despica animalul în fața mea și-i scotea măruntaiele

aburinde, gesturile lui decurgeau ca într-un ritual sacru. Venera animalul al cărui sânge îl vărsase. În ceea ce-l privea, moartea își păstra mereu forța ei înspăimântătoare.

Asumându-mi riscul de a-i supăra pe avocații vânători care îmi citesc cartea, etosul care se manifesta în tatăl meu, un om atât de profund legat de natură, a dispărut cu totul din vânătoarea ca sport, așa cum este ea practicată astăzi.

Bineînțeles, tatăl meu nu vorbea niciodată, cel puțin în prezența mea, despre originea iubirii sale față de vânătoare. Dacă îi povesteam despre rezervele colegilor sau profesorilor mei asupra subiectului care pentru el era *raison d'être*, îmi explica la rece că vânătoarea înseamnă, în esență, o „prestare de servicii". De fapt, îmi predica el, este vorba despre îngrijirea pădurii și a fondului cinegetic, înlocuind animalele mari de pradă – lupul, râsul, ursul – aproape dispărute din zona noastră, menținând astfel echilibrul natural al pădurii. Vorbe goale, desigur, sau, mai respectuos formulat, o raționalizare. Fuga de prezent, respingerea existenței de angajat la oraș, asta îl mâna pe el. Și cel mai tare îl durea probabil tocmai această din urmă realitate, viața lui ca primă generație de nobil trăitor la bloc. Tatăl său – și toți strămoșii lor – a fost, alături de familia Wettin, unul dintre cei mai mari proprietari de păduri din Saxonia de astăzi. El în schimb era salariat al Asociației Vânătorilor Germani și mai târziu al revistei de specialitate *Die Pirsch*. Nu avea în proprietate nici măcar un copac și a rămas, până la Reunificarea din 1989, adică aproape întreaga lui viață, doar un vânător-oaspete, *Jagdgast* (așa cum se intitulează și una dintre cărțile lui). Tot discursul său despre vânătoare ca serviciu spre binele naturii nu era decât un pretext pentru ceea ce reprezenta cu adevărat pentru el: un gest de revoltă – împotriva stilului de viață urbană și mic-burghez, împotriva prezentului. Astăzi, când eu, cel care mi-am petrecut aproape întreaga

viață matură doar prin marile orașe, ies în natură și alerg anevoie prin pădure, mă gândesc mult la tatăl meu și nu întotdeauna îmi pot alunga un sentiment de invidie. Unui orășean ca mine, deliciile sălbăticiei, pe care el de savura din plin, rămân interzise. El avea parte de un univers interior, de instincte originare, naturale, care pentru mine își păstrează misterul.

Așa-numita cultură cinegetică, atât de valoroasă pentru tatăl meu, pentru prietenii săi și pentru întreaga noastră familie, avea un rol absolut decorativ, dar avea obligația să confere, prin nobilă disciplinare, o glazură civilizator-cultivată unei ocupații în esență sălbatice și crude. Nici tatăl meu și nimeni din familia noastră nu ar fi recunoscut vreodată că vânătoarea le inspira același sentiment arhaic de fericire ca și strămoșilor preistorici.

Argumentele ecologice invocate de ei – așa ca protejarea naturii – sunt simple pretexte: un proprietar de pădure pasionat de vânătoare trebuie să mențină fondul cinegetic prin măsuri artificiale - și asta întotdeauna pe seama naturii, a copacilor, a diversității vegetale. Cerbii, trebuie să știți, se comportă în pădure ca vilegiaturiștii de pe un iaht de croazieră la micul dejun. Mai întâi culeg delicatesele, somonul și mezelurile fine – echivalentele din codru sunt ulmii, arinii și cireșii tineri. Abia după ce termină se mulțumesc și cu sendvișurile plicticoase, cu marmeladă de căpșune, adică fagi și molizi. Un fond cinegetic mare, așa cum le place vânătorilor, nu este compatibil cu o pădure sănătoasă, bogată în specii de arbori. Orice proprietar de pădure trebuie să decidă cui acordă întâietate: *ori* vânătorii, *ori* pădurii. Și majoritatea optează pentru vânătoare, de la sine înțeles, în virtutea unei gândiri medievale perpetuate până astăzi. O partidă de vânătoare într-un ocol ecologic echilibrat nu conferă prea mare satisfacție și, deosebit de important, nu se bucură de trecere la avocați și stomatologi.

De când omul cultivă plante și crește animale și supraviețuirea lui nu mai depinde de vânat, vânătoarea nu mai este o necesitate, cel puțin în felul în care se practica la noi. Chiar dacă rămâne un bun cultural străvechi, care categoric merită păstrat, în esență se reduce la un hobby nobil, în cel mai bun caz, și la un sport, în cel mai rău. Mai mult de atât: dacă vedem filmul lui Werner Herzog *Die Höhle der vergessenen Träume* (*Peștera visărilor uitate*) și picturile preistorice prezentate de el, dacă mergem la British Museum sau la Luvru și contemplăm reprezentările cinegetice ale civilizațiilor antice, ne putem face o idee despre importanța avută odinioară de vânătoare. Oamenii acelor vremuri considerau că animalele vânate sunt purtătoarele secretelor vieții de natură divină. Vedeau în ele un adversar pe care erau siliți să-l ucidă, dar și să-l îmbuneze pentru sângele vărsat. Iar vânătorul modern – așa trebuie să-l numim pe om odată cu începutul civilizației antice citadine – a păstrat tot ritualul simbolic.

Altfel spus, ceea ce noi numim astăzi solemn cod etic de vânătoare provine dintr-o moștenire istorică nici nobilă, nici fermecătoare, ci mai degrabă rușinoasă. În cultura cinegetică feudală, obținerea unei cât mai mari cantități de vânat era principala preocupare. Întotdeauna spre paguba naturii. Și a oamenilor hrăniți de natură. Doar așa putea fi vânătoarea o desfătare. Ceea ce, de fapt, a reprezentat un motiv pentru declanșarea răscoalelor țărănești din Evul Mediu. Înmulțirea rapidă, sub protecție, a sălbăticiunilor și interdicția de a le limita pagubele făcute în gospodăriile țărănești au împins populația în cea mai neagră sărăcie. Oamenii erau obligați să asiste pasivi cum animalele pășteau seara pe ogoarele lor, cum le călcau în picioare grânele, distrugându-le adesea întreaga recoltă într-o singură noapte. Și apoi urma foametea. Țăranilor le era interzis și să își construiască garduri, ca să nu stea în calea vânatului.

Principele elector Albrecht von Brandenburg se lăuda într-o scrisoare adresată fiului său din anul 1480 cu fondul de porci mistreți, explicând însă de ce încă mai trebuie protejați: „Oricât de multe stricăciuni le-ar produce oamenilor, trebuie să îi cruțăm, ca să avem ce vâna și la anul." Iar cine se încumeta, de nevoie, să braconeze, plătea cu viața. Pedepsele au devenit însă tot mai drastice, odată cu înăsprirea legilor proprietății, începând cu secolul al XIV-lea. Principele elector Moritz von Sachsen, spre exemplu, a legat un braconier de un cerb pe care apoi l-a hăituit prin pădure, cu câinii.

Marile serbări cinegetice de curte din secolele XVII, XVIII și XIX aveau prea puțin de-a face cu „poezia vânătorii". De regulă, sălbăticiunile erau împinse de gonaci într-un spațiu limitat, pentru ca înălțimile lor să le poată ucide cât mai comod. Una dintre cele mai grave rătăciri era așa-zisa „săltare a vulpilor", apreciată mai ales la curtea saxonă. Spre desfătarea augustelor fețe, în curtea castelului erau fugărite vulpi care ajungeau să calce în plase special întinse, de unde apoi erau aruncate în aer, iar când se izbeau de pământ își frângeau toate oasele. Și ori sfârșeau pe loc, ori erau împușcate. Spre a prelungi puțin desfătarea nobililor spectatori, în curtea castelului se presăra din timp nisip. Și se „săltau" nu doar vulpi, ci și iepuri, bursuci, pisici sălbatice, castori și purcei. În practicile vânătorești din secolul al XVIII-lea și începutul celui următor s-a dezvoltat gustul și pentru luptele între animale, inspirate de la vechii romani. Ducele de Cumberland, spre exemplu, aducea cerbi și tigri într-o zonă împrejmuită a pădurii de la Windsor, ca să-i vadă luptându-se între ei, spre deliciul tuturor.

Indiferent cât ar fi fost de frumos să fie așa, reglementarea vânătorească atentă din zilele noastre o datorăm nu vreunei nobile tradiții, ci însemnătății crescânde a agriculturii și a

silviculturii. Și faptului că familii asemănătoare familiei mele nu au mai putut să facă ce doreau ele, la un moment dat. Revoluțiile au avut urmări devastatoare asupra aristocraților – și cel puțin un câștigător concret: sălbăticiunile și pădurea.

Legea pădurilor, așa cum există ea astăzi în Germania, își are rădăcinile, este demn de remarcat, tot în sistemul feudal. Asta mulțumită Legii de vânătoare a Reichului propuse de Hermann Göring în 1934, preluată în mare măsură de Republica Federală. Ea nu este orientată spre protejarea faunei și florei – ci se folosește de un sistem de puncte pentru răsplătirea marilor trofee. Tradiția de colecționare a trofeelor are rădăcini străvechi, mergând până în Epoca de Piatră. Strămoșii noștri îndepărtați practicau un cult al sacrificiilor, al cărui sens mai adânc trebuie să fi fost venerarea și atragerea bunăvoinței unei lumi a animalelor de care ei depindeau. În zilele noastre, asemenea obiecte nu mai au o funcție de cult, ci doar un rol decorativ în sălile de festivități ale cluburilor de golf și în hotelurile scumpe din mediul rural, în special cu scopul de a le induce avocaților din corporații sentimentul confortabil că au dat lovitura.

TEME ANESTEZICE

Merg cu liftul. Ușa se deschide. Se urcă și o colegă, care altfel îmi este simpatică. Încearcă mereu să intre în vorbă, însă niciodată nu pare să știe cum. „Ei?", spune ea, de cele mai multe ori. „Ei!", vine atunci răspunsul meu. De fapt, nu-i nicio problemă. E ca un schimb de priviri, cu sonor. În asemenea situații, câinii s-ar adulmeca, scurt. În activitatea profesională, însă, nu se cuvine să procedezi așa. Comitetul director nu știe de glumă. De data asta, colega îmi zice: „Ah, de mult țineam să te întreb, ce părere ai despre Biserica Catolică?" Ne-au rămas exact trei etaje ca să dezbatem două mii de ani de istorie a Bisericii. Dificil. Asemenea scene se petrec deseori, tăcerea ar fi semn de nepolitețe, un simplu „Ei?" ar părea insuficient, însă la fel de nefericită ar fi și abordarea unui asemenea subiect de dimensiunile unui lungmetraj.

O altă situație: te afli la o petrecere și ești prezentat cuiva. Amușinatul ar fi soluția ideală și de data asta. „Veniți adesea aici?" este deschiderea clasică. Însă teribil de banală. Într-un vechi abecedar de maniere pentru diplomații din RDG, am găsit recomandarea ca oaspeții din țări îndepărtate întâlniți cu prilejul recepțiilor oficiale să fie întrebați: „Vă aflați de mult aici?" Și după aceea: „V-ați obișnuit cu bucătăria germană?" Dar nici asta nu sună strălucit.

Apoi, apar mereu acele momente în care pare prudent să nu atragi atenția asupra ta, ci să stai discret printre cei din jur, fără să faci pe deșteptul. Forma ideală de *small talk* în astfel de momente este cea suficient de amuzantă, încât să merite purtată, dar și atât de banală încât să poată fi întreruptă oricând, fără să sufere cineva.

Dar cum trebuie procedat? Ce subiecte sunt potrivite? Capitolul care urmează oferă, sper, suficient material în acest sens.

Forma jucăușă de *small talk* se aseamănă cu ciripitul păsărilor, cu torsul pisicilor, cu improvizațiile lui Schubert, cu armoniile recurente. Nu contează prea mult ce zici. În asemenea momente, o bună parte din comunicare se desfășoară oricum nonverbal. În ultimă instanță, nu facem totuși decât să ne adulmecăm. Doar că puțin mai subtil.

Înainte de a trata pe rând subiectele, aș vrea să mai dezvălui o tehnică deosebit de practică, ideală pentru clipele când trebuie umplut un gol și nu știm cum. Eu o numesc abilitatea papagalului. Pur și simplu repetăm ultimul cuvânt. Trucul funcționează cel mai bine față de persoane care se iau foarte în serios. Iată cum:

Fanfaronul: „Ahh, ieri am fost la teaaaatru!"

Profesionistul: „La teatru?"

Fanfaronul continuă: „Ce ți-e și cu ideile astea regizorale moderne! Îngrozitor! Și scenografia! O oroare!"

Profesionistul: „O oroare?"

În majoritatea cazurilor fanfaronul nu va băga nimic de seamă și va monologa până ce veți găsi prilejul să îi scăpați din gheare.

De fapt este oarecum nedrept să numim subiectele care urmează anestezice. Am ales termenul deoarece subliniază caracterul lor calmant. Însă anestezicul duce la pierderea cunoștinței, și nu acesta este scopul. Ar fi mai onest și

mai potrivit să le zicem „subiecte teriac". Teriacul era un remediu universal din Antichitate, bazat pe opiu, recomandat cu orice prilej și folosit de unii chiar și numai pentru a-și îmbunătăți starea generală. Subiectele care urmează joacă exact acest rol: produc armonie și contribuie astfel la îmbunătățirea stării de spirit.

Subiectele inocente nu înseamnă neapărat că ar fi și lipsite de spirit ori plicticoase. E un schimb de mingi, însă nu șutate cu forță, ci cu efect. Arta constă în alegerea subiectelor cu potențial mare de a fi amuzante și agreabile.

Repet, cel mai greu păcat al unei conversații este să-ți plictisești interlocutorii. În Roma antică, plicticoșii se chemau *molestus*, cât se poate de potrivit și de semnificativ, deoarece *molestare* înseamnă nu numai a sâcâi, ci și a răni. Iar plicticoșii induc cu adevărat dureri fizice. Într-una dintre satirele sale, Horațiu a făcut portretul unui *molestus* tipic, care spune: „Știu că nu vrei decât să scapi de mine, cu tot dinadinsul, văd limpede. Nu te strădui, însă, căci eu mă agăț de tine ca o lipitoare." Așa este un plicticos. Sufocant, cu vorbăria lui nesfârșită, plină de cele mai inutile detalii plasate la mare preț. „Trebuie să fi fost în vara lui 89. Sau în primăvară? Mda, nu contează. Cumnată-meu și cu mine... poate să fi fost și sor-mea de față, n-are importanță, prin urmare cumnată-meu și cu mine. Sau stai, cumnatul meu, sora mea și cu mine, prea puțin contează..." Ajutoooor! Și totuși trebuie să ai răbdare cu asemenea oameni. Este singurul remediu eficient. Dar dacă te simt că vrei să o ștergi, devin și mai vigilenți. Și din nou trebuie să le acorzi toată atenția. Uneori pot fi însă persoane încântătoare. Cel mai ușor te salvezi însă dacă reușești să îți ascunzi bine intenția.

Oare ai cum să înveți să faci una ca asta – să urmărești cu aparent interes o discuție fără viață? Cum să stai față în față cu un plicticos și să-ți menții un aer amabil? Curtea

regală daneză ne propune o metodă foarte eficientă de antrenament. Pentru ca tinerii prinți și prințese să învețe cum să facă față unei conversații inofensive, trebuiau să exerseze – cu fotolii goale, pe spătarele cărora erau prinse cartonașe pe care scria „Ambasadorul englez", „Președintele curții".

Cine reușește să poarte o conversație relaxată cu un fotoliu gol este perfect pregătit pentru societate. Încercați chiar acum, la dumneavoastră acasă. Purtați un dialog despre politica externă americană cu propria canapea. Probabil nu vă va contrazice. Apoi procedați la fel când vă întâlniți cu un vecin la coadă la brutărie și trebuie să petreceți împreună câteva minute. Rezultatul va fi cât se poate de asemănător.

APOCALIPSĂ

Apar situații în care pare mai înțelept să nu tulburi desfășurarea agreabilă a discuțiilor prin controverse. Atunci este momentul subiectelor capabile să mențină o armonie. Sfârșitul lumii reprezintă o temă de actualitate veșnică și probabil crescândă – din această rațiune ideală pentru a instaura o atmosferă plăcută de conversație. Cu toții vor fi de acord că lumea va pieri. Cu cât mai repede, cu atât mai bine, și în această privință există unitate de vederi. Declarația de venituri încă nu a fost rezolvată, în căsuța poștală așteaptă răspuns 327 de e-mailuri, pe urmă mai sunt și costurile de educație ale copiilor recalcitranți, soacra te calcă pe nervi, coloana te doare, mașina a ajuns iarăși în atelier, în fiecare zi drumul la birou, pe scurt: unde este scăparea? Perspectiva finalului, a marii curățenii, vine în întâmpinarea dorinței adânci și colective a suprasolicitatului om modern – eliberarea, tabula rasa.

Vestea bună: sfârșitul lumii e garantat. Soarele nostru are o durată de viață finită și calculabilă. Astrul se va stinge. Până atunci, își va mări diametrul și implicit intensitatea luminoasă. În cele din urmă, Pământul se va usca, făcând imposibilă viața. Vestea proastă: toată povestea se

va mai tărăgăna, o vreme. Potrivit calculelor actuale, circa 1,3 miliarde de ani. Dacă luăm în considerare că Pământul există de aproape cinci miliarde de ani, înseamnă relativ curând, însă până atunci vor mai trebui depuse o groază de supărătoare declarații de venit.

Apocalipticii mizează de aceea pe asteroizi. NASA consideră periculoase mai mult de o mie de obiecte din piatră, care circulă prin univers. Printre care asteroidul Apophis. Diametru: trei sute de metri! Dacă ne nimerește, cutremurele și valurile gigantice ar avea urmări catastrofale. Așadar, oare să aibă dreptate vechiul cântec de carnaval? „La 30 mai vine sfârșitul lumii, nu mai avem mult de trăit, nu mai avem mult de trăit!" Însă abia în 2029 va fi Apophis suficient de aproape ca să putem calcula dacă ne va lovi cu adevărat, după alți șapte ani. Adică în 2036. Agenția Spațială Europeană, ESA, pregătește acum misiunea Don Quijote, cu scopul de a abate din traiectoria lor asteroizi asemenea lui Apophis. ESA avertizează că misiunea este deja în întârziere. Peste tot se fac economii. Dar, și așa, rămâne o mică problemă: impactul produs de asteroizi poate provoca stricăciuni îngrozitoare (întrebați-i pe dinozauri!), dar lumea nu a dispărut niciodată din cauza lor.

Perspectiva religioasă este mult mai concretă. Potrivit învățăturii budiste, trăim în „era întunecată", cea de-a patra și ultimă epocă după nașterea lui Buddha. Și pentru hinduși a început de mult sfârșitul zilelor. Ei numesc vremea noastră „Kaliyuga", epoca lui Kali. În Bhagavata Purana („Cartea zeului suprem"), una dintre scrierile sacre ale hinduismului, Kaliyuga este descrisă astfel: „Bărbații și femeile vor trăi alături doar în virtutea atracției superficiale dintre ei, iar succesul în negoț va depinde de înșelăciune." Și: „Ținta vieții va fi să-ți umpli pântecele, iar nerușinarea va trece drept veridicitate."

De aceea, cel care vede acum sfârșitul iminent ar trebui să știe că la baza cosmologiei extrem-orientale nu găsim o reprezentare liniară a timpului, ci sfârșitul lumii reprezintă întotdeauna capătul unui ciclu. După care totul pornește iarăși, de la început.

Religiile monoteiste ale spațiului nostru cultural sunt mai radicale, în acest sens. Pentru evrei și creștini, capătul lumii înseamnă cu adevărat sfârșitul – și unul însoțit de spaimă. Nicio altă scriere nu a marcat mai profund imaginea noastră despre acest sfârșit decât ultima Carte a Bibliei, Apocalipsa Sfântului Ioan. Limbajul metaforic al apostolului este suprarealist-psihedelic, o viziune cu adevărat horror. Prin urmare, sfârșitul va veni exact așa cum l-a descris Sfântul Ioan? Să ne așteptăm ca în acea clipă să apară imagini ale Fiarei „ridicându-se din mare [...] având zece coarne și șapte capete“[1] (Apocalipsa, 13,1) pe frontispiciul *Spiegel Online* și la transmisiuni live, pe televiziuni?

Cel mai mare specialist pe acest tărâm delicat este teologul Klaus Berger. Din 1974 și până la retragerea sa din 2006, a condus (catolic fiind!) catedra de Nou Testament a Facultății teologice protestante de la Universitatea din Heidelberg. El este de părere că orice lectură ad litteram a revelației apocaliptice, ca să aflăm ce ne așteaptă, îi diminuează mesajul: „Nu avem voie să interpretăm mot a mot scenariul horror descris de Apostolul Ioan. El semnifică sfârșitul a tot ce ne putem imagina.“

Dar va fi de groază, asta ne garantează Apocalipsa. Cu cât Bisericile au devenit mai conformiste, cu atât mai firesc a fost ca și aceste perspective teribile să fie relativizate, pentru ca elevii să nu se sperie la orele de religie. Regretabil, consideră Berger, din punctul său pedagogic de

---

[1] Pentru citatele biblice s-a folosit versiunea Anania (n. tr.).

vedere: „În cine nu mai este capabil să zugrăvească oroarea nu se mai trezește nici năzuința de mântuire." În scrierile sale el deplânge însă și faptul că, în utilizarea obișnuită a termenului apocalipsă, se trece cu vederea exact ceea ce îi este fundamental: din punctul de vedere creștin, cu adevărat importantă este pacea instaurată *după* cumplitele evenimente! Apocalipsa înseamnă, literal, revelație, urmată de ceva extrem de îmbucurător: instaurarea definitivă, după înfricoșătoarea ciocnire ultimă dintre bine și rău, a Împărăției lui Dumnezeu. O înfruntare al cărei deznodământ se cunoaște: binele învinge!

„Și atunci se va rândui stăpânirea lui Dumnezeu asupra tuturor făpturilor sale, atunci diavolul își va cunoaște sfârșitul, și tristețea va pieri odată cu el", se spune în Înălțarea la cer a lui Moise, scriere ebraică din secolul I d. Hr., în care Moise îi dezvăluie viitorul lui Iosua. „Toate textele apocaliptice", spune Berger, „trăiesc din puterea speranței." Apocalipsa va aduce „marea îndreptare", reabilitarea victimelor puterii pământești, vremea când cei nedreptățiți își dobândesc în sfârșit dreptatea. „El îi răstoarnă de pe tron pe cei puternici și îi înalță pe cei smeriți. Celor flămânzi le hărăzește darurile sale, iar pe cei bogați îi lasă să plece cu mâna goală", cum se spune în Cântecul de laudă al Sfintei Fecioare. Potrivit concepției creștine, cu apocalipsa se ajunge în clipa în care începe cu adevărat Împărăția Cerurilor. Prin urmare este motiv de supremă bucurie.

După această necesară clarificare, o întrebare rămâne în continuare deschisă: *Când* vine sfârșitul lumii? Contemporanii lui Iisus Hristos au trăit în perpetuă „așteptare escatologică iminentă", însă El i-a îndemnat: „Iar despre ziua aceea și despre ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din cer, nici Fiul, ci numai Tatăl. Luați aminte, privegheați și vă rugați, că nu știți când va fi vremea aceea" (Marcu 13, 32–33).

Papa Silvestru al II-lea, care a stat în Scaunul Sfântului Petru din aprilie 999 până în 1003, a trecut cu de la sine putere peste avertismentul hristic și a anunțat că cea din urmă zi va fi pe 31 decembrie 999. Cea dintâi schimbare de mileniu trebuie să fi fost un moment de mare isterie. Martin Luther a prezis și el sfârșitul lumii, chiar de trei ori: pentru 1532, 1538 și 1541. După cea de-a treia ratare, a renunțat. Ezotericii au mizat de mult pe 2012, Hollywoodul a profitat și a făcut repede un film de mare succes – însă iarăși nu a ieșit nimic.

Nici în escatologia evreiască, nici în cea creștină nu se găsește vreo indicație asupra datei când se va petrece apocalipsa. Ceea ce lasă deschisă posibilitatea că ne aflăm deja în mijlocul ei și încă nu ne-am dat seama.

CÂINI

Câinii sunt mereu buni. După ce s-a spus tot ce se putea spune despre vreme. Ca temă de discuție, nu este decât un pandant al replicii „Fără frică, nu mușcă".

Mai întâi, câteva porții de știri inutile despre câini, pe care le puteți livra oricând. Primul om în cosmos a fost Iuri Gagarin, în 1961. Asta se știe. Ceea ce cunosc mai puțini: cu zece ani înaintea lui, primii călători în spațiu au fost niște câini. Se numeau Tsygan și Dezik, câini de pripas prinși cine știe unde și antrenați apoi ani la rândul în vederea misiunilor lor. Când totul a fost gata, au pornit în călătorie în costume spațiale special pregătite pentru ei, inclusiv căști sferice din acril, permițându-le vedere panoramică. Tsygan și Dezik au fost proiectați la sute de kilometri înălțime, cu rachete de tipul R-1 (copii după renumitele și rău-famatele V2 germane). Ambii s-au întors pe Pământ în formă bună. După aterizare, au alergat amândoi dând din coadă în jurul capsulelor spațiale – ca și cum ar fi bănuit ce ispravă istorică reușiseră. Apoi, fericiți, i-au lins pe obraji pe oamenii de știință veniți să-i întâmpine. Dezik a fost trimis încă o dată în spațiu, dar nu a supraviețuit celei de-a doua misiuni. Tsygan a fost pensionat

cu toate onorurile și apoi a fost primit în familia savantului în astronautică Anatoli Arkadievici Blagonravov. Zeci de câini și de alte animale au servit drept avangardă înainte ca omul să se încumete la călătorii spațiale.

Însă câinii nu ne-au luat-o înainte numai în istoria științelor. Unuia dintre cele mai importante curente filozofice ale Occidentului, cinismul (cu alte cuvinte „câinoșenie", din grecescul *kynismos)*, câinele i-a servit drept strălucită întruchipare a înțelepciunii. Preceptele cinicilor trimiteau la calități canine: frugalitate. Seninătate! Să trăiești în prezent și să nu te lași năucit de idealuri și de scopuri înșelătoare. Iar față de goana nebună după distincție a contemporanilor lor (ei bine da, snobi și arivișți existau și în Antichitate!) singura replică a cinicilor era un zâmbet îngăduitor („Mânca-te-ar câinii!"). Cel mai strașnic dulău dintr-o serie de cinici a fost, de departe, Diogene din Sinope, în secolul al IV-lea î. Hr., care locuia într-un butoi și i-a zis lui Alexandru cel Mare să-l scutească.

De îndată ce în viața lor apare un câine, marii scriitori devin aproape întotdeauna sentimentali. Să fie din cauza dorului de fidelitate, pe care oamenii o caută o viață întreagă, de obicei zadarnic, la cei din aceeași specie? Thomas Mann nu a scris despre nicio ființă cu mai multă gingășie decât despre corcitura lui, Bauschan, în „Stăpân și câine", unde descrie cu afecțiune plimbările lor prin Bogenhausen, pe atunci încă o suburbie a Münchenului căruia trebuie să-i fi fost recunoscător pentru că de fiecare dată reușea să-i distragă atenția de la preocupările lui intelectuale. Vremea petrecută împreună cu Bauschan („când mă simt distrat și înveselit, când mi se trezește spiritul vital") reprezenta poate singura modalitate de eliberare din grandioasa lui închisoare mentală, întrerupând stația de emitere a ideilor, care altfel funcționa fără încetare. La moartea lui Bauschan, Thomas Mann s-a îngrijit chiar și ca

într-un ziar münchenez să apară un „necrolog foarte frumos, intitulat «Bauschan», cu o cruce groasă". Ernest Hemingway a avut alături în anii cincizeci un cocker spaniel, Blackie. Așa ca toate celelalte legate de Hemingway, și această prietenie ca între bărbați s-a încheiat trist. În 1957 locuia în Cuba, patria sa de adopție, iar Blackie, ajuns la bătrânețe, era aproape orb și surd. Într-o zi, soldații dictatorului Batista au pătruns în forță pe domeniul lui Hemingway. Cu devotamentul lui necondiționat, bătrânul și inofensivul Blackie s-a repezit lătrând furios asupra intrușilor – și a fost împușcat de un soldat. Iar Hemingway și-a făcut reproșuri tot restul vieții. Până și Truman Capote, altfel mai degrabă insensibil – în privința semenilor săi – a dezvoltat un fel de gingășie față de câini, ceea ce explică un pasaj neașteptat de sentimental din *Rugăciuni împlinite,* romanul său neterminat altfel atât de brutal, în care un cățelandru fără stăpân, prevăzut să ajungă friptură într-un restaurant coreean, este salvat de o doamnă bogată, petrecându-și viața în budoarul ei din Upper East Side. Cățelușa buldog Maggie – și nu Gloria Vanderbilt – a fost probabil singura prietenă autentică a lui Capote.

Iată ce remarcă Martin Walser, puțin mai prozaic însă probabil pe deplin justificat: „Având oarecare experiență în această privință, sunt de părere că avem de învățat de la animale tot atât cât au ele de învățat de la noi." Astfel, ajungem la întrebarea cea mai interesantă: Când – și mai ales de ce – s-a transformat lupul din prădător sălbatic în cel mai bun prieten al omului? Din câte se pare, câinii s-au obișnuit să latre abia după ce au început conviețuirea cu omul. Înainte de această simbioză, nu puteau decât să urle și să chelălăie. Au învățat să latre ca să ne spună ceva, spre exemplu, că ne pândește o primejdie. Ce gând fascinant. Prin urmare, cum s-a putut ajunge la această relație emoționantă dintre om și animal?

Indienii susțin că s-a întâmplat în felul următor: odată, acum multă, foarte multă vreme, un lup de codru a întâlnit un lup de stepă. S-au împrietenit și după aceea nu au mai mers la vânătoare decât împreună. Dar într-o zi nu au mai găsit nimic de vânat și au început să sufere cumplit de foame. Nu mai mâncaseră nimic de zile întregi și erau cu totul sleiți de puteri, când s-a întâmplat să treacă pe lângă wigwamul unei familii de indieni. Indienii tocmai puseseră la foc o bucată grasă de cerb. „Haide să intrăm și să-i întrebăm dacă nu ne dau și nouă ceva", și-au zis ei, „poate ne vor alunga, poate chiar ne vor ucide, dar dacă nu mâncăm imediat ceva, murim oricum." S-au târât până la wigwam, cu ultimele puteri și, spre mirarea lor, oamenii s-au purtat prietenos. Le-au dat să mănânce și le-au făcut loc să doarmă, lângă foc. Lupii au mai stat o noapte, apoi încă una. La un moment dat, lupul de stepă i-a spus camaradului său: „Hai să rămânem aici. Oamenii se poartă frumos cu noi. Nu are niciun rost să ne întoarcem în sălbăticie." Oamenii au auzit și s-au bucurat. S-au pus să le construiască celor doi o colibă, numai a lor. Între timp, însă, lupul de codru a băgat de seamă că rezervele de carne rămăseseră nepăzite. S-a strecurat în locul acela, a luat toate proviziile și le-a ascuns într-o crăpătură dintr-o stâncă. Și i-a zis prietenului său: „Avem acum carne din belșug. La noapte o luăm cu noi și ne întoarcem în libertate!" Lupul de stepă s-a întristat: „De ce îi furi pe oameni? Au fost buni cu noi. Dă-le carnea înapoi!" Lupul de codru a început atunci să râdă de prietenul său, care nu voia să renunțe la viața lupilor dintotdeauna. În scurt timp oamenii au văzut ce se întâmplase și și-au ridicat armele asupra lupului de codru, zicându-i: „Așa ne mulțumești tu pentru ospitalitate? Acum am putea să te omorâm. Dar de dragul prietenului tău, te lăsăm în viață. Îți cerem numai să dispari și să nu te mai întorci aici. Dacă te mai vedem

vreodată în preajmă, te vom ucide!" Lupul de codru a dispărut în desiș, iar lupul de stepă a rămas alături de oameni. Îl hrăneau, iar în schimb el le păzea tabăra, noaptea mai ales, când dormeau. Așa s-a transformat lupul în câine, cu timpul. Iar între lupul de codru și oameni domnește acea dușmănie, de la începuturi.

Ca de atâtea alte ori, vechile povești și legende dezvăluie cu suficientă precizie aceleași lucruri pe care le arată mai târziu și cercetările. S-a presupus multă vreme că lupii s-au domesticit în urmă cu vreo douăzeci de mii de ani, când oamenii au devenit sedentari. Asta pornind de la ipoteza că agricultura i-a atras pe lupi în sate, fiind astfel domesticiți. Între timp, însă, s-a ajuns la concluzia că această prietenie este mai veche cu cincizeci de mii de ani, lupii urmându-i pe oameni încă din vremea când erau doar vânători-culegători.

Câinii, ca și lupii, dispun de capacitatea rară în rândul animalelor de a învăța, de a se inspira din ceea ce văd. Oare nu cumva unii lupi, sătui de vânătoare, au preferat să se apropie de oameni pentru a-i imita? Profesorul vienez de filozofie și iubitorul de câini Erhard Oeser propune în cartea sa *Hund und Mensch* (*Omul și câinele*) teza interesantă că lucrurile s-ar fi petrecut invers. Nu lupul l-ar fi imitat pe om, ci omul primitiv pe lup, mai exact: inteligența lui socială. Asta consideră Oeser că a influențat decisiv transformarea maimuței în om.

Cele mai noi studii genetice arată într-adevăr o uimitoare coincidență în timp și în spațiu între „hominizare" și „caninizare". Este foarte posibil ca abia colaborarea dintre cele două specii, simțurile și abilitățile lor complementare, să fi făcut posibil modelul de succes *Homo sapiens.*

Oeser merge chiar mai departe: Canidele, strămoșii câinelui domestic, ar fi fost cele care i-au învățat pe strămoșii noștri de demult, în urmă cu o sută de mii de ani,

primele forme de cooperare socială, dincolo de cele din cadrul familiei restrânse. Potrivit lui, oamenii primitivi s-au inspirat de la haitele de lupi, ceea ce le-a impulsionat evoluția: în căutarea hranei, este avantajos să te organizezi în unități sociale, în loc să sari la gâtul celor din jur și să le spargi capul. Conviețuirea în grupuri mari a dus la primele forme de întrajutorare și ne-a învățat să ne îngrijim de cei din aceeași specie cu noi.

Dacă este adevărat, ar fi cea mai grozavă glumă din istoria noastră intelectuală: strămoșii umanismului ar fi câinii!

FOILETONUL DIN FAZ

Dacă vă învârtiți în cercurile din marile orașe, mai curând sau mai târziu garantat veți auzi – grație atotprezenței reprezentanților mass-media – următoarea propoziție: „Ar trebui să facă cineva un *New Yorker* german." Bineînțeles că e o mare prostie, drept pentru care trebuie să dați politicos din cap. Surprinzător este că și de cealaltă parte a Atlanticului domnește o fascinație asemănătoare față de cultura jurnalistică germană. O revistă ca *New Yorker* își datorează existența tocmai nostalgiei după jurnalismul de cafenea, tipic european.

Iarba este întotdeauna mai verde de cealaltă parte a gardului. Dacă cineva ar spune în timpul unui cocktail party de la New York că în America ar fi de dorit un foileton zilnic, ca acela din *FAZ*, pretenția lui ar fi mai rezonabilă. Pentru că ei nu au cu adevărat nimic comparabil. În paginile de *Arts* din *New York Times* găsești mai ales recenzii; zadarnic ai căuta observații pertinente asupra vieții de zi cu zi sau dezbateri social-politice.

Nu există nimic care să vă angajeze mai puțin pe teritoriul *small talk*-ului decât foiletonul din *FAZ*. Lectura ultimului eseu scris de Minkmar sau de Seidl vă ajută în cel

mai sigur mod să puteți demonstra că sunteți îndreptățit să luați parte la șueta intelectuală din țara asta. Puteți fi convins că foiletonul din *FAZ* vă pune la dispoziție materialul potrivit pentru *small talk* de nivel înalt. Toate subiectele contemporane importante, mergând cu mult dincolo de spațiul strict cultural, indiferent că ar fi vorba de politică, vreme sau economie, de științe naturale sau bârfe – totul este surprins de foiletoane, scrise cu spirit de cei mai perceptivi autori din Germania. Mitul foiletonului din *FAZ* a fost alimentat și de moartea mult prea prematură a lui Frank Schirrmacher, cel care i-a dat această formă.

A existat chiar și o vreme când *toți* autorii prin ochelarii cărora v-ați fi dorit să vedeți lumea scriau în *FAZ*. Dar în jurul anului 1997 s-a petrecut un exod al giganților. Mulți se certaseră cu Schirrmacher. Privind în urmă, a fost o binefacere, deoarece a făcut loc în rubrica de foiletoane de la *FAZ* noii „generații Golf"[1]. Iar cei care au plecat au răspândit spiritul său în lume, în celelalte mari ziare din țară. Despre fundalul acestui exod s-a scris mult și s-a șoptit și mai mult. Acuzațiile merg de la calomnie și fratricid până la paricid, material suficient pentru cele mai nebune romane. Într-adevăr, unul dintre fugari a scris sub pseudonim (imediat dezvăluit) o carte, un roman polițist, în care fostul său șef este asasinat. Autorul nu-i spune desigur pe nume lui Frank Schirrmacher, însă faptul că victima avea trăsăturile lui a devenit și mai limpede după dezmințirile înverșunate publicate mai târziu de autor, angajat atunci la *Süddeutsche Zeitung*. Fanteziile violente care abundă în carte lasă un gust amar, cu atât mai mult după moartea lui Schirrmacher. Dar în ce fel reușise coeditorul de

---

[1] *Generation Golf* este titlul unui volum eseistic de Florian Illies, apărut în anul 2000 (n. tr.).

la *FAZ* să-și atragă o antipatie atât de profundă? De ce a fost atât de vehement contestat? Și temut? Au circulat tot soiul de zvonuri despre motivele care l-au împins pe fostul șef al rubricii de foileton, Joachim Fest, să-i construiască lui Schirrmacher cariera de prinț moștenitor. Chiar dacă numai jumătate este adevărat, Schirrmacher a fost un geniu tactic, dar și un adevărat monstru, din când în când. Unul dintre foștii luptători în rezistență din redacția de foiletoniști a *FAZ* a scris în necrologul său neobișnuit de deschis despre îndemânarea tactică „demonică" a lui Schirrmacher, a povestit despre revolte și despre zile în care lumea venea dimineața „cu o strângere de inimă", iar seara pleca acasă cu un sentiment de ușurare. Un alt fugar a explicat într-altfel contestarea de atunci a lui Schirrmacher. I-a reproșat că a îngropat pentru totdeauna tonul măsurat prin care *FAZ* făcea notă aparte și distinsă în isteria și vulgaritatea mediatice. Pentru „a asigura în lumea clocotitoare a mass-media moderne o audiență foiletonului care, respectând principiile clasice, păstra prin tradiție un ton moderat", Schirrmacher ar fi recurs la un limbaj care de multe ori intra în rezonanță cu stilul agitat dominant în societate. Atunci când Schirrmacher descoperea o temă aparte, mai spune fostul său companion de drum, din eseurile sale compuse cu vervă și elan nu lipseau niciodată formulări ca „nemaivăzut până acum" și „nici măcar pe departe înțeles". Desigur, era semn al unui entuziasm și inspirații copilărești, însă sugera și înalta sa capacitate de interpretare, ceea ce îi scotea din sărite pe ceilalți.

Multora le face plăcere să afirme că Schirrmacher a fost cel care a eliberat acest departament din ghetoul secției de știri culturale, transformându-l într-un forum central al controverselor social-politice. Dar este o eroare. Foiletonul ca scenă a marilor dezbateri a fost invenția predecesorului și în același timp promotorului său, Joachim Fest. Una dintre

cele mai importante dezbateri ale anilor optzeci, cearta istoricilor din jurul singularității crimelor naziste, s-a purtat în paginile de foileton ale *FAZ*. Fest se putea lansa în asemenea discuții tocmai pentru că își crease o tribună cu un conținut – și cuprindere! – mai generos. De fapt, a fost chiar una dintre condițiile puse de el când a preluat departamentul, în 1973: a primit un fascicul propriu. Astfel, a avut la dispoziție mai multe pagini, care puteau fi ușor separate de restul ziarului. Tot Fest a fost cel care l-a ademenit pe Marcel Reich-Ranicki să treacă de la *Die Zeit* la *FAZ*. Astfel, Reich-Ranicki a putut să urce în chip de papă al literaturii pe un tron care nici el nu ar fi existat în lipsa ilustrului, dar controversatului Friedrich Sieburg. Înainte, Sieburg fusese corespondent cultural la Paris pentru *Frankfurter Zeitung*, premergător al *FAZ*, unde îl moștenise, nici mai mult, nici mai puțin, decât pe Joseph Roth. Însă cel mai renumit șef al departamentului foileton din *Frankfurter Zeitung* a fost totuși Siegfried Kracauer, o chintesență a literatului citadin al anilor douăzeci. Se vede limpede: un arbore genealogic impunător.

În 1973, când Joachim Fest a preluat conducerea departamentului, a introdus un stil caracterizat prin extremă seriozitate – îndepărtându-se astfel de tradiția foiletonului citadin al anilor douăzeci, marcat de un ton satiric, tăios și ironic. Așa cum îl practicau Karl Kraus, Alfred Kerr, Alfred Polgar și în primul rând chiar Kracauer. Virtuozitatea lui de a observa scene întâmplătoare petrecute pe stradă din care apoi să tragă concluzii esențiale despre vremuri și despre societate a rămas până astăzi neegalată. Karl Kraus este cel care a lansat butada: „Să scrii un foileton înseamnă să desenezi bucle pe o chelie." Alfred Polgar considera foiletonul (adică: foiță) „un nimic, dar împachetat în hârtie de mătase". Joachim Fest, la rândul său, miza pe tradiția academică a foiletonului. În vechiul *Frankfurter Zeitung*,

era și un forum pentru numeroși oameni de știință. Pe scurt, există două școli ale foiletonului: scriem fie pentru cafenea, fie pentru academii.

Să spui lucruri serioase pe un ton neserios, privilegiul primordial al foiletonului, nu era deloc în vederile lui Fest. Mai târziu, în amintirile sale, a dezvăluit că tatăl său îi interzisese să citească *Buddenbrooks*, deoarece, la urma urmei, „romanele sunt pentru servitoare". O singură dată, în calitate de șef al departamentului, s-a lăsat convins să fie părtaș la un gest de frivolitate jucăușă, când i-a permis autorului Michael Schwarze să susțină într-un articol că autoritățile federale au convenit împreună cu rețelele de televiziune ca de Crăciun să întrerupă temporar emisiunile, în vederea consolidării vieții de familie. Sensul satiric al știrii nu a fost înțeles și, ziua următoare, ARD și ZDF au fost paralizate de telefoane de protest, s-au primit până și amenințări cu moartea. Dar a rămas doar o excepție, altfel cât se poate de bine țintită. Arta hiperbolei polemice fusese delegată de Fest către *FAZ-Magazin*, pe atunci suplimentul de vineri al ziarului, și în special prietenului său Johannes Gross. Acest reacționar excepțional înzestrat avea acolo o rubrică (numită „Notizbuch"), alcătuită dintr-o colecție de aforisme și cuvinte de duh caustice – care stârnea cu regularitate furtuni de indignare. Spre exemplu, atunci când definea pacifiștii drept persoane care nu prea au pentru ce lupta, când a ridiculizat proza politică a lui Günter Grass („la fel de bună ca povestirile lui Rainer Barzel[1]") sau când a citat celebra afirmație a lui Adorno, că după Auschwitz nu se mai poate scrie nicio poezie, și a încheiat: „Adevărul

[1] Rainer Barzel (1924–2006), fost membru (1957–1987) și președinte al Bundestagului, ministru în mai multe guverne și lider al Uniunii Creștin Democrate (CDU) (n. tr.).

este că Adorno nu a putut scrie nicio poezie nici înainte de Auschwitz." Nici măcar Schiller nu a scăpat de ironia lui Johannes Gross. Idealul de fraternitate umană al poetului este nonșalant expediat de foiletonist: „visul unui copil singur la părinți."

Preluarea funcției lui Fest de către Frank Schirrmacher, la 1 ianuarie 1994, a reprezentat mai mult decât doar o schimbare radicală. Se făcuse un salt peste o întreagă generație. La cei treizeci și cinci de ani ai săi, a fost cel mai tânăr jurnalist numit în această poziție. Stârnise senzație încă de la douăzeci și nouă de ani, când devenise editor literar al gazetei. Faptul fusese remarcat chiar și de *Time Magazine*, care îl inclusese într-o listă mondială a celor mai influenți tineri sub treizeci de ani. Am menționat deja că această operație nu s-a petrecut fără traume. Însă schimbarea de stil s-a petrecut cu blândețe – ceea ce trebuie să recunoască astăzi, după douăzeci de ani, chiar și foștii lui adversari. Desigur, au existat unele momente când s-a renunțat la reținerea atât de caracteristică a lui *Frankfurter*. Numere legendare, cum a fost cel din 27 iunie 2000, în care au fost reproduse de-a lungul a peste șase pagini secvențe ale genomului uman – cu ocazia momentului revoluționar al descifrării lui. Sau ediția din 7 ianuarie 2003, unde, ca reacție la teama în fața iminentului Război din Irak, s-au tipărit pe două pagini toate cele 426 de temeri diagnosticate clinic („Cele 426 de nume ale fricii"). Dar asemenea happening-uri și-au impus efectul tocmai pentru că erau excepții.

Criticii săi i-au reproșat lui Schirrmacher că a prejudiciat moștenirea clasică, așa cum fusese ea cultivată de *FAZ*. Asta în condițiile în care a fost unul dintre cei mai importanți critici sociali conservatori și nu în ultimul rând a văzut mai limpede decât majoritatea contemporanilor săi puterea tot mai dominantă a tehnicii. După crahul piețelor financiare din 2008, Schirrmacher i-a scris într-un e-mail

lui George Dyson, istoric al științelor frecvent citat în volumul său, *Payback:* „Să fi preluat mașinăriile pentru prima oară controlul, în această criză? Astăzi la prânz m-am întâlnit cu ministrul finanțelor. Am vrut să aflu de la el ce rol au jucat computerele în această criză. Mi-a răspuns că, vreme de cinci zile, nimeni n-a avut habar ce s-a întâmplat și ce va veni, că în tot acest răstimp totul a fost controlat de programele de computer."

Este de-a dreptul nedrept să-l blamezi de tonuri apocaliptice și alarmiste pe un gânditor atât de conștient de toate astea. Mai ales ținând seama că, în ciuda talentului său ascuțit, a rămas cât se poate de fidel seriozității stilistice impuse de foileton. Doar așa se explică efectul considerabil al intervențiilor sale, în care punea uneori cuvinte atât de hotărâte. A fost un conservator, primii săi eroi fiind Ernst Jünger, Stefan George, Rudolf Borchardt, un intelectual cu rădăcini adânci în școala clasicismului german. Erudiția lui era copleșitoare. Ceea ce i-a descumpănit pe contemporanii săi a fost utilizarea de mijloace moderne pentru a apăra lumea vechilor tradiții. Asta i-a supus la prea mari încercări pe mulți dintre aliații săi de la începuturi.

Deși i se imputa adesea că lovea în imaginea *sotto voce* a ediției principale a jurnalului, Schirrmacher prefera în realitate o strategie cu mult mai subtilă și mai ingenioasă de relansare a foiletonului: a întemeiat sateliți. Care la rândul lor au influențat venerabilul ziar principal de la Frankfurt printr-un soi de efect fantomatic la distanță. A creat foiletonul ediției duminicale, exportat la Berlin. Și *Berliner Seiten,* pagini berlineze, suplimentul consacrat capitalei. Acolo putea fi angajat până și un bulevardier neserios, ca mine. În foiletoanele din *FAZ* și mai ales din *FAS,* rămas moștenire de la Schirrmacher, se pot citi astăzi mereu polemici care evocă marile vremuri ale jurnalismului unor Kracauer, Kerr și Polgar. În același timp, tot datorită

lui Schirrmacher, foiletonul a devenit un spațiu de rezonanță pentru marile dezbateri ale disciplinelor științifice și umane ale timpurilor noastre. Pe scurt: Schirrmacher a creat o formă de foileton care a împăcat între ele cafeneaua și academia.

Bineînțeles, și asta trebuie amintit, fie și în treacăt, pe lângă entuziasmul și considerația cvasiunanime față de foiletonul din *FAZ*, mai există și posibilitatea atacului violent la adresa lui. Dacă vreți să vă dați superintelectual în societate, aveți libertatea să vă dezlănțuiți împotriva foiletonului din *FAZ*. Atunci, puteți lansa afirmația că mai citiți, „de fapt, doar NZZ[1]". Dar pentru una ca asta trebuie să fiți un snob de calibru.

---

[1] *Neue Zürcher Zeitung* (n. tr.).

HELMUT SCHMIDT

Helmut Schmidt reprezintă pentru Germania ceea ce a fost serialul *Mad Men* pentru America. El duce cu gândul la o epocă în care exista obiceiul ca în lift să te uiți în decolteul doamnelor, să arunci cutiile goale de bere undeva, în parc, și aveai voie să fumezi peste tot.

De fapt: să fumezi!

Când purtați o conversație despre cât de *cool* îl considerați pe Helmut Schmidt, puteți comuta, ca să spunem așa, pe pilot automat. Până și posesorii de cartele pentru cumpărături de pe piața bio vor relata cu entuziasm povești despre Schmidt, fumătorul cel rebel. În urmă cu niște ani, pe când se afla într-o sală de conferințe, la Națiunile Unite, se pare că a scos din buzunar pachetul său de Reyno mentolate și și-a aprins o țigară – deși nu exista nicăieri vreo scrumieră. La New York! Unde probabil plătești amendă și dacă ești prins cu o brichetă în buzunar! Puțin îi păsa lui Schmidt. Un funcționar din serviciul extern a pornit disperat în grabă să caute o scrumieră. Dar cum și acest obiect, presupunem, este de mult interzis la New York, a trebuit să se mulțumească numai cu o farfurioară. Cu un sfert de secundă înainte ca Schmidt să fie nevoit să dea scrumul pe

jos, funcționarul a reușit să ajungă înapoi în sala de conferințe, întinzându-i obiectul. Jurnalistul Franz Josef Wagner, și el fumător pasionat, a invocat de curând în *Bild* ca scuză a viciului său autoritatea ultimă – chiar pe *el*, Helmut Schmidt: „A văzut camarazi de-ai săi murind cu țigara în gură. Iar ultimele simțăminte ale muribundului erau gândurile îndreptate spre mamă și un ultim fum de țigară."

Aceasta este materia din care este țesută legenda lui Helmut Schmidt.

Pe la începutul anilor 2000, fostul cancelar a participat la o emisiune a jurnalistei Sandra Maischberger, la Berlin. Când moderatoarea i-a citit de pe website-ul organizației de tineret a Partidului Social Democrat declarația de recunoaștere în sfârșit, după douăzeci de ani, a acordului bilateral cu NATO, încheiat de Schmidt la începutul anilor optzeci după lupte intense cu aripa de stânga a partidului, fostul cancelar, pentru care Internetul era cu adevărat o noutate și nu avea nicio legătură cu termenii de modă nouă, ca „Website", a întrebat-o mai întâi, morocănos, ce vrea să spună. Cum explicațiile lui Maischberger despre World Wide Web n-au dus la niciun rezultat, Helmut Schmidt a preferat să tragă o concluzie laconică: „Nu știu ce este, dar dacă așa scrie acolo, trebuie să fie corect." A vorbit și a emis un colac de fum spre înălțimi, precum Gandalf. Ce tip *cool!*

Un coleg de la *Die Zeit*, unde fostul cancelar este editor de peste treizeci de ani, mi-a relatat următoarea povestire despre legendara „conferință a *brânzii*" care se desfășoară la etajul VI din Casa Presei de la Hamburg (conferința brânzei, la care, pe lângă redactorul-șef și șefii săi de departamente, iau parte și editorii ziarului, se cheamă așa deoarece se desfășoară sub influența vinului roșu, alături de care se servește, prin tradiție, brânză): tinerii redactori, care nu au cine știe ce experiență și din această cauză se

simt adesea nesiguri, neștiind dacă remarcile lor sunt bine primite sau nu, au la dispoziție un indicator cât se poate de simplu după care să se orienteze: dacă în timpul prezentării lor Schmidt începe să se joace cu foia de pe pachetul de țigări, e semn limpede că interesul lui a scăzut simțitor. Iar dacă ajunge până acolo încât să desprindă cu unghia timbrul de impozit lipit sus, pe pachet, trebuie să fie siguri că se află pe o cale complet greșită și că poate ar fi mai bine să se oprească din vorbire. În schimb, dacă Schmidt tresare și își dă mai tare aparatul auditiv, pot cel puțin presupune că nu spun prostii!

Așadar, dacă participați la o conversație destinsă și nu vreți să greșiți cu nimic, faceți bine să aduceți vorba de Helmut Schmidt. În Schmidt se întâlnesc toate: valorile prusace și socialismul, inundațiile catastrofale și lupta împotriva terorismului, integrarea occidentală și entuziasmul față de China, etica economică protestantă și doctrina socială catolică. El este stăpânul absolut al zonei de mijloc, consensul fundamental întrupat. Iar odată cu el, tot ceea ce spune: China este următoarea putere globală, trebuie să ne punem bine cu ea. Nu există alternativă la UE. Ne-ar face bine puțin mai multă disciplină. Cu o declarație a lui Schmidt nu greșești pur și simplu niciodată. Apoi, putem învăța și din seninătatea lui. Dacă apocalipsa s-ar dezlănțui asupra noastră săptămâna viitoare, Schmidt ar organiza imediat o întâlnire a săptămânalului *Die Zeit* la Schauspielhaus[1] din Hamburg și, asistat de Josef Joffe și Michael Naumann, ca moderatori, ar ține o conferință expunând de ce tocmai acum este momentul potrivit pentru sfârșitul lumii – de altfel prezis de el exact cu douăzeci de ani în urmă.

---

[1] Cel mai mare teatru din Germania (n. tr.).

Cine caută erori în declarațiile politice ale lui Helmut Schmidt nu a înțeles tocmai esența: pe Schmidt nu îl preocupă „ce", ci „cum". Filozoful politic englez Thomas Hobbes, martor în secolul al XVII-lea al războiului civil dintre Cromwell și Casa Stuart, a cărui întreagă teorie politică se susține pe ideea ca un asemenea război civil și starea de haos și fărădelege legată de el să nu se mai repete niciodată, a formulat astfel: *auctoritas, non veritas facit legem*. Adică: autoritatea, și nu adevărul, face legea. Schmidt este probabil cel mai apropiat de Hobbes dintre toți politicienii germani activi. Sau, cel puțin, niciunul dintre ei nu ar fi dispus să-și mărturisească public această înclinație (asta dacă nu cumva departamentul de PR tocmai trece printr-un dezastru). Lucrurile stau altfel în cazul lui Schmidt: a trecut printr-atâtea, încât gândește toate întâmplările din lume din punctul de vedere al răului mai mare. Paradoxal, însă tocmai acel bărbat care trimitea la medic persoanele cu viziuni, a cărui gândire politică se întemeia 99,8% pe realism dur și 0,2% pe etică (cel puțin așa lasă impresia în afară, ce se petrece cu adevărat în el ascunde cu grijă de ochii publici), este considerat în Germania o incarnare a moralei în politică.

Și poate că nici măcar pe nedrept. În șuvoiul de interviuri, reportaje și documentare difuzate despre Schmidt, de când am eu televizor, și care de fiecare dată se bucură de o receptare constant bună pe televiziunea publică, așa cum nu mai au decât meciurile de fotbal intertări, Guido Knopp[1] și Florian Silbereisen[2], există o singură scenă care ne lasă să aruncăm o privire în spatele fațadei cenușii, de

---

[1] Jurnalist și autor specializat în național-socialism, al Treilea Reich și în stalinism (n. tr.).

[2] Cântăreț și prezentator TV german (n. tr.).

gheață, a supraomului federal-republican. Este vorba de un episod din ultima fază a războiului, în care generalul său comandant îi permite tânărului locotenent-major Schmidt, fără să țină seama de regulamentul de război – fronturile sunt prăbușite, este nevoie de fiecare soldat – să plece în concediu de la Bremen în estul Germaniei, pentru ca împreună cu soția sa, Loki, să-l înmormânteze pe fiul lor în vârstă de doar câteva luni, mort de meningită. Sandra Maischberger – tot ea îl intervieva și în această emisiune – nu a ratat desigur ocazia, ca bună jurnalistă, să îl întrebe pe fostul cancelar ce a „simțit" atunci. Răspunsul lui Schmidt: „Nu intenționez să vorbesc despre asta."

Am avut privilegiul – pe atunci abia împlinisem șaptesprezece ani – să-i iau odată un interviu. Marion Dönhoff[1] îmi stabilise întâlnirea. Era pentru un articol despre *Die Zeit* din *Esquire.* Despre întâlnire am scris în cele din urmă în articolul meu doar atât: „Rezumatul conversației mele cu Helmut Schmidt? O lecție de istorie de două ore și zece țigări. Șase el, patru eu." Marion Dönhoff s-a supărat groaznic pe mine – și pe bună dreptate. Niște proști blazați, asta sunt uneori tinerii! La atitudine blazată ai dreptul abia după ce ți l-ai câștigat, prin merit!

---

[1] Contesa Marion Dönhoff (1909–2002), participantă la rezistența împotriva nazismului, importantă jurnalistă și editor al săptămânalului *Die Zeit* (n. tr.).

MORALITATE FISCALĂ

Când vrem să stăm de vorbă fără să spunem nimic, cel mai potrivit subiect este cel legat de impozite. Oricine se poate plânge în voie. Și să se indigneze. Impozitele sunt pentru cei care câștigă mai bine ca starea vremii pentru restul lumii. Te poți arăta scandalizat de cei răsfățați cu venituri mari – „ăia de sus, cu moralitatea lor fiscală îndoielnică, pur și simplu nu se mai satură". Mda, iar „cei de jos", după cum se știe, nu se prezintă nici ei mai bine. Muncesc la negru, păcălesc asigurările, călătoresc fără bilet, își deduc aiurea facturile. Dar și mai supărătoare decât tânguielile despre lipsa generală de moralitate sunt pretextele celor prinși asupra faptului. La baza scării sociale, oamenii înșală urmând exemplul celor de sus. Care se mândresc cu actul lor de rezistență civică împotriva statului risipitor. Sau, mai grozav, se prefac că au uitat de milionul din Elveția.

Ce ușurare ar fi dacă cei descoperiți ar zice: „Ghinion. Am sperat să nu fiu prins." Toată lumea ar aplauda. În bine cunoscuta *Fabulă a albinelor*, medicul olandez Bernard Mandeville (1670–1733) descrie o societate care funcționează perfect *pentru că* toți mint și înșală. Bogații strâng

averi, săracii șterpelesc, avocații amăgesc, medicii fac șarlatanii, politicienii mint. Societatea înflorește, totul merge ca uns. Până când îi apucă zelul moral și descoperă idealul integrității și al cumpătării. Economia se dărâmă, societatea se prăbușește. „De vrei poporul să fie înfloritor / Îngâmfare trebuie, lux și minciună cu spor", rimează Mandeville. Vestea trebuie să fi adus o intensă ușurare în societatea engleză burgheză timpurie, cu obsesiile ei pentru standarde morale. *Fabula albinelor* a ieșit pe piață sub forma unei cărțulii din cele vândute pe doi bani jumate însă, semn sigur al popularității, s-a răspândit în alte mii de exemplare-pirat. Satira frustă a lui Mandeville i-a influențat, prin stilul ei de comedie burlescă, pe economiștii „anti-Rousseau", de la Marx până la Keynes. Ne-ar prinde bine și nouă, astăzi, o lucrare asemănătoare, chiar și sub forma de îndreptar (*Noul ghid practic! O mie de stratageme ilegale aplicabile de fiecare la fisc*).

O regulă importantă de abordare a subiectului „moralitate fiscală" în societate: afirmațiile trebuie să fie atent adaptate la clasa de venituri a celor din asistență. Spectrul este larg, mergând de la Proudhon („Proprietatea este furt") și până la interpretarea libertariană dată de mișcarea Tea Party din America („Impozitarea este furt").

Dacă ați nimerit într-un cerc de stomatologi, puteți fi pe placul celor prezenți cu o poveste despre președintele actual al Comisiei Europene, Juncker. Acum mai mulți ani, ministrul de finanțe Theo Waigel și-a serbat ziua de naștere, iar Helmut Kohl a ținut un discurs: „Dragă Theo, a venit să te felicite până și amicul nostru Jean-Claude Juncker. Păcat, doar, că ai noștri se duc la el în Luxemburg să-și ascundă banii negri." Hohote de râs. Replica lui Juncker: „Dragă Helmut, dacă voi ați fi avut o politică financiară mai bună, în Germania, și luxemburghezii ar fi venit să-și investească banii la voi." Hohote de râs și mai mari.

În cercurile de stânga, se bucură de succes povestea cu lalelele, care ilustrează ce se întâmplă atunci când elite restrânse dispun de rezerve financiare prea mari și nu mai știu ce să facă cu ele. Cum bogații își petrec mai tot timpul printre cei asemenea lor și le face plăcere să se compare, rezervele financiare exagerate au drept efect apariția unor bule de investiție periculoase pentru economia națională. Așa se întâmplă că anumite *commodities* ajung trecător la mare căutare, trebuie neapărat să ai și tu, altfel nu mai exiști în cercul celor aleși. Start-up-uri pe Internet sau artă modernă, spre exemplu. Sau, așa cum s-a întâmplat în secolul al XVII-lea în Olanda, cu lalelele. Un oarecare domn Busbeck, trimis la Constantinopol, a adus cu el aceste flori din Orient, care apoi au devenit simbolul absolut al statutului. Bogăția nu mai era etalată cu bijuterii, ci cu lalele. Prețurile au urcat până la cer, averi întregi au fost investite pe piața lalelelor. Până când bula s-a spart, în anul 1637. Dintr-un motiv cât se poate de banal: un client-cheie a fost nemulțumit de marfă și a aruncat-o pe piață la preț redus. S-a produs panică, toți s-au grăbit să vândă, lalelele au ajuns să nu mai valoreze nimic, s-au prăbușit dinastii întregi de întreprinzători și, odată cu ele, mii de alte existențe. Și asta doar din cauză că bogații erau prea bogați și își permiteau suprainvestiții.

Există și o cale de mijloc „de aur" în abordarea subiectelor fiscale?

Nu, din păcate.

Forumul Economic Mondial de la Davos publică în fiecare an un top mondial al competitivității. Din cele 144 de țări, în frunte sunt mereu Elveția, Singapore, Finlanda, Suedia. Patru țări care nu au aproape nimic în comun în privința politicii fiscale. Ce învățăm din asta? Funcționarea economiei are relativ puțin de-a face cu rata de impozitare aplicată. Mult mai importante sunt

instituțiile de nădejde, încrederea în creștere – și aspectele care țin de mentalitate.

În Grecia, indiferent cât de mici sunt impozitele, de plătit nu le plătește nimeni. Nu din rea-voință, ci din neîncredere sănătoasă față de instituțiile statului. Oricine știe că aparatul administrativ este prea încărcat, că funcționarii de stat își acordă reciproc sinecuri, că nepotismul și corupția fac ravagii, că banii strânși din impozite sunt folosiți pentru finanțarea privilegiilor pentru elite. Atunci, la ce bun să plătești impozite? În Suedia, în schimb, în ciuda sumelor relativ ridicate care se percep, domnește o morală fiscală exemplară. Deoarece cetățenii au încredere în administrație, funcționarii sunt prietenoși și incoruptibili, școlile impecabile, infrastructura intactă. Acolo unde oamenii au sentimentul că trăiesc într-o comunitate autentică, în care banii sunt folosiți cum se cuvine, plătesc cu plăcere impozitele.

Prin urmare, politica fiscală nu poate nici salva, nici distruge economia. Și mai e un aspect pe care sistemul de impozite nu reușește să îl rezolve: să fie cu adevărat echitabil. Se pot introduce taxe radicale pe averi, așa cum pretind acum unii economiști la modă, dar măsura i-ar afecta doar pe cei relativ bogați, al căror potențial economic nu este de dorit să scadă, pe când cei cu adevărat bogați rămân neatinși. Impozitarea prin confiscare a funcționat doar în Grecia antică. Cei mai bogați oameni din oraș erau obligați să plătească pe atunci taxa așa-numită de liturghie pentru marile sărbători religioase, fiind parțial expropriați, în acest scop. Însă grecul din Antichitate nu avea cum să-și desfășoare afacerile prin intermediul unei căsuțe poștale din Insulele Virgine.

Cei puternici trebuie să-i ajute pe cei slabi să-și poarte povara. Dar atât hărnicia, cât și acumularea de proprietăți trebuie și ele să se justifice. Când lăsăm pe seama pieței să

facă reglajul, rezultatul este nedrept. Prin urmare, o face statul. Dar statul trebuie să lupte ca să câștige încrederea cetățenilor, pentru ca ei să aibă sentimentul liniștitor că banii sunt folosiți și spre beneficiul lor. Iată, în rezumat, întreaga discuție despre impozite:

„Impozitele reprezintă prețul plătit pentru a avea o societate civilizată", așa este săpat pe frontispiciul agenției guvernamentale americane specializate.

Impozite se plătesc de când lumea. Primele dovezi provin din Egiptul antic. Și vor exista mereu, deoarece reprezintă principala sursă de venituri a statului. Și, atât timp cât își vede de îndatoririle lui, ele chiar trebuie plătite („Să dai cezarului ce este al cezarului..."). Însă și împotrivirea la plata dărilor are o nobilă tradiție. Potrivit unui recent punct de vedere al istoricilor, se pare că Bătălia lui Varus de la Pădurea Teutoburgică, poate cel mai german dintre miturile germane, nu a fost decât o banală revoltă împotriva plății impozitelor. Romanii doreau să adune impozitul – în schimb Hermann și confrații lui bărboși au știut să îi împiedice în stilul lor propriu, brahial. Locul de desfășurare a luptei se află astăzi pe raza circumscripției financiare din Osnabrücker Land, cu sediul la Quakenbrück. De o vreme, o parte a mijloacelor percepute aici – trecând prin Hanovra, Bruxelles și Fondul Social European – ajung la Roma și în regiunile de la sud de ea. Un triumf târziu pentru Varus și soldații săi înfrânți.

NEW YORK

Newyorkezul tipic nu este vorbăreț. Iar newyorkezii sunt oricum ferm convinși că tot ceea ce trebuie știut despre orașul lor încape în puține cuvinte: la est de Central Park locuiesc cei născuți bogați. De cealaltă parte a parcului, în Upper West Side, se găsește establishmentul liberal. În Chelsea îi găsim pe cei care nu-și permit Upper West Side. În fostele cartiere ale boemei, SoHo, Tribeca, East Village, locuiesc acum bancherii de investiții bogați. Ceva artiști mai există în Lower East Side, însă avangarda s-a mutat de mult – în Williamsburg, Astoria, Bronx, cartiere care acum douăzeci de ani mai erau considerate în inima întunericului. Pentru newyorkezi, universul înseamnă New York. Undeva, în sud, se află Florida, la vest e California, tot ce-i la est de Hamptons este mișmașul greu de definit al Europei și Asiei, despre care ei nu știu mai mult decât ce citesc uneori în *Times.*

Cu asta, am spus totul. Oamenii de aici urăsc *small talk*-ul. Ei nu conversează, ci bârfesc. Spre exemplu, dacă cineva își exprimă bucuria față de vremea bună, este considerat imbecil. Dacă te adresezi unui străin, în lift sau la o petrecere, se sfârșește de regulă cu o plângere de tentativă de viol.

Asta este desigur cât se poate de neplăcut pentru ne-newyorkezi. New Yorkul reprezintă pentru noi chintesența orașului magic, singurul loc din lume unde trebuie să ajungi, măcar o dată în viață. În vremuri străvechi, Babilonul trebuie să fi fost un asemenea oraș. Mai târziu, Atena. Pe urmă Roma. În momentul în care se tipărește această carte, New Yorkul este orașul orașelor, capitala lumii. În câțiva ani, s-ar putea să fie Shanghai. Însă din dotarea esențială a unui profesionist al conversației mai fac încă parte cunoștințele de bază despre New York. Și asta indiferent dacă a fost acolo sau nu.

Așadar, ce trebuie să știți?

Mitul New Yorkului se bazează probabil pe faptul că orașul întruchipează un străvechi vis omenesc: năzuința de a da formă lumii. A te ridica pe tine, om, la poziția de creator, iată un act de răzvrătire profundă – o răscoală împotriva zeului. Așa cum Prometeu a furat focul. Sau cum a fost înălțat Turnul Babel. Oare zgârie-norii din New York plăsmuiesc un Babel modern? „Manhattism", așa numește arhitectul olandez Rem Koolhaas spiritul New Yorkului, programul lui fiind „viața într-o lume creată cu totul de mâna omului".

Religia New Yorkului este capitalismul. Negustori – și nu cuceritori! – au fost întemeietorii Noului Amsterdam, cum s-a numit inițial orașul. Navigatorul Henry Hudson, trimis al negustorilor olandezi, a fost primul european ajuns în 1609 la extremitatea sudică a Manhattanului de astăzi. Despre întâmpinarea făcută lor de indienii din tribul algonkinilor unul dintre ofițerii săi notează: „Erau douăzeci și opt de canoe, pline de bărbați, femei și copii, aparent extrem de bucuroși de sosirea noastră." Marinarii au înțeles imediat valoarea acelui loc, și anume că „portul oferea o bună protecție de vânturi și de valuri". Hudson și oamenii lui descoperiseră cel mai mare port natural din

lume, un golf perfect protejat de marea deschisă. Se spune că negustorii i-au păcălit pe indieni, luându-le Insula Manna-hata („Tărâmul Deluros") în schimbul a șaizeci de guldeni olandezi. Indiferent dacă povestea e sau nu adevărată, ea spune totul despre mentalitatea acestei chintesențe a orașelor comerciale. Când vine vorba de New York, se invocă mereu și se filozofează pe tema libertății și a drepturilor omului; în realitate, însă, orașul își datorează ascensiunea economică comerțului – mai precis, comerțului cu sclavi. Mulțumită acestui business profitabil, Noul Amsterdam s-a transformat în vremea lui Peter Stuyvesant, guvernator din 1647 și până la preluarea de către englezi, în 1664, dintr-o așezare mai degrabă fără importanță într-o metropolă economică.

Capacitatea de a-i jumuli pe alții este ceva profund întipărit în ADN-ul newyorkezilor. La fel ca și mentalitatea de gangster. Deoarece, alături de prostituate și orfani, grosul populației a fost format în primii ani din delincvenți. Indiferent cât de mult și-a dat silința Compania Indiilor de Vest a Țărilor de Jos să stârnească interesul unor coloniști serioși, atât de necesari pentru dezvoltarea coloniei (traversarea era gratis, primeai cadou chiar și o bucată de pământ), nimeni din frumos ordonata Olandă nu dorea să se mute la capătul lumii. Într-un gest disperat, în cele din urmă au fost deportați toți cei din închisori, case de săraci și orfelinate.

În 1664, când englezii au cucerit orașul – fără luptă – și au transformat Nieuw Amsterdam în New York, era deja un loc în care se concentraseră, pe un spațiu restrâns, oameni din toată lumea, provenind din toate culturile și cu pielea de toate culorile. Toate acestea și o anume deschidere au marcat atmosfera acestui oraș de când există el. Unul dintre primii guvernatori britanici, Lordul Cornbury, s-a remarcat – fapt neobișnuit pentru protestanții puritani –

pentru preferința lui de a purta cu plăcere haine femeiești, în reședința sa oficială. La New York Historical Society este expus un portret al său care îl reprezintă, potrivit dorinței sale, în postură feminină. Când s-a văzut ținta unei campanii de defăimare, s-a justificat explicând tuturor că el reprezintă o doamnă (și anume pe verișoara sa Anne, regina Angliei) și de aceea se străduiește „să-i semene cât mai mult cu putință, în toate privințele". Așa-i newyorkezul, mereu original și sigur pe sine.

La fel ca Dorothy Parker, o gură-rea cum nu s-a mai văzut în istoria orașului, un contraproiect la lumea aflată la polul opus față de lumea grăbită și nervoasă a întreprinzătorilor. Ori de câte ori mă aflu la New York, stau la Hotel Algonquin de pe 44th Street, numit după tribul de indieni care locuia odinioară aici. Mai întâi deoarece, prin tradiție, acordă un rabat jurnaliștilor și scriitorilor. Apoi, deoarece a decăzut puțin, fiind de aceea mai elegant decât hotelurile din lanțurile moderne. Și deoarece sentimentul de a face parte din boema intelectuală este inclus în prețul camerei. La Algonquin a locuit multă vreme un motan. Se mișca în voie, era hrănit de angajați și considerat stăpânul secret al hotelului. Însă cea mai importantă legendă a locului rămâne o clientă ilustră – și îndelungată – la Algonquin, Dorothy Parker despre care vorbeam.

A fost cel mai renumit critic de teatru al vremurilor sale, între anii douăzeci și cincizeci ai secolului trecut. Ca să înțelegem cu adevărat New Yorkul, ar trebui să intrăm în Oak Room, camera de stejar din Algonquin, și să vedem fotografia expusă pe peretele lambrisat care o arată în cercul prietenilor ei, veniți zilnic la orele prânzului. Cercul de prieteni, această Round Table, a fost epicentrul intelectual al orașului în anii douăzeci. Niciunul dintre ei nu-și putea permite să ia prânzul aici, dar directorul hotelului și-a asumat riscul de a rămâne cu notele imense neonorate,

intuind că renumele casei sale va avea de profitat, în timp, de pe urma acestor coate-goale. Dorothy Parker a locuit la Algonquin toți anii douăzeci. O gospodărie proprie cu toate obligațiile ei ar fi copleșit-o fără nicio speranță (deși a fost căsătorită în mai multe rânduri). Probabil că toată viața ei nu și-a făcut singură nici măcar o dată apă fierbinte, și cu atât mai puțin patul. Și, oriunde a locuit, a avut animale de companie. Pe unul dintre papagalii ei îl chema Onan. O ironie sesizabilă doar de cunoscătorii Bibliei. Odată, a găsit într-un taxi doi pui de aligator, pe care i-a luat și i-a instalat în cadă, în baia camerei ei – spre disperarea personalului. În 1929 a trebuit să plece temporar din oraș, ca să câștige bani la Hollywood, ca autoare de scenarii. Un coșmar, din punctul ei de vedere. Insula Manhattan era singurul loc din lume întru câtva suportabil, pentru ea. Când a părăsit Algonquinul, după zece ani încheiați, datora hotelului atâția bani, încât nu a avut curajul să mai dea ochii cu directorul.

Astăzi, dacă ne gândim la scriitoare newyorkeze, prima care ne vine probabil în minte ar fi Carrie Bradshaw din *Sex and the City*. Însă Carrie pare o țărancă naivă în comparație cu această columnistă inegalabil de spirituală și de răutăcioasă. În vremurile când Dorothy Parker era renumită pentru critica ei de teatru și de roman, cuvântul scris și tipărit se bucura de un prestigiu greu de imaginat acum, în era mediilor online. O singură silabă putea dezlănțui un cutremur intelectual, succesul producțiilor de pe Broadway (cinematograful abia acum se dezvolta) depindea de verdictul criticilor. Iar ei, la rândul lor, scriau perfect conștienți de greutatea cuvintelor, cu maximă precauție și numai după ce cântăreau foarte bine. În acest mediu pașnic și conservator a explodat, în anii douăzeci, sarcasmul lui Dorothy Parker. Când nu-i plăcea o piesă de teatru, scria în *Vanity Fair*, iar mai târziu în *New Yorker* și în *Life Magazine*

lucruri de acest gen: „Dacă vreți să vă salvați seara, părăsiți teatrul după actul I, înviorați-vă cu o plimbare făcută prin jur și întoarceți-vă abia atunci când se ridică cortina, la începutul actului III." Sau: „Dacă protagonista nu ar fi fost sugrumată de un coleg de echipă, grație unei întorsături fericite a sorții, mi-aș fi croit singură drum pe scenă și m-aș fi ocupat de asta cu mâinile mele." Iată ce scria în *New Yorker* despre Katharine Hepburn, pe atunci încă aproape necunoscută, departe de momentul când avea să fie deținătoarea celor mai multe Oscaruri din toate timpurile: „Mrs. Hepburn stăpânește toată gama emoțiilor – de la A la B." Era mult temută în saloane. Ținta predilectă a batjocurii ei: *ladies who lunch*, trupa de doamne bogate din Upper East Side. Se întâmpla să-i spună zâmbind deschis unei tinere „Vai, trebuie neapărat să vorbim la telefon", și, de cum se îndepărta făptura, să murmure suficient de tare ca să se audă în jur: „Femeia asta vorbește opt limbi. Însă în niciuna nu știe să spună «nu»."

După cum spunea mai târziu umoristul Corey Ford, cel mai iubit sport *indoor* din New York era să citezi butadele lui Dorothy Parker și ale celorlalți din Round Table. Membrii cercului, cu excepția lui Dorothy Parker, sunt astăzi uitați.

La fel de tipic pentru New York, Dorothy Parker era plină de contradicții. Îi plăcea *dolce vita* și avea multă admirație față de glamourul unei Jackie Kennedy și al distinsei societăți newyorkeze. În același timp, disprețuia creaturile superficiale din *high society*, care nu visau nimic dincolo de *lunch* și de *shopping*. Mai apoi, a devenit adeptă înfocată a stângii, iar în perioada McCarthy a avut interdicție de a profesa. Moștenirea ei, și implicit drepturile de publicare a operei, i-a revenit lui Martin Luther King și National Association for the Advancement of Colored People (NAACP). Nu-i putea suferi pe bogați, dar cum

niciodată nu avea un ban în buzunar era oricând dispusă să se lase ajutată de binefăcători bogați, care o invitau, în chip de atracție, în saloanele conacelor lor de la țară, unde ea, cu paharul în mână, în fruntea admiratorilor, își făcea datoria tocând mărunt toată suflarea.

Prietena ei Gloria Vanderbilt i-a organizat o ultimă petrecere strălucită, spre sfârșitul vieții. Se vorbește și astăzi în oraș de acea seară din martie 1967. A fost unul dintre ultimele mari momente ale vechii *New Yorker society*. Lumea bună s-a împopoțonat și s-a prezentat in corpore ca să facă o ultimă reverență în fața genialei defăimătoare. Pe atunci, Dorothy trebuie să fi fost într-o dispoziție amară, singură, bolnavă și pusă pe rele. Însă trebuie să fi savurat această apariție finală ca o regină, deși sigur era conștientă că imperiul ei se prăbușise de mult. Învăluită într-un caftan lung, din brocart cu fir de aur (oferit de Gloria Vanderbilt), și-a făcut apariția în sala de bal de la Waldorf Astoria, le-a cuprins dintr-o privire pe toate doamnele cu bijuteriile lor scânteietoare, fețele de masă apretate și candelabrele festive – și probabil s-a simțit încă o dată fericită. Scenaristul Wyatt Cooper, unul dintre puținii prieteni rămași, a scris în 1968, la un an după dispariția ei, în *Esquire*: „Când a intrat în sală tremura, dar arăta fantastic [...]. O siluetă fragilă, rasată [...]. O lady adevărată, care degaja grație și modestie, fiind totuși absolut conștientă de propriul ei statut."

La trei luni după această serbare de legendă a murit, la vârsta de șaptezeci și trei de ani. Stilul scrisului ei, sarcasmul, amestecul de înclinație spre lux și vederi de stânga marchează și în ziua de azi maniera intelectuală a acestui oraș. Dacă te așezi în holul de la Algonquin, cu puțin noroc nu te deranjează nimeni ore întregi ca să te întrebe ce vrei să bei și poți citi în voie *The Portable Dorothy Parker*, dedicată ei de Editura Penguin, în care sunt cuprinse cele mai

frumoase, cele mai triste, mai amuzante și mai delicate povestiri, lucrări de critică și poeme ale ei. Lectura lor te învață enorm despre oraș. Dorothy Parker este New Yorkul. New Yorkul este Dorothy Parker. Iubea orașul și suporta cu greu să rămână departe de el mai mult de câteva săptămâni. De câte ori se întorcea era fericită, pentru scurt timp, cel puțin. Nimeni nu a înțeles orașul mai bine decât ea. „Asta face New Yorkul atât de deosebit", a scris ea, „orice nouă zi aici este categoric o zi nouă. Fiecare dimineață pare să spună: «Haide, ne luăm încă o dată la trântă!»" New Yorkul, acesta poate fi secretul lui, este singurul oraș al cărui nume cuprinde o promisiune – onorată din nou, de fiecare dată.

POLITICĂ EXTERNĂ AMERICANĂ

Bineînțeles că rămâne valabilă regula de bază a conversației – să nu insistați niciodată să aveți dreptate, ci să aveți idei originale susținute într-un stil cât mai inteligent –, mereu și în orice situație. Dar aici mai mult ca oriunde! Cea mai gravă greșeală pe care o puteți comite pe tărâmul politicii externe americane este să vă dați atotștiutor, așa cum proceda cu obstinație Joschka Fischer.

Judecând strict, nici nu se mai încadrează neapărat în rândul subiectelor anestezice. Trecute sunt vremurile când era de bonton să vă plângeți de politica externă agresivă a Statelor Unite ale Americii! Ambii președinți Bush au fost fantastici pentru un *small talk*. Consensul se obținea întotdeauna, fără greutate. Cel mai bine făceați față arătându-vă indignat și apelând la un ping-pong de clișee rămase în memorie din articole de fond pertinente. Și astăzi? Situația a ajuns între timp atât de confuză, încât se poate susține aproape *orice*, fără să te pui într-o postură neplăcută. Mai puțin poate o afirmație ca „Obama strică tot ce a construit Bush". S-ar putea să vă califice pentru o

Purple Heart[1], dar dacă nu vă numiți Henry Kissinger, în Germania nu ajungeți astfel prea departe.

Pe Kissinger am avut prilejul să-l văd odată. S-a întâmplat în Republica Dominicană, în cursul unei călătorii în Caraibe alături de cumnatul meu Johannes Thurn und Taxis la bordul iahtului său cu pânze, *Aiglon*. Cu mare regret, a trebuit să plec acasă mai repede pentru că mi se terminase vacanța. Mare păcat, *Aiglon* a pornit mai departe spre Cuba, unde cumnatul meu l-a vizitat pe Fidel Castro, o veche cunoștință de-a sa. Însă din păcate fără mine. În schimb, întâlnirea cu Henry Kissinger nu mi-o mai poate nimeni răpi. S-a întâmplat la o cină, în casa designerului Oscar de la Renta. Anna Wintour era acolo, Diane von Furstenberg și alte personaje importante din branșă. Spre norocul meu, Kissinger se plictisea în acea societate, iar cumnatul meu nu avea timp, fiind prins într-o dispută cu gazda. Prin urmare, Kissinger era cu totul al meu.

Cu nepăsarea insolentă care îi face pe tineri atât de obositori, m-am așezat lângă el – nu avea cum fugi, se prăbușise pe o canapea adâncă, de unde nu s-ar fi ridicat decât cu mare osteneală – și i-am ținut companie. Aproape toată seara. În germană. Sfârșitul anilor optzeci a fost o perioadă limpede, în privința politicii externe. Așadar, am vorbit mai ales despre fotbal. Dar la un moment dat am atacat totuși o temă care mă interesa (spre deosebire, de altfel, de majoritatea vest-europenilor): diviziunea germană. M-am declarat indignat că ministrul de externe al Marii Britanii declarase într-un interviu că îl doare undeva de împărțirea Germaniei, desigur într-un limbaj mai adecvat. Kissinger s-a arătat de acord cu supărarea mea stârnită

---

[1] Decorație acordată în numele președintelui SUA celor răniți sau căzuți în luptă (n. tr.).

de acea gafă diplomatică. Însă a fost vizibil mult mai deranjat când butler-ul a trecut în grabă pe lângă el cu tava plină de caviar pe pâine prăjită. Când am reușit să-i câștig din nou atenția, mi-a explicat că o lume împărțită este cu siguranță „inacceptabilă" pentru locuitorii zonelor de graniță, în schimb ea aduce restului omenirii o clarificare liniștitoare. Având în vedere potențialul de amenințare acumulat de ambele părți, până în acest moment nu a existat în toată istoria o situație în care un război de mari dimensiuni să fie mai puțin probabil.

Cu acel prilej, Kissinger mi-a făcut două profeții. Ambele sunau ridicol. Ambele s-au îndeplinit. 1. Dacă divizarea germană avea cu adevărat să se încheie, într-o zi, spunea Kissinger, evenimentul avea să tulbure statica globală. Lumea nu avea să devină după aceea în niciun caz mai sigură sau mai pașnică. Între timp, este un fapt acceptat de toți, la doar câțiva ani Bill Clinton a comentat: *Gosh, I miss the Cold War.* În ce privește cea de-a doua previziune a lui Kissinger: Greuther Fürth, echipa localității sale natale, a reușit cu adevărat să promoveze în Bundesliga (este drept, trecător).

Ultima profeție a lui Henry Kissinger, făcută într-un interviu luat de *Spiegel*, este următoarea: George W. Bush va fi curând reabilitat de istorie – deoarece a recunoscut ca nimeni altul provocarea adresată întregii lumi de Islamul radical și a arătat limpede oricărui stat nelegiuit că este inoportun să se îndoiască de fermitatea Americii.

Această din urmă perspectivă s-a schimbat odată cu Obama. Și încă o profeție, de data asta nu de-a lui Kissinger: așa cum 9 noiembrie 1989 și 11 septembrie 2001 sunt momente de cotitură ale istoriei, așa va fi odată și 21 august 2013. Este ziua când în Siria s-a folosit gaz toxic împotriva fortărețelor rebele de la est de Damasc. Președintele american Obama anunțase mai devreme că folosirea

gazului ar fi „linia roșie" care, odată încălcată, îi va obliga guvernul să intervină. Dar nu s-a întâmplat nimic. De atunci, se știe că America nu se mai opune nici măcar unui dictator de mâna a treia. „Dacă China va anexa într-o zi Taiwanul și Rusia va pune mâna pe statele baltice, ne vom aduce aminte de acest 21 august 2013", spune prietenul meu, fostul corespondent de război Julian Reichelt. „Acolo unde puterea se trage înapoi, lasă în urmă o invitație", scrie Josef Joffe.

Prin urmare, cum mai este posibil în zilele noastre să spuneți ceva cât de cât original despre politica externă americană fără să stricați atmosfera adunării, evitând totuși să emiteți doar banalități? O soluție este să susțineți mereu contrarul opiniei majorității, dar pe un ton politicos și scoțând mereu în evidență că s-ar putea să greșiți – în definitiv, nu sunteți nici Kissinger, nici Joschka Fischer. Să facem un exercițiu, pe baza celor mai la îndemână trei clișee.

CLIȘEUL 1: AMERICA INTERVINE DOAR CÂND E VORBA DE PETROL.

Această formulare, care apare inevitabil în orice discuție despre politica externă americană, vă îndreptățește să puneți următoarele întrebări precaute: „Nu ar fi cu mult mai ieftin să cumpere petrol, în loc să-l cucerească?" Acum veți avea suficient timp să vă ocupați de *fingerfood*. Interlocutorul va începe să se bâlbâie. Dacă doriți să-i veniți în ajutor, povestiți-i despre filmul *Syriana*, produs și jucat de George Clooney, în care este vorba despre lupta pentru materii prime. Apare acolo într-o replică explicația de ce petrolul în cantități tot mai limitate este cu adevărat o problemă pentru toată lumea – cu excepția Americii. Consilierul financiar al unui principe de coroană arab, jucat de Matt Damon, îi spune bossului său oriental: „Acum câteva generații, trăiați în corturi, în mijlocul deșertului, și vă

spărgeați capul unul altuia. Și tot acolo veți ajunge, curând." Ceea ce amintește puțin de constatarea legendarului șeic Rashid bin Said Al-Maktoum din Dubai: „Bunicul meu călărea cămile, tatăl meu călărea cămile. Eu merg în Mercedes și fiul meu merge în Mercedes. Dar fiul lui va călări din nou pe cămile." Pentru a da micii sale țări o șansă de a supraviețui economiei bazate pe țiței, a transformat-o într-o citadelă comercială.

Petrolul se va termina. Asta este o problemă pentru țările producătoare de țiței din Orient. Și pentru noi, europenii. În schimb pentru America reprezintă un avantaj strategic. Aliații ei latent de neîncredere din Orientul Mijlociu rămân astfel fără singurul lor mijloc de presiune, cu atât mai mult cu cât America și-a dobândit în ultimii ani o independență energetică însemnată – prin noi metode de foraj și prin exploatarea gazelor de șist (*fracking*), controversată la noi.

CLIȘEUL 2: AMERICA VREA SĂ DOMINE LUMEA.

Așa să fie? Atunci de ce caută americanii, cum au trupe staționate undeva, să găsească o *exit strategy?* După ce au cucerit Galia, romanilor nici nu le-a trecut prin minte că le-ar trebui o strategie de ieșire. Și nici britanicilor, în India.

Probabil tocmai asta este problema Americii. Că este un imperiu, dar refuză să se vadă ca atare. Cum debarcă pe undeva soldații US, se și gândesc să se întoarcă în Oklahoma. Sunt lipsiți cu desăvârșire de acel spirit colonialist, pentru care erau renumiți britanicii. „Aveți în sânge instinctul de cuceritor, vechi de patru sute de ani", i-a spus odată Franklin D. Roosevelt aliatului său, Winston Churchill. Îi ponegrea pe britanici, care pun stăpânire pe teritorii din toată lumea, chiar dacă ar fi „doar câteva stânci sau o fâșie de nisip". „Voi, britanicii, nu vreți să înțelegeți că o țară

trebuie, pe cât posibil, să se ferească de dobândirea unor pământuri străine pentru simplul motiv că i s-a oferit prilejul."

Ce nu pricepea FDR: din punctul de vedere al britanicilor, cu căștile lor coloniale și cu pantalonii scurți, era o chestiune de onoare. Și-au construit imperiul având conștiința că trebuie să dăruiască lumii civilizația: o administrație funcțională, sisteme de învățământ și sănătate, o rețea de șosele, regulile crichetului și rețeta de Bloody Mary. Un fapt rămas străin tradiției americane. Întreg mitul fondator al SUA se bazează pe anticolonialism, ele preferând să construiască centre comerciale acasă decât națiuni undeva, la capătul lumii. Ultima oară când s-au opus acestui instinct au reușit și cea mai mare performanță de politică externă din istoria modernă: victoria asupra Germaniei naziste și după aceea aplicarea Planului Marshall și realizarea Republicii Federale democratice. Poate că americanii ar face bine să încerce mai des, și nu să caute de fiecare dată imediat o *exit strategy!*

Bineînțeles că argumentele că America aspiră la dominația mondială ar fi ușor de găsit. La fel de ușor s-ar putea susține și contrarul, adică și lumea tânjește, în realitate, după dominația americană. Probabil că în istorie nu a mai existat niciodată o putere mondială care să fi beneficiat de asemenea superioritate militară. Dar se bizuie dominarea americană cu adevărat pe *firing power*, pe puterea de foc? Sau mai degrabă pe lucrurile create de spiritul liber și de creativitatea acestei țări unice, pe care și le dorește lumea întreagă și de aceea se răspândesc de la sine? Nimeni nu ne bagă cu de-a sila pe gât Twitter, Facebook, iPhone-uri, jeanși și Coca-Cola. Noi ni le dorim. Și indiferent unde, la Berlin, Bagdad sau Addis Abeba. De altfel, filiale McDonald's se găsesc în o sută patruzeci de țări, baze militare US doar în patruzeci.

CLIȘEUL 3: AMERICA FACE POLITICĂ EXTERNĂ DOAR DE UNA SINGURĂ.

Corect. Sau cel puțin așa a fost multă vreme. Termenul de specialitate este „unilateralism", dar după mai mult de un pahar de vin alb devine mai greu de pronunțat. După sfârșitul Războiului Rece s-a sperat, pentru scurt timp, într-o nouă ordine mondială. Cu ONU în rolul de polițist mondial. Cu o Europă proaspăt unificată, care să-și vadă de propriile răspunderi de politică externă. „Ceasul Europei" s-a încheiat la Srebrenica, atunci când circa opt mii de musulmani bosniaci, aflați sub protecția „comunității internaționale", au fost asasinați de trupele generalului sârb Ratko Mladici. Sub ochii căștilor albastre ale ONU olandeze, aflate sub comandă franceză. Abia masacrul de la Srebrenica a convins Parisul, Berlinul și Londra să cedeze îndemnurilor Americii, NATO a bombardat în cele din urmă Iugoslavia și în Balcani a putut fi impusă o soluție de pace. Cu atacuri aeriene care de altfel nu fuseseră autorizate de Națiunile Unite. Consiliul de Securitate a adoptat o rezoluție (cu numărul 1244) de autorizare a intervenției abia *după* capitularea lui Miloševici. Istoricul britanic Nigel Ferguson este de părere că America a învățat două lucruri din Războiul din Kosovo: „Că exista posibilitatea să tragi întâi și apoi să-ți bați capul după o rezoluție a Consiliului de Securitate." Și: „Percepția comandantului operațiunilor, generalul american Wesley Clark, a fost că procesul de decizie din interiorul structurilor NATO este aproape la fel de dificil ca acela din ONU."

După experiențele anilor nouăzeci, ar fi greu să li se mai explice americanilor de ce o intervenție devine legitimă doar după ce, în Consiliul de Securitate, aprobă atât cinicii de la Paris, cât și măcelarii din Piața Tiananmen. Cine îi consideră pe specialiștii europeni de politică externă, diplomații ONU sau confuza comunitate internațională

instanță supremă a moralității ar trebui să se ocupe, spre îndreptare, doar cu genocidul populației tutsi de către cea hutu. Și cu rolul jucat de ONU, și în special de Franța, în acest episod de coșmar al istoriei recente. Ori de câte ori comunitatea internațională a trebuit să se preocupe de genocid, în ultima vreme, a reacționat divergent. Ori apatic. Ori și, și. De aceea este și atât de greu de hotărât dacă „unilateralismul" este într-adevăr întotdeauna mai rău decât „multilateralismul".

Dacă doctrina Obama, care relativizează explicit pretenția de leadership american, se va impune și dincolo de actualul mandat prezidențial, politica externă americană își va încheia în orice caz rolul de subiect de conversație. În edițiile viitoare ale volumului, acest capitol va trebui probabil înlocuit cu altul, despre politica externă a Chinei.

QUENTIN TARANTINO

Se presupune că Tony Scott s-a sinucis dintr-un complex de inferioritate, urmare a valorilor sale idealiste. Nu a mai suportat ca lui, regizor de mari succese comerciale *(Top Gun, Beverly Hills Cop II)*, să-i fie refuzată o viață întreagă recunoașterea, cu care în schimb a fost copleșit fratele său, Ridley Scott *(Blade Runner, Alien, Thelma & Louise)*. Este tragic (cuvântul se potrivește cu adevărat în acest context), având în vedere că între timp în rândul experților domnește consensul: dintre cei doi, Tony era producătorul mai important. Nu numai că Ridley îi era inferior ca meseriaș fratelui său mai tânăr, nu numai că Tony își găsea o plăcere în stilul teatral, în iluminarea caracterelor, rămase străine lui Ridley. Tony Scott, care și-a luat viața la 19 august 2012 făcând un salt de pe Vincent Thomas Bridge din portul Los Angeles, a ajuns să fie considerat cel mai de seamă regizor al postmodernismului. El a fost cel care, prin filmele sale, a demolat granițele dintre seriozitate și divertisment – și mai exact fără nicio cochetărie, dar cu detașarea lucrului de la sine înțeles, potrivit vremii. Amândoi frații au studiat la universități de artă, veneau dintr-o familie cu standarde de educație superioare, însă,

în vreme ce Ridley se străduia mereu să dea adâncime și ultimei absurdități, își încărca delirant filmele cu subtext filozofic și era mereu atent să câștige bunăvoința criticilor, Tony Scott a fost un adevărat vlăstar al epocii postmoderne. Deoarece nu mai făcea nicio deosebire între gunoi și cultură înaltă. Pentru el contau doar categoriile „căcat" și „magnific".

De ce înșir aici toată povestea asta? Nu trebuia să discut despre Quentin Tarantino? Atunci de ce vorbim despre Tony Scott?

Deoarece la subiectul Tarantino, bun pentru toate anotimpurile și răsucit pe toate fețele, nu mai există nimic interesant de adăugat. În afară de o idee deșteaptă despre legătura dintre Scott și Tarantino. Așa s-ar mai putea eventual să fim ascultați. În acest sens, întrebarea dacă atunci, la începutul anilor nouăzeci, Tony Scott a fost cel care l-a descoperit pe Tarantino nu este deloc vitală. (Unii afirmă că ar fi fost Harvey Keitel.) Mult mai interesant este punctul de vedere care afirmă că cel mai bun film al lui Tarantino nu a fost făcut de Tarantino, ci chiar de Tony Scott. Tarantino rămâne doar autorul scenariului. Superb: Brad Pitt în rol de drogat cu mințile duse. Perfect: Gary Oldman în rol de proxenet alb, care se simte ca un negru. *True Romance* este filmul ideal care invită la o discuție despre fuziunea dintre arta dialogului, stăpânită cu măiestrie de Tarantino, și arta desăvârșită a punerii în scenă a lui Scott.

Dacă mai reușiți să comentați și vestita scenă siciliană, competența dumneavoastră în domeniul *pop culture* va fi cu greu de depășit. În *True Romance* este vorba de un tânăr care se îndrăgostește de o prostituată. Cei doi se căsătoresc și, ca să demonstreze că-și poate apăra soția, el se duce la proxenet și îl omoară. După care, agitat, pleacă din locuința acestuia nu cu hainele soției sale, ci cu o valiză plină-ochi de

cocaină, fiind apoi hăituit și de poliție, și de Mafia. În scena siciliană amintită, bossul mafiot (jucat de marele Christopher Walken) îl tortureează pe tatăl tânărului fugar, ca să îi afle ascunzătoarea. Tatăl (interpretat de Dennis Hopper) le turuie fără încetare mafioților (printre care, de altfel, apare și James Gandolfini, Tony Soprano de mai târziu!) un monolog așa cum doar Tarantino este în stare să conceapă. Că este mare cititor, mai ales de cărți de istorie, iar într-una scrie, de exemplu, că sicilienii se trag din nord-africani. Inițial, au fost un popor de blonzi, însă după invazia maurilor și ravagiile făcute de aceștia, moștenirea genetică siciliană s-a șters cu totul, iar sicilienii provin cu toții din bastarzi cu sânge negru. Reușind astfel să își înfurie în asemenea măsură torționarii, încât în cele din urmă îl împușcă, scutindu-l de o moarte mult mai cumplită. Tarantino filmează scena cu desăvârșită artă. Unii susțin că ar fi cea mai bună punere în scenă din istoria filmului, în orice caz cea mai bună a anilor nouăzeci.

Tarantino a povestit după multă vreme că istoria cu sicilienii o auzise cândva de la un negru, printr-un fum gros de narghilea, și-i plăcuse atât de mult, încât își jurase să o folosească într-un film. Tony Scott a savurat dialogul extrem de îndrăzneț pentru acele timpuri – se petrecea în 1993 – cu un entuziasm aproape copilăros. Și nici nu i-a trecut prin minte să îl dilueze, într-un fel sau altul. Dimpotrivă. Potrivit lui Tarantino, Scott a trebuit să accepte mai multe compromisuri din partea Motion Picture Association, responsabilă de evaluarea categoriei de vârstă acceptabilă pentru peliculă, a modificat până și desfășurarea intrigii, se pare – totul numai ca *Sicilian scene* să rămână neatinsă.

Într-o conversație despre Tarantino, puteți discuta, desigur, și despre măsura în care utilizarea excesivă a lui

n-word[1] reprezintă din partea sa o formă de ironie ori de violență verbală. Sau, nu. La fel cum violența în general este atât de excesiv prezentată în filmele lui, încât nu mai știm dacă își pierde capacitatea de a înfricoșa, la fel ca în comics-uri, sau își obligă spectatorii să privească în abisurile omenești – din cauza abordării degajat-ludice.

Dar discuția asta a avut loc de opt milioane de ori, și a ajuns să fie plicticoasă. La fel de plicticos este și să te dai *connaisseur* în cinematografie evocând verbos mii de scene din istoria filmului citate de Tarantino în peliculele sale. (Preferata mea este din *Jackie Brown*, în care la televizor rulează un film cu Helmut Berger.)

În loc să vă lansați generos în asemenea considerente, e preferabil să faceți o afirmație lapidară, spre exemplu, că tipii ultraviolenți, care ajung în situații bizare, perorează pe teme *pop culture* și ușor-ușor devin de nesuportat, după ce au fost intens copiați. Inventatorul acestui procedeu stilistic este, de altfel, nu Tarantino, ci scriitorul Bret Easton Ellis. În *American Psycho* din 1991, un *yuppie* de Wall Street filozofează, în timpul și după orgiile sale dezlănțuite, pe tema celor mai adevărate cămăși și celor mai desăvârșiți pantofi și de ce îl calcă pe nervi Whitney Houston. Quentin Tarantino a fost primul care a introdus această scamatorie în film. Și de atunci a tot fost copiată. Iar cu prilejul primei pelicule produse de Til Schweiger (*Knockin' on Heaven's Door*), în care eroii săi criminali trăncănesc fără încetare, a devenit limpede pentru toată lumea: chestia asta e terminată.

Chiar dacă nu Tarantino a inventat așa-numitul *wisecrack*[2] *dialogue*, rămâne maestrul de necontestat al genului. Și ca

---

[1] Eufemism pentru *nigger*, negru (n. tr.).

[2] Inteligent, cu miez (n. tr.).

să arătați ce multe știți, puteți da două exemple din perioada lui timpurie. Fie filipica extraordinară împotriva bacșișului, aproape convingătoare prin rigoarea ei, rostită de Mr. Pink în primul film propriu al lui Tarantino, *Reservoir Dogs*, fie, și mai bine, subtila ceartă din *Crimson Tide*, despre originea cailor lipițani. Așa puteți semnala că sunteți autentic inițiat în arta dialogului la Quentin Tarantino. Puțini știu, de fapt, că Tarantino a lucrat și a doua oară pentru Tony Scott. Care dorea neapărat să ecranizeze *Crimson Tide*, un *thriller* din timpul Războiului Rece despre răzvrătirea de pe un submarin atomic american. Povestea îi plăcea, în schimb dialogul scenariului i se părea plicticos. Și l-a rugat pe Tarantino să-l învioreze puțin. Cine vede filmul – rămas și astăzi fantastic –, recunoaște distinct intervenția lui Tarantino. Conflictul dintre comandantul submarinului (Gene Hackman) și primul său ofițer (Denzel Washington) este sugerat încă de la începutul filmului, prin divergența între cei doi în privința originii cailor lipițani. „Din Portugalia", susține comandantul. „Din Spania", îl contrazice ofițerul. Din păcate, Tarantino nu lămurește că de fapt amândoi greșesc (poate nici el nu știa): rasa lipițanilor, pentru care este vestită Școala de călărie spaniolă de la Viena, provine de la Libica, astăzi în Slovenia.

La scurt timp după *Crimson Tide* al lui Scott, pe ecrane a apărut, în 1994, *Pulp Fiction* al lui Tarantino. A fost marele său succes, i-a adus Oscar, Palme d'Or, Premul BAFTA, César, Golden Globe. Tarantino a devenit bossul filmului contemporan. Meritele sale, talentul neegalat de a povesti cu umor situații absolut lipsite de umor, sunt de necontestat.

Dar dacă vreți cu adevărat să faceți impresie, trebuie să puneți sub semnul întrebării dacă Tarantino se încadrează în deconstructivismul postmodern. Tarantino însuși se consideră un mare revoluționar, care alătură cu virtuozitate arta serioasă și divertismentul. Însă, tocmai prin cultivarea

atât de conștientă și de vizibilă a *trash*-ului arată cât de înduioșător de conservator rămâne de fapt, făcând în continuare distincția dintre „cultura înaltă" și „trash", ceea ce la noi nu se mai încumetă să o facă oficial decât câțiva curajoși profesori de limbă germană. Să trateze cu aceeași seriozitate *Wallenstein* de Schiller și *Rambo*, nu, asta ar fi prea mult pentru el. Amestecul de *high* și *low* s-ar petrece altfel mult mai accidental, mai degrabă ca la Tony Scott. Iar atunci Tarantino ar face mari filme inteligente, și nu capodopere adorate de intelectuali. Dar poate că Tarantino are dreptate. Tony Scott nu a cunoscut fericirea cu *blockbuster*-urile lui, cum spuneam. *Bildung*,[1] vechiul, bunul și foarte germanul principiu care miroase frumos, a cărți pline de colb (cuvânt care a pătruns în vocabularul internațional, la fel ca *blitzkrieg, angst* și *kindergarten)*, pare să-și exercite cu încăpățânare farmecul și în epoca postmodernă. De aceea poate și admirația lui Tarantino față de actorul Christoph Waltz. Deoarece față de „hm, deconstructivistul modern" de care în aparență se îndoiește simte în realitate un autentic respect.

---

[1] Ca în *bildungsroman* (n. tr.).

SCHI

Ultima dată când m-a întrebat cineva unde mi-am petrecut vacanța de schi, a trebuit să-i răspund: „La Detmold.[1]" Pentru berlinezi există „vacanțe la schi" speciale – și de această formă am profitat de curând ca să ne vizităm împreună cu copiii câteva rude din câmpia din estul Westfaliei. Interlocutorul meu m-a măsurat stingher. Aproape cu milă. Cine nu își poate povesti ultimele aventuri alpine are toate șansele să fie privit ca un defavorizat social.

Și în asemenea situații nu te descurci decât cu gogoși!

Povestiți cu entuziasm despre pârtia de la Les Arcs, în Savoia, care coboară de la Aiguille Rouge, 2 126 metri înălțime, până la Villaroger. De departe cea mai frumoasă pârtie din Europa, se spune, poate nu la fel de pretențioasă ca traseele clasice de coborâre, Lauberhorn și Schilthorn (și cursa Inferno) de pe înălțimile Bernei – în schimb inegalabilă în privința varietății: pante dificile, de zonă alpină la început, pasaje domoale și traversări prin pădure la final.

---

[1] Oraș din landul Renania de Nord-Westfalia (n. tr.).

Desigur, nu se poate compara cu heliskiing[1] în Munții Cariboo din Canada, pe zăpada adâncă, pufoasă și imaculată, care coboară kilometri întregi pe pante aproape verticale... Și după ce ați reușit astfel să vă impresionați interlocutorul, puteți spera că va renunța să vă plictisească cu povești anoste despre hotelurile masive, cu nenumărate camere, de la Obertauern.

Varianta B: recunoașteți simplu și fără rezerve că nu ați mai ieșit de ani buni pe o pârtie!

Eu am doar amintiri vagi despre vacanța petrecută într-o stațiune de sporturi de iarnă. Eram la St Moritz și mi-a rămas imaginea confuză a unei seri în casa Niarchos, în cursul căreia m-a cuprins o ușoară amețeală. Am simțit nevoia acută de aer curat, motiv pentru care m-am întins în zăpadă în fața cabanei, îmbrăcat doar în smoching, simțind cu delectare cum se aștern pe mine fulgii moi. Fratele meu, care m-a găsit acolo, mi-a povestit mai târziu, când mi-am revenit în simțiri, că deja fusesem acoperit de un strat subțire de nea. Prin urmare, imaginile mele legate de St Moritz sunt lipsite de claritate. Fără discuție trebuie să se fi petrecut și activități sportive însă imaginea care îmi revine mereu în fața ochilor este în esență aceeași: interiorul cabanei de schi, unde se află un club de noapte numit Dracula. Și holul impozant al Hotelului Palace. Un soi de circ de lux, unde aparent nu au acces decât cei mai frumoși și mai bogați oameni din lume. Contese italiene cu pulovere de cașmir aruncate neglijent pe umeri, gentlemeni englezi cu părul grizonant, care aparent au crescut odată cu jilțurile în care stau, citind stoic *Financial Times*, miliardari greci jucând table, moștenitori ai marilor dinastii germane ale oțelului, cu alură de sportivi, la braț cu ultimele lor

---

[1] Urcarea în vârf se face cu elicopterul (n. tr.).

cuceriri, conversând pe un ton coborât, potolit, ca și cum ar exista o înțelegere secretă împotriva zgomotelor și a hohotelor de râs mai acute, și o ceată de chelneri mărunți și grăbiți, fără excepție italieni, care mișună discret și grăbit aprovizionând societatea cu ceaiuri parfumate, sendvi-șuri cu rondele de castravete proaspăt și țigări de foi. Și în fundal, trosnetul plăcut al buștenilor din cămine, și totul în fața panoramei mărețe a coamei alpine și a coastelor acoperite de păduri de brad, oaspeții având privilegiul de a urmări prin ferestrele enorme – până seara, când draperiile groase sunt trase cu promptitudine – jocul cinematografic de lumini al munților. Ar fi suficient un singur control financiar temeinic în acest hol și UE și-ar putea permite să preia încă trei state foste membre ale Blocului Răsăritean.

Friedrich Sieburg a descris la un moment dat, prin anii cincizeci, mașinile parcate în față, sugerând tot ceea ce este esențial despre atmosfera din Palace Hotel: „Unele dintre ele sunt îngropate sub o masă de zăpadă care abia lasă să li se mai ghicească formele, dar dacă te uiți înăuntru, printr-un petic de parbriz rămas la vedere, interiorul pare cât se poate de confortabil. Pe bancheta din spate, cu model ecosez, se vede aruncată o pălărie de damă din fetru roz sau o umbreluță roșie sau o cutie de praline, desfăcută, lucruri de care nu ai nevoie în hotel. [...] În mod deosebit ne place o mașină care nu este acoperită nici cu gheață, nici cu zăpadă, ci e mereu pregătită de plecare. Un Rolls-Royce cu design voit conservator, în negru și argintiu, care nu îmbătrânește niciodată, dar nici n-a fost vreodată tânăr, emanând sentimentul unei bogății teribile. Plăcuțele de înmatriculare trădează proprietarul, un diplomat columbian la Copenhaga. Cine nu s-ar lăsa purtat de cele mai adânci visuri! Viața bărbaților care se luptă în capitala daneză pentru interesele de politică externă și economice

ale Columbiei trebuie să fie extenuantă, sau chiar de-a dreptul mistuitoare. Trebuie să le fie îngăduită și lor puțină relaxare la Engadin." Iar articolul se intitulează – atenție, mai frumos nici nu se poate – „Zăpadă parfumată", publicat atunci de *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Sieburg fiind pe atunci principalul critic literar al ziarului.

Potrivit unei păreri larg răspândite, aici, la St Moritz, s-ar fi inventat schiul. De englezi plictisiți, desigur, la fel cum au inventat și toate celelalte sporturi. Un fiu născut al treilea sau al cincilea într-o familie de mari proprietari de pământuri englezi avea prea puține de făcut, prin tradiție. Așa se face că în secolul al XIX-lea englezii au început să călătorească masiv în zona europeană continentală, în primul rând în Grecia și în Italia, și la un moment dat au descoperit și munții. Chiar și din simple motive logistice, călătoriile în munți erau limitate atunci la perioadele de vară. Hotelierul Johannes Badrutt, intrat apoi în legendă, a făcut în vara lui 1864 un pariu cu șase oaspeți englezi, cărora le-a garantat că într-o zi cu soare pot sta și iarna pe terasa lui doar în cămașă. În caz contrar, era dispus să le plătească sejurul și chiar să le acopere și cheltuielile de călătorie. Dar dacă dreptatea va fi de partea lui, ei se angajau să vorbească înflăcărat în cluburile lor de la Londra despre avantajele prezentate de Engadin în timpul iernii. Englezii din *upper class* mai bine se lasă decapitați decât să refuze un pariu, așa că și-au petrecut iarna următoare în pensiunea lui Badrutt, Engadiner Kulm. De unde s-au întors bronzați la Londra și au povestit cu entuziasm despre aventura lor hibernală. Iar invazia snobilor avizi de aventură care a urmat imediat i-a permis lui Badrutt să-și transforme pensiunea într-unul dintre cele mai importante hoteluri de lux europene.

Astăzi ar fi probabil considerat un *technic freak* sau *techie*. A construit în apropierea hotelului său o mică centrală

electrică, iar în iarna anului 1878 în sala de mese a Hotelului Kulm ardeau cele dintâi lămpi cu arc electric din Elveția. Într-o vreme când erau rarități chiar și într-un oraș ca New Yorkul, fiind rezervate doar unor familii de talia Vanderbilt, aici, la două mii de metri altitudine, existau telefon, closet cu apă, lifturi hidraulice și încălzire cu aer cald.

În schimb, încă nu se schia. Oaspeții își petreceau vremea la aer curat, jucând curling și hochei, iar doamnele făceau plimbări cu sania trasă de cai, pe lacurile înghețate. Și atunci, un oarecare britanic obraznic trebuie să fi văzut cum alunecau localnicii pe zăpadă purtând pe încălțăminte un soi de scânduri ciudate, și apoi a insistat pe lângă Herr Badrutt să facă și ei o încercare. Pentru că așa se deplasau atunci prin zăpada adâncă țapinarii și pădurarii. Să folosească schiurile pentru divertisment, asta nu i-ar fi trecut niciodată prin minte populației alpine. Care trebuie să fi zis câteva vorbe tari la adresa străinilor celor excentrici pe romanșă, limba străveche vorbită pe acea vale (vestigiu de latină vulgară și dialect celtic) – și i-au vândut lui Badrutt o pereche de scânduri străvechi.

Oberengadin a fost primul loc din lume unde s-a practicat schiul ca sport și divertisment și a rămas până astăzi numărul unu în preferința înaltei societăți. Nu în ultimul rând grație poziției unice. Engadin se află pe versantul sudic al Alpilor, ceea ce conferă regiunii o climă aproape sudică, fiind însă plasat suficient de sus pentru a avea zăpadă. Apoi, valea alpină este neobișnuit de largă și de deschisă, iar lanțul munților din zonă oferă o priveliște de-a dreptul grandioasă.

După Jocurile Olimpice de Iarnă din 1948, St Moritz a devenit un loc cu mult prea popular pentru gustul snobilor obișnuiți ai locului. Refugierea clienților fideli din fața valului celor noi și nedoriți, dorința lor de a se delimita, reprezintă în același timp un motor al expansiunii turistice.

Prin urmare, în anii cincizeci s-a produs o sciziune a unui mic grup elitist, care a preferat deodată un sat din Saanenland, numit Gstaad, cunoscut până atunci doar de inițiați. În vreme ce St Moritz a devenit tot mai modern, iar panorama minunată a fost parțial distrusă din cauza clădirilor înălțate la întâmplare, la Gstaad a fost și este permisă doar ridicarea construcțiilor în stil cabană. Apoi, Gstaad mai are și avantajul vecinătății internatului de elită Le Rosey, care și în ziua de azi își organizează tabăra tradițională de iarnă, cu antrenament pentru tinerii proveniți din *high society*. Acolo au urmat școala șahul Persiei, regele Juan Carlos al Spaniei, prințul Rainier de Monaco, Karim Aga Khan. La fel de ales este și publicul din Gstaad. Prin urmare, Gstaad este mai elitist și în același timp mai puțin pretențios decât St Moritz. Ca zonă de schi, însă, nu suportă comparație cu Engadin, unde cel mai înalt pisc abia se ridică, măsurând de la nivelul mării, la înălțimea celei mai de jos străzi comerciale din St Moritz.

În orice caz, Gstaad a rămas în continuare un sat simpatic. Lumea se simte „ca în familie", poartă pulovere norvegiene, din lână obișnuită, în loc de cașmir. Aici am petrecut o seară în cabana lui Liz Taylor. Se plângea amarnic că nu ai unde să-ți arăți bijuteriile și că la ea în cabană nu există nicio încăpere suficient de încăpătoare ca să-și aranjeze în ea rochiile de seară. Oricum e absurd să-ți iei cu tine la Gstaad ținute de seară: „Toți umblă îmbrăcați ca la stână!" Curată cochetărie. Îi plăcea foarte mult în Saanenland. Pentru ea, Gstaad era decorul perfect pentru un vis de idilă în munți. Iar de schiat, bineînțeles că nu a schiat niciodată acolo.

SERIALE TV

Se cuvine oare să discutăm deschis despre propriile dependențe? Depinde.

În societate, este preferabil să se discute doar despre două adicții: mania shoppingului, de care se poate amuza oricine. Și mania serialelor, despre care poate discuta oricine. Oricum, serialele sunt un subiect despre care, vă rog, evitați să vorbiți cu un aer de superioritate. Daaa, însă, după cum știm, serialele TV sunt romanele vremurilor noastre. În secolul al XIX-lea, Charles Dickens își publica operele bucățică cu bucățică, în caiete lunare ilustrate, recurgând la încheierea episoadelor în momente de suspans și incluzând un rezumat al întâmplărilor din cele anterioare. Dar cine s-ar mai încumeta să puncteze cu asemenea cunoștințe banale? S-a dus vestea și că regizori premiați cu Oscaruri, ca Martin Scorsese (*Boardwalk Empire*), Steven Soderbergh (*Behind the Candelabra*) și Aaron Sorkin (*Newsroom*), au întors spatele cinematografiei, ca să se dedice televiziunii. Nu mai este o știre nici că seriale ca *Six Feet Under* și *Modern Family* au contribuit mai mult decât orice campanie politică forțată ca parteneriatele stabile între homosexuali să nu mai fie considerate bizare de clasa mijlocie din America.

Orice om rezonabil simte impulsul să dispară de îndată ce la petreceri îi iese în cale un atotștiutor care să-i explice, citând din *Sopranos*, cartea lui Diedrich Diederichsen, că Dr. Melfi, psihoterapeutul lui Tony Soprano, preia rolul corului din tragediile grecești, de instanță care îl previne pe erou. Pentru numele lui Dumnezeu! În sfârșit ne aflăm în fața unui subiect despre care putem vorbi în voie! Prin urmare, haide mai bine să spunem care sunt preferatele noastre! De altfel, este un joc de societate cât se poate de amuzant nu în ultimul rând pentru că dezvăluie atât de mult despre interlocutori. Fanii lui *Mad Men* și *Downton Abbey* sunt de modă veche și nepretențioși, de obicei dispuși la un mic flirt. Amatorii de *Modern Family* sunt întotdeauna simpatici. Fanii serialului *Sons of Anarchy* sunt complicați, cei ai lui *Game of Thrones* (*Urzeala tronurilor*) plicticoși sau intelectuali (cazuri grave, ambele). *Breaking Bad* a avut până la urmă un succes atât de incredibil, încât este banal să vorbești despre el, în afară de cazul în care ați avea să-i aduceți o critică substanțială, ceea ce l-ar face iarăși de interes. Dacă ar fi să vorbesc despre propria mea dependență de seriale, aș începe cu *Twin Peaks*, ca să trec prin *Six Feet Under* și să ajung la *24*, *Dexter* și *True Detective*, ca fiecare, de altfel. Ca jurnalist, pe vremuri mi-a plăcut *Lou Grant*, iar mai târziu am urmărit perseverent *Newsroom* al lui Aaron Sorkin. La categoria umor, am început cu *Cheers* și *Frasier*. Apoi mi-am luat cu regularitate doza de la Larry David și Amy Schumer. Mi-a plăcut și *Enlightened* al lui Laura Dern și Mike White, însă se pare că am fost printre puținii, după primele două părți serialul s-a întrerupt. Era vorba de o femeie cu tendințe autodistructive (rol interpretat de Laura Dern), care după o reabilitare psihologică vrea să-și pună în sfârșit ordine în viața ei profesională și personală haotică și, bineînțeles, eșuează masiv. Din punct de vedere estetic, o revelație a fost cel de-al treilea

calup din *American Horror Story*, fiecare imagine în parte ar fi meritat să fie reprodusă pe o pagină dublă din *Vogue*, ediția americană: Jessica Lange în postura de mare maestru al vrăjitoarelor în versiune modernă a strălucit prin eleganța ei profund atrăgătoare și în același timp antipatică, serialul fiind astfel neapărat de urmărit, pentru mimică și gestică, în ciuda scenariului subțire.

Despre *Sopranos* sper că nu mai avem ce discuta. Oricine știe că, dintr-o singură lovitură, totul s-a schimbat, timpul s-a resetat de la zero, televiziunea a devenit deodată punctul focal al celor care gândesc, iar romanul și-a încetat funcția de mediu al analizei prezentului. Când această epopee din depresivul New Jersey a ajuns brusc la final, petrecusem mai bine de șaptezeci de ore alături de Tony și de familia sa numeroasă. După moartea lui, în episodul 86 – în felul cunoscut, în primă instanță cu totul de neînțeles –, am petrecut două ceasuri întregi pe Internet ca să aflu ce se întâmplase de fapt, ce a vrut să spună David Chase când, absolut pe neașteptate, m-a rupt pe mine și pe alte câteva milioane din mijlocul acțiunii, în timpul unei scene de restaurant, și ne-a lăsat mai multe minute în fața unui ecran negru. Mulți și-au imaginat o pană de transmisie. Abia după minute chinuitoare de privit ecranul gol a pornit în sfârșit genericul, pe fondul sonor nesentimental și ușor absurd al melodiei *Don't Stop Believin'* cântate de Journey. David Chase nu a comentat niciodată ce intenții a avut cu acel final. I-a lăsat pe critici să tragă concluzia, după montaj și perspectiva camerei de filmat, că Tony Soprano a fost pur și simplu împușcat din spate.

Finalul tulburător al serialului *Sopranos* a fost subiect al știrilor serii în America. Mulți fani (și, surprinzător, chiar și unii critici) au fost indignați de sfârșitul subit. De, fapt, nu făcea decât să imite realitatea. Nici în viața adevărată moartea nu este de regulă anunțată cu duruit de tobe sau

cu acorduri de vioară, ci vine, mai ales în branșa familiei Soprano, brusc... pac. Altfel, pot și eu înțelege foarte bine consternarea fanilor. La urma urmei, farmecul poveștilor constă tocmai în faptul că viața din ele are în esență mai mult sens decât în cea reală. Este șocant când realitatea se revarsă asupra ficțiunii, deoarece îi răpește funcția ei cea mai importantă și mai mângâietoare: cea de a da sens lipsei de sens.

Chase a urmărit poate să arate doar cât de mult s-a transformat opera lui într-un fel de realitate paralelă. După sfârșitul serialului, care durase nu mai puțin de opt ani, aveai cu adevărat sentimentul că îți lipsește ceva din viață. Un gol autentic! M-am consolat gândindu-mă că și pe Balzac îl poți relua de mai multe ori, că voi parcurge la un moment dat din nou *Sopranos* de la început. Apoi, când Tony Soprano, James Gandolfini, a murit *cu adevărat* în 2013, în timpul unei escale la Roma în drum spre Sicilia, am fost trist și l-am regretat serios pe un om cu care nu mă întâlnisem niciodată, dar alături de care petrecusem momente intense, mai mult decât în compania altora, din viața mea reală. A murit ca și cum ar fi respectat un scenariu, în urma unui infarct, după o cină prea bogată. În camera 449 a Hotelului Boscolo, construit în decadentul Jugenstil în Piazza della Repubblica.

Vedeți? Am prins viteză, în felul ăsta poți vorbi despre seriale la nesfârșit, fără să spui nimic interesant, controversat sau prețios. Subiect anestezic mai bun nici nu există. Singurul fapt care te poate scoate îngrozitor din sărite este goana nebună după distincție stârnită deseori de discuțiile despre seriale din timpul party-urilor. Dacă se vorbește despre *House of Cards*, se găsește cineva să te învețe că originalul englez al BBC-ului din 1990, unde-i vorba de căderea lui Margaret Thatcher, este „cu muuuult mai bun". Toți se grăbesc să susțină că au văzut *In Treatment*

nu în versiunea HBO, ci originalul israelian, preferabil în ivrit, cu subtitrare în franceză. Iar cine vrea să se evidențieze și mai tare garantat pomenește de seriale scandinave, *Forbrydelsen* sau cine mai știe care. Toate bune și frumoase. Însă atunci discuțiile despre seriale iau deodată o turnură extrem de obositoare.

După cum și serialele în sine au devenit cu mult mai obositoare în era post-*Sopranos*. Serialul *Sopranos* era fantastic nu în ultimul rând grație felului nepretențios în care începea. Toată poanta filmului era, în primă instanță, că un boss mafiot din clasa mijlocie cade în criza vârstei mijlocii și caută ajutor la un psihoterapeut. S-a întâmplat, spre supărarea producătorilor, ca primul episod să intre în coliziune cu succesul filmului de mare ecran *Analyze This*, cu Robert De Niro și Billy Crystal, bazat pe o idee extrem de asemănătoare. Remarcabil a fost felul în care serialul s-a îndepărtat de intriga inițială, a căpătat o viață proprie și s-a transformat, *peu à peu*, într-o mare epopee. În schimb, serialele de azi sunt concepute de la început ca mari drame sociale, cu încărcătură literară. În loc să li se ofere șansa de a se dezvolta lent, serialele genul *The Boss* par încă din primul episod obositoare și exagerat de ambițioase. Și atunci aproape ducem dorul serialelor din preistoria televiziunii, ca *Străzile din San Francisco*, în care fiecare poveste dura un episod, nu se încălecau între ele șase intrigi secundare și, dacă pierdeai unul sau două episoade, le puteai urmări liniștit pe următoarele.

Această evoluție nu trebuie însă pusă doar pe seama blestemului marelui model, *Sopranos*. Mari literați contemporani, ca David Foster Wallace și Jonathan Franzen, înțeleseseră că televiziunea ar putea fi un mediu onorabil, cultural. Wallace, între timp dispărut dintre noi, îndemna încă din 1993 generația sa de scriitori să recunoască televiziunea drept cea mai de seamă ocupație din timpul liber al

americanilor, după somn, și să nu strâmbe din nas când vine vorba de scris pentru TV. Trei ani mai târziu, Franzen a publicat în *Harper's Magazine* un eseu care a stârnit multă atenție, în care pune întrebarea dacă romanul clasic mai are vreun drept la existență în „epoca imaginilor".

Ce înseamnă asta din punctul nostru de vedere, după aproape douăzeci de ani? La mijlocul anilor nouăzeci, televizorul era cel mai important obiect de mobilier din saloanele noastre. Și acum? Televiziunea a migrat de mult pe tabletele și smartphone-urile noastre. Curând vom urmări în streaming ultimele seriale prin ochelarii Oculus. Să fie ca și apusă și era televiziunii și să fie nevoie de noi gânditori care să-și dea seama că viitorul relatării poveștilor aparține jocurilor video? Jocuri în care ne vom mișca și noi, virtual? În care se vor desfășura povești pe care vom avea posibilitatea să le influențăm interactiv? Ne așteaptă, grație tehnicii moderne și a calculatoarelor din ce în ce mai rapide, forme cu totul noi de escapism? Vor deveni pentru noi cândva serialele anilor nouăzeci o curiozitate, pe care o vom privi retrospectiv, așa cum ne uităm astăzi la panoramele de bâlci și cinematografele de duzină din zorii imaginilor în mișcare? Acolo s-ar putea să ne aștepte dependențe încă de nebănuit.

VIITOR

A rămas un singur subiect despre care trebuie să mai vorbim. De fapt, cea mai bună temă de *small talk* dintre toate. Nu există nimic despre care să poți spune mai mult fără a avea nici cea mai mică idee. Cunosc două ziceri foarte spirituale despre viitor. Una îi aparține lui Friedrich Nietzsche. Și alta, și mai bună, lui Mark Zuckerberg. Nietzsche a spus: „Viitorului îi mușcă trecutul din coadă." Și acum, Zuckerberg: *Nothing is the future forever.*

Replica a căzut în timpul unei mese rotunde la care participau strategi financiari, printre care și prietenul său, Marc Andreessen, regele capitalurilor de risc. Cofondator, pe vremuri, al Netscape, a ajuns multimiliardar la nici treizeci de ani, fiind între timp cooptat în boardul Facebook și considerat una dintre cele mai sclipitoare minți din Silicon Valley. Se discuta despre piețele viitoare ale Facebook-ului. Andreessen susținea – ne aflam în anul 2011 – teza că aparatura mobilă, ca tabletele și smartphone-urile, reprezintă viitorul Internetului. Opinia lui Zuckerberg diferea de cea a prietenului său. „Da", a zis el, „acum aparatura mobilă înseamnă viitorul. Însă nimic nu este veșnic viitor." Ceea ce-l tulbură *cu adevărat* este însă întrebarea ce urmează

după smartphone. Un an mai târziu, Zuckerberg a plătit un miliard de dolari pentru Instagram, după alți doi ani suma incredibilă de nouăsprezece miliarde de dolari pentru WhatsApp, două programe care au deschis calea trecerii Facebook-ului de pe desktop pe telefonul mobil.

Google și Facebook sunt angrenate de ani întregi într-o luptă de acaparare a ultimelor tehnologii, aruncă miliarde în stânga și în dreapta și se bat pe cele mai inovatoare start-up-uri răsărite prin garaje. Apple și Amazon au urmat o strategie ceva mai discretă, în laboratoarele lor secrete robotesc cei mai bine plătiți ingineri din lume, pregătind viitorul digital. Cu toții sunt apăsați de aceeași grijă, să nu rateze *the next big thing*. Cât de viu este mitul firmelor de garaj o demonstrează de altfel una dintre ultimele achiziții de senzație făcute de Mark Zuckerberg: în martie 2014, Facebook a plătit fondatorului Oculus, în vârstă de douăzeci și unu de ani, peste două miliarde de dolari (adică mai bine de dublu cât pe Instagram). Palmer Luckey, așa îl cheamă pe într-adevăr norocosul cel mai tânăr miliardar din Silicon Valley, a reușit să realizeze în garajul părinților săi, în stilul *do-it-yourself*, ceva ce giganții de software Microsoft și Sony cercetau de mulți ani cu eforturi enorme: *virtual reality*, pe scurt VR. Oculus Rift construiți de firma lui sunt considerați un Rolls-Royce al ochelarilor pentru realitatea virtuală, având câmp vizual larg și senzori de mișcare enorm de rapizi. Într-un joc video, purtătorul lor are senzația aproape stranie că se află „în miezul acțiunii". Iar Oculus studiază deja următorul salt: integrarea de GVS, *galvanic vestibular stimulation*, ceea ce înseamnă că pe capul utilizatorului vor fi fixați electrozi, pentru a-i manipula simțul echilibrului. Astfel, spre exemplu într-un joc de lupte aeriene, ar avea cu adevărat sentimentul că se află în picaj sau execută tonouri.

Analiștii domeniului, care consideraseră VR o piață de nișă, au fost luați prin surprindere când Facebook a achiziționat Oculus. Va fi oare posibil, în viitor, să participăm virtual la aniversarea bunicii, deși ne aflăm la mii de kilometri distanță? Vom putea să ne împărtășim „virtual" experiențe, și nu numai imaginile unor întâmplări? Mark Zuckerberg merge și mai departe. Iată comentariul său după ce a cumpărat Oculus: „Este pariul nostru că realitatea virtuală va fi odată o parte a vieții noastre obișnuite." Zuckerberg crede că la un moment dat până și vizitele la medic și întâlnirile de afaceri se vor desfășura în *virtual reality*.

În vreme ce Facebook își investește miliardele în VR (și, pe tăcute, și în dezvoltarea unor noi căi de transmitere a datelor), Google urmează alte căi spre viitor. De o vreme, tinerii din Mountain View cumpără cam tot ce este notabil în domeniul roboticii. Numai pentru Nest Labs, producători de „aparatură electrocasnică în stare să învețe singură", s-au plătit 3,2 miliarde de dolari. Google mai încorporase până atunci și Redwood Robotics și DI-Guy, specialiști în simularea de aglomerări omenești. Și desigur Boston Dynamics, inventatorii lui „Big Dog", un android asemănător unui câine, ce reușește să se descurce pe teren accidentat ca niciun alt robot. Pentru Google – dar și pentru Amazon, care experimentează de mult cu roboți și drone înlocuirea personalului uman în depozite și în rețelele de transport – sistemele robotice autonome reprezintă fără discuție „viitorul". Încă de pe acum, aparatele inteligente îndeplinesc în numele nostru atâtea lucruri importante, încât am ajuns să stabilim cu ele o relație de-a dreptul afectuoasă. Pe care Susanna Elm, specializată în istoria Antichității, o compară cu relația dintre romani și sclavii lor.

În ce privește visurile sau mai degrabă coșmarurile noastre asupra viitorului tehnologic, ele au fără îndoială cel mai lung istoric. Ideea de a crea o ființă artificială, ca

imitație a omului, are probabil o vechime de peste o mie de ani. Golemul, humanoidul plăsmuit din lut, în stare să împlinească porunci, dar nu și să vorbească, apare în legendele evreiești încă din secolul al XII-lea. Această poveste i-a inspirat pe Goethe în *Ucenicul vrăjitor*, în 1797, și pe Mary Shelley pentru *Frankenstein*, în 1818. Ca să nu mai vorbim de Isaac Asimov, cu *I, the Robot*, din 1952.

Dar de când și-au croit drum din lumea fanteziei în realitate, roboții au produs și multă dezamăgire. Cel puțin până acum. Au performanțe de care oamenii nu sunt capabili, spre exemplu, să preleveze mostre de roci de pe Marte. Sau să facă lucruri de care oamenii se feresc, cum ar fi să dezamorseze bombe sau să aspire praful. Micuțele ajutoare sunt bine privite și în industria automobilului. Însă, fără excepție, suferă de un mare handicap, după cum susține Scott Hassan, unul dintre managerii inițiali de la Google: „Sunt proști ca noaptea."

Firma lui Hassan, Willow Garage, a dezvoltat un „PR" (Personal Robot) considerat în branșă o operă de pionierat, deoarece poate prelua munci cu adevărat neplăcute, cum ar fi sortarea gunoiului, își găsește singur drumul prin casă și poate servi și băuturi – deși uneori oferă un pahar nu oaspeților, ci cuierului. S-au făcut progrese fascinante în domeniul inteligenței artificiale începând din anii șaizeci, există roboți care văd sau joacă șah. Însă după aceea eșuează în operațiuni dintre cele mai simple, pe care și un gândac le-ar pricepe, cu inteligența lui. A durat zeci de ani ca să fie învățați să nu se răstoarne pe teren neregulat. Programarea unui robot în așa fel încât să ridice de jos obiecte care nu au ce căuta acolo încă nu a reușit. Pentru asta, roboții ar trebui să gândească independent. Departamentul de cercetare al Ministerului Apărării din Statele Unite organizează anual în Florida un fel de campionat mondial al roboticii, pentru a face progrese în rezolvarea

unor asemenea probleme. Învingătorii diferitelor categorii (spre exemplu, de urcat pe scară sau de condus auto) primesc un premiu de un milion de dolari, pentru a-și dezvolta în continuare invențiile și să poată participa din nou la competiție, peste un an.

Atât timp cât mașinăriile spală podelele în bucătărie sau preiau funcții logistice în depozite și în spitale, iar într-o bună zi vor ajunge cu adevărat să ne transporte singure prin lume, ele reprezintă o amenințare și pe piața muncii. Însă teama ancestrală că roboții, odată ce vor fi înzestrați într-adevăr cu inteligență, ne vor putea face felul, este adânc înrădăcinată în noi (din acest motiv, stupizenia lor are darul să ne liniștească). Atunci când scriitorul ceh Karel Čapek a descris primii „Roboți" din literatură, era vorba de mașini care în primă instanță le ușurau eforturile creatorilor lor, pentru ca apoi să-i extermine. Și asemenea viziuni ne-au influențat în mod esențial.

Între timp, însă, au apărut scenarii pe care nu le-au întrevăzut nici măcar marii maeștri ai genului horror: oameni concepuți în laborator, ființe hibride, jumătate computer, jumătate om. Profesorul de istorie Yuval Harari din Ierusalim descrie în cartea sa *A Brief History of Mankind*, *Scurtă istorie a omenirii*, cum știința îi îngăduie omului să depășească granițele biologice. Își supune lumea. Harari dă exemplul lui Alba, un iepure verde fluorescent, realizat în laborator de bioingineri brazilieni și francezi, prin implantarea unei gene de meduză într-un embrion de iepure. Revoluția științifică, susține Harari, s-ar putea dovedi cel mai important eveniment de la începutul vieții pe Pământ. După patru miliarde de ani de selecție naturală, Alba se afla la începutul unei noi ere, a vieții construite funcție de necesitate – *intelligent design*. Iată părerea lui de ateu: „Istoria a început atunci când oamenii au făurit zeii și se încheie atunci când ei înșiși se transformă în zei."

Nimeni nu știe ce va aduce viitorul: *virtual reality, artificial intelligence* și *intelligent design* sunt de pe acum prezent. La fel și legătura emoțională strânsă dintre om și mașină. În timp ce eu mă bucur de Apple Watch-ul meu ca de un nou membru al familiei. Ne putem aștepta ca în viitor să ne consoleze nu doar smartphone-urile și smartwatch-urile, ci și emo-roboți, așa ca Paro, puiul de focă? El este folosit în multe cămine din Japonia și din Statele Unite, ca animal de companie artificial, demonstrat fiind că are efect liniștitor în special asupra suferinzilor de demență. Ne putem aștepta ca într-o zi să ne țină de mână un robot, în ultimele noastre clipe, deoarece nu va exista suficient personal calificat pentru populația îmbătrânită? Este mai rău decât să mori singur? Sunt întrebări la care vom vrea probabil să dăm un răspuns. La un campionat mondial al roboților organizat de Pentagon, un humanoid cu numele de Hubo, realizat în laboratoarele mai multor universități americane, a cucerit inimile celor prezenți. După ce a condus cu succes un jeep, a înlăturat obstacole din cale și a utilizat unelte, a fost pus în dificultate la capătul parcursului său însoțit de aplauze, când urca treptele unei scări, de o biată pală de vânt. Iar când s-a prăbușit, din partea publicului s-a auzit un „Oooohhh" șocat, o reacție cu adevărat empatică. Iar asta ne face să bănuim că despre relația dintre om și mașină nu s-a spus nici pe departe totul. La fel cum sugerează și versurile cântecului lui Doris Day:

Que sera, sera
Whatever will be, will be
The future's not ours to see
Que sera, sera
What will be, will be.

SFATURI DE ÎNCHEIERE

Unii citesc cărți începând cu sfârșitul. Pare nefiresc, dar este un gest absolut nevinovat. O dovadă că suferim de exces de informație. Pentru cei în cauză, adică în primul rând pentru cei care își petrec mai toată ziua în fața unor mici ecrane, care au cu adevărat nevoie de o introducere în modul de comunicare IRL[1], pentru ei, prin urmare, am rezumat esențialul cărții în câteva vorbe, care să-i scutească de restul lecturii:

Zece reguli de aur pentru orice ocazie – cocktail party, recepție sau sărbătoare:

1. Stai drept! Mergi drept!
2. Nu lăsa niciodată să se observe că interlocutorul te plictisește. Nu te uita niciodată peste umărul lui, în căutarea altor persoane!
3. Fii interesat! Procedează ca marele maestru Clinton. Sau ca ambasadorul din Liechtenstein la Berlin. Când vorbești cu oameni ca ei, îți transmit sentimentul că

---

[1] *In real life* (n. tr.).

s-au trezit în acea dimineață cu gândul că trebuie să te întâlnească pe tine.

4. Nu lăsa să apară vreo pauză în conversație! La nevoie, întreabă: „Ce lucru frumos vi s-a întâmplat astăzi?"
5. Nu fi servil. Poți să și contrazici, când este cazul!
6. Nu fi arogant. Lasă-l și pe interlocutor să aibă dreptate!
7. Fii întotdeauna amabil cu angajații!
8. Nu jigni niciodată o mamă. Sau un câine.
9. Nu pune niciodată telefonul mobil pe masă.
10. Ascultă!

Teme care trebuie ocolite în societate:

- bărbierit în zone intime;
- concediere;
- dimensiunile tumorii bunicii;
- Orientul Mijlociu;
- deodorante;
- bilanțuri;
- divorț;
- teorii ale conspirației;
- digestie;
- herpes;
- poststructuralism;
- școlile Waldorf;
- nebunia dietelor;
- dispariția tipăriturilor;
- Vladimir Putin;
- vârsta gazdei;
- wellness center;
- taxa de moștenire;
- buchetul vinului;
- buchetul interlocutorului.

Teme mereu valabile în societate:
- nasturii de pe blazerul interlocutorului;
- pantofii doamnei din grupul vecin;
- ultima expoziție de la Whitney Museum;
- revista *Vogue;*
- dispariția prânzurilor prelungite;
- piața neagră a pianelor;
- Münchenul în anii șaptezeci;
- zvonurile;
- meniul din localul londonez Rawduck;
- demodarea unor obiecte până nu de mult omniprezente (cabine telefonice, mașini de scris portabile) în epoca revoluției tehnice;
- pârtiile de schi;
- ultima carte a lui Faramerz Dabhoiwala[1] ;
- Maria Furtwängler[2];
- Ayurveda;
- uleiul de măsline de pe Insula Lesbos;
- străzile comerciale.

Nu te lăuda niciodată că:
- nu îți citești corespondența;
- menții curățenie impecabilă în mașină;
- nu știi câți bani ai în cont;
- ai mai mult de un amant;
- pleci cu papucii de casă din hotel;
- întotdeauna faci rost de masă la Jimmy's, în Monte Carlo;
- ești prieten cu Ayesha Gaddafi.

---

[1] Profesor de istorie de la Oxford, autor, printre altele, al volumului *The Origins of Sex: A History of the First Sexual Revolution* (n. tr.).

[2] Maria Furtwängler-Burda, cunoscută actriță de televiziune germană și medic (n. tr.).

Te poți lăuda că:

- îți respecți siesta;
- îți place să călătorești cu trenul;
- îți place să fii șic;
- îți place singurătatea;
- te simți bine în societate.

Nu te plânge niciodată de:

- mâncare;
- programul de televiziune;
- toaleta din cafeneaua Hawelka de la Viena;
- costurile pentru internatul copiilor;
- angajați;
- propriul șef;
- partenerul de căsnicie;
- piercing;
- Angela Merkel.

Te poți plânge de:

- temperatura șampaniei;
- avocatul propriu;
- taxiurile din Hamburg;
- consilierul propriu în materie de artă;
- coada de la șaormeria lui Mustafa din Kreuzberg;
- cafeaua servită pe Air Berlin.

Câteva sugestii de deschidere a conversației:

1. „Ați auzit că la Breguet au lansat o linie de brățări pentru transportat poloniu?" (Când nimeriți într-un cerc de oligarhi ruși.)
2. „Care a fost cea mai lungă perioadă petrecută fără să dormiți?" (În discuțiile cu soldați sau când sunteți lângă ringul de dans din clubul Berghain.)

3. „Dacă ați vrea să puteți comite un delict fără să fiți prins, care ar fi acela?" (Când vorbiți cu un patron.)
4. „Care este filozoful preferat?" (În discuțiile cu cei din branșa modei.)
5. „Când v-ați dat seama pentru prima oară că sunteți deosebit?" (În conversațiile cu narcisiștii. Știu ce spun, funcționează fără greș.)

Cele mai mari șapte păreri greșite auzite la cocktail party-uri:

1. Maria Antoaneta a spus: „Dacă nu au pâine, să mănânce cozonac"? Adesea, o poveste născocită poate să se apropie de adevăr mai mult decât cel mai categoric adevăr. Nu în cazul nostru. Ultima regină a Franței nu a fost o persoană fără inimă. Și nu a rostit niciodată asemenea cuvinte. Este posibil să fi fost pronunțate de o metresă a lui Ludovic al XIV-lea. Dar e sigur că Maria Antoaneta i-a cerut politicos scuze călăului ei, după ce l-a călcat pe picior, în drum spre ghilotină.
2. Folosim doar 10% din capacitatea creierului nostru. E o pură inepție, ceea ce arată perfect cercetările tomografice. Funcție de solicitare, însă, diferitele regiuni cerebrale pot să se activeze sau nu.
3. Dom Pérignon (1638–1715) a inventat șampania. Greșit. În vremea sa se cunoștea de mult că fermentarea vinului produce bule de gaz. „*Méthode champenoise*" se folosea în Anglia încă din secolul al XVI-lea. Ceea ce lumea îi datorează cu adevărat călugărului benedictin este o altă descoperire: prin amestecarea unor varietăți de struguri diferite se pot obține vinuri calitativ superioare.
4. Hitler a fost vegetarian. Toate biografiile lui amintesc de plăcerea cu care consuma cârnați, însă uneori, din cauza problemelor digestive, i se recomanda să renunțe la carne. În realitate, vegetarianul a fost Himmler.

5. Băutura preferată a lui James Bond este Dry Martini. În romanele lui Ian Fleming, Bond bea în total o sută unu pahare de scotch – însă numai nouăsprezece Martini.
6. Corzile de vioară se fabricau odinioară din intestine de pisică. Gogoși. Zvonul a fost răspândit chiar de violoniști, ca să-și păzească instrumentele de furt (după cum se știe, aduce ghinion dacă omori o pisică).
7. Stridiile au efect afrodiziac. Nu, din păcate. Cel puțin nu imediat. Stridiile sunt pline de potasiu, fosfor, sodiu, calciu, magneziu, fier, cupru și de vitaminele A, B, D și E. Tot stridiile au și conținut ridicat de zinc, care stimulează secreția de testosteron a organismului. Însă devin eficiente doar consumate cu regularitate. Casanova mânca zilnic câte două duzini.

Locuri în care e preferabil să nu începi o conversație:

- în fața ghișeelor Deutsche Bank din Vaduz (Liechtenstein);
- în ambulanță;
- în camera de interogatorii a CIA-ului;
- într-o celulă de închisoare;
- la toaletă;
- în elicopter;
- în tribuna fanilor din Westfalenstadion[1];
- în saună (și în spațiul de odihnă!);
- în sala de așteptare de la agenția pentru locuri de muncă;
- pe Herbertstraße[2];
- sub streașina unei capele mici, când plouă cu găleata;
- în lift;

---

[1] Stadionul echipei Borussia Dortmund (n. tr.).
[2] Stradă a cunoscutului cartier St Pauli, din Hamburg (n. tr.).

- în sala de așteptare a cabinetului lui dr. Mang[1];
- pe malul Lacului Constance.

Locuri pe care întotdeauna faci bine să le menționezi:
- Peter Luger's Steakhouse din Brooklyn;
- clubul de jazz Brown Sugar din Bangkok;
- calea ferată dintre Torino și Nisa;
- grădina ambasadei Japoniei din Berlin;
- terasa de mic dejun a Hotelului Mandarin Oriental din San Francisco;
- librăria Felix Jud din Hamburg;
- restaurantul Chesa Veglia din St Moritz;
- Klenderhof de pe Insula Sylt;
- terminalul Business Class din Istanbul;
- Gstaad;
- clubul Richbaby din Shanghai (180 Maoming Nan Lu).

Cum te poți face iubit în societate, garantat:
- achitând nota de plată.

Băuturi nerecomandate:
- Campari Orange;
- Budweiser american;
- șampanie rose;
- caffè latte cu lapte de soia;
- laptele de soia în general (dacă e neapărată nevoie, este preferabil laptele de migdale).

Băuturi recomandate:
- Ristretto;
- espresso dublu;

---

[1] Cunoscut specialist în chirurgie estetică (n. tr.).

- Bollinger 1978
- Queens Park Swizzle (când ne putem permite o mahmureală);
- Old Fashioned (când nu ne putem permite o mahmureală);
- Frozen Daiquiri (când mergem la risc);
- Bloody Mary (când suntem ușor mahmuri);
- Prairie Oyster (când suntem foarte mahmuri).

Trei reguli de aur ale beției:

1. Dacă ne îmbătăm, să o facem cu intenție.
2. Din când în când, un pahar de apă.
3. Tot ce a fost spus, indiferent ce, trebuie uitat a doua zi. Nu vorbiți niciodată, nimănui, despre acea noapte. Niciodată.

Trei reguli importante pentru dinner party:

1. să întârzii întotdeauna un sfert de ceas;
2. să nu pleci niciodată ultimul;
3. să nu comentezi nimic despre mâncare.

Digresiune pe tema ciocnitului paharelor:

Bătrânul Gregor von Rezzori a fost întrebat dacă există ceva ce nu ar face în timpul unei petreceri, indiferent cum procedează cei din jur. A rămas câteva clipe pe gânduri și a răspuns: „Niciodată nu aș spune *prosit* și nu aș închina paharul." Și cum reacționează când altcineva închină? „Dau din cap, scurt și prietenos. La nevoie, spun *skål* sau *na sdorowje*, însă *prosit* nu-mi iese niciodată pe gură. Un bărbat are dreptul să-și bea paharul în liniște, fără să i se atragă mereu atenția ce face."

Lucruri pe care, când eşti gazdă, trebuie să le ai mereu pregătite:

- cuburi de gheață;
- paracetamol;
- boxe active;
- lichior de șarpe;
- iarbă (de grâu! Pentru băuturile organice!);
- telefonul pentru comandă de taxi;
- telefonul unui chiroterapeut.

Feluri de mâncare de evitat:

- creveți cu avocado;
- sufleuri;
- arici-de-mare proaspeți;
- spaghetti aglio e olio;
- ficat de vițel;
- raci vii, în alcool;
- sparanghel.

Feluri care trebuie neapărat servite:

- ficat de gâscă;
- fingerfood vegetarian;
- votcă;
- sorbet.

Digresiune pe tema cadoului pentru gazdă:
Trebuie să le duc gazdelor un cadou? Nu. Dăruiți-le flori! Pe care le trimiteți prin curier, la o zi *după* eveniment. Împreună cu o scurtă scrisoare de mulțumire, scrisă de mână. Pe vremuri, la marile sărbători, exista obiceiul să li se facă daruri oaspeților. Cu prilejul unui *dîner*, găseai pe locul care îți era rezervat o atenție, un suvenir, spre exemplu, o scrumieră special comandată pentru acea seară sau o mică bijuterie. În trecut, la curțile regale se

obișnuia, de marile sărbători, să se bată monede speciale, care erau dăruite oaspeților. Astăzi, așa ceva se cheamă *goodie bag* și sunt întâlnite doar cu prilejul serbării zilelor de naștere ale celor mici și la marile evenimente ale firmelor.

Personaje de evitat în societate:

- politicieni;
- lucrători ai Serviciului Federal de Informații;
- membri ai Partidului Liber Democrat;
- suporteri ai Califatului;
- redactori ai revistei *Closer*;
- prostituate;
- fostul amic al celei mai bune prietene;
- foști bancheri, astăzi sponsori ai artelor.

Lucruri care contribuie la strălucirea unei nunți:

- petrecerea să fie la țară;
- discursurile să fie spirituale (dar nu vulgare!);
- petrecerea miresei să aibă loc în seara *dinaintea* mariajului;
- te trezești în pat cu un alt invitat;
- la ceremonialul de oficiere să fii puțin mahmur și, după câteva ore de somn, să intri în biserică cu floare la butonieră și umflat la față;
- doamnele să poarte pălărie;
- domnii să poarte un costum clasic, respectiv *morning suits* (dar fără veste ridicole, multicolore);
- să fie foarte cald;
- șampania să fie bine frapată;
- după o săptămână, să citești relatarea evenimentului în *Bunte* și în *Point de Vue.*

Indicii după care recunoști o nuntă nereușită:

- se desfășoară într-o metropolă;
- Rolls-Royce-ul închiriat;

- ceremonia se desfășoară la ofițerul stării civile;
- confeti;
- smoching la lumina zilei;
- fratele miresei se ocupă de import-export.

Evenimente care nu trebuie ratate:
- Festivalul de la Salzburg;
- Festivalul de la Bayreuth;
- ceremonia de „dat cep butoiului" la Oktoberfest, la München;
- Bienala de Artă de la Veneția;
- concursul Miss Corviglia de la St Moritz;
- săptămâna de curse hipice de la Baden-Baden;
- gala de decernare a Premiului de film al Bavariei;
- nunțile din familia Oetker.

Neapărat de ocolit:
- Life Ball la Viena;
- Rosenball la Monaco;
- concursul Miss Sunshine de la Magalluf, în Mallorca;
- inaugurări de cluburi de noapte la Moscova;
- Berlinale;
- nunțile din familia Brenninkmeijer[1]

Grupuri pe seama cărora să te abții de la bancuri:
- germani din Răsărit;
- vienezi;
- transsexuali;
- beneficiari ai ajutoarelor sociale;
- jurnaliști din presa tipărită;
- moașe.

---

[1] Proprietara firmei C&A (n. tr.).

Grupuri pe seama cărora neapărat să faci bancuri:

- bancheri;
- travestiți;
- muntenii din regiunea Bernei;
- berlinezi;
- hamburghezi;
- plătitori de taxe.

Gata, asta a fost. Acum, tânăra generație se poate întoarce la aparatele ei electronice. Restul cititorilor, adică cei suficient de răbdători să citească volumul meu până la ultimul cuvânt, vor fi răsplătiți de mine prin dezvăluirea unui secret. Un secret care în mod normal le rămâne ascuns cititorilor de ghiduri practice de felul celui de față. El sună astfel: nu trebuie să te schimbi. Rămâi așa cum ești, cu bunele și cu relele tale! Dacă înțelegi această realitate, nu mai ai de ce să cumperi vreodată niciun ghid practic. Încercarea de a te schimba nu te duce nicăieri. Indiferent cât ar fi de lăudabilă tentativa de transformare, pornește de la o premisă falsă – dorința de a fi altul decât ești, de fapt. Desigur, poți oricând corecta un detaliu de comportament, însă obstacolul propriu-zis rămâne împăcarea cu propria ta natură. Doar cine este consecvent sieși, doar cine știe că este așa cum este și acceptă acest fapt – indiferent cât ar suna de paradoxal – păstrează cât de cât o șansă să se transforme. Pe înțelesul tuturor: *Yo, chill!*[1]

În general, suntem cu mult prea critici față de noi. Și ne acordăm prea puțină recunoaștere. De aceea și există cărți ca aceasta. Handicapul nostru, al tuturor: moștenirea europeană. Întreaga noastră cultură creștină (la fel și cea musulmană) se bazează pe cerința: trebuie să fii altfel decât ești! Ceea ce datorăm probabil rădăcinilor noastre

---

[1] „Stai calm, șezi normal" (n. tr.).

mozaice. Iudaismul este religia marilor profeți, iar ei erau mereu porniți să-i îndemne pe oameni. Așa s-a creat spiritul scepticismului față de propria persoană, care continuă să-și facă efectul asupra lumii de astăzi, îndepărtate de religie. De asta ar trebui să ne eliberăm în primul rând, pentru a avea o șansă la ceea ce ne dorim mai mult cu toții: propria noastră optimizare.

Să revenim domol, după aceste considerații cu bătaie lungă, în cercul mai strâmt al relațiilor de societate: cele mai agreabile persoane din jur sunt cele împăcate cu sine. Doar cine se află în armonie cu sine, doar cine se place pe sine (sau măcar încearcă), este capabil să-i placă și pe cei din jur și să se facă plăcut și de ei. Cine se înfățișează exact așa cum este, fără să se prefacă, și nu vrea să fie un exemplu pentru nimeni este *per se* o persoană agreabilă. În schimb, cine se străduiește cu îndârjire nu reușește decât să îi calce pe nervi pe toți cei din jur. Este absolut indiferent dacă încearcă să-și aleagă cravata cuvenită, cuvintele cuvenite, gesturile cuvenite, ca să creeze imaginea cuvenită. Este un adevărat chin să-i vezi cum se forțează. Virtuozitatea, indiferent unde, la birou sau la pian, sau poate în societate, lasă întotdeauna impresia de ușurință. Și cui nu-i vine ușor, trebuie cel puțin să se străduiască să lase impresia. *Fake it, 'til you make it.* Prefă-te că-i simplu, până când se va dovedi cu adevărat simplu! Pe scurt, avem de-a face cu o idee care ține de esența civilizației: ne străduim să ne înfrânăm grosolănia, să ne facem viața și relațiile cu cei din jur mai plăcute – și asta fără să devină o povară și o constrângere. Așa cum se prezintă situația în momentul de față, este și motivul pentru care modelul de viață occidental se va impune pe termen lung. Deoarece se bizuie pe o atractivitate imbatabilă, pe o promisiune pentru o viață de calitate și pentru bucuria de a trăi. Și pe curtoazie. Iar volumul de față ar trebui să aducă și el mica lui contribuție în acest sens.

ÎN LOC DE BIBLIOGRAFIE

Am scris această carte ca să vă scutesc, de fapt, de lectura multor altora. Cine mai este dispus să citească în aceste vremuri grăbite trei sute de pagini despre fotbal sau despre seriale de televiziune? Însă dacă ați întâlnit un subiect pe care simțiți neapărat nevoia să-l aprofundați, vă pun la dispoziție informațiile despre cărțile care mi-au servit spre a-mi completa cunoștințele în materie insuficiente.

Cei interesați de raporturile civilizate, adică de maniere în sine, nu vor găsi un sprijin perfect doar în lectura unor volume, din păcate. Însă nu voi trece sub tăcere cele două cărți excepționale, cunoscute de mine, pe acest subiect: cea dintâi, *Bunele maniere. Mic tratat de supraviețuire în societate*, a fost scrisă de Asfa-Wossen Asserate. Am un prim exemplar, pe care îl folosesc foarte des ca lucrare de referință și spre amuzament, motiv pentru care s-a uzat și am cumpărat încă unul, cu scop decorativ. Celălalt, la fel de strălucit, este *Vom Mandarin zum Gentleman (De la mandarin la gentleman*, titlu englez *Good Behaviour: Being a Study of Certain Types of Civility)*, carte scrisă de vechiul diplomat britanic Harold Nicolson, un fel de istorie a culturii bunelor

maniere din toată lumea, de-a lungul a trei milenii. În 1958, Editura C.H. Beck a publicat versiunea germană și se poate găsi relativ simplu într-un anticariat.

În privința nobilimii și caselor regale, le recomand celor preocupați volumul meu apărut în 2008 la Rowohlt din Berlin, *Tot ce ați dorit să știți despre regi și nu ați îndrăznit să întrebați niciodată.* Este, nici mai mult, nici mai puțin, decât opera capitală în acest domeniu. A fost doar o mică glumă. În realitate, trebuie să vă deconsiliez de la cărțile dedicate nobililor. Majoritatea (și a mea nu face desigur excepție) nu intră foarte adânc în culise, din păcate. Există însă și câteva excepții, printre care *Schnellkurs Adel (Nobilimea, curs intensiv)* de Wilfried Rogasch, apărut în 2004 la DuMont, un studiu dens și precis. Mai puțin riguros, dar mai amuzant, este volumul *Les Secrets du Gotha* de Ghislain de Diesbach (René Julliard, Paris, 1964). *The Aristocracy in Europe 1815–1914* de Dominic Lieven oferă o imagine de ansamblu asupra aristocrației europene în perioada postfeudală.

Nu pot recomanda cu adevărat volume consacrate politicii externe americane. Cred că se pot afla mai multe despre mentalitatea americanilor, care nu le permite să accepte crimele împotriva umanității petrecute în alte țări, urmărind filme ca *Saving Private Ryan* sau *Black Hawk Down*. Cine vrea să cerceteze mai profund această temă și să înțeleagă și contextul istoric, un punct de plecare recomandabil este cartea istoricului britanic Niall Ferguson *Das verleugnete Imperium* (*Imperiul renegat*, apărută în limba germană la Editura Propyläen în 2004), care descrie cât se poate de șocant cum o lume lipsită de un jandarm mondial trece dintr-o catastrofă umanitară în următoarea. Drama propriu-zisă, consideră Ferguson, este că Statele Unite ezită să-și asume rolul de polițist al lumii și de aceea apare un vacuum.

Sau poate ar trebui să ne temem mai mult decât orice de ceva comparabil cu o guvernare mondială? Cei interesați de subiectul apocalipsei nu vor trece în niciun caz nepăsători pe lângă această idee – și nu vor ocoli nici romanul *Lord of the World* apărut în 1907, unde clericul englez Robert H. Benson descrie dominația mondială liberală drept scenariu horror. De care George Orwell a fost vizibil influențat când a scris romanul său *1984*. Benson descrie un politician (american!) care a reușit să instaureze pacea mondială, autoritatea fiindu-i recunoscută peste tot în lume, grație și prin forța carismei sale. El crede în umanismul universal și respinge orice idee care ar sta în calea acestei filozofii general valabile, raționale și științifice, sub acuzația de antiliberalism. Astfel, și chiar în numele toleranței, piere orice urmă de toleranță față de cei care nu urmează concepția liberală asupra lumii. Nu mai puțin stranie este cartea călugărului cistercian Dominicus Trojahn, *Antihristul*. În vreme ce *Lord of the World* al lui Benson instaurează dominația mondială cu surle și trâmbițe, studiul sobru al lui Pater Dominicus lasă să se înțeleagă că lucrurile se pot petrece mult mai liniștit și mai subtil, ba chiar că ne putem afla de mult în mijlocul apocalipsei, fără să ne fi dat seama. Cartea lui Trojahn a apărut în 2010, la Editura Sankt Ulrich din Augsburg și cei serios preocupați de subiect trebuie neapărat să o citească. Un volum care sintetizează esențialul acestui subiect este însă *Wie kommt das Ende der Welt?* (*Cum vine sfârșitul lumii?* – Gütersloher Taschenbuch Verlag, 2002) de Klaus Berger. O carte amuzantă, de știință popularizată, însă de mai îngust orizont teologic, referitoare la sfârșitul lumii este *The End of the World* de Simon Pearson (apărută la editura engleză Robinson în 2006).

Este mult mai complicat să faci o recomandare în privința budismului. Cartea care m-a ajutat să înțeleg esența

a fost *Zen in der Kunst des Bogenschießens* (*Zenul în arta tragerii cu arcul*, 1929) de Eugen Herrigel. El a fost unul dintre primii europeni care s-au ocupat de zen, lucrarea sa fiind clasică în materie. Pentru a afla mai multe despre sistemul de educație budist și despre Buddha istoric, am apelat la cărțile lui Hans Wolfgang Schumann, cel care a petrecut decenii de misiuni academice și diplomatice în India, Myanmar și Ceylon. Dar cea mai nostimă și poate și cea mai plină de învățătură a fost *The Cow in the Parking Lot: A Zen Approach to Overcoming Anger* de Leonard Scheff și Susan Edmiston (2011).

Este nepoliticos să vorbești cu gura plină. Dar să mănânci la masă? Dacă e vorba de *An Edible History of Humanity* de Tom Standage ar trebui permis. O carte minunată, publicată în 2009 la Walker & Company. Abia citind acest volum am priceput influența mâncării asupra istoriei și economiei, da, de fapt asupra gândirii noastre și apariției lui *Homo sapiens*. Carte absolut fascinantă.

Cine citește în timpul mesei nu trebuie să se mire că va avea parte de tot disprețul francezilor. Ca să-i înțelegi pe francezi – și Franța – este suficientă lectura capitolului despre Jeanne d'Arc, cea mai franceză dintre franțuzoaice, în volumul devenit clasic *Gott in Frankreich? (Dumnezeu în Franța?)* de Friedrich Sieburg. Multe dintre gândurile lui Sieburg sunt prezente în acel capitol. Volumul său, apărut în 1929, spune tot ce merită spus despre Franța. Iar cine simte nevoia unei fundamentări științifice trebuie inevitabil să citească *L'identité de la France* (1986) de Fernand Braudel.

Există o serie de volume excelente despre fotbal. Cel mai izbutit dintre ele, din punct de vedere literar, este după părerea mea *Spieltage* (*Zile de meci*, 2013) de Ronald Reng. Dacă ar fi să mă retrag pe o insulă pustie și să iau cu mine zece volume, printre ele ar fi și acesta. Este un portret al unui antrenor de fotbal, dar și al Bundesliga, al regiunii

Ruhr, al Germaniei și al omului. Pentru cine vrea să pătrundă mai profund în tactica și filozofia jocului și să înțeleagă fotbalul ca afacere modernă, există o singură soluție: *The Numbers Game: Why Everything You Know About Football is Wrong* de Chris Anderson și David Sally. Dar de departe cea mai importantă lucrare este *Quest for Excitement – Sports and Leisure in the Civilizing Process*, publicată în 1982 de marele sociolog Norbert Elias (decedat în 1990), împreună cu colegul său Eric Dunning. De ce iubim sportul? Ce necesități sufletești sunt satisfăcute prin el? Cum se explică violența manifestată în preajma evenimentelor sportive? După această lectură, asemenea întrebări primesc răspuns.

Critica serialelor de televiziune? Nu vi se pare puțin decadent? Editura diaphanes le-a cerut unora dintre cei mai importanți teoreticieni ai artei pop să facă analize detaliate ale principalelor seriale din acești ani. Dar este cu adevărat nevoie să citim ce are de zis Diedrich Diederichsen despre *The Sopranos?* Dietmar Dath despre *Lost?* Stefanie Diekmann despre *Six Feet Under?* Doar plicticoșii au asemenea gusturi. Fără aceleași pretenții academice și totuși mai bogat informat este volumul *The Revolution Was Televised* de Alan Sepinwall (2012). Sepinwall este unul dintre cei mai influenți critici TV din America, fiind singurul căruia David Chase, realizatorul serialului *Sopranos*, i-a acordat un lung interviu. Cartea sa a fost considerată de *New York Times* printre cele mai bune apariții din 2012, fiind o istorie culturală inteligentă a serialelor ca divertisment TV. Explică, pornind de la drame TV ca 24 și *Breaking Bad*, cum producătorii de seriale au revoluționat arta narației în sine. Dar nu e obligatoriu de citit.

Subiectul „gender" este prea controversat să se poată face fără primejdie recomandări de lectură. Unul dintre cele mai importante manifeste ale mișcării *gender mainstreaming* este desigur capitolul din cartea lui Judith

Butler, cea menționată anterior, intitulată *Gender Trouble* (1990). Pentru înțelegerea problemelor ridicate de nivelarea sexelor, o lectură utilă este *Die globale sexuelle Revolution* (*Revoluția sexuală globală*) de Gabriele Kuby și Robert Spaemann (fe-Medienverlag, 2012).

Am reușit să scriu capitolul despre particula lui Dumnezeu și pe cel despre timp, subiecte despre care nu îmi rămăsese nicio amintire din vremea școlii, doar pentru că, după o căutare îndelungă a unei surse care să-mi limpezească puțin câteva secrete ale fizicii, la un moment dat am descoperit cărțile lui Jim Al-Khalil. Până la el, încercasem absolut totul. Disperat, am făcut chiar și un pelerinaj (împreună cu copiii mei) la Sacrow (în casa unde a locuit Einstein și care astăzi găzduiește un mic muzeu), în speranța că celebrul *genius loci* mă va ajuta să înțeleg teoria relativității. Și, într-adevăr, la Sacrow mi-a ieșit cu adevărat în cale geniul locului, altfel extrem de prietenos, însă la desluşirea chiar și rudimentară a anumitor aspecte ale fizicii moderne (cel puțin atât cât să ajungă pentru câteva minute de replici în societate) am ajuns doar datorită cărților lui Jim Al-Khalil. Și el are copii, astfel încât este inițiat și în arta de a lămuri lucruri complicate în cuvinte simple. Cu adevărat fantastic este volumul său *Paradox – The Nine Greatest Enigmas in Physics* (Bantam Press, 2012). Abia mai târziu am descoperit că există și o autoare germană capabilă să explice fizica superioară pe înțelesul tuturor: Brigitte Röthlein. Cartea ei *Die Quantenrevolution* (dtv 2004) este chiar superioară celei a lui Al-Khalil menționată anterior. Jurnalista specializată în științe Brigitte Röthlein are capacitatea genială de a da răspunsuri precise și pe înțeles la subiecte științifice complicate.

Vreți să sondați mai adânc fenomenul Helmut Schmidt? Aș vrea să fac o singură recomandare: *Als Helmut Schmidt einmal... Kleine Geschichten über einen großen Mann*

(Odată, când Helmut Schmidt... Mici povești despre un om mare), de Jost Kaisers (Heyne Verlag 2012). Cea mai revelatoare și mai amuzantă carte cunoscută de mine despre Helmut Schmidt.

Pentru a scrie cât de cât serios despre homosexualitate, hotărâtor, din punctul meu de vedere, a fost eseul „Jene Menschen" („Oamenii aceia") de Gustav Seibt din *Süddeutschen Zeitung*, apărut în numărul din 11 ianuarie 2014. Tot ce știam despre subiect a căpătat o verosimilitate nouă, deosebită, după această lectură. În timpul studiilor, profesorul meu de istorie m-a convins să citesc *The Constraints of Desire* (*Constrângerile dorinței*, Routledge, 1989) de John J. Winklers, însă după textul lui Seibt am putut să mă întorc la acea lectură și să o văd cu alți ochi.

Pentru ca să ne facem o idee despre culisele lumii hotelurilor, romanele sunt o sursă mai bună decât lucrările de specialitate. Cei care se pricep cu adevărat, un concierge sau o cameristă, nu scriu volume de dezvăluiri. Atmosfera suspectă din grand hoteluri este descrisă în *Felix Krull* al lui Thomas Mann, spre exemplu, și, desigur, în *Menschen im Hotel (Oameni în hotel)*, bine cunoscutul roman al lui Vicky Baum. Mai actual este însă romanul bazat pe fapte reale *Hotel Babylon* al jurnalistei britanice Imogen Edwards Jones. Memoriile lui Max Keller m-au ajutat să înțeleg istoria hotelurilor europene de lux, din perspectiva unui profesionist de marcă. El a condus mari hoteluri la Hong Kong, St Moritz și Viena, a lucrat în industria hotelurilor de lux din întreaga lume, prin urmare știe prea bine despre ce vorbește. Cartea sa se intitulează *Via St Moritz nach Hong Kong und zurück* (*Prin St Moritz spre Hong Kong și înapoi*) și a fost publicată în 2007 de NZZ Libro, editura cotidianului *Neue Zürcher Zeitung*. Însă cel mai strălucit volum având drept subiect principal un hotel este, de departe, *The Hotel on Place Vendôme: Life, Death, and Betrayal at the Hotel Ritz in*

Paris. Tilar J. Mazzei mai scrisese cărți fascinante despre descoperirea șampaniei *(The Widow Clicquot)* și despre cel mai cunoscut parfum din lume *(The Secret of Chanel No. 5)*, însă istoria Hotelului Ritz de la Paris este o capodoperă. Descrie, printre altele, povestea ocupației germane din Paris din cea mai mondenă perspectivă cu putință, adică văzută dinspre Place Vendôme.

Capitolul despre câini l-am putut scrie doar grație ajutorului terierului meu Jack Russell, Beppo. Și al cărții lui Konrad Lorenz, *So kam der Mensch auf den Hund* (*Așa s-a apropiat omul de câine,* 1950), deși, după cum știm acum, lucrurile s-au petrecut mai degrabă invers. Și desigur extraordinara carte a lui Erhard Oeser *Hund und Mensch* (*Câine și om,* 2009), dar și frumoasa culegere de texte a lui Jürgen Christen, unde diverși scriitori relatează relația cu câinii lor, titlul fiind *Schriftsteller und ihre Hunde* (*Scriitori și câinii lor,* Autorenhaus Verlag 2008). Pentru că a venit vorba, tatăl meu avea un câine pe care îl chema Hadji Halef Omar Ben Hadji Abul Abbas Ibn Hadji Dawuhd al Gossarah, un teckel cu părul sârmos, pe care îl strigam, simplu, Hadji. Era câinele lui de vânătoare. Așa ajungem la tema următoare, cea a cinegeticii.

Mai întâi, ar trebui vizitat Muzeul vânătorii din zona pietonală de la München. Apoi, trebuie parcurs micul volum al lui José Ortega y Gasset, *Meditații asupra vânătorii,* apărut în 1943. O pledoarie amuzantă și antimodernistă pentru tot ce este arhaic în volumul lui Florian Asche *Jagen, Sex und Tiere essen* (*Să vânezi, să faci sex și să mănânci animale,* Neumann-Neudamm Verlag, 2012).

Pentru a înțelege bazele capitalismului, trebuie început cu *The Ascent of Money: A Financial History of the World* scris de același Niall Ferguson, un fel de curs esențial în istoria economiei. Cine vrea să înțeleagă mentalitatea de jucători a bancherilor de investiții trebuie să citească volumele lui

Michael Lewis, cunoscător direct al Wall Street-ului, cea mai cunoscută fiind *Liar's Poker* (*Pocherul mincinosului*, 1989). *The Big Short: Inside the Doomsday Machine* (Goldmann, 2011) este mai degrabă un reportaj despre fundalul crizei imobiliare care a provocat în 2007 prăbușirea Lehman Brothers, declanșând o reacție mondială în lanț. Dacă citim cartea sa apărută în 2014, *Flash Boys. A Wall Street Revolt*, aproape ajungem să regretăm vechea specie Gordon Gekko, din publicațiile lui mai vechi, deoarece rolul speculantului lacom a fost cu totul preluat acum de mașini. Aflăm, spre exemplu, că firma Goldman Sachs recurge la tehnică cu microunde pentru a obține un avantaj de nanosecunde în comerțul cu înaltă frecvență computerizat în detrimentul concurenței. Prin urmare, următoarea criză va fi declanșată de computere și nu de oameni cu briantină în păr și bretele la pantaloni – ceea ce are darul să stârnească și mai multă îngrijorare. Dacă ați citit toate astea și v-ați speriat, recomand, în chip de remediu, *Against the Gods – The Remarkable Story of Risk*, publicată de Peter L. Bernstein în 1998. Bernstein ne spune că riscul reprezintă baza oricărei tranzacții comerciale și că dorința de a realiza un mediu economic lipsit de riscuri este în ultimă instanță iluzorie și chiar primejdioasă. Riscurile – și eșecul, în primul rând – reprezintă în esență principiul dezvoltării economice, ceea ce predica și marele bolșevic de salon, Joseph Schumpeter. Pentru a înțelege învățăturile lui și ale marilor economiști ai vremurilor noastre, trebuie neapărat citită cartea lui Georg von Wallwitz, *Mr. Smith und das Paradies – Die Erfindung des Wohlstands* (*Dl Smith și paradisul – descoperirea bunăstării*, Berenberg 2013). Autorul este filozof și administrator financiar la München. Lectura cărților sale m-a ajutat să trec șase semestre de istorie a economiei la University of London.

Pentru capitolul despre criminalitate a fost deosebit de utilă lectura unei anume cărți: *Das ganz normale Böse –*

Warum Menschen morden (*Răul absolut normal – de ce ucid oamenii*, Rowohlt 2011) a psihiatrului vienez Reinhard Haller care, în calitate de medic legist, s-a ocupat, printre altele, de cazul Jack Unterweger[1] și de evenimentele sângeroase de la Winnenden[2]. Și cea de-a doua carte a sa, publicată în 2012 tot la Rowohlt, *Die Seele des Verbrechers – Wie Menschen zu Mördern werden* (*Sufletul criminalului – cum se transformă oamenii în ucigași*) este și ea extrem de interesantă. Meritul lui Haller este că îi alungă cititorului sentimentul liniștitor că ticăloșii, „nebunii", sunt întotdeauna „ceilalți".

Artă modernă? Cine citește *Istoria artei* (publicată inițial în 1950, reeditată de sute de ori) a marelui Ernst Gombrich, emigrat în anii treizeci de la Viena la Londra, poate considera că și-a absolvit studiile de istoria artei. O carte bună despre lumea absurdă *art high society* este *Seven Days in the Art World (Șapte zile în lumea artei*, 2009) de Sarah Thornton. Merită citită tocmai pentru că este surprinzător de nepolemică. Jurnalista a vizitat cele mai importante case de licitație și târguri de artă, a intervievat negustori și artiști. Ea vorbește despre lumea paralelă a artei, fără să o ridice în slăvi ca pe o religie sau să o mistifice printr-o atitudine stupidă, din categoria asta-pot-și-eu. O carte cu adevărat informativă, plină de învățăminte. Cine simte nevoia unei pătrunderi mai adânci în mecanismele pieței de artă poate să-și achiziționeze *The Supermodel and the Brillo Box* de Don Thompson, apărută în iunie 2014 la Palgrave Macmillan (Londra). Cartea încearcă să lămurească

---

[1] Ucigaș în serie austriac (1950–1994), condamnat în 1974, eliberat pentru bună purtare în 1990 (n. tr.).

[2] Masacru petrecut într-o școală secundară din această localitate de lângă Stuttgart, la 11 martie 2009 (n. tr.).

de ce oamenii sunt interesați de colecționarea artei și facem cunoștință în ea, spre exemplu, cu familia siriano-evreiască Mugrabi care, printre altele, a adunat opt sute de opere ale lui Andy Warhol și are sub control o parte a pieței de artă. Mai găsim în volum și liste cu cei mai importanți colecționari, cele mai importante galerii și, încă și mai interesant, un sumar al celor mai tranzacționați artiști din anul 2013/2014 comparativ cu 2008 (cu surprinzător de puține intersectări). Cine e interesat mai puțin de piață și mai mult de artă în sine și este în căutarea unei polemici serioase ar face bine să recurgă tot la volumul antimodernist de acum clasic al lui Hans Sedlmayr, *Verlust der Mitte (Pierderea miezului,* apărut în 1948). Nu are voie să lipsească din biblioteca unei persoane care desconsideră cu seriozitate arta modernă. Sedlmayr a mai pregătit, pentru seria de cărți de format mic numită „Rowohlts deutsche Enzyklopädie", Enciclopedia germană Rowohlt, o contribuție cât se poate de pregnantă, apărută în 1955 sub titlul *Die Revolution der Modernen Kunst* (*Revoluția artei moderne*).

În capitolul despre New York nu este de fapt deloc vorba despre New York, ci de Dorothy Parker. Nu aș fi putut să-l scriu fără să fi citit o biografie fantastică a lui Parker: *Noch ein Martini und ich lieg unterm Gastgeber (Another Martini and I'm under my host. Dorothy Parker).* Cartea, minunată, a fost scrisă de jurnalista Michaela Karl (Residenz Verlag 2011).

În ce privește capitolul despre cursele de cai, „sursele orale" au fost mai importante decât cele scrise. Tot ceea ce cunosc despre subiect am aflat de la prietenul meu Christopher Wentworth-Stanley. Pentru a verifica, am luat volumul *Horsemanship – The Horse in the Service of Man (Echitația – calul în serviciul omului,* Crowood Press 1991). Mi-a fost atrasă atenția asupra acestei cărți în salonul din Castelul Windsor. O carte citită aici, într-o casă plină de

fanatici ai cailor pursânge, trebuie să fie un bun punct de plecare. Autorul, Tom Coombs, a fost vreme de douăzeci de ani în corpul de gardă călare (Household Cavalry) al reginei și a condus școala de echitație a British Army of the Rhine. O carte extrem de distractivă despre cursele de galop este *Bloodlines* (*Genealogii*, Vintage Books 2006) de Maggie Estep, antologie de povești adevărate și mai mult sau mai puțin fictive din acest sport.

Unul dintre puținele domenii în care, spre rușinea mea, pot scrie pe baza unor vaste informații proprii, fără să fie nevoie să mă sprijin pe o bibliografie, este cel al celebrităților. Când eram în căutarea materialului pentru volumul de față, m-am inspirat din eseuri de-ale mele mai vechi. Cine consideră insuficient ce am spus aici se bucură din partea mea de cea mai profundă compasiune. Și de admirația mea. Pentru că o persoană care ține să aprofundeze subiectul prin lecturi suplimentare dispune fără îndoială nu numai de o sete nelimitată de cunoaștere, dar și de mult timp liber. Iată lista mea, în ordinea priorității: *The Importance of Being Famous* a lui Maureen Orth, autoare de texte pentru *Vanity Fair* (Henry Holt & Company 2004); Enno Patalas, *Sozialgeschichte der Stars* (*Istoria socială a starurilor*, Schröder Verlag 1963); Chris Rojek, *Fame Attack – The Inflation of Celebrity and its Consequences* (Bloomsbury 2012); *R.S.V.P. – Elsa Maxwell's Own Story*, autobiografia faimoasei jurnaliste de scandal americane din anii cincizeci. Cam asta ar fi (sper eu, din punctul dumneavoastră de vedere!).

Și numărul volumelor consacrate lui Quentin Tarantino este în oarecare măsură de speriat. Este de înțeles ca studenții la filmologie să fie preocupați de un regizor încă tânăr, care (sperăm) nu a ajuns încă la zenitul carierei. Nu și pentru noi, ceilalți. Opiniile despre el exprimate aici le datorez în bună măsură vărului meu, scenaristul Sebastian Henckel von Donnersmarck. Însă există o carte pe care

doresc să o recomand. Nu se ocupă atât de Tarantino, cât mai degrabă de implicațiile etice și estetice ale filmelor lui. Au scris-o Richard V. Greene și K. Silem Mohammad şi se numeşte *Quentin Tarantino and Philosophy* (Open Court, 2007).

Sexul, după cum se știe, acoperă un domeniu foarte larg. Vă rog să nu vă așteptați acum la o listă extinsă de recomandări. Oamenii care petrec prea mult timp citind despre sex mi se par suspecți. Mult lăudata carte a istoricului de la Oxford Faramerz Dabhoiwala, intitulată *The Origins of Sex*, eu unul nu am citit-o. Am simțit că-mi îngheață sângele în vene încă de la cuvântul înainte, în care susține teza că, până la eliberarea de atitudinile morale bisericești, sexul a servit exclusiv procreării, plăcerile produse cu acest prilej fiind interzise. Cea mai importantă carte despre sex, după părerea mea, este cea a lui Ioan Paul al II-lea, singurul autor cunoscut mie care a demonstrat logic de ce separarea dintre sex și iubire este problematică nu doar din perspectiva eticii, ci și a desfătării. Ideile despre eros ale papei, care a murit în 2005 și a fost canonizat în 2014, sunt rezumate în cartea sa *Teologia trupului*. Bineînțeles, nu este ilustrată, ceea ce probabil explică de ce nu este la fel de populară ca alte scrieri, cele despre tantra, spre exemplu. Aș vrea să mai recomand doar o singură altă carte (care mi-a folosit și mie la redactarea textului), *What Do Women Want?* de Daniel Bergner, deoarece înlătură o serie de prejudecăți vechi de când lumea prin argumente de sexologie. Pentru pasajele consacrate nu sexului, ci amanților de legendă, m-a ajutat lectura unui volum scris de prietenul meu, dispărut dintre noi din păcate, Wilfried Rott: *Das süße Leben der Playboys – Geschichte einer Kultfigur* (*Dulcea viață a playboy-ilor – Istoria unei figuri de cult*, FAB Verlag 1998).

Capitolul despre bancuri nu l-aș fi putut scrie fără să citesc mai întâi micul volum de istorie a acestui gen scris

de Jim Holt, *Dacă-l știi, oprește-mă – O istorie și filozofie a bancurilor*. Încă și mai utilă (și mult mai hazlie!) a fost însă cartea lui Hellmuth Karasek, *Soll das ein Witz sein? (Să fie o glumă*, Quadriga Verlag 2011).

Decizia de a folosi în capitolul despre țigani exact acest termen, „țigan", i-o datorez lui Rolf Bauerdick. Înainte de a pleca în România, pentru un reportaj, l-am rugat să-mi dea câteva sfaturi și i-am citit articolele și cartea, *Zigeuner – Begegnung mit einem ungeliebten Volk (Țiganii – Întâlnirea cu un popor neîndrăgit*, DVA 2013). Pe lângă acest volum, aș vrea să mai recomand un film (se găsește pe DVD), și anume *Vremea țiganilor* al regizorului sârb Emir Kusturica. Pelicula relatează povestea unui tânăr care ajunge în mediul interlop; deși o ficțiune, cred că filmul este mai realist decât orice documentar. Cei interesați de istoria acestui popor misterios trebuie să citească și *Kinder des Windes (Copiii vântului*, Scherz Verlag 1999) de Roger Moreau.

Cărțile despre viitor au de regulă viață scurtă. Ca să vă faceți o părere despre cum își imaginează viitorul nostru stăpânii din Silicon Valley, cartea lui Eric Schmidt și Jared Cohen *The New Digital Age* a rămas în continuare actuală, deși a apărut în trecutul îndepărtat, în 2013. Înfricoșător este că suveranii Internetului ne promit ceva cât se poate de amenințător: ușurarea vieții noastre prin conectare informațională completă. Regula de trei simplă formulată de Schmidt, „Știm unde te găsești. Știm unde ai fost. Putem ști cu oarecare aproximație ceea ce gândești", este considerată de pe acum un principiu central al vremurilor noi, la fel de relevant din punct de vedere istoric ca *I have a dream* – cu diferența că este versiunea de coșmar. Patrick Tucker a propus între timp o interpretare actualizată și nu la fel de euforic-glorificatoare a „interconectării întregii lumi": *The Naked Future – What happens in a world that anticipates your every move? (Viitorul gol-goluț – Ce se întâmplă*

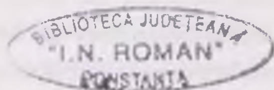
într-o lume care îți anticipează orice mișcare, Penguin Current 2014). Tucker este expert tehnic al revistei specializate în politici de securitate DefenseOne.com, iar blogul său, www.wfs.org/blog/91, ar trebui avut în vedere de oricine este interesat de noile tehnologii și de implicațiile lor politice și economice. Cele mai importante cărți de dezbatere a Internetului au rămas în continuare aceleași trei: Jaron Lanier, *Who Ownss the Future,* Evgeny Morozov, *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom* și Frank Schirrmacher, *Payback.* Cei atrași de stadiul actual al cercetărilor din domeniul roboticii și inteligenței artificiale trebuie să citească *Pardon the Disruption: The Future You Never Saw Coming* (*Scuzați deranjul: Viitorul vine pe neașteptate,* Wasteland Press 2013) de Clayton R. Rawlings, James Randall Smith și Rob Bencini. Sau, și mai bine, citiți cu regularitate ce au de zis Stuart Russel și Jitendra Malik despre acest subiect. Amândoi predau informatică la University of California din Berkeley, iar cursurile lor sunt postate de universitate pe Internet.

Mai există o carte a cărei lectură poate înlocui mai tot din ce am menționat anterior: *A Brief History of Humankind* de Yuval Harari. Întreaga istorie a lui *Homo sapiens* de la începuturile Epocii de Piatră și până la cyborgii de mâine, într-un monolog furios, captivant, un adevărat circuit amuzant și instructiv de *montagne russe* al minții. Pregătiți chiar și cu un fragment din câte are de spus Harari în cartea lui veți face față în orice situație de *small talk* mai multe încarnări la rând.

Toate aceste volume mi-au fost de mare folos. Însă vreau să le mulțumesc în primul rând unor oameni. Înainte de toate, lui Marion Horn, care a inventat pentru mine rubrica „Smalltalk" din BILD, încurajându-mă să găsesc o aplicație jurnalistică firii mele exagerat de didactice. Dacă

nu ar fi fost sugestia ei, nu mi-ar fi venit niciodată ideea să-mi adun puțina mea cunoaștere într-o carte și, ca de obicei, ar fi rămas doar colegii, soția și copiii să-mi suporte parada de erudiție. Le sunt recunoscător și celor care au făcut efortul să cerceteze textul în căutarea eventualelor inadvertențe și mi-au dat sugestii valoroase, și în primul rând redactorului de carte, Hanna Schuler. Îi mai mulțumesc lui Fritzkarl Stumpf, întâlnit întâmplător, cum se spune, fără să fi fost deloc o întâmplare, și cu care m-aș fi împrietenit, cu siguranță, dacă nu s-ar fi stins din viață; lui Christian Kassung, profesor de istoria științelor la Universitatea Humboldt din Berlin, care mi-a permis să-l pisez cu întrebări despre fizică; colegului meu, Konstantin Sakkas, de a cărui trudă am beneficiat în capitolul despre Helmut Schmidt, vărului meu, Sebastian Henckel von Donnersmarck, care mi-a dat toate lămuririle necesare despre lumea cinematografiei, și prietenului și colegului meu Daniel Haas, care a însoțit încă din prima clipă facerea acestei cărți. Multe dintre experiențele și întâlnirile cu care am avut ocazia să mă laud aici s-au datorat exclusiv ușilor deschise pentru mine de surorile mele mai mari, Maya și Gloria, și de regretatul meu cumnat, Johannes, ca și de prietenul meu, și el plecat dintre noi, Carl Laszlo. Recunoștința mea profundă li se adresează și lor.

Apropo, uneori semnalez evenimente care mi se par demne de atenție pe www.OnAlexandersMind.blogspot.de. Și pe Twitter@AlecSchoenburg.

Cuprins

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ
"I.N. ROMAN"
CONSTANŢA

Familia de litere Palatino, o scurtă istorie

Principalul font utilizat în această carte este Palatino, nume ce desemnează o familie numeroasă de fonturi care a debutat ca un tip de caracter serif în stil vechi, conceput de Hermann Zapf şi lansat în 1948 de atelierele Linotype.

În 1984, Palatino a fost unul dintre fonturile incluse de Apple Computer în tezaurul Macintosh. În 1999, Zapf a revizuit fontul Palatino pentru Linotype şi Microsoft, rebotezându-l Palatino Linotype. Din noua familie făceau parte seturile de caractere latine, greceşti şi chirilice extinse.

În urma colaborării dintre Zapf şi Akira Kobayashi, familia de fonturi Palatino a fost dezvoltată. Linotype a lansat familiile Palatino Nova, Palatino Sans şi Palatino Sans Informal, incluzând însă şi fonturile sans-serif umaniste. Palatino Nova a fost folosit pentru prima dată în 2005, celelalte fiind lansate un an mai târziu.

Purtând numele lui Giambattista Palatino, maestru caligraf italian din secolul al XVI-lea, Palatino are la bază fonturile umaniste din perioada Renaşterii italiene, care imită literele trasate de peniţele cu vârf lat, conferind scrisului o graţie caligrafică. Dar în vreme ce fonturile renascentiste utilizau în general litere mici, cu linii verticale mai lungi (cele de deasupra şi cele de dedesubtul corpului literei), cu tuşe mai fine, Palatino are proporţii mai mari, fiind considerat mai uşor de citit.

Fontul Palatino continuă să fie şi în prezent unul dintre cele mai folosite (şi mai copiate), fiind adaptat pentru toate tipurile de tehnologie, şi face parte dintre cele mai des utilizate zece fonturi serif. Este de asemenea unul dintre fonturile „înrudite" create de Zapf, fiecare oglindind influenţa Renaşterii italiene. Din grup fac parte Palatino, Sistina, Michelangelo Titling şi Aldus, care derivă din literele pentru tipar concepute de Francesco Griffo în tipografia lui Aldus Manutius, în jurul anului 1495.

SAVOIR-VIVRE®

Cartea din nufăr, Svetlana Dorosheva
Îngerul pantofilor, Giovanna Zoboli & Joanna Concejo
De rasă. Mic compendiu de maniere canine,
Fenella Smith & The Brothers McLeod
Puterea puterii, Reiner Neumann
Istoria parfumului, Mandy Aftel
Bogații și istoria lor, John Kampfner
Luna și fața ei nevăzută, Bernd Brunner
Cum să NU scrii un roman. Arta greșelilor,
Howard Mittelmark & Sandra Newman
Arta de a gândi limpede, Rolf Dobelli
33 de lecții de filozofie de și pentru băieții răi, Alain Guyard
Enciclopedia sublimului, Jessica Kerwin Jenkins
Tărâmul lămâilor, Helena Attlee
12 creatoare care au schimbat istoria, Bertrand Meyer-Stabley
Hârtia. O elegie, Ian Sansom
Jurnal de lectură, Alberto Manguel
Lit Kit, Sandra Newman
Arta simplității, Dominique Loreau
Arta esenței, Dominique Loreau
Micul infinit, Dominique Loreau
Tot ceea ce trebuie să știe bărbatul genial, Oliver Kuhn
Tot ceea ce trebuie să poată bărbatul absolut, Oliver Kuhn
Luxomania, Edwige Martin
Dicționar din dragoste de vin, Bernard Pivot
Istorie pentru cei care se tem de istorie. De la Napoleon am învățat să nu ne spălăm, Sebastian Schnoy
Arta orizontalei. Laudă tolănitului, Bernd Brunner
Vă spun sincer, mint perfect sau arta compromisului, Ute Ehrhardt, Wilhelm Johnen
Dicționarul mărunțișurilor, Simona Vasilache

În curând:
Arta de a pune lucrurile la locul lor, Dominique Loreau
Iubește ploaia, iubește viața, Dominique Loreau
Arta de a te cunoaște, Jennifer Ouellette
Maimuța din tine, Jürgen Brater
Comand la fel!, Rebecca Harrington
12 creatori care au schimbat istoria, Bertrand Meyer-Stabley
Gaudí, Gijs van Hensbergen

CADRIL®

Doamnele de marți, Monika Peetz
7 zile fără, Monika Peetz
Doamnele de marți, în derută, Monika Peetz
Toți oamenii sunt mincinoși, Alberto Manguel
Extraordinarul voiaj al unui Fakir care a rămas blocat într-un dulap Ikea, Romain Puértolas
Cerneala, Fernando Trías de Bes
Colecționarul de sunete, Fernando Trías de Bes
Adio, nobili! sau noblesse oblige, Christine Gräfin von Brühl
101 de nopți
Ciudată e lumea, până la urmă, Jean D'Ormesson

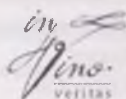
În curând:
Zahera, fetița care a înghițit un nor mare cât Turnul Eiffel, Romain Puértolas

NOBLESSE®

Regi, războaie și cocote, Christoph Schulte-Richtering
Înalta societate, Alexander von Schönburg
Lux lexicon, Alexander Marguier

ZOON POLITIKON®

Știința politică autentică, Pierre Manent
Imaginația morală, Russell Kirk
25 de ani și câteva sute de partide, Cristian Preda

Filozofia vinului, coordonator Barry C. Smith

Ești
ceea ce
CitEști

NOBLESSE®

O colecţie care îşi doreşte să repună în drepturi valori intrate în umbră, aparent desuete, dar cu neaşteptată relevanţă pentru zilele noastre.
Autorii volumelor sunt martori şi comentatori ai societăţii moderne, scriitori şi jurnalişti cu sânge albastru, dispuşi să-şi invite cititorii în universul lor înconjurat de misterul istoriei şi al prezentului.
O colecţie de comori vechi de când lumea, dar bine păstrate între zidurile castelelor sau în tainiţele lor adânci, printre dantele şi taftale.
Conservatorism şi liberalism, monarhie şi republică, bijuterii ale coroanei şi cristale Swarovski.

TEME CARE TREBUIE OCOLITE
ÎN SOCIETATE:

- bărbierit în zone intime;
- concediere;
- Orientul Mijlociu;
- deodorante;
- bilanțuri;
- divorț;
- teorii ale conspirației;
- digestie;
- herpes;
- poststructuralism;
- școlile Waldorf;
- nebunia dietelor;
- dispariția tipăriturilor;
- Vladimir Putin;
- vârsta gazdei;
- wellness center;
- taxa de moștenire;
- buchetul vinului;
- buchetul interlocutorului.

Holul impozant al Hotelului Palace. Un soi de circ de lux, unde aparent nu au acces decât cei mai frumoși și mai bogați oameni din lume. Contese italiene cu pulovere de cașmir aruncate neglijent pe umeri, gentlemeni englezi cu părul grizonant, care aparent au crescut odată cu jilțurile în care stau, citind stoic *Financial Times*, miliardari greci jucând table, moștenitori ai marilor dinastii germane ale oțelului, cu alură de sportivi, la braț cu ultimele lor cuceriri, conversând pe un ton coborât, potolit, ca și cum ar exista o înțelegere secretă împotriva zgomotelor și a hohotelor de râs mai acute, și o ceată de chelneri mărunți și grăbiți, fără excepție italieni, care mișună discret și grăbit aprovizionând societatea cu ceaiuri parfumate, sendvișuri cu rondele de castravete proaspăt și țigări de foi. Și în fundal, trosnetul plăcut al buștenilor din cămine, și totul în fața panoramei mărețe a coamei alpine și a coastelor acoperite de păduri de brad, oaspeții având privilegiul de a urmări prin ferestrele enorme – până seara, când draperiile groase sunt trase cu promptitudine – jocul cinematografic de lumini al munților. Ar fi suficient un singur control financiar temeinic în acest hol și UE și-ar putea permite să preia încă trei state foste membre ale Blocului Răsăritean.

O singură dorință omenească pare mai veche și mai puternică decât nevoia de a privi sus, spre zei: dorința de a-i vedea doborâți.

Vremea starurilor a apus – deși trăim într-o epocă obsedată de cultul lor. Zelul de a urmări viața vedetelor avea odată un voios parfum arhaic. La fel ca zeii grecilor antici, care întruchipau idealuri omenești și slăbiciuni omenești. Acest voaierism mângâia nespus, reușea să potolească pentru o vreme propria nefericire. Era, chiar mai mult decât religia, opiu pentru popor. În era digitală, însă, Olimpul a fost luat cu asalt. Deodată, fiecare are în mână instrumentul multimedia propriu, cu care să se reprezinte pe sine. Exhibiționismul a înlocuit voaierismul, ca anestezic. Procesul de selecție, despărțirea celor care se bucură de atenție de cei care comunică în gol, este făcut de *crowd intelligence*, fiind acum cu adevărat democratic.